

ગુલશન GULSHAN

Editor:
Dusshah K. Bhagalia

**MELLIN'S
FOOD**

મેલીન્સ ફૂડ બચ્ચાં અને
બુઢાંઓને ખાસ જરૂરી છે.

CONTRIBUTORS

આ. મંડના. લેખકો

ખુરશેદ
ભાગલા
ભદુર
ભોળા ડાળો
માણેક મુનાંવાલા
કવિ ભવાનીશંકર
હંમીસ
T. J. Desai
મદાલદેમીવાળા
સસ્ત્રીકા તીન પાડ
મીસ પોરવ માદન
બે. પી. માદન

તમો ક્યાં જશો ?

તમારે સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીના ખરીદવા છે
પછી, મારા સાહેબ શું ?

લેટેસ્ટ સ્ટાઇલના અપ-ટુ-ડેટ નમુના.

એકજ વાચદો. ઉમદા કામ. સદ્દર જામીનગીરી.

ભેટ આપવા લાયક સેંકડો ચીજો તૈયાર છે.
વી. પી. થી માલ બેહારગામ મોકલીશું.

Jayantilal and Co.

Art Jewellers.

195, Shaik Memon Street,

Bombay.

જયંતીલાલ એન્ડ કું. ઝવેરીઓ

૬૦ શેખ મેમન સ્ટ્રીટ નં. ૧૯૫.

મુંબઈ.

આ તમાર માટે—

લક્ષા તમોને જો ઘર-કે-બંગલો-બાગ-કે-બગીચા
ખનાવવા છે ?
તેમ હોય તો—

બોમ્બે ટાઈલ માર્ટ

૨૬ વર્ષની પુરાણી ક્ષેત્ર કે જે મુંબઈ બેન્કની સામે આવેલી છે
ત્યાં એક ફેરો મારશો તો ખચ્ચીત તે ફેક્ટ નહિ જશે.

સ્ટીલની સીલિંગો—ટાઈલ—મારબલ,

વિગેરે ઘણા સસ્તા અને અપ હ ફેટ ફેશનના માલ સાથે તમારા
મકાન બાંધ કામની શાલામાં વધારોજ કરશો. કોન્ટ્રાક્ટથી કામ
કરવાને પણ માસેકો તૈયાર છે

એક વાર પધારોને તમો હમોને ભૂલશો નહિ.

ટલીઆફીક એરિસ ધમામી.

પ્રોપ્રાયટર,

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન.

રૂ. ૧૦૦ ઇનામ.

તાવની રામબાણ દવા.

આ દવાથી કોષ્ઠપથુ જાતનો તાવ ના ઉતરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશું. આ દવાથી ચોથીઓ તાવ નથી ઉતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ તું ઇનામ આપીશું. ગોળી ૫૬ ની ૩બીની કી. રૂ. ૧-૧-૦

શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો શુભ નથી એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે. દરેક જાતની નખખાઈ દુર કરીને પુરુષત્વ વધારે છે. જઘાવરચાથી અગર ખીન્ન કારણોથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાઈનાં દરદો અને નસાની નખખાઈ દુર કરે છે. ગોળી ૧૦૦ ની ૩બી ૧ ની કી. રૂ. ૨-૮-૦

૪ ધાતુ વિકાર—નામતું પુરતક એક કાડું લખનારને મફત મોકલવામાં આવશે.

શા. ગીરધરલાલ કહાનજી.

ગીરધર ઔષધાલય.

હેડ ઓફીસ:—ધોળામ, ગુજરાત.

બ્રાન્ચ ઓફીસ:—મુંબઈ, મારહીટ

છાપીઆલ, બી. વજારસીદાસની કું.

કાગળ પત્રનો વ્યવહાર હેડ ઓફીસે કરવો.

દવાઓની પુઠે જઈ. ફેક્ટના પૈસા ગમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો?

કબજિયાત તેના કારણે અને કુદરતી ઇલાજો.

(વધારા સાથની ખીજ આપૃતિ.) જેમાં “કાલન ફેસેરીંગ” યાને આંતરડાને પાણીથી ધોવાની બાબત પથુ:સમાવી છે. ૬૦ પેજ સીંગે સાથે કીમત માત્ર ૬ આના, જીવશુ શક્તિનું બધારણ—યોગીક નકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૬-૦ કપડાના પુઠામાં.

દવા વગરનો ડાક્ટર-લાગ ૧ લોન્ડવા પાણી, કસરત વગેરે

રૂ. આ. પા.

કુદરતી બોળખ કરાવનાર પુસ્તક (ખીજ આપૃતિ) ... ૦-૧૦-૦

J. B. L. Cascardે જે બી એલ. કાસકેડ કબજિયાતને તુરત દુર કરવાં તેમજ દરેક

તીક્ષ્ણ દરદ વેળા “ઇન્ટરનલ બાય” યાને આંતરડાને પાણીથી ધોઈ કાઢવાનું, સાફ સરળ, અનપથ જેવું જોખર, માત્ર કોઠડી ઉપર બેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે. કી. રૂ. ૩-૮-૦

એની વીગતની ‘ચોપડી’ મંગાવો.

એ ચિવાવ. છાતી અને ફેફસાંને મજબુત કરવાને “દીપ ક્ષીધીંગ” નાં જોખરો રપાઇરેમિતર, એકસેલર તથા “મસાજ” કરવાના “ડા. ફેરેસ્ટના” મસાજ રોલરો એવો વેજતેમજ સાથુ, ઉંચી કવોલીટી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) ખીસમીરો તથા ડા. કીલોગની બેટલકીક સેનીટરીયમનાં પુરો વગેરે મળે છે.

મુંબાઈની શાખા:—

કાટ, હોર્નબીરોડ, ૨૪૭
લેડબો, વાહીટવની સામે.

બી. પી. માદન.

“હેલ્થ કલ્ચર ડીપા”

(હેડ ઓફીસ) સાન્ડાકંજ.

બાહેરગામના ઓફીસે સાન્ડાકંજ મોકલવા.

અન્યુચારીથી નવું (તેરમું) વર્ષ શરૂ થાય છે. આ માસિકમાં લગ્નધર્મા અને ખીજાં સુન્દર ચિત્રો વધાર્યાં છે. નવી શરૂ કરેલી ધનામી હરીદ્રાધને અંગે પણ ચોક્કસ રૂપીયા, વાંચવા લાયક પુસ્તકો અને ઉપયોગી વસ્તુઓ માટે શુદ્ધિ-નરીખ-મહેનત અનભાવી રાકાય છે.

સસ્તામાં સસ્તું—મોટામાં મોટું લોકપ્રિય માસિક પત્ર:

સચિત્ર સુન્દરી સુબોધ.

અંગ્રેજી, ખાલકો અને કુટુંબીજન માટે ખાસ ઉપયોગી:—હિંદુ, પારસી, જૈન, મુસલમાન અને ખ્રિસ્તી, સપળા કોમોમાં તે ફલાવણું છે. રાજદરબારોમાં અને વિદ્વાનો તરફથી ખરા દીક્ષનો આવકાર પ્રાપ્ત છે. અને મોટાં રાજ્યોનાં કેળવણી ખાતાંઓનો ઉદાર આશ્રય તેને મળ્યો છે.

આ માસિક પત્ર બે કદમાં દર મહિને પ્રગટ થાય છે.

(૧) ૧૦૦ પાનાનું સચિત્રપત્ર—લવાજમ પ્રકત સેટમાં ત્રણ રૂપિયા.

(૨) ૩૨ પાનાનું સચિત્રપત્ર,—લવાજમ પ્રકત ટોક રૂપિયા,

(હિંદુસ્થાનની બહાર-છ શીલિંગ અને ત્રણ શીલિંગ)

ખેલા કદના માસિકમાં ખીજા કદનું માસિક આવી જાય છે.

દરેક કદના આકરને ખાસ અંક તથા બેટનું પુસ્તક અને ખીજા ધનામી હરીદ્રાધના વગેરે અનેક લાભ મળે છે.

સુન્દરી સુબોધમાં શું વિષયો આવે છે ?

નવલકથા, વાર્તાઓ, ગમત, સતી ચરિત્રો, વૈદક, પાકશાસ્ત્ર, ભરત શુંચલ, કાવ્યો; ગૃહ-ધર્મ, યાત્રા, સુસાધરી, વર્ણનો; ઉપયોગી સંસ્થાઓ; ઉત્તમ પુસ્તકોના સાર, વિવિધ ખનાવો; સમાજ સાહિત્ય અને વિજ્ઞાન વિશે ખાસ લેખ; ચાંદુ ચર્ચા—ઉપયોગી ઉતારા—ખાળકો માટે ખાસ વાર્તાઓ, વગેરે, લેખ; અને મનોહર ચિત્રો.

સ્ત્રી-ઉપયોગી, નિર્દોષ, શિક્ષક અને મનોરંજક પુસ્તકો તથા સુન્દરી સુબોધની પાછલાં વર્ષોની શીક્ષો અને સ્ત્રી લેખના ખાસ અંકો; એ દરેક કુટુંબ માટે ઉત્તમ વાંચન છે.

નમુનો મંગાવો.

વ્યવસ્થાપક — સુન્દરી સુબોધ.

અમદાવાદ.

Pamala

મેલેરિયાનો

રામબાણ ઉપાય.

સંખ્યાબંધ મુલકોના ડાક્ટરોએ વગર માંગે સરદીશીકેટો મોકલી જણાવે છે કે પામઆલા એ હુલસે લોકોને આરામ આપ્યો છે.

કંડી અને બોખાર ત્યાં બીજા ઉપાયોથી જતી નથી ત્યાં પામઆલા તુરત મટશે છે.

એમાં કેમ પણ જાતનું
કવીનોન કે જે નથી
એ ઝાંધી નીર્દોષ મલાજ છે

મી. એચ. એ. લેન્સ હીસેંગર ૧૯૧૪ માં લખે છે.

આજ એક વર્ષથી હું મેલેરિયાથી હરામ છું. હિંદ સીધામ અને ચીનના ડાક્ટરોએ અમને હવાના મીચારા પાયા પણ દેાકટ. પામઆલાની જે બાટલી વાપરતાં હું તદન સાલે થયો છું.

દરેક ઠેકાણેથી મળશે.

नयां वाइसरोयनां पत्नी-लेडी चेम्सफर्ड.

વૃન્દે

ગુલશન પારસીઓમાં માની-

૩૭. વડોદરા મળ્ય સીપાર્કે

૧૯૧૩-૧૪.

ગુલશન.

GULSHAN.

Gulshan is popular
among the Parsis
Baroda Ad. Report
1913-14.

જુલૈસ ૧૯૧૬

વૉલ્યુમ ૮

Vol. 8

July.

1916.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન
૧	ગાદેરખગર	...	૪૪૧-૪૪૪
૨	સાંકળ્યું	..	૪૪૫
૩	હુમ્મુ કુમ્મુ.	ખુરશેદ.	૪૪૬
૪	બે બોલ.	આધિપતિ.	૪૪૭-૪૪૮
૫	ગાદુગર હસન.	ગાદુગર.	૪૪૯-૪૫૨
૬	ચિત્રવિચિત્ર.	બાબો ડોબો.	૪૫૩-૪૫૫
૭	તાન્ન પ્રલોનો અત્તર.	માણેક દસમજ મુંનાવાલા.	૪૫૬
૮	રિચ્ય કાલમ.	...	૪૫૭-૪૬૦
૯	મણીપુરના મહારાજા.	કવિ બચાનીચંકર નરસિંહરામ.	૪૬૧-૪૬૮
૧૦	અરી ઓ વનિતા.	હરમીસ.	૪૬૯
11	Life or Death.	Triumbakrai J. Desai.	470-472
12	કર્મની કદાશી.	ભાગ્યદેવ.	૪૭૩-૪૮૨
13	સાપ.	દાવસજી ય. મહારાજકમીવાળા.	૪૮૩-૪૮૭
14	પારસી બાનુ લુખીન.	સરસેકા લીન પાઉ.	૪૮૮-૪૯૨
15	બંદગીના ફાયદા.	મીસ પાઉડે જીજ્ઞાસુ માદન.	૪૯૩-૪૯૪
16	ચિંતા.	બે. પી. માદન.	૪૯૫-૫૦૦
17	ગાદેરખગર...	...	૫૦૧-૫૦૪

દુઃખ દુઃખ

ન એ દીલ જન્મ કાંઈ મલમથી રૂને,
 ન એ દીલ અગત કોઈ ઝરણથી છુને.
 ન એ પેટ ખાડો કોઈ પર્વતથી પુરાય,
 ન એ દુઃખ તદો કોઈ ભુમકાંથી તરાય.
 ન એ દીલની ખોટ કોઈ દાલતથી મટે,
 ન એ અગર હાથ કોઈ દવાથી મટે.
 ન એ કાતેલો ઝહેર પાવ જેરથી ટળે,
 ન એ બદ જાદુઈ કોઈ નેરંગથી ઢળે.
 ન એ અવનો સંતાપ કોઈ સુખકાંથી જાય,
 ન એ નાઉમેદી કોઈ આશથી ઉજાયાય.
 ન એ મહા મરણ કોઈ જન્મથી ભુલાય,
 ન એ હાય અદસાસ કોઈ સખરથી હોલાય.
 ન એ કારી મા કોઈ અરમથી રહાય,
 ન એ કહાણી કીરત અલથી ગવાય.
 ન એ ગેર ઇનસાફ કોઈ ઇનસાફથી ધોવાય,
 ન એ માટી ખોટ કોઈ નફાથી પુરાય.
 ન એ મહા આકૃત એક સિવાયે ખોલ,
 છુને કોઈ, જાણે કોઈ, કદી ને કોઈ !

દીખાના તરીકે આટલું જણાવી તેના અલગ જવા પ્રાકભોગાના યોડા નમુના અત્રે રજૂ કરીશ કે તે પરથી તેની શક્તિનું તોલ શુદ્ધાનના વાંચકો સહેલ કરી શકશે.

એક દીવસે જ્વાલીઅર ખાતે હસન હમો સાથે બેસીને દારૂ પીતો હતો. ચોરિયી જણાયું કે દારૂ ખલાસ થઇ ગયો હતો. મથરાત થવા આવી અને અમેલ દારૂની હુકાન ને ફેરપમાં હતી તે પાંચ માઈલ દુર હતી. હવે શું કરવું તેના અહેસામાં બધા પડ્યા.

‘શીકર નહિ’ હસને હસીને જણાવ્યું. ‘દાન સંગ, હું તારો હાથ બારીની બહાર કાઢ અને દાયમાં ખાલી બાટલી પકડી બોલ કે “હવરાત બાટલી ભર દો” દાનસંગે તરત તે મુજબ કયું’ અને બધાની અનુયયી વચ્ચે તે ખાલી બાટલી ઘલાઘલ ભરાઇ ગયતી જણાઇ. તપાસ કરતાં જણાયું કે કાચનું ખાસ બાંગી મયું હતું. તરત હસને હવરાતને ફરમાવ્યું ને બીજી પળે ખાસ હાલત થયું.

હોળીના દિગંધમાં એક વખત હસન પોતાની સાથે મિત્રોની યોડી સંખ્યા લઇ પોતાનાં ઘરની અગાસીપર બેઠો હતો. વાતપરથી વાત નીકળતાં ‘મે’ મનક કરી કે ‘હસનમિયાં તમે સલબલાઓને આંજી નાંખો છો પણ ત્યાં તુલીક હું કહું તેવું પ્રાકમ કરી બતાવો નહિ ત્યાં તુલીક હું તમને પકડા બહુગર તરીકે ગણુ’ નહિ. ‘અચ્છા બચ્ચા, બતાવતો સદી કે તુમ કયા મંગલ?’ હસને હસીને જણ્યું. તે દમેશાં મને બચ્ચા કરીને જ બોલાવતો હતો. સવાલના જવાબમાં ‘મે’ જણાવ્યું કે તેણે આંધરા માંથી દમેશપર અબીર, શુલાલ ને કુમકુમ (અબીરથી બરેલા કાગળના ટુકડા) નો વરસાદ વરસાવ્યો.

‘બચ્ચા, તારી માનખી જળરી છે’ હસને જણાવ્યું. ‘પણ તને સંતોષ આપવાની જરૂર છે. મહેરબાની કરી કોઇ પણ દેવે ઉપર નેચો નકર આંખના યઈ બેચેચો. એ, તારો વરસાદ શરૂ થયો છે’ અને ખેડે જીજી પળે અબીર, શુલાલ ને કુમકુમને એકા જગેરો વરસાદ નેશ સાથે દમેશપર પડવા કહાવે કે બધા ગતગઠ ગયા અને હસનના કાલાવાલા કરી વરસાદ અંધ પડાવ્યો. ત્યારે દમે જણ્યું કે

અબીર, શુલાલ ને કુમકુમના દગલાને દગલા ર્યાં પડ્યા હતા.

એક દીવસ હસનખાનને એક શ્રીમંત જગીરદારને ત્યાં બોલાવવામાં આવ્યો ને તેની અચ્છા મંદારત કરવામાં આવી.

‘હસનખાન’ તે જગીરદારે મુજબમાં કયું ‘આ બોરડામાંના કુમકુમને લટકતા બીલ્લાઓ હું હટાવશે’

હસને હા કહી તે કુમકુમ પર ચાદર ઢંકાવી અને ત્યાર બાદ દરેકને પોતાની આંખો વિચવા કહ્યું. એ મિનિટ પછી આંખો ખુલતાં ચાદર કાઢવામાં આવી અને બધાની અનુયયી વચ્ચે તે દરેક બીલ્લા આંક-દામાંથી કાઢી બોરડાને નાકે એકડા કરેલા જણાયા.

અત્રે જણાવવાની જરૂર નેઈ છું કે, તે એજ પર બહુ કરવાનું હોય તે બીજાને પોતાની હાથ લગાડે નહિ ત્યાં સુધી હસનનું કંઈ ચાલી શકતું ન હતું. કોઇની ચીજને ઉડાવી દેવા કે ફેરવદલી કરવા તેને તેનો હાથ લગાડવો પડતો હતો.

એક વખત તેણે એક શુદ્ધરથી હીરાની વિંદી લઈ પાસેના તળાવમાં ફેંકી દીધી. તે વિંદીના માથેકે જ્યારે જણ્યું કે આ તો ચોરસી થઇ હતી ત્યારે છેડાઇ પડી તેણે હસનને જણાવ્યું કે તેને પળે જો વિંદી પાણી લાવી આપવામાં આવશે નહિ તો તે ચોલીસને મહેરાત આપવામાં આવશે. અલબત્ત હસનખાનને નામે ચોલીસને જળરી ટાકક હતી અને તેને દાવમાં લેવા તે ખરાં અને છેતેજાર હતી. હસને તેની બકવાની પરવા ન કરતાં પ્રુક્લ જણાવ્યું કે તેને ખુરા કરવા દારૂ ને નાચરંગ ત્યાં સુધી દાલત કરવામાં આવશે નહિ ત્યાં તુલીક તે તે વિંદી પાણી જેળવવાને શક્તિવાન થશે નહિ. તે માથેકે આ માંગણી ફરજિયાત કલ્પત્તી પડી. ગાનતાન સાથે ગાનારીને નાચ શરૂ થયો ને દારૂની બાટલી ફરવા લાગી. મીજલસ ખુબ બહારમાં આવી ત્યારે દારૂનું ખાસ ગઢાવી હસને ખુબ પાડી “અબે લાજ !” તેજ પળે તળાવમાંથી એક મોટી અચ્છા કુરીને બહાર આવી તેઓની વચ્ચે પડી. તેને પાડી તેનું પેટું ચીરવા હસને જણાવ્યું તેમ જગાં ને વિંદીનાં માથેકની બારે અનુયયી વચ્ચે તેની કિંમતી વિંદી તેમાંથી નીકળી આવી.

એક દીવસ હમે સમજા હસનને ઘરે બેસી અમત હવાવતા હતા તેવામાં એકએક પોલીસે મારાન પર દોરો પાડેા ને ઝડપી લેવા માંડી. કેટલીક પેલી-ઓમાં ત્યાંની એક કુમાનમાંથી યુમ થયેલી કેસમીરી સ્થાંથી હોવાનો તેમને સક હતો. પેલીઓ ખોલવાં ફાટાં વડાં ખાસડાં સિવાય બીજું કંઈ નજીયું નહિ. પોલીસ શીકી પણ ગઈ ને હસને ઘરે ખુબ દાડી ટરી તેના જેવા પ્રમાણિક માણસનું આડું અપમાન કરવા માટે આગળ પગલાં ભરવાની બધી આપી. પોલીસના જવા પછી હસને હમેને તે પેલી-ઓ ખોલવા નજીયું તો વસ્ત્રાદિ ૧ ફાટાં વડાં ખાસડાંની નજીયો ઉંચી કેસમીરી સ્થાંથીના જેટલાને નેરા નજીયા !

એક વખત ત્યાંની કોર્ટમાંથી સરકારી ફસ્તાવેજીની તીમેરી એમની એમ દવામાં હરી ગઈ. પોલીસની પ્રમાલ ચાલી અને આખરે પોલીસે નિરાસ થઈ સાક-પરથી હસનને મેલરૂટ્ટની કોર્ટમાં સરકારી ફસ્તાવેજી મોરવાના આરોપ માટે હસા કર્યો પણ કરો પુગાવે ન હોવાથી કોર્ટે વધુ નહિ. મેલરૂટ્ટ અતે તેને સમજાવેા ત્યારે તેણે નજીયું કે ને સાહેબ ચ-રદીશીકેટ આપે કે તે મુલારો ન હતો તથા બજોબસત કરે કે હવે પણ પોલીસ તેને સતાવે નહિ તો ને સરકારને ફસ્તાવેજી મેળવવામાં મદદ કરે. કોર્ટ તેની માંગણી મુજબતાં તેણે કોર્ટમાંના સજાઓને બદલ આવી બનતો બનાવ લેવાની અરજ કરી. ઉપર ત્યાં મેલરૂટ્ટ એકડું થયું. હવે હસને ફરેને આકારા તરફ લેવા નજીયું. બીજ પળે તે ફસ્તાવેજી વાળી પેરી હવામાં ધીમે ધીમે નીચે વતરતો નજીયું અને ધીમેધી સાહેબ બંદાફનાં નાન પગ આગળ તે સીક બંધ પેરી મેલવાય.

કારીની એક મુવિખ્યાત ગાનારીને ત્યાં એક દીવસ હસન પોતાના મિત્રમંડળ સાથે ગયા. તે ગાનારીએ તે દીવસે અવધીન કરી. ફરેક નજીયું ખુસ થઈ ગયા અને પોતાના અજવામાંની કિંમતી અને માડી આપી તે ગાનારીની ઉદર ખુબ હસન હરે ધીમેધી લકષ્ય ને બોલેા:—

મિનિટ મુધી સોનાની અસારશીને વરસાદ વરસાવી-શ...વાલ આંખ વિંચ...ખાત !

બીજ પળે તે ગાનારી પર અસારશીઓને વર-સાદ વરસેા ને બે મિનિટ પછી બંધ થયો. અસાર-શીઓને ટમ્બો લેઈ તે ગાનારી અન્યબીમાં મરકાવ થઈ ગઈ હતી પણ હસન તો ત્યાંથી હસતો હસતો ચાલેો ગયો હતો.

એક દીવસ મેં હસનને તેનાં મકાનના મોશ મજબાની બારીએથી ડીંગાળને હવામાં વાલ કરતો જોયો. રમ્મે તે પડીને મરી નબ કરી, ટરી, મેં બરાદ ફાડી પણ તેની ફરકાર વગર તે વાલ કરતો રહ્યો, 'નહિ, એટલી નહિ ચાલે! મને તો બીજ લેઈએ!' તે બરાડેા ને બીજ પળે પોતાનો ખોલો અસારશી-ઓથી ભરેલો તે લઈને આવેા ને તેમાંની અટધી તેણે હમે મિત્રોમાં વહેંચી આપી.

દામોરના મજદૂમ મકારાનની મુલાકાતે જતાં હસન તેમના અતી કિમતી, સોનાના પાનરોપારીના દાખરા પર લોભાઈ ગયો અને પોતાને તે આપી દેવા તેણે મકારાનને બીનબ્યા. તે કિમતી નંગ દુરવતું ખરીદેઈ હોવાથી મકારાનએ ના પાડી પણ હસને જબરી છૂટ કરી ત્યારે કંટાળીને કહ્યું કે અહીં બેસી તારાથી તે લેવાતો હોય તો લઈ લે ! બીજ પળે બધાની અન્યબી વચ્ચે તે દાખરા હવામાં લંચાશે ને હસનના ખોળામાં જઈને પડેાઈ મકારાનએ હસીને તે ભેટ તરીકે આપી દીધા.

લગ્નના ખાતે હસનને એક મુસદ્દીમ સ્ત્રી સાથે મલ્લો જવહાર થયો. હસનની ગેરદાબરીમાં તે સ્ત્રી તેને બે-વંશ થઈ. હસને તે માટે તેણીને સખત કપકો આ-પ્યો ત્યારે વડાને કરી તે સ્ત્રીએ તેની સાબેલી માંગી ! બીજ પળે જેની સાથે તે સ્ત્રીએ હસનની ગેરદાબરી-માં આરો જવહાર રાખેા હતો તે તેણીની સામે દીવાલમાંથી નીકળી આવેા તેને ભેટાન તે દગા-ખેર મેલઈ થઈ ગઈ ને હસન તેણીને લાલ મારી ત્યાંથી ચાલેો ગયા.

એક દીવસ તેણે એક સ્ત્રીને કુસલાવી તેણીનાં બધાં ઘરેલાં એક રમાકમાં બંધાવ્યાં અને પછી તે-ણીના દેખાવાનું નદીમાં તે પોરકું ફેંકી દીધું. બીજ

કે તને યાં છતામ આપું તે કું સખત રાકી નથી છતાં મારી અદના વાદ દાખલ દારા પર બે

દીવરો તે આખા ઝાર ઝાર રત્ની-તેની આગળ બેઠી પછી કંઈ વળે નહિ, એથી દીવરો તેણીના આગળ-માંની અમરાધર કાદવથી ખરડાયેલું તે પોટલું સલામત મળી આવ્યું.

ધીમે ધીમે હસન બહુ મગરને વૃંદ બનતો ગયો. કોઈની અસાધારણ શક્તિ જોતાં તે તેની સામે દુરત પોતાની શક્તિ અભ્યાસવતો નેતકસાર ચલી ત્યારે તરેહવાર ભાંડ બાધા વાપરતો હતો.

એક દીવરો હમે બધા કાનગોરમાં એક મિત્રને ત્યાં બેઠેલા હતા. ત્યાં હાથ ચલાકીનો એક ઉસ્તાદ આવ્યો તે તેણે હસનને જોળખ્યા વગર તેના ખેલોને કુખ્ત દમ વગરના ગણી પોતાના હાથમાં એક ઇંડું લઈ લવામાં જરા સંકાધથી બીજે હાથે ઝીલી લઈ હસનની નકલ ડીધી. હસનને એ વાતની ખબર ગઈ. ફરીથી તે ટીક કરવા કહેતાં હસને તે ઇંડું હવામાં અંધાર રાખ્યું ને તે હાથ ચલાકીનો ઉસ્તાદ હાથ વગરનો ઉભો રહ્યો. ધીમે-ધીમે તે ઇંડું તે ઉસ્તાદના માથા પર ઉતર્યું ને અમરધર ટાંક પર કુટર્યું ! ફરીથી તે શરૂએ લગાઈ મારી નહિ !

હસનની મગરનીએ હસનને માર્યો. બરેલીની કેનટોનમેન્ટની બાજીએ એક ગરીબ ફકીર રહેતો હતો, તેની આસપાસ કુતરાઓનું ટાણું વસતું હતું. કોઈ તે ફકીરની દરકાર કરતું ન હતું પણ તે ભેદી જ્ઞાનમાં બહુ આગળ વધેલા હતા. હસનને તેની ખબર પડતાં તે તેની સમક્ષ ગયો ને પોતાના કેટલાક ખેલો ફરી ક્યાં તો પોતાના ઉત્તમ ખેલો બતાવવા ચા તે તેને પોતાનો ઉસ્તાદ ગણવા જણાવ્યું; તે ફકીરે ખેલો તો તેને સમજાવીને વાર્ષે પણ જ્યારે હસન એલફેલ બધી છદ કરવા લાગ્યો ત્યારે તે ફકીરે પોતાનું પોટલું ડેહાવી જવા તેને ફરમાવ્યું. હસને પોતાના હજરતને ફરમાવ્યું પણ તે ફકીર ને તેના કરતાં આગળ વધેલા હતા તેણે તેને નિરાશ કરી આખરે તે પોટલું હસનના માથા પર નાંખ્યું મરાવ્યું. હસન છેડાઈ પડ્યો ને ભારે કોપમાં તેણે ગાળો દીધી તેથી ફકીરે તેને આગ દીધા ! તે દીવસથી હસનની અદ્યત્તશક્તિ કમી પડી ગઈ ને તે નીકળે બની ગયો. દુરત તેને દીવાના રાજાનાં યુર-

વામાં આવ્યો પણ ત્યાંથી તે સંકાધથી છટકી ગયો. તે દીવાના-રાજાનો વડો તબીબ એક દીવરો ફરતો ત્યાં પોતાની સ્ત્રી સાથે આવ્યો. હસન તે સ્ત્રીને હાથ લગાડવા શક્તિવાન થયો. ફરી દુરીને તે ધણી ધણીની બહાર ઉમેરી આગ આગળ આવ્યાં ટાકર-આક્રમમાં બેઠોને પોતાની મીસીસને લેવા તેણી ત્યાં હતી નહિ. તપાસ કરતાં તેણી અંતરગાન અગળ-જેઠેલી જણાઈ. ટાકર પોતાની મીસીસને પાછો લઈ ગયો ને જેવે ગાડીમાં બેઠો કે ફરી તેની મીસીસ જુમ થઈ જણાઈ. ફરી પાછી ટોપ કરતાં તેણી હસન ખાન આગળથી મળી આવી, આ પ્રમાણે ત્રણ વખત : યતાં ટાકરે દુરત-હસનને દીવાન-રાજાનાંથી રમ આપી. કેટલાક વર્ષો પછી એક લેવાયેલો, લૂંટા-યેલો, લાંબો દાદીવાળો ફકીર ગમે મહેલો તેણે પોતાની જોખળ આપનાં હું તેને વળગી પડ્યો. હસનને રહ્યા ને એકબેકને દીવાસો દીધો. દીવાન રાજાની ખબર મેં તેના તરફથી સાંભળી હતી, તે ફકીરના આગ તેને નડ્યા હતા; તેના જણાવવા મુજબ તેની ઉત્તમશક્તિ શુભ થઈ હતી. હવે તો, પૈસાને, ખદે તે માલ મેળવી શકતો હતો. પૈસા વગર કંઈ મળતું ન હતું. ત્રણ ત્રણ દીવરો પૈસાની નાની રકમ તેને મળતી હતી. આગલો વખત મોજામલમાં પ્રસાર કરેલા હોવાથી તેને થયું જ લાગતું હતું. અતે ગરીબાઈમાં રીળી રીજીને તે મદલ પામ્યો હતો.

હસનનાં મરણ બદલ ઉપક્રમી ખબર તેના એક અંગત મિત્ર ફેલ્ડે કરે છે. જ્યારે મરહુમ મહારાજા જોરેટ્ટે મોહન ટાગોર કે જેમની સાથે તે ઘણા વર્ષો રહ્યો હતો તેમના જણાવવા મુજબ હસનની જેમની શક્તિ જુમ યતાં સાધારણ ચીજ ઝાપ કરવા જતાં તે સપડાયો હતો ને તેને કાશીના મેંચરનેટ કેદમાં મોકલ્યો હતો કે જ્યાં થોડાક મહીના જુલસી તે ફેલ્ડે દીલ મરણ પામ્યો હતો.

હસનના મરણની વિગતો ગમે તે હોય પણ એટલું તો ખરું કે તેનામાં અસાધારણશક્તિ હતી. તેની રજૂઆતને તેને માર્યો હતો. હિંદમાં પણ ખરેખર એવું રહેતું ને હિંદ સાથે છે. ઉપર જણાવેલી વિગતો જોડી કોડેલી નથી પણ ખરા બનાવો પરથી લીધેલી છે એમ વધુ જણાવવાની જરૂર નથી.

ચિત્રવિચિત્ર.

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—લેખક ભોળો રાણો.

ગરીબ બીચારો હિંદ ! બહે હાલના શીઘ્રચુકે તેની પુરાતન શોષિતઓની કદર ભુલવાને ના પાડે પણ વખત એક એવા બહો ફેરવે છે ને પોતાની મેળે પરપોટા સમ વાલિયાન વિગતોને સમાવી દે છે અને ત્યારે—ભોલી ખજવાળી ને તે મહાન શીઘ્ર ચુકેને ક્ષુધુ પડે છે કે તેઓ બૂધ્યા હતા ! શેઠા વખતપર શેઠ જામને શીઘ્રચુકે નવી શોષ કરી હતી કે દિંદમાં લોખંડ અને આંધકામ મટિ ચૂનાએ કપથોગ મુસલમાનોની આમદ પત્રી થઈ હતી પણ તે સાહેબોની ગજુરી હાથમાં પૂળમાં મળી ગઈ છે કેમકે જ્વાલર રાજ્યમાં બીલમો ગામ નજીક બેસ ગામે ખોદકામ કરતાં એક રથ'બ જામણે છે કે જેને ફરતા લોખંડના પાટાં આપેલા હતા. આ રથ'બ પરના લેખ પરથી તે ઇ. સ. પૂર્વે બંગે વર્તેના જાણે છે. ત્યાંના લોખંડની તપાસ ખાસ જાનુભવીએ પાસે કરાવતાં તે જાણી લેવા જતાં પોલાદ પુરવાર થયું છે તથા આંધકામમાં વપરાયેલા ચૂના પણ તે જાનુભવી જાણે છે. આ જાનુભવી ચૂના કહે છે આયલા જાનુભવીમાં જેમના વાપરતા હતા. હાથમાં તેવી શોષથી આજે બેનસીબ છીએ !—જાનુભવીનાં જાનુભવી ખદેર ખાવ કરે છે હાં !

ચુકીયમમાં કેમ જાણી શક્યું નહિ તે હું સમજ સક્તો તથી, શું કહેઈએ સરકારનું જ્ઞાન તે તરફ એમું નહિ કે અમેરિકા વેચી કાઢ આવીને તે લઈ ગયા !

કહેને કેમ મારેશ ? વરમાં ઉદરો દોડતા ફરતા હશે ! અજાણ તમે કહેશે કે છટકાં મુકવાથી થાડે મુકવાથી નેમને નાશ થશે ! હા, તેમાં કંઈક થયું છે ખરું ! આજે તમે તેમ કરશો ને કાલે તેમ ન થીયું એટલે પડોડીના વરમાંથી આ મામાઓ આવેલા જાણવા, એટલે જાણવા ત્યાંથી ફરીથી ગણે તથાને કશું પડે તે કેમ ચાલે ! જોથી સરસ દલાલ એ છે કે મહોદલાવાસીઓએ એક સંજ થઈ પોતાના વરમાં જુસુ ને ગાંધી આજી તેના ધુમાડો નાની નાની ધમલુ વાટે કહેતાના ફરમાં મોકલશે. આ ધુમાડો એક વરમાંથી બીજા વરમાં ને ત્યાંથી બીજા વરમાં જ્યાં સુધી દર હશે ત્યાં સુધી જશે. બરાબર રીતે કામ કરતાં ઉદરો અંદર જુમળાઈને માથે જશે ને નેમને ઉચ્છેદને ફેરવાને ત્રાણ તમને થશે નહિ ! કેમ લપાઈ કંથે રહેશેને સારો છે ! મરજીના આ ગેલામથી આજી બચ્યું હોય તો અજાણિયા આ લપાઈ ! અજાણ વાવવામાં કશું જાનુભવી નથીદે બહા ?

હિંદના કોતર કામની વિગતો તમે જાણો છો ને ? કુન્દોમાં તે વખણાય છે તેમાં કરી નવાઈ નથી. આ કોતર કામની કદર જાહારનાઓ કેવી જુદે છે તે આજે આજી રીતે જોઈએ છે. આ ઉમદા કામો હિંદમાં જાણવા રહેવાં લેઈએ છે. વડોદરા રાજ્યના કડી પ્રાંતના જાણીતાં પાટલુ રહેવામાં વડી પ્રાંતનાયુત મંદીર હતું. ત્યાં કોતરકામ લાઈ વિખ્યાતી પામેલું હતું. આ મંદીરનું કોતરકામ પાટલુની વચાલું હતું. સરકાર તે લેવા કાંઈ થયેલાં ભરે તે પહેલાં નુંપોઈને એક શોષીન અમેરિકન મીન્ડ લોખંડ કી ફેરિટે તે માંચુ દામ આપી અમેરિકાના એક ચુકીયમ મટિ ખરીદી ગયા છે. અજાણ આ એક ઉમદા રાષ્ટ્રીયકે છે પણ ગરીબ હિંદનાં ઉમદા કામોની શાદ હિંદમાજ જાણવાની રહેવી જોઈએ છે !...વડોદરા સરકારે આ કોતરકામ પોતાના

ચાલુ જામને નવી શોષ જોગનોજ છે ! હાથમાં કામજાનવા મટિના માવાનો ફાકા પડવા લાગે ! તેથી અમેરિકા તે બાજે નવી શોષજોગ કરે છે. અમેરિકા ખાને રે મોટા જ્યામાં હશે છે. તપાસ કરતાં જાણાયું છે કે કપાસની કરસાંડીનો માવો ઉત્તમ કામજા જાણી શકે છે. ઉત્તમ લાકડાંના માવા કરતાં કરસાંડીના માવામાંથી વડી કચી જાનુભવી કામજા જાણે છે. કામજાની કદર હિંદ ! હાથ ઉદરો જાનુભવી સાધને આ થયો ખીજપવા મટિ છે છતાં જાણુ જાણે તેને માગે રાત્રે એક નજી વાજીને બેઠો છે કે કાંઈની આંખ ઉઘડીને નથી ! એમ તો અવાર નવાર પેટમાં નગારાં વાગે છે...રિપોર્ટો જાણુ છે...વાતોના તપાસ ચાલે છે...સમીક્ષા જોડવાજો ચાલુ છે...કોનીની રજા ચાલુ છે...પણુ, અજાણ ક્યાં ? ને જાણ ત્યાંના ત્યાં વાળી વાન છે, એટલે કરીયું શું ?

કાગળની જ વાત કરી છે તો બહા કહેશે કે તેની બનાવટનું માન કેને છે ? કહે છે કે પુરાણ જમાનામાં ચીનમાં કાગળની શોધ થઈ હતી પણ આગળ વધેલું જપાન તે સાફ સાફ ના પાડે છે અને આ શોધનું માન પોતાને ફાળે મળેલું જણાવે છે. હકીકત એવી જણાઈ છે કે પુરાતત્ત્વ જમાનામાં એક ચંચળ જપાનીઝ વેપારીને પોતાનો માથ રેશમની કાગળીઓમાં બાંધી આપતાં અકસ્માત થવા લાગી તેથી તેણે કાંઈ સરતું, સહેલું ને સીગનપોરની નંત્રા જેવું શોધવા માંડ્યું. એક દીવસ બાગમાં ફરતાં તેણે ભમરાએને ઝાટતી ટાળી લાવી તેને ફરી નાંખી તેનો માથો બનાવી પોતાનો દર તૈયાર કરતાં જોયો. આ જોતાં જ તેનાં જિભનો કોટો ચપડી આવ્યો કે કાં નહિ લાકડાનો માથો કરી તે ઉપયોગમાં લે. વાત બી ખરી ! થોડો અખતરા પછી તેને ફોલ્ડ થઈને ને આ પ્રમાણે કાગળની બનાવટ આંખી ફિનિયામાં જાહેર થઈ ! માનો થા ન માનો-કોઈ લાલ ચોખા મુકવા આવતું નથી. હાં તો જે હકીકત છે તમને જણાવી છે.

* * *

૩મી ગાંસડીમાં આગ લાગે ત્યારે આગ જુલવવા પાણીનો ઉપયોગ ન કરતાં ઘાસતેલનો ઉપયોગ કર્યો બહુ ફાયદાકારક છે !...એવું ? એમ ટાલું વધારીને શું જોવા છે ? ઘાસતેલથી આગ વધુ લાગે એમ કહ્યો છે ને ? નહિ, બાપા બન, બન તમારી બૂલ છે. ૩મી ગાંસડી દાગી દાગીને સંવિધી હોવાથી પાણીનો મારો ચલાવતાં એક કે બે ઇંચ પાણી અંદર ઉતરી જાય છે ત્યારે ઘાસતેલ તેા દુરત નીચે સુધી ઉતરી જાય છે. ૩મી ગાંસડીમાં આગ લાગે તેના લાગુડા નીકળતા નથી. તે 'તો ધીમું' પળવણુ હોય છે જે આલીસતે આલીસતે પગલાં ભરી આખી ગાંસડીનો નાશ કરે છે. આ પળવણુ પર ઘાસતેલ પડતાં તે દુરત સમસમી જાય છે. આ રામબાણુ ઉપાય અનેક વાર અભ્યાસવામાં આવેલો છે. આગ જુલવડે ૩મી ગાંસડી પોથી નાંખી ઘાસતેલથી ખરડાયેલો રૂ હવામાં મુકાતો ર્થો તો ઘાસતેલની અસર હટી જાય રૂ પાણુ અસર હાલતમાં આવે છે. ઘાસતેલ ત્યારે આગ જુલવે છે એ કુદરતની એક નવાઈ જ છે.

* * *

એવઢબી માફ છે, બહા ! પણ તમને કેઈ દીવસે કીસ કરવાનો શ્રીટ થયો છે ? હેત તમારી, મારા સાહેબ ! કમનસીબે હોદ્દામાં આ ચેપી રોગ ઝાડો હતો નથી પણ તેના પુરાવામાં અત્રે થોડાક નોંધો ઇંકાવી લેવાની લાલચ હું થોભાવી શકતો નથી. આ વાંચી કોઈને બંગ્ગો બનાવવાનું મુઝી આવે. તો બાપા, મારો વાંક કાઢશો નહિ ! બનવાએજ છે કે તેમ કરતાં કેદાય ચેપીપાકની પ્રસાદી મળે, પણ તેમાં શું ? તરનવાલા કાંઈ અમથાલ મળે છે ?

હાલની હાલમાં કીર્તિવંત સેવા બનવાનાર એક ઝિંદગી સેવાહ પર કહે છે કે કાંસમાં... (સેન સોરે નામ હટાવી દીધું છે !) અન્ય ગળળ ગુલથી હતો. તે ભાષડા...રાહેરમાં આવ્યો કે એક ખુબ સુરત રૂંચ છોકરીએ તેની મહાન સેવાની કદર જુલવા તેને ખરાં હંતથી મુંબન કરવા માંડ્યું. તે છોકરીએ હલનેક વખત તેને ચુમ્મી કીધી પણ ઉંચતર તેને હલ્લેલી કાઢવામાં આવી; કેમકે તેની જગ્યાએ બીજી આવીને ઉભી હતી. અંકેકની પૂંઢે પીસેક સ્ત્રીએ હતી. તે બહાદુર સીપાહ આ જનના આવકારથી અમરાયો ! જે માલુસ જર્મન ફેલોધી ઈર્થો નહિ તે બાયરોગોધી બીહથો ! જે ચારને તેણે કીસ લેવા કીધી પણ સંખ્યા વધતી જતી જોઈ તે ઉભી પૂંછડીએ નાહ્યો ને પોતાના વરાના તંજુમાં જર્મન ભરાયો. તે ખાસ ચરમાં ગયો ત્યાં સુધી શહેરમાં ફરવા નીકળ્યો જ નહિ. તેને મનથી જર્મનોની તોષો કરતાં આ આફત ઘાસદાયક હતી !...ગરીબ બીચારો !

અમેરિકામાં " મેરીમેક " સ્ટીમરે બહુ વિખ્યાતી મેળવી હતી અને તેનો વડો લેફ્ટનન્ટ હોબસન મોટી શોધ બોલો કરી આવ્યો હતો. તેને ચુમ્મી આપવા કહેલું કે હબરો અમેરીકન સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ એકઠી થઈ હતી. તેની ટ્રેન કાનસાસ સ્ટીટમાં સ્ટેશન પર આવતાં ચાર ચુમ્મી આપવા હાજર થયેલી જણાઈ. આ બધાંને તેણે ખુશીથી નવાજ્યાં ! ત્યાંથી ટ્રેન નીકળી ટોપેકા સ્ટેશને આવી કે ત્યાં પાંચસેન્ટ ટોપેકા અધીક પડેલું જણાયું. જ્યાં સુધી ટ્રેન હામી ત્યાં સુધી તેણે પોતાની ગાડીનાં બારણાં આગળ હોયો. રેલીને ખુશાલ કીધે કેથી કીધી. રજો તેની કીસ રહી જાય તે મારે બારે ધંકા મુઝી થઈ હતી ને કાંઈ ચાલતા પીખાયા હતા ! ત્યાંથી આગળ ચાલતાં તેને દરેક ડેકાણે એવો

જ આવકાર મળે છે. એમ બાર મુકીને જણાવવામાં આવે છે કે લેફ્ટનન્ટ હોબસન દુનિયામાં પહેલો જ ભાષાશાળી પુરુષ હતો કે જેણે હમરો સ્ત્રીઓને સુખી સીધી દોષ !

આ સ્ટીમરનો એક ખલાસી ઓસળનું ડબ્બુ ડગનામ પોતાને વતન પાઠે ફેરો ત્યારે કહે છે કે તેને સુખી લેવા જ્યાં બાનુઓની મોટી સંખ્યાથી સ્ટેશન ચીકાર થઈ ગયું હતું. સૌથી પહેલી ક્રીસ તેની માતા તેને આપવા માંગતી હતી જેમાં તેણી ઘણાક મરદ મિત્રોની મદદથી કાપી. ઓસળનું તે પછી શુભચુક પોતાને ઘર મોકલી ગયો. જ્યારે તેણી બાનુઓને તેમને કે શીકાર છટકી મેલો હતો ત્યારે નિરાસ ન થતાં તેઓ બધી તેને ઘર ગઈ અને ઓસળનું બાએ સંકેતે લહેરે લહેરે સતોષ આપ્યો !

x

x

x

અમેરિકાનાં જસ્ટીસ ગૃહમાં પોલીસ કોર્ટ એક પાદરી પર પેસા મેળવવાના આરોપની તપાસ ચાલી હતી તેમાં આખરે પાદરી નિર્દોષ કરી છુટી ગયો હતો. તેની ખુશાલીમાં તેના દેવગંન લમતી સરળી જવાન બાનુઓ જેઓ કોર્ટમાં હાજર હતી તેમણે એક પછી એક કરી કોટી કરી, સુખી લેવા માંડી. તે આપણે પાદરી આ આવકારથી અંધ સુખે થઈ ગયા. જ્યારે તે જોયે પછડાશે ત્યારે જ તેને છાતવામાં આવશે ને ખુશાલીમાં દીવાની બનેલી તે સ્ત્રીઓએ તે પાદરીના મદદનિરોધે પકડ્યા ને તેમને પણ તેવાજ ગરમાગરમ આવકાર આપ્યો. તે પુરો થતાં તેમની નજર બચાવ પડના બાહ્ય પકીલ વસ્ત્ર ફરી પણ તે તો પોતાનું મોત સમજી પોતાની બીકે જંગ ફેંકી કબી પુછીએ નહીં ને તેની પુકે કેટલીક સ્ત્રીઓ દોડી, વડોલ છટકે એટલે મેલરેટ્ટે સુદેહ વસ્ત્ર ખાન ફરું પણ નવાચાસન પર ચડે તે પહેલાં તેઓ નામદાર નહારી વેળવરમાં જઈ બસવાને બારણાં બંધ કરાવ્યાં. કાંઈ વળે તેડ ન જણાતાં તે સ્ત્રીઓએ એકબેકને કોટી કરી સુખી સીધી અને જ્યારે હથિઆર બંધ પોલીસ આવી ત્યારે જ કોર્ટ આવી કીધી !

જુદ લંડનમાં પણ દરિયા આફ્રિકાવાળી બોઅર લાઈફ પછી શહેરના “ ઇમ્પીરીયલ વોલંટીયર ” પાઠાં ફેરો ત્યારે સુખીઓનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. જ્યાંજ્યાંઓનાં રોગેટોનાં ફરતાં ફરી રસવામાં જે બી સ્ત્રી કે છાતરી મળતી તેને સુખીઓની સુખવાતી નાખતાં હતાં. એક જગ્યા ફીસ કરતો દોષ તો જુગ નાંખી, પણ આ તો એક ખસતો કે બીજે તૈયાર

હતો ! તેની મહોદલામાં કેટલીક વાર ગરમાગરમ આરામથી પણ થઈ હતી.

લીવરપુલના એક રાખસને સુખી લેવાનો ફીટ થઈ આવ્યો. આ બધા માણસના ફરનદે એક દીવસ લાઈમ સ્ટ્રીટ સ્ટેશનના દરવાજા આગળ ઉભા રહી જેની કોઈ સ્ત્રી ત્યાંથી પસાર થતી કે તેની કમર પર પોતાનો હાથ વિંટાળી મળદાયો સુખી લેવા માંડી. તેમ કરતાં એકાદ બેએ સાબિત સોલ્ડીંગ બેચી કાઢી પણ તે ટળમથો નહિ. અતે છાતરી બાનુઓની બારે પોલીસનું પ્લાન બેચાડું. તુરત તેને પકડી મેલરેટ્ટે આગળ ઉભો કરવામાં આવ્યો. બચાવમાં તેણે જણાવ્યું કે લાઈફ પદથી તેનો એક પુરો દીકરો સલામત પાઠે ફેરો હતો તેની ખુશાલીમાં તેનું આ દરદ ઉઠારાઈ આવ્યું હતું ! મેલરેટ્ટે હસીને તેને પરીસ રૂપિયાનો ફટ કરતાં દરદને એક દમ ચોપરેમનથી કાઢી નાખવાની સલાહ આપી ! ન્યુયોર્કમાં ઘોડુંકની વાત પર એક જવાન રાખસને સુખી લેવાનું થેલું લાગ્યું હતું. તે એક ટામમાં બેઠો ને ત્યાં બેઠેલી દેવ સ્ત્રીને પહેલાં ક્રીસ સીધી પણ એ કે નમારો મારી આંચકો માર્યો કે તે તેમાંથી કળીને બહાર પડશે. પડવાથી તેને થેલું વાગ્યું પણ તુરત ઉભો થઈ ને રસ્તાની બીજી બાજુએ ગયો ને ત્યાંથી પસાર થતી એક સ્ત્રીને પકડી, બધાકે હાંસી મારી. તુરત પાદરા પડના પોલીસે તેને પકડ્યો. પણ જળરીથી તેના હાથમાંથી છટકી તેણે ત્યાં કબેલી બે બાનુઓને ગરમાગરમ આવકાર આપ્યો. તુરત તેને હાથ કરી પહેરાવવામાં આવી. તપાસમાં જણાવ્યું કે તેને ક્રીસ કરવાનું લેવાપણું લાગ્યું હતું.

લુરોપી જનખાર જંગ શરૂ થયું તે બાગમજ વસત્સ શહેરના મહોદલામાં એક જ્યાં કે એ બાનુએ ત્યાંના મહોદલાઓમાં મરદોને ક્રીસ કરી હો-હામર કરી મુક્યો. તેણીની આ રીત કેટલાકને વચી નહિ તે પાદરા પડના પોલીસને ખબર આપી. તેણે તેણીને પકડી પણ બીજ પડે તેના પર સુખીઓનો વરસાદ વરસ્યો. પોલીસ થાણું પર ઈન્સપેક્ટર પણ તે આવકારથી બાકાત રહ્યો નહિ. કાઠરી નવાસમાં જણાવ્યું કે તે બીચારીનું મેનું નબળું પડી ગયું હતું જેને કસરત આપવા તેણીએ તેમ કહ્યું હતું !

x

x

x

બધા કોઈનો વિચાર થતો દોષ તો જતા મુજ સમજ, વિચારીને કામ કરજો... નકાસો બરીબને કનરો આ !

તાજાં પુલોમાંથી અત્તર કેમ અને છે ?

નવી સાયન્સીટીક રીટી.

(લખનાર—માણિક દરામણ સુનાવાલા.)

કુલોને કચડી તેમાંથી તેનો સુગંધી રસ ખેંચવાની રીતને એક કોરે મેલે એવી એક ખીજ નવી સાયન્સીટીક રીત, કે જેમાં કુલોને બહારથી કાંઈએ ગંભીર ઇલાજ પહોંચી શકતી નથી, તે અમેરીકાના વોશિંગટન ખાતેના પ્રો. એલ્મર ગેટીસ (Prof. Elmer Gates) એ હાલ થોડાંક વર્ષોની વાત ઉપર શોધી કાઢી છે. એક વિચિત્ર વિજ્ઞાનિક યંત્રની આમાં મદદ લેવામાં આવે છે, કે જે યંત્ર અનેક ગુંચવણ ભરી રીતે ગોથવેલા તારો, લીવર્સ, નાનાં બારીક ચક્રો, અને કાચની સીસીઓથી ઘેર વિચિત્ર દીસે છે.

ધારો કે તમને ઘણું જ જરૂરું કામ પડે અત્તરનાં થોડાંક ટીપાંની અગત્યતા જણાઈ તો તુર્તજ તે યંત્રને ચાલુ કરી તે નજદીક પુલો, કે જે તુર્તનાં કાપેલાં (તોડેલાં) હોવાં બેઠેલો તેઓનો, એક તુરો ધરતાં માત્ર દસ મિનીટમાં તો જે સુગંધ હવામાં વિના કારણ ઉડી જતો તે સંધળો પેલા બારીક તારો વિગેરેની ગોઠવણથી પેલી નાની સીસીઓમાં સારા જથ્થામાં એકઠો થવા માડે છે, કે જ્યારે પેલાં પુલો કશી પણ ઇલાજ પામ્યા વિના બિન સુગંધી રહી જાય છે, કે જેઓનો ઉપયોગ વળી શય્યાગાર કરવામાં આવે છે.

પ્રો. ગેટીસે એક લાપણુમાં આ યંત્ર ઉપર વીવેચન કરતાં નિચળું કહ્યું હતું :-

“જ્યાં તક એક પુલને બેઠેલા બિનાસ તેમજ તડકો મળવા પામે છે ત્યાં સુધી ખિત્તવા સમેત ખુશો આપતું રહે છે, અને કરંમણ જાય ત્યાં વેર એજ પ્રમાણે બનતું રહે છે. આવે સમયે તે પુલની અંદર જે જીવન સાધન સંબંધી પદાર્થો હાજર હોય છે તે પાકી તેમાંથી ખુશો હવામાં ચાલુ છૂટે છે; પરંતુ જેવું એક પુલ કપાય છે કે ત્યાંથી જ તે પદાર્થ બહારતો બાંધ પડે છે, અને તે સળગે પમરાટ વધુ અને

વધુ ઓછાં પ્રમાણમાં નિકળી શકે છે. મારા યંત્રમાં તમે દરેક વિજ્ઞાનિક યંત્ર માફક બે નાકાં—યાને “ પોઝીટીવ ” તેમજ “ નેગેટીવ પોટન્સ ”—બેશો. એમાંનાં પહેલાં “ પોઝીટીવ ” તરફ પુલોમાંથી આસપાસ પથરાતી બારીક રંગે જે પમરાટ ફેલાવે છે તેઓ ખેંચાઈ જાય છે. જે પુલો તુર્તનાં કાપ્યાં તોય તો છેક પાંચ ફીટને છેટથી પણ આ બનાવ બનવા પામે છે.

“ આ ડીયકામાં એક ઝીણું જે બાકાઈ છે તેમાં એવી ગોઠવણ કરી છે. જે પમરાટની દરેક ખેંચાતી રંગે તેમાં સુકાય છે, કે જે વાટે નાની સીસીઓ, જેઓમાં પાણી યાતો “ આ-લ્કોહોલ ” રાખેલું છે તેઓમાં એ સંધળી ખુશો ભેળાઈ જવા પામે છે. એક સીસી પછી તેની જગ્યાએ બીજીએ મેલવામાં આવે છે.

આ યંત્ર એટલું તો નોરેમંદ છે જે આ “ રીસીવર ” સામે નજદીકમાં માત્ર એકજ તાંબું ગોલાબ ધરતાં માત્ર છ ‘ સેકન્ડમાં એક પોઈન્ટ ’ જેટલાં પાણીને ‘ રોઝ-વોટર ’ માં ફેરવવાને શક્તિવાન છે.

ખરેખત ઉપરનાં યંત્રની શોધ સંપૂર્ણ થતાં એનો વ્યવહાર ઉપયોગ થવા પામે તો પછી એક તદ્દન નવી રીતના સહાસથી એક નવાઈ ઉપરાંત અત્તર બનાવવાની તક ઘણી સાધારણ થઈ શકે પડે તેમાં કશો એ સંદેહ નહિ એવું સમજાય છે. પ્રો. ગેટીસે વોશિંગટન ખાતે કેટલાંક નાનાં છોડાઓ ઉછેરવાનાં ‘ ઘરો ’ -hot houses ઉભાં કરી તેઓમાં ઉપરના યંત્રની સાથે ગોઠવણો અત્તર બનાવવાનો પ્રયાસ શરૂ પણ કરી ચુક્યો છે, અને તે લવિષ્યમાં કદાચ એ સાયન્સીટીક એ કળાની નવી રીતે પુર કતેહ મળવા પામે એવી આશા રાખીશું.

રિવ્યુ કોલમ.

સાહનામુ.

વોલ્યુમ ૬ થું.

કર્તા—ભાદીપાર નવરોજી કુટાર અને દ્રુરામઝ નવરોજી કુટાર.

કુટાર બીરાદરોના આ ઐતિહાસિક પુસ્તકનાં આગલાં વોલ્યુમોની મેંધ આ અદના કદરોમાં હમે પુસ્તી રીતે લઈ ગયા છે. દાહમાં હમારી ટેમત-પર આવી પડેલું આ છ થું વોલ્યુમ દરેક રીતે ચોતાના સેરને મળવું છે. આ પુસ્તકમાં સાદ બોદરાપના ગાદીએ આવવા પડીથી તે મહાન ઇરાની વિરલા રસ્તમના મરણ સુધીના પરદો બેને સમાવવામા આવેલા છે. કુટાર બીરાદરોની ચક્રદાર અને અવ્યાસ કરવા નેમ રચાઈમાં આ પુસ્તક તૈયાર થયલું છે. સાદ સુસ્તારપના રાખ્યોને અમલ બેમાં વિગતવાર સમાવેલો છે તથા કેવા ફરેલથી બદારફર રસ્તમના સાવકા સાઈ સગાહે પ્રપચ બેલી ઇરાનના આ અજમતા સેનારાની છંદગીની નેલ બુખીનાંબી હતી; પણ તેમ કરવા નવાં આખર તે કેવો પોતાના પાપનો ભોગ થઈ પડ્યો હતો તે સુધીની વિગતો છે.

કુટાર બીરાદરોના સાહનામાંના છ વોલ્યુમોમાં આ વોલ્યુમ હમેને કાંઈક અધિક મળ્યું છે. અલગત આગલાં વોલ્યુમો પણ હંદા અન્યાસનાં પરિણામ હતાં પણ આ વોલ્યુમમાં નરથેસ્તી ધર્મ બાજે બેઠતી વિગતો દર્શાવી કુટાર બીરાદરોએ ચોતાના હંદા અન્યાસનું માપ અચૂક બતાવી આપ્યું છે. નરથેસ્તી સાહનસાહવને નવી છંદગી બજનાર મહાન શીરહોસ્ત તુસ્તી અફસોસ કે મહાન અરો નરથુસ્ત સાહેબની બાબદમાં રૂપ રહ્યો હતો. દક્ષીણના એક હબર બધતોનો ઉપયોગ કરવા નવાં મહાન શીરહોસ્તી આ નરથેસ્તી ધર્મનો સૌથી અજમતો વખત ઘોડે મરો હતો. અલગત દક્ષીણની કુખી મુઠી વિગત બાજે શીરહોસ્તીને પણ બજાયો થાય છે હતાં એ બનવા કામ હવું તે બનવા પામ્યું છે. યોગ્યતામાં રૂપ પાઠગ વિલાપ કરવો મિથ્યા છે.

મહાન અરો નરથુસ્ત સાહેબ મટિ લખાયલી આ વોલ્યુમની પ્રસ્તાવના હમેને બેટલી બધી પસંદ; આવી છે કે, તેમાંના અગત્યના કદરાઓને લેવારો કરવાની ભાવ્ય હમે ચોખાવી રાકતા નથી. હમેરા મુજબ કુટાર બીરાદરોને તેમના આ મોટા સાદસ મટિ ખરેખર અભિવંદન આપતાં બેટલું ન કહીશું કે તે મહાન બાપ બદુ નલદીથી તેમની મુખારક નેમ પાર પાડે. હાહના મોંઘવારીના વખતમાં રૂપા બેમાં ફેરવેલ પેપર પર ઉમદા મેઠ-અપ સાપતું આ વોલ્યુમ..... બહા ન્યાં પારસી મુજરાતી સાહિત્યમાં કુટાર બીરાદરો ચોતાનું નામ અમર કરવાનું મારું છે ત્યાં બીજી નીજ બાબદનાં ખ્યાલ ન કરતાં એ બીરાદરો નરથેસ્તી ધર્મ મટિ થકુ શોખબોગ ક્યાં કરી રાકાય તથા મહાન નરથુસ્ત સાહેબની નનમબૂમિ ક્યાં હતી તે મટિ થું કહે છે તે દાક્ષ તુસ્ત તેમનાના સંજોમાં લેવારીનું.

આ પણ આ હબર પચિરાતમાંની નનમબૂમિ કઈ, કયા અમાનામાં તેવજુ દયોતી ભોગલી ગયા કે તે ચોક્કસથે હજુ નલ્યથું નથી. નનમબૂમિ અને નમાનાની ચોક્કસ ખબરની ચારા જે રાખ્યે તેા માર તવે જેલ ટેમલેથી રાખી રાકાય. તે ભેમાંતું પહેલું અને ઘણું આસાવંત ટેમલું કદીય. ઇરાનીઓના મહાન ભવેલિથી હકીમ નમાસ, કે બેજે પજુ નરથેસ્તી દીન કજુલ કાંથી હતી અને તે પાદસાદ સુસ્તારપની દરબારમાં વડા વજીરનો દરખાને ધરાવતો હતો તેનાં હમ્યાવાળી ન્યાનાં ખંડિયો છે. ત્યાં પચગજર સાહેબના અમાના અને નનમબૂમિની ચોક્કસ ખબર મેળવવા શોખબોગ કરવા કરાવવાનું ઘણું નરથું છે અને એ ચોક્કસ ખબર મેળવવાનો સંભવ જાણ રહે છે.

જૂની તવારીખ જાણવાને શોકીન બનેલા આજના અમાનાનો પ્રખ્યાત રીતારો “ ફારસત ” પોતાની “ આસાર અલમ ” (Ruins of Persia) નામની ગ્રંથપત્રીમાં લખે છે કે, “ ઇરાન સરઅમીનના ફારસના ઇલાકામાં આવેલાં ‘ ખેઝર ’ નામનાં પરગણાનાં રાનની નહરીકમાં આવેલાં ‘ ફેરાદદ ’ નામનાં ગામમાંથી એક માઇલને છેટે દક્ષીન ભાગરેખું દખ્ખું આવે આવેણી નહરે આવે છે. ” ફારસત લખે છે કે “ ભત્રાસ્પના દખ્ખાવાળી જગ્યાએ એક ટેકરી ઉપર આવેલી છે. તે ટેકરી ઉપર સાત શીટ લાગળી સમચારસા ” ચૂના અને પંતરની બાંધેલી એક ઘણી જ મજબુત જગ્યા છે. તે સમચારસ મજબુત જગ્યાની નીચે અને ટેકરીનાં કિતરમાં ભત્રાસ્પે પોતાનું રાજ મુકવા માટે દખ્ખું બાંધેલું છે. ” ત્યારે સવાલ પૂછી શકાય કે ભત્રાસ્પે પોતાનાં રાજ મુકવા માટેની જગ્યા ટેકરીનાં કિતરમાં શું કામ બાંધી દૂરો ? અને તેની ઉપર વળી આવી સંજીન મજબુત જગ્યા કોકાની નહર અને ધ્યાન ચુકાવા કંઈ બાંધી દૂરો ? કેટલાક દુર અદેશો આ બાબત એવો ખોટાસો કરે છે, કે મજબુર દખ્ખામાં ભત્રાસ્પનાં રાજને મુકવામાં આવ્યું હતું એટલું જ નહીં, પણ તે દખ્ખાની અદર કોઇ બીજી એલાહેદી છુપી જગ્યાએ ઝરતોસ્તી દીનની આખાં મેઘતેબર સાહિત્યની કેતાબો અને જૂની તવારીખને લગતી કેતાબો અને વળી તે સાથે ભત્રાસ્પે પોતે લખેલી જ્યોતિષ વિદ્યાને લગતી તેમજ તે અમાનામાં જર્ણીયંદી બીજી અનેક વિદ્યાઓની કેતાબો જાળવી રાખવામાં આવી હોવી જોઈએ. જ્યોતિષ જ્ઞાનના બધે ચોક્કસ અનુમાનો માત્ર ચોક્કસ અમાના સુધી મજબુર કેતાબોના સંગ્રહને જાળવી રાખવા માટે કોઇ વિજ્ઞાની રીત પ્રમાણેની ગોઠવણ ત્યાં કરી રાખેલી હોવી જોઈએ. અમારું નાકેસ મત એ છે, કે જે આવેલા પયગમ્બર સાહેબના અદવાલની અને ઝરતોસ્તી મજદ્દયસ્ની દીનનાં સાહિત્યની ખરી દક્ષીકત ભવિષ્યમાં મળવા પામે તો કેટલી નહિ પણ ભત્રાસ્પ દક્ષીમનાં દખ્ખાવાળી જગ્યાનાં ખંડિયરોમાંથી જ મળી આવશે.

પયગમ્બર સાહેબની જન્મભૂમિની, તેવજ સાહેબની દયાતાના અમાનાની અને તેવજે ફેલાવેલા ફાર્સી શોધખોળ ચક્રવર્તી લાયક બીજી જગ્યા બહમ શેદર છે, જ્યાં “ નડગદાર ” નું સર્વથી

પુરાણ આતરાકદેદ હતું તેમજ “ મેદર બર્જીન ” નામનાં વગર કોકીએ રાશન રહેતા પયગમ્બર સાહેબે પોતાના થર્મીના મેઘતેબર તરીકે પાદસાદ ગુસ્તાસ્પને બેઠ આવેલા આતરાને તેજ શેદરમાં બાદીન-શીન કરવામાં આવ્યા હતા. બહમખાંજર ઝરતોસ્તી મજદ્દયસ્ની દીન પહેલીવાર દેવાજ પામી હતી. અને ત્યાં પાદસાદ ગુસ્તાસ્પ અને તેનાં આખાં કુટુંબ ઝરતોસ્તી મજદ્દયસ્ની દીનનો સ્વીકાર કર્યો હતો. પુરાણ બહમખાંજરમાં ચોથાજ ભાગ હાલ વસાયેલો છે બાકીના ત્રણ ભાગ વધરાન પડેલા છે. એ વધરાન પડેલા ભાગમાં એકકામ કરી શોધખોળ ચલાવવાથી પયગમ્બર સાહેબના અમાના અને જન્મભૂમિ તેમજ તેવજના બહુલ ઉપર કાંઈ વધારે અજવાળું પડવાની આશા રહે છે. યુરોપ કે અમેરિકાનો કોઇપણ મુંસાફર બહમખાંજર ખંડિયરો તપાસવા આવ્યા હોય એવું આપણે જાણતા નથી. બહમખાંજર ખંડિયરો હજી તપાસવા વગરનાં પડેલાં છે.

પયગમ્બર સાહેબની જન્મભૂમિ.

પારસી દેવાયતો પ્રમાણે પયગમ્બર ઝરતોસ્ત. સાહેબની જન્મભૂમિ “ રય ” નામની જગ્યા કહેવાય છે. પણ આજે તો “ રય ” એક મોઠા ઈલાકાનું નામ છે. તેનાં મુખ્ય શહેરનું નામ વ્દના વખતમાં કહાય “ રય ” હોય અને ત્યાં પયગમ્બર સાહેબનો જન્મ થયો હોય. વંદીદાદની પહેલી પર્ગદમાં નાની મોટી સોળ જગ્યાઓનાં નામ આપેલાં છે તેમાં “ રય ” બારમી જગ્યા જે લખાયેલી છે તેને પાછળથી “ રય ” નામ મળેલું જણાય છે. ઝીક ભોપામાં એને (Rihagah) લખેલું છે. પણ જેમ ચક્રવર્તી જગ્યા “ વર્દન ” વિષે વંદીદાદમાં વધારે ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે, કે ત્યાં ફરીદુનો જન્મ થયો હતો તેમ આ “ રય ” (રય) વિષે ખુલાસો આવતો નથી કે તેમાં પયગમ્બર ઝરતોસ્ત સાહેબનો જન્મ થયો હતો. જો વંદીદાદમાં લખાયેલું મળી આવતે કે “ રય ” માં ઝરતોસ્ત સાહેબનો જન્મ થયો હતો તો પછી જન્મભૂમિના ચોક્કસપણેના કાંઈ શક રહેતે નહિ. જૂના વખતમાં “ રય ” નો ઇલાકો એટલો મોટો હતો કે તે અધે બેજા, બહમખાંજર અને વાખાનના ઇલાકાઓ પણ સમાઈ જાય છે. એ ઇલાકાના ચિરંતાર વિષે લખતાં એક લખનાર કહે છે કે ત્યાં ૮૦ લાખ વર હતાં.

વળી એ ઇલાકા ઉપર અનેકવાર બરાનક સફાઈમાંની અને ધરતીકંપની આફતો આવેલી છે. કહેવામાં આવ્યું છે કે અંગ્રેજીઆનના ફિરાદ દરમ્યાન સાહેબાદાઓ, સરદારો, શ્રીમતો અને બીનાં મેળાતેબર માલસો લગભગ સંત લાખની સંખ્યામાં માર્યા ગયા હતા. અમીર તથામુંદ લંબના ફાત્તખાનમાં સફાઈથી ને ખરાબો થઈ હતી તે પછી રૂપનો ઇલાકા આગળ આખાદી મેળવી શક્યા નથી. રૂપના ઇલાકાનું મોટું રોડેર આજે તહેસાન છે, જે આગલા વખતમાં માવ એક ગામકું હતું. જ્યારે આજે મોટા ઇલાકાનું નામ “ રૂ ” હતું ત્યારે તે ઇલાકામાંની કઈ જગ્યા પથ્થર અથવા સાદેબની જગ્યાએ હતી ને કહેતું ખરેખર મુશ્કેલ છે પણ “ રોયોઈલાએ અઈરાન ” નામનું પહાડવડી પુસ્તક એ આગળ ઉપર કાંઈક અજવાળું પાડે છે. ત્યાં “ આમુઈ ” નામનાં રોડરને ડરતોરાનાં રોડર તરીકે જણાવેલું છે, અને એ “ આમુઈ ” તે “ રૂ ” ના સુલકની નજીકમાં આવેલું “ આમુઈ ” રોડર હોયું જોઈએ ત્યારે આ ઉપરથી દીશે છે એ વખતું રોડર “ રૂ ” પ્રજામાં આવેલું “ આમુઈ ” રોડર હોયું જોઈએ.

વળી કેટલાંક પહાડવડી પુસ્તકો પ્રમાણે પરમખર સાહેબનો જન્મ મિટિયામાં આડર બાચનનાં મુલ્કમાં થયો હતો. તેમને કોઈ પહાડવડી પુસ્તક “ રૂ ” અથવા “ રૂ ” ને એવજણ સાહેબની જન્મભૂમિ જણાવે છે. આ દેરદેર જગ્યાનો ખુલાસો એક જગનાર એમ જણાવે છે “ રૂ ” રોડર એવજણનાં માતાનું વતન હતું, જ્યારે આડર બાચનનાં એવજણનાં બાપનું ઘર આવ્યું હતું તેથી એવજણને અપારનવાર એ બેટું રોડરના જણાવ્યા છે. કેટલાંક ફારસી જણનારા આજણ મહાન પથ્થરખર સાહેબને “ હકીમ હોઈરતે બહાઈ ” કહી ગયા છે, અને તેઓની પુઠે ચાલી ફરિયાદના એક જગનાર તેવજણને Bactrian sand જેટલે એકદી-યાદો કાઢી પુરૂષ કહી ગયા છે. પણ એ નામ બહાઈમાં મહેતવહેલી ડરતોરાની માસદવરની દીન રેવાળ પામી હતી તે ઉપરથી પણ કદાચ આજણમાં આવ્યું હોય. તેમજ વળી અમેએ જણ્યું છે કે રૂનાં ઇલાકામાં બહાઈનો ઇલાકો પણ સમાઈ ગયા હતા, તે આ વિચાર પણ નાપાદાર નહીં કહેવાય. પથ્થર અથવા બહાઈના વતનદાર દોષ, વળી બીજાના એવજણને “ બહાઈ ” જેટલે બહાઈશાનના વતનદાર કહી

ગયા છે. જે વિચારમાં પણ કોઈ વતનદાર દોષ એમ લાગે છે, કહેલું “ મેદર બર્ગીન ” નામનો વખર કાઢીએ બજતો આવરા, મોટા તરફથી લાવેલી પોતાની દીનના મેળાએકા તરીકે પાદરમાં સુસ્તારપને બેઠા આવ્યા હતા તે પાદરમાં વિચારને ટેકો આપે છે. આ બાબત મોટાસાવાર અને આવજ આપી છે, જેથી ફારસી વાંચનારાઓને તે ઉપર વિચાર કરવાને બની આવરા.

આ લુદા લુદા વિચારો ઉપરથી અમે સાર એ-એ ડિયે કે આજણ પાક પથ્થરખર ડરતોરા સાહેબનો જન્મ “ રૂ ” ના મોટા ઇલાકામાં આવેલા બહાઈશાનનાં પ્રાન્તમાં અથવા તે પ્રાન્તનાં મુખ્ય રોડરમાં થયેલો હોય જોઈએ અને ત્યાંથી બહાઈમાં પાદરમાં સુસ્તારપ આવજ આપી પોતાની લાવેલી દીન ડાદેર કીધી હોવી જોઈએ.....”

ચિત્રમય જગત.

માસિક.

સંપાદક-ગુલશનકર જૈસીકર ચારિક, વાર્ષિક લગભગ એક કાગળ રૂ. ૩-૮-૦ અને આઈષિપર રૂ. ૫-૮-૦.

પુના ચિત્રશાળા તરફથી બહાર પડતું આ માસિક એક વર્ષ પુરું કરી રહ્યું છે. આ માસિકની શરૂઆત વખતે હમો પોતે શંકાસ્પદ હતા, છતાં હમો જોઈ અને લખીને ખુશ છીએ કે આ માસિક લગભગ પગલર થયું છે અને તે પોતાનું કાર્ય સફાઈથી પાર પાડ્યું જાય છે. નરાં વર્ષનો શરૂઆતનો એક ચિત્રોચ્છત બહાર પડ્યા છે. તેમાંના હમો મનન કરવાજોઈ છે. વાર્ષિક વાંચનોથી નિરાશ રહેલું આ માસિક ધીમે ધીમે પોતાના ઉમદા લેખોને ઉત્તમ ચિત્રોથી લોકપ્રિયતા મેળવ્યું જાય છે તે માટે હમો સંપાદકને તેમજ પ્રવરતાવનારાઓને ખરાં જગરની ખુબારકાયાદી આપીશું. આ માસિકમાં આવતાં ચિત્રો આપવાનું ચિત્રશાળા પ્રેસનેજ પાથરે, બીજી વ્યક્તિએ તેમ કરવા છતાં હાલના સમય દેવતાં

હારીને બાનુએ બેસવા વિના છુટકન રહે નહિ. આ ખાસ અંકમાં ઘણા વિષયો વાંચવાએજ છે પણ શુભરાતી...આહ, બધા ભાઈ યાજ્ઞિક, શુદ્ધ સંસ્કૃત-મય શુભરાતીના મોઝા વખાણનાર જણાય છે. પારસીઓને પણ બાપા રસમય થઈ પડે તેવી રાખવામાં કાંઈ અડચણ છે, બીરાદર ?

ભાઈ કે કસાઈ ?

અખનાર-મી. બહુમનજી ન. કાબરાજી.

પ્રગટ કરનાર-મી. દીનશાહ એ. કરકરીઆ.

પારસી નવલ કથાકારોમાં જાણીતા લેખક મી. બહુમનજી ન. કાબરાજીની રસીકી કલમથી લાગેજ કેઈ શુભરાતી વાંચક અનુભવ દરો. મી. કાબરાજી બહાર પડેલું આ નવું પુસ્તક એક નાનકડું પણ દીસકરા વર્ણમાં વિટેળાયું છે. આ વાર્તા આગળ “પારસી” પેપર માટે લખવામાં આવી હતી. આ વાર્તામાં એક ઘાતકી જીગરનો ભાઈ પોતાના નાના-ભાઈ પર તેની થોડીક બૂલો માટે સાંગ દીલ બની, કેવો નાતરસ વેરી થઈ જાય છે તે અચ્છી રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે. તેમજ તે નાનો ભાઈ કે જે જુગાર અને બદ્દેલીમાંજ કપરો હતો તે એક બહી અને નિર્દોષ નારના સમાગમમાં આવતાં કેવો ભયો બની જઈ પોતાની લઘાઈનો સુવાસ ચોમેર પંથરાવે છે તેનું દ્રષ્ટાંત પણ મનન કરવા લેજ છે. વાર્તામાં અહીં તહીં થોડીક ભૂલો નજરે આવે છે પણ બહુમનજી બાની કલમમાં એક ભટકું એવું જોઈ છે કે જે વાંચક વચ્ચે સહેલથી પોતાની સાથે છેક ના છેડા સુધી ખેંચી જવાની શક્તિ ધરાવે છે. બધાજ લેખકોમાં આવી હિતમં શક્તિ હોતી નથી. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના જાણીતા લેખક અને અભ્યાસી મી. રૂસ્તમ મયાનીએ લખી તેને પુરોતો ઈતસાદ આપ્યો છે. મી. કાબરાજી જેવા લેખકને બહારની પ્રસ્તાવનાઓની જરૂર નથી મગર તેમાં ખેડું શું છે તે હમો સમજી શકતા નથી. બીજા લેખકો પુસ્તકનું અપસૂપાત અવલોકન કરે તે હમો અવાકાતદાયક લેખક છીએ, મી. બહુમન-

નજીના અનેક પુસ્તકોથી તદન જાણીત હોયું આપ રહે રજાઈલતું આ પુસ્તક તૈયાર થયું છે અને ખાસ કરીને લેવા એક કાગળ પર છપાયું છે. જાણીતા પારસી મેકમીલન મી. દીનશાહ કરકરીયા કેવો હમો રેસ્ટ ધરાવે છે તેની અચૂક સાબિતી આ પુસ્તક આપે છે. આ આદના કઠારોમાં મી. દીનશાહ કરકરીયાના સાહસ બાબે હમો પુરતું બાકી સુકયા છીએ. ખરેખર એ બાધ જણાવે છે તેમ પૈસા કમાવાની નેમથી આ કામ તેમણે કયું છેજ નહિ. પૈસા કમાવાની જાણ તો કરતાં પળલીશરને આવા મોઝા ખરચની જરૂર જણાય જ નહિ. જાહેરખબરનો પણ છબરડો કરવામાં આવ્યો નથી. ફક્ત થોડીક જાણત્રીની જાહેરખબરો દાખલ કરી છે પણ તે બે કલરમાં છાપી ચોર સુંદર બનાવી છે. નાહકના ખીચડા કરતાં આવી ચુંટણી બહુ જ પસંદ કરવાલેજ છે. મી. કરકરીયાએ તો એવા પુસ્તકો પ્રગટ કરવાના જ સહાસમાં હાલને કાજ ડીપલાયું છે જેટલે અલખત એ લાઇન એવો બાઇને પોશાતી તો હોવી જ જોઈએ. હમો તેમને દરેક ફોલ્ડ ઇલાકાં એવાં અનેક પુસ્તકો પ્રગટ કરવા બાબરાજી યાઓ એવું ઇચ્છીશું.

નડીયાદ હિંદુ અનાયાશ્રમ.

તા. ૧-૮-૧૪ થી ૩૧-૭-૧૫ સુધી.

નડીયાદ હિંદુ અનાયાશ્રમની કમીટીએ બસે પાનાનો વાર્ષિક રીપોર્ટ પ્રગટ કર્યો છે જે આજ કેટલાક દીવસ યથાનો હમોની ટેબલ પર પડેલો છે. આ અનાયાશ્રમ બહુ સારું કામ કરતું જણાય છે અને ગરીબ હિંદુ અનાય બાળકો માટે તે આશીરવાદ સમાન થઈ પડ્યું છે. સુધારક વધારાના રોહ સાથે આ ખાતું કામ કયું જાય છે અને તેના કાર્યવાહકો તેને નમુનેદાર કરવા અચ્છો ચાહુ પ્રયાસ કરે છે તે ખરેખર ખુશ થવા લેજ છે. હમોને સમજ પડતી નથી કે આ ખાતું પૈસાની તબી જોગ્ય છે છતાં બસે પાનાનો મોટો રીપોર્ટ છપાવી તેમાં સાત સાત આર્થ પેપર પરનાં ચિત્રો મુજી મોઝા ખરચમાં ઉતરવાનું શા કારણે સલાહકારક જણાયું દરો ? આ નમુનેદાર ખાતાં તરફ શ્રીમંત નર નારીઓનું લક્ષ ખેંચવાની હમો જરૂર જોઈએ છીએ.

“ મણીપુરના મહારાજ. ”

(હિંદુ રાજ્યસ્તાનનો જુનો રંગ.)

(નવસકથા.)

લખનાર:—કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

(ડીસેંબરના અંકથી આરંભ.)

આ સમયમાં આંદોની પૂર પ્રદાશમાં ખીલી હતી. તેના કેપેરી પ્રદાશથી શ્વેત અગાશીની શ્વેત ભૂમિ ચુકમક થતાં આંદોનાં પતરાંની માફક પ્રકાશી રહી હતી. પવન પળુ સુગંધ યુક્ત હતો, અને મધુર ભૂતિઓના મધુર સ્વરોથી તરણ પુરણું મન લજવારને માટે થોડું ઘણું શાંત થઈ હતું. શાંત મને કરીને સુંદર ગીત સ્વરે સાંભળવાની તેણે કોશિશ કરી. એ ગીત—વાજાંત્રોની સાથે સંગીત વિદ્યાના તાન સરમાં નીચે પ્રમાણે સંભળાયા. એ ગીતો કાઠક સ્ત્રી ગવાવતી હતી, અને રોજે મળાને ખીજ સ્ત્રીઓ તેની કડીઓ ઝીલતી હતી. આજના મહેલસેનું ટાંણું, હાથમાં ધરીને કિશ્વાના સરદારની કુંવરી, રાજ્યકન્યાને ખીજ હિતમ રજપૂત કન્યાઓએ રજનીનું નાગરણ કરવાની ગોઠવણ સ્વી હતી. તે ગોઠવણ પ્રમાણે સ્ત્રીઓનું ગીત મંડળ એકઠું મળીને આ પ્રમાણે ગીતો ગાતું હતું.

(ગીત ૧ છંદ)

અલી હારે, ઋતુ રમવાતણી.

આ એલી મળી રહી અસાકતી. અલીહરિ—

ઋતુ રમવા તણી.

તું ને તમે તાતો તાપ, બહુ બાધ,
જપ મોર અપૈયા જાપ, રે ઋતુ રમવા તણી.

(ગીત ૨ છંદ)

મોહિની ! સેના ચડી છે આજે મેહની.
દૈયું હેરે આકાશની આરે હાથણી—

ઋતુ રમવા તણી.

મેહને મનાવાને જાપ મોહિની,
પ્રિતે પાણી ભરીને જાપ પાંખણી. ઋતુ રમવાતણી.
મેહની છતા ઘટાપી આ મેહનીરે,
એની શોભા લોભાપ એવી બની. ઋતુ રમવાતણી.

(ગીત ૩ છંદ)

આલી આજે રે, સૈયર વાદળ શોભે,
દામની દમકે રે, શશિ ફરતો થોભે,
ધરણી ધમકે રે, લોક લાખો લોભે,
સરસ રચના શોભે, છુલ્હરી ધમકે ઘણી,

ઋતુ રમવા તણી.

ગડગાજે રે, પડે ઝરમર પાણી.

રમણી રાજે રે, રસીલી નિજળી રાણી;

ફેલી કાજે રે, આવી રચના આણી,

જનમન રંગમ જાણી, આશપુરી આપણી.

ઋતુ રમવા તણી.

ગીત ગાનારીઓ ગીત ગાવાના શ્રમે કરીને
 શ્રમીત થઇ હોય એમ જણાયું. વાંછું ચો વાંછતાં
 બંધ પડ્યા. ગીતના મધુરા અવાજે સંભળીતાં બંધ
 થયા ને તેને કેકાણે હાસ્યવિનોદ ને રોગ દૂષ્પાંક-
 રતી કરતી સુંદરીઓ હાથની અરસપરસ તાળીઓ
 આપતી વાત રસપર ચઢી; પણ એ સધાજારજની
 ના રાગ રંગને રસ રાજકન્યાને નહોતો. તે ઉદા-
 શીનતામાં હુખી ગઇ હતી, અને તેથી કપાળ ઉપર
 હાથ દબને એક ખુણામાં ઢાળેલા સુખાસનપર સ્થાન
 મુખ કરીને બેઠી હતી. તેને વાછું ત્ર વળકવાતું
 મન નહોતું, ગીત ગાવાની રૂચી નહોતી, પ્રુદી
 ફરવાતું મન નહતું, વાત-વિનોદ કરવાની ઇચ્છા
 નહોતી, એકાંતમાં રહેવાની આતુરતા રાખતી,
 તે છતાં તેની સખીઓના આગ્રહને-ઇચ્છાને વશ
 થઇને આ ગીત મ'ડળમાં આવી બેઠી હતી. નેને
 મનાવવાને-મનાવીને મનતું દરદ જાણવાને તેની
 રે પણીઓએ મહામહા મહેનત કરી, પણ
 તણું મનના અસલ સંકટની વાતો મનમાં જ
 રાખી. શરીરની અસુખાકારી બતાવીને તેણે
 પ્રેમ દરદપર પ્રકાશ પડવા ન દીધો. તેન અંતર
 રોગ થયો હતો; અને એ રોગ તે જાણતી
 પણ હતી. તેની અશાંતિથી તે અગ્નિ નહોતી.
 તેના મનમાં પ્રેમાગ્નિ પ્રકટ થી હતો. તરણુ-
 યોદ્ધાની સુંદર મુર્તિની છાપે કરીને તેનું હૃદય
 જલકાઇ ગયું હતું. તેના હૃદયમાં અવર પ્રેમનો
 અવકાશ નહોતો. એ સધળું પૂર્વાથમના સંસ્કાર-
 સ્તું પરિણામ આવે હતું. એ પરિણામ જોજવ-
 વાને પરમશ્રધ્ધાવંત પૂતળી પ્રયત્નમાં હતી. એ
 પ્રયત્નની ધમારત ચણતાં તેને જે કાંઈ આનંદ
 થતો, તે અનંદને વદને બીજો આનંદ લેવાની
 તેની આકાંક્ષા નહોતી. તે પ્રેમનિશામાં પડી
 સુકી હતી. તેના ધૈન્યમાં તે અંધી ઉઘળી, અર-
 ધી જાગતી હતી. તે રિધતિ તજવાને તેની
 ઇચ્છા નહોતી, તેથી પોતાની સખીઓને તેમની
 મજામાં પડવા દબને પોતે પ્રેમનિશામાં

પરમાનંદ પામતી સુખાસનમાં શાંત પડી હતી.
 સખીઓની વાતો સંભળતી હવે બંધ પડી.
 રંગમહેલની રૂપસુંદરીઓ રજનીની રમત ચમ-
 તનું મુખ મ્હાણીને નિંદ્રામાં લસડાતી પોતપો-
 તાના સ્થાનકને વિષે વિરામ પામવાને. સાલી
 ગઇ, એટલે આગળની માફક સર્વ સ્થળે શાંતિ
 પ્રસારણી.

તરણુયોધધાના કાનમાં હજુ સુધી
 રૂપસુંદરીઓના ગાયનના, જણજણાટ થતા
 હતા. તે જણજણાટમાં પોતાનું સંઘળું જાન
 વિરમણું થયું હતું. મિનારાવાળી મુર્તિના સ્મરણું
 મુખ આગળ બીજાં સઘળાં મુખ તેને સ્વપ્ન-
 વદ લાગતાં હતાં. એવી મનહરણુ મુર્તિની પ્રત્ય-
 ક્ષ જાંખી તો ન થઇ પણ તે રૂપસુંદરીના મીઠા
 સ્વરાનું પાન તો કરી શક્યો. તે સુધાપાનથી
 તેની આંખો ચમકવા લાગી. તેનું મન શાંતિ
 પામ્યું અને ઉછળતું હૃદય ઘણે અંશે ઠરી ગયું.
 તે હવે કાંઈક આશામાં-કાંઈક નિશામાં અગાશી-
 પરથી શ્રમીત થયેલાં માણસની માફક હજવે
 પગે ઉઠ્યો ને મિનારાવાળે સાંકડે માર્ગે ચઢને
 પોતાના દિવાનખાનામાં દાખલ થયો. ત્યાં પીત-
 જની દીવીઓમાં ઝગઝગ દીવા બળતા હતા.
 દિવાનખાનાની બીંતોપર પૂર્વગતી પ્રમાણે
 પરાક્રમી પુરોશનાં ચિત્રો દેખાતાં હતાં. આ
 ચિત્રો તે ચિત્રોજ હતાં. તેમની સમક્ષ-તેમની
 સાક્ષી વચ્ચે પ્રેમની આજ રમતાં તેના મનમાં
 એવીની કે એવજની કાંઈક ન દીસી, કારણ કે
 તરણુ પુરુષ જાણતો હતો કે, ચિત્રો તો કાગળને
 રંગ બેરંગી શાદીથી ચિત્રેલાં ચિત્રોજ છે. હવે
 તે પોતાને માટે જિજ્ઞાસી સંપેદાં જિજ્ઞાસામાં
 નિરાશાભરે પડ્યો ને અંરધો ઉઘતો, ને અંરધો
 જાગતો. મિનારાવાળી મુર્તિના ધ્યાનને ત્રણે
 વશ રૂચે તેનાંજ સ્વપ્ન નિહાળતો તે બર ઉ-
 ધમાં પડ્યો. પ્રેમનિશાનું કેવું પરિણામ છે ?

પ્રકરણ ૧૯ મું.

“ત્રેમ મસ્ત પદ્મણી.”

પ્રભાત યયું. પચરંગી પંખિયો વૃક્ષગણોની ટંગણી ટોંચ્યાંથેલા માળમાંથી. પાંખો ટકાવતાં પોતપોતાનું ઉદર પોપણ કરવાને-ચારે શોધી લાવવાને ચારે દિશા બહુ ધ્યાનસારે હિંચા લાગ્યાં. નિર્દોષ પશુઓ ઉંચા તરવરથી જવાથેલાં રાતમાં રમતાં-જેલ કરતાં-નાચતાં કુદતાં આમતેમ રજગવા લાગ્યાં. હિંસક પ્રાણિયો હિંસા કરવાને માટે ને નિર્દોષ પશુ-પંખિઓને પોતાની ભાગમાં ફસાવવાને હિંકમત કરવાના પ્રયત્નમાં પડ્યાં. પશુ પંખિ કરતાં ઉંચી પુલિના પ્રાણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલાં મનુષ્યો મોઢ નિદ્રામાંથી નળગત થઈને અનેક પ્રકારના પ્રપંચમાં પડ્યાં. સુષોદ્ધ થયો. સર્વજગતના શાશ્વત પ્રકટ ભગવાન સવિતા નારાયણે દર્શન દીધાં. એટલામાં આખી રાત્રીમાં-ત્રેમનિશામાં ગજગંધાધન ત્રેમરસનું અમૃતસમાન પાન કરીને શાંતિસુખ પામેલો. તરૂણ શેઠેશ નિહાં નામાંથી આજસ મરડતો મરડતો નળગત થયો. આખી રાત્રીના ઉગ્ગરાને લીધે મનમાં ચપેલી ન્હાના પ્રકારની ઉચલપાથકને લીધે સુસ્ત થયેલો સિદ્ધ પુરૂષ આંખો ચોમતો, બગાસાંપર બગાસાં ખાતો. ઝડપથી બેઠો થયો ને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને માંયું, નમાવી, હસ્ત બેઠીને પ્રસન્ન થયો. જરાવારમાં શાશ્વત્ત્વ કરી લીધું ને સ્નાન પૂજા વિગેરે નિત્યકર્મમાં વૃત્તિ લગાડી દીધી. રજપૂત સિપાહીઓ શાંત ધર્મને અનુસરીને પૈદિક કર્મ પર આસ્તા રાખે છે, એવી આસ્તા આપણા તરૂણ પુરૂષમાં પછુ હતી, એટલામાં કેટલાક મિત્રો સાથે સાલોદાર સ્વાર ને તીરંદાઝ સાહેબ આવી પહોંચ્યા, ને તરૂણ પુરૂષ સાથે નવા મિત્રોની મુલા-

કાત કરાવીને પ્રભાતના રામરામ કીધા. રામરામ કરવાની રૂઢિ રજપૂતોની અંદર. સાધારણ છે. થડી બે થડી બેઠા. હોકાપાણી ગડગડાવ્યા, અને એવી રીતે થીજ કેટલીક અરસપરસની સરભરા થઈ રહી, એટલે સર્વે મિત્રમંડળી “ત્રેમ મસ્ત પદ્મણી” નાં દર્શન કરવાને માટે તેની પ્રખ્યાત પર્યટુડી બજી સિંચાવ્યા.

“ત્રેમ મસ્ત પદ્મણી” ની પર્યટુડી કિઝાના લોકાના મનથી પતિત ને પ્રસિદ્ધ સ્થળ હતું. કિલ્લામાંજ નહિ પણ તેની આસપાસના પ્રદેશમાં આ યોગમાયાનું મોઢું નામ ને મોટી માનતા હતી, તેની પર્યટુડી કિઝાની નજીક નદી પાસેની ઉંચી ટેકરી પર આવેલી હતી. એ ટેકરીની આસપાસ ધારી ઝાડી હતી, અને એ ઝાડીમાં કિલકિલાટ કરતાં પંખિઓના અવાજો ઝુંપડીમાં બેઠાં બેઠાં સાંભળતા હતા. ઝુંપડીની ચારે કાર મોઢું મેદાન આવેલું હતું, અને એ મેદાનમાં સુગંધિદાર પુષ્પોના રોપા રોપેલા હોવાથી ત્યાંની હવા રાત્રી-દિવસ બહેકી રહેતી હતી. નદિના એકસરખા પ્રવાહને બળબળ થતો અવાજ કાનને મધુર લાગતો હતો, અને હરણાં તથા સસલાં આદિ પશુઓ અહિં તહિં ટેકરીને નિર્ભયતાથી જોલ કરતાં નજરે પડતાં હતાં. મોર, મેના ને પોપટોની ન્હાની ન્હાની ટોળીઓ ચોતાની બાયામાં ચીતો લલકારતી અહિં તહિં સ્વેચ્છાનું સાર ઉડતી હતી, અને ઉદારીનતામાં પડેલાં મનુષ્યોને ધ્રુવરની ઐશ્વર્યતાનું જ્ઞાન કરાવીને આનંદ આપતી હતી. આવા અદ્ભુત દેખાવથી તરૂણ ચેદાને પરમાનંદ પ્રાપ્ત થયો ને ઝુંપડીમાં પ્રવેશ કરીને શાંતિ પામ્યો. ઝુંપડીમાં ખરું જોતાં આનંદ છુપાઈ રહ્યો હતો. એ સમયે, ત્રતાપ ત્રેમ મસ્ત પદ્મણીના તપને હતો. તેની આંખી કરતાં જમે તેવાં પાપી જનનાં પાપકર્મ. બળી-જતાં ને તે મનુષ્ય જગમાં પાવન થતો હતો.

દેવીની ઉમર સાઠેક વર્ષની હશે એવું અ-
નુમાન જોતાં તે તથા હવું. તેનો દેખાવ પ્રચંડ,
ગંભીર મુખમુદ્રા ને તેના મ્હોઠાપર અહોનિશ
અહોનંદની છાપ પડી રહેતી હતી. માથાના
વાળ છુટા હતાં; અને શરીરપર ભગવાનગંની ઠેક
પગની પાની સુધી પહોંચે એવી 'કંકની' પહેરી
હતી. આખો દિવસ તે પ્રભુ પ્રાર્થનામાં રહેતી
અને આ જગતની અસાર વાતો સાંભળવામાં
અભાવ રાખતી હતી. પ્રભુ પ્રાર્થના એજ તેનો
ખોરાક, એજ તેનું જીવન એજ તેનું સાધન અને
એજ તેનો રાત્રી-દિવસનો ઉદ્યોગ હતો. તે જાતે
હિંચકુળની ક્ષત્રીયાણી હતી, અને પોતાના પતિના
પરશ્વેક વાસ પછી, વૈરાગ્યવૃત્તિ ધારણ કરીને
આ શાંત-વૈરાગ્ય દશા પામી હતી. સ્વામિ
પાછળ સતિ ચલા કરતાં, તેના ગુણકથનનું
સ્મરણ કરીને પ્રભુ પ્રાર્થનામાં જીંદગી ગાળવાનું
કામ પરમ પવિત્ર ને પતિવ્રતાને ઉચે પદે
પહોંચાડે એવું પુણ્યકારી છે. આ પૂણ્યમુર્તિની
જાંખી કરવાને માટે કિશ્કાના રજપૂત સિપાહીઓ
વારંમવાર જુપડીમાં આવતા, અને ભગવત
ભજનમાં ભાગ લેકેને પોતાનું ભવિષ્ય જાણ-
વાની પ્રાર્થના ભણતા હતા. આ "પ્રેમ મસ્ત
પદમણી" ની ભવિષ્યવાણી ઘણીવાર ખરી
પડતી એવું લોકોમાં મનાતું અને તેની એ
ભવિષ્યવાણી કથવાની શકિતપર ઘણા લોકોને
ભાવ-અધ્યા હતી. કેટલીકવાર સંસારના કલે-
શથી કેટાળી ગયેલા રજપૂતોનું નિરંજન પારખી-
ને તેમનો કલેશ હરતી અને કેટલીકવાર તેમ-
ની જીંદગીમાં આવી પડનારી જાનજોની અગ-
મચેતી કરીને તેમાંથી બચવાની ચેતવણી આ-
પતી હતી, તેથી લોકોમાં તેમાં મુખ્યત્વે કરીને
રજપૂત સિપાહીઓમાં આ પૂર્ણકૃત્રીની પદ્-
મણી "પરં સારી પ્રેમભક્તિ હતી. આપણા
તરૂણ પુરૂષ અને તેના સાથીઓએ જાન
આ યોગમાંયાને દંડવત પ્રણામ કીધા. તેના

જવાબમાં દેવીશ્રીએ શિશ હલાવીને જાણે આશિ-
ર્વાદ આપતી હોય, એવી રીતે એક હાથ ઉંચો
કરીને પદોણાઓને આવકાર આપ્યો.

જુપડીની રચના સાદી હતી. સ્વચ્છ માટીની
બાંતપર રાંમાંચણ અને મહાભારતનાં મનન
કરવા યોગ્ય મહા વાક્યો મોટા મોટા અક્ષરોથી
જોળજોળ લીપીમાં લખેલા હતા. મોંઘપર તરૂ-
ઓની જાંલો અને મુગચર્મ પાથરેલાં હતાં,
જેપર બેસીને તરૂણ ચોધેલાં આનંદ પામ્યો.
જાણે તે એકાદ તપોવનમાં આવેલો હોય, એવું
તેણે જાણ્યું અને દેવીશ્રીના તપના તાપથી તે
દ્વાપરને રોક થયો હોય, તેની વિદ્યારૂપક ઇદ્રિ-
યો, શીતળતા પામી હોય; એવી સ્થિતિમાં તે
આવી પડ્યો. દેવીશ્રીના હાથમાં એકતારો તંત્રુ-
રો હતો. તેના તાર ચલાવીને પોતાના પીઠે જે
પરિવ્રજ્ય તેના પ્રેમ ગીતો ગાવાને પ્રારંભ કીધો.
“હમતો જોગી પ્રેમકા, પ્રેમ હમારો દેય,”
“શુદ્ધિ ન પાછ પીયુકી. તમ લીન્હો ચઢ વેય.”
ન થા માહુમ કિરતમે, હમારો ખાક સારીહે.

(૨)

તન સુકી અનંદ જાગ્યો, રંગે સૂક ભઈ. તાર
રોમ રોમ સુર ઉઠત હૈં, આજત નામ તિહાર.
પીયુકા પ્રેમકા ખાસી, યહી આવાજ જારી હૈં.

(૩)

દેહ સુકી પીંજરે ભઈ, રકત રહ્યો નહિ માંસ;
ખાલી જીભે રહ ગયો, વાકી બી નહિ આંસ.
અજાણે લારે ખજારે જલદી, હમારો અંત બારી હૈં.

(ભજન.)

(૧)

રડત રડત રસના ચક્રી, તૃષ્ણા ન રહી અખ અંગ;
તુલસી ચાતક પ્રેમકે, નિત્ય તુલન રૂચિ રંગ.
દિલોપરે ખાક ઉડતી હૈં, મગર મુઠપર સફાઈ હૈં.

(૨)

એસો ખાતક પાછડું, દુર વસે વ્રજરાધ;

તરૂણ યોદ્ધાના હૃદયમાં કરૂણા ભરેલી કંપારી ન આવી, કારણ કે તે કાળનાં દેશી સંસ્થાનામાં કેદીઓની સ્થિતિ કંઠાળ ને કરૂણાભરેલી રહેતી, અને દિન ઉઝે એવી સ્થિતિ જોવાની તેને ટેવ પડવાથી તેની આંખોને એવા દેખાવેથી કાંઈજ આશ્ચર્ય થાય તેમ નહોતું.

તરૂણપુરૂષે આ કોટડીમાં અનેક કેદીઓને રીજાતી સ્થિતિમાં જોયા; અને તપાસ કરતાં તેમની પાસેથી જાણી લીધું કે પોતાની સાથે " સ્વર્ગ ભુવન " ના સંગાતી તરીકે થોડા દિવસ સંગાથમાં રહ્યા હતા તે કેદીઓ આ જવતાં નફ દારમાંથી સ્વતંત્રપણું મેળવવાને શક્તિમાન થયા હતા. ભાલાદાર સ્વારે રાની બિલાડા તરીકે ઝાળખાયેલા એકવારના કમનસીબ પ્રાણીઓ આ અંધારી ગુહાની અસ્પૃશ્ય હવામાંથી એકાદ ગુપ્ત માર્ગે યદ્યપિ-ચોપ્રી-દારોની નજર સુકાવીને સ્વતંત્રપણાની સ્પૃશ્ય ના લેવાને સ્વતંત્ર થયા હતા. એ તેમના પારખના બેલ યોદ્ધાઓ માન્યા.

તેઓએ હવે સદાયને માટે આ અચ્છી ઉપજાવે એવાં સ્થળને સમરામ કીધા હતા. તેમની ન્હાસવાની ચતુરાઈ આગળ ગમે તેવો થોડેસ્વાર ન્હાસી જવાને અશકત હતો. તેમની હિંમત આગળ ગમે તેવો હિંમતવાન હથિયારબંધ સિપાઈ અરે સમયે હડી જતો હતો. એ રાની લોકોની એવી ધૈર્યતા, એવી ચપળતા ને દૃઢતા જાણીને તરૂણ યોદ્ધા બહાર ભોંયરાની ઉપર આવ્યો. જાણે યમ કુતોના નિવાસ સ્થાન રૂપ પાતાળમાંથી સદાય તેજસ્વી સર્વના સોનેરી કિર્ણો પ્રકાશે છે, એવા સ્વર્ગમાં આવ્યો હોય એવો હવે તેના ભાસ થયો. ભોંયરાની અસ્પૃશ્ય હવાએ કરીને તેનું મગજ અશાંત હતું. પૃથ્વીપરની સ્વચ્છ હવા શ્વાસોશ્વાસમાં લીધાથી પૂર્વ સ્થિતિ પ્રમાણે તેનું મન શાંત થયું. આ તકે ભાલાદાર સરદારની અને બીજા રજપૂત સિપાઈ-સરદારોની સાથે તીરંદાજ

સ્વાર આકાશને પાતાળ એકાં કરી નાખે એવા તડાકા-ભડાકા મારતો હતો. સત્જનન પુરોની અક્ષય શુન્ય મારી જાય, એવી અને " સામ માણસોને તાવ આવે " એવી વાતો સંભળીને તેના જોડીયા મિત્રોનું હસવું થોભી રાકાતું નહોતું. તેણે આ તરફથી તરફરોને પકડી પાડવાની અનેક તદ્દબીરો જોદેર કીધી. હવામાં હથિયારો ધુમાડ્યાં. મૂંઝાના આંકડા મરડવાને જાણે કેવાંય પરાક્રમો દર્શાવવાનું તેનામાં પાણી હોય, એવા તડાકા ફડાકા માર્યા પણ " રાઈના ભાવ તો રાતે વહી ગયા હતા " અશીર્વાચી ટં ધયેલા રજપૂતો ધોડાઓને મિથ્યા શ્રમ આપીને ટપકતા પસરેવાથી આમ તેમ અથગાઇને કિલ્લાની છાંયણીમાં આવી પહોંચ્યા. પાયદળ સિપાઈઓ પણ મોટે ક્રોટ ઉઠે એવી હાલતમાં યાકધી ટં થઇને પોત પોતાની કોટડીઓમાં આવીને પથારીપર લાંબા ઠાંડીઆ કરીને પડ્યા. કેદીઓ તો હાથતાળી આપીને ગયા તે ગયાજ તે છેપટના ગયા હતા. તેને પકડી પાડવાની આશા નહોતી. ફડાકા-માર સિપાઈઓએ ફેકટનાંજ શોર્સ માર્યાં હતાં, ને સરદારો નાહકના શ્રીમત થયા હતા. આવા બનાવો દેશી રાજ્યોના બંદિયુદ્ધોમાં બહુવાર બને છે અને તે વગર થોંધાટે પસાર પણ થાય છે. એટલામાં કિલ્લાના ઉંચા મિનારાના ધડિયાળમાંથી મધ્યાન કાળનું બોજન વેળા બતાવનારો ઘંટ વાગ્યો ને તેથી તરૂણ યોદ્ધા અને તેના સંગાતીઓ પોતાના ઉતારા લણી તરફ આવ્યા. તીરંદાજના પેટમાં કુધાને લીધે હાથ હાંચના ખાડા પડ્યા હતા. ને તે ખાડા પુરવાને માટે ઉતારાંપર જલદીથી પહોંચવાને માટે તેણે લાંબા લાંબા પગલાં ભર્યાં ને કાચુવારમાં તેઓ સઘળા આશ્રમસ્થાનને વિષે, પહોંચીને જઠરા-ગ્નિને તૃપ્ત કરવાની ગડબડમાં પડ્યા. જઠરાગ્નિ ! તારો સર્વદા જય હો ! "

“અરી ઓ વનિતા !”

લખનાર “ હરમીસ. ”

“ મિનાઇ મબક-મધુરિકા-ક્યાનિ કિર્તન, તથા સગન સંગિતના કર્તા. ”

વિપારી ઓ વનિતા રે, કાં છું વિખ રાખે મન ?
અરે તે વિખ રાખીને, કાં તહાર રે તાવે તન ?
કદિ તું વિખ રાખીને, ભલે કાવે જરાએ પજુ
અગન તે વિખની બળશે, નહિ કરશે ખરે છું સહન.
ભલે જો વિખ બળવાથી, છુંને જો શિખ તે આપે
આદર કંચુ ખરે તેનો, તહારા દુશુણોને કાપે !
જન્મ તે ‘ માત ’ થી લીધો, જણું તહારે પરાયન ધર
તેના પ્રારંભનો આધાર, સદા રહેશે તહારા સર પર.
કદિ આ વિખના મૂળને, કદિ ના રોપ, સિત્તર માંહે,
હજારો હોય ઉગલાં જાહ, ઉખડે છું અગર આહે.
પ્રભુએ છુંને આપી છે, કેવી રસની ભરી કાન્તી
સોમજના કહેરને કાપી, ફેળાવી લે ખરી શાન્તિ. ?
નજર દઈને “ સીતા ” ની વાદ, કરીને છું સદા તેમ ચાલ,
વળિ “ રાધા ” ના દ્રષ્ટાંતને ફરી, ફરી ફરીને ભાલ !
હજારો થુજુ આદી પુજમાં, “ નજરમાં છું સદા સાડી ”
જગતની છુંજ માયા છે, રૂઝા રૂપોની છું વાડી !

LIFE OR DEATH?

"To Be or Not to Be,—

That is the Question."

Hamlet.

(A leaf from " My Seven Years in England. ")

By—*Trimbakrai Jadavrai Desai, Bar-at-Law.*

The quality of 'रजस्' was getting preponderance in me. 'प्रवृत्ति.' was taking the place of 'निवृत्ति.' *Physical Activity* was vying with *Mental Activity*. Up to 1895, I had been a constant reader of the *Atma-bodha*, the *Tattva-bodha*, the *Upan nishads* and the *Bhagavad-Gita*. The *Mahabakyas*, "अहं ब्रह्मास्मि" and "तत्त्वमसि" were written on my brain, and were constantly-repeated by me as the cream of the *Vedanta Philosophy*. I had also tried to realise their import as far as I could. I was, in fact, too much devoted to 'ज्ञानयोग'. Swami Shri Vivekananda, however, was exhorting me to practise 'कर्मयोग', as in ancient times Shri Krishna had exhorted Arjuna, after teaching him the whole of the *Gita*, to take up arms and fight, as it was his duty as a *Kshatriya* to do so. I now began to read almost every day the 3rd Chapter of the *Gita* on 'कर्मयोग', and became an active man—"सर्वं मुखे संजयति रजः कर्मणि भारत । ज्ञानमाश्रित्य तु-तनः प्रमादे संजयतु ॥" If we cannot be in 'Sattva,' it is at any

rate better to be in 'Rajas,' rather than in 'Tamas'. I, therefore, preferred to be established in *Aristotle's Golden Mean*. It was so difficult for ordinary mortals to attain the state of *Brahman* and to remain in it that I thought it far better to believe in God as ordinary people generally do, and as an *Ego* to go on with the duties before me. I also thought that the degradation of the Hindus was chiefly due to the killing out, or at any rate trying to kill out the *Ego*. The *Ego* meant consciousness, and existence. It was, in fact, the chief principle of Life. We have been constantly exhorted to do away with 'अहंकार' or *Egoism*. Quite right; but we must understand that it is because we may rise higher and higher by extending its significance till the Universal 'अहम्' in "अहं ब्रह्मास्मि" may be realised by us; and still further, on the disappearance of even that extensive "अहम्", we may ultimately merge into the *Infinite Brahman*, when perfect tranquility is established. No doubt, "अहंकार" is

a limitation and it makes us finite; but even in that finite state we have some 'life and some consciousness present in us. Our 'अहंकार' is elevated with our elevation, and it expands with our expansion. Thus, a man, who says "अहं वैश्वोऽस्मि" and tries to act like a *Vaishya*, aims at something higher than the man who says "अहं शूद्रोऽस्मि", and tries to act like a *Shudra*. He raises himself in moral worth and elevation of character as he says "अहं क्षत्रियोऽस्मि" and "अहं ब्राह्मणोऽस्मि", and tries to act as a true *Kshatriya*, and latterly as a true *Brahmana*. He can at this rate go on identifying himself with something still higher and nobler till he cries out "अहं ब्रह्मास्मि ॥". No doubt ultimately even this extensive self-assertion may, with advantage, merge into mere Blissful Consciousness of Universal Existence, but what I mean to say is that consciousness of one's own existence must on no account be sacrificed. A man who believes himself to be a *fool* is far better than the man who believes himself to be a *nonentity*. To be so is to be worse than a block of wood or a piece of stone. The former *positively* asserts his existence even as a *fool*, while the latter denies it altogether. No doubt it is far better to be a *wise man* than a *fool*, but it is something even to be a *fool* rather than a *nonentity*. Thus, I thought that the constant teaching of the Hindoos about destroying 'अहंकार' as a virtue,

as in 'अष्टाभिर्यस्य कृत्स्नं जगदपि तनुमिभिर्भ्रंता नाभिमानः, ' तस्मै स्मयावेशाविवजिताय, ' ' नि-
मेया निरहंकारः समदुःखमुखः समी, ' अहंकार-
विमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते, ' अदहंकारमा-
श्रित्य न योस्य इतिमन्यते । मिथ्यैव व्यवसायस्ते ।
प्रकृतिर्यो नियोक्ष्याति ॥ " &c If was of
late misunderstood and misapplied by
the masses of our people. If virtue
lay in merely denying one's own in-
dividuality, why should the Vedanta
assert, finally, *The Grand Sentence*,
"अहं ब्रह्मास्मि ॥" ? What does the *Great*
Shankaracharya teach us in the
following ? " निषिध्य निषिकोपाधीचेति नेती
तिवाक्यतः । विद्याद्वयं महावाक्यमर्जितान् पर-
मात्मनः " ॥ What does the great-
est of our religious teachers again
say in the following ? " ममोबुद्ध-
हंकारचित्तानि नाहं न च श्रोत्रजिह्वे न च, प्राण-
नेत्रे । न वाक् पाणिपादौ न चोपस्थपादु चिदानन्द-
सुखः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥ " He says that
he is not this, he is not that, &c., but
ends with the *Grand Finale*, as *positive-
ly* and as emphatically as he can, " I
am Shiva, I am Shiva—Whose form
is Consciousness and Blessedness "
We Hindoos of the present time,
neither thoroughly educated nor thorou-
ghly uneducated as we are, have
learnt to deny this and to deny that of
ourselves, but have not learnt to assert
what *Shri Shankaracharya* finally
asserts of himself in the boldest terms,
viz, "अहं ब्रह्मास्मि" i.e. "I am Brahman"
We want *Positiveness* rather than
Negation. I learnt to practise this
Positiveness about myself from Swami

Vivekananda, although I was not quite able to realise the *Grandeur* and *Majesty* of the *Divine Spirit* within me. Still I thought I might gradually progress towards *Life* and *Light* and *Joy* by beginning with ordinary *self-assertion*. “*सत्*” has been thus defined by Shri Shankaracharya:—

कालत्रयेऽप्यसिद्धिं तस्मिन् ॥” Our aim ought to be to become a *Salpurusha*. We must be like the *One that existeth in all times*. We must not, therefore deny our existence, and meanly and falsely say that we are *nonentities*. On the contrary, we must, like Europeans, assert ourselves and be vividly conscious of our own *individualities*. Although we may thereby make ourselves *finite* (“*परिच्छिन्न*”), it is still far better to do so than what we have been doing as a nation, by denying our existence, for the past good many

centuries. Let us regard it as a sacred religious *Duty* to learn from our *Gurus* the true meaning of “*अहं ब्रह्मास्मि*,” “*तत्त्वमसि*,” “*विश्वानंद-रूपः शिवोऽहं शिवोऽहम्*” &c. *Self-respect* has been crushed out of us by persistently identifying ourselves with *Nonentities*. *Respect yourselves and the world will respect you*. Cry out, if you can, to the top of your voices, the Grandest of all Sentences, viz. “*अहं ब्रह्मास्मि*”. *Identify yourselves with God rather than with the Devil*. Make a *Constant Practice* of it. Hark what Shri Shankaracharya Maharaja says:— “*एवं निरंतराभ्यस्ता ब्रह्मैवास्मिति भावना । हस्त्यविद्याविक्षेपान् रोगानिव रसायनम् ॥*” The *Salvation of India* lies in this “*उत्तिष्ठत, जाग्रत, प्राप्स्यवरात्रिजोषत ॥*” *Arise, awake! and stop not till the Goal is reached. Aryans! realise your God-hood or Brahman-hood!*

આસ બેઠમે છે

ગુલશનનો ૧૯૧૬નો માર્ચ અંક.

પુરેષુર તમ આપીશું.

મેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

કર્મની કહાણી !

(એક ટુંકી વાર્તા.)

ગુલશન માટેખાસ.

આણેક જસવાળા ધીનના રેસદારમાં બાળમાંની એક ખુણામાંની ટેબલ આગળ બેસી પોતાની બાજુમાં પડેલા બ્લીરફીના સ્વાસને ટગર ટગર દીકતો હતો. તે હંડા વિચારમાં પડેલો જણાતો હતો. ધીમેથી તેણે પોતાની નજર પોતાની ટેબલ પર તેની સામે બેઠેલી સ્ત્રી તરફ ફરી. તે તો હસી હસીને પોતાના માથાની કપી જેવા દાંતો બતાવતી સમષીનનું સ્વાસ શણીન નાજુકાધથી સીપ કરતી હતી.

‘હા હીઅર, જર, આ કાબરડાબરાંચી હુ તો હવે સર્વતર કંટાળી ગયો છું... બોસ ! ટોળા ના ચડાવ ! હું ખરું કંટાળે છે હવે એ આજુ દીક હુ ખમી સકતો નથી. પાદ નાખ કે તું જો મને કમતી દરો !—યા તો જો બાજુ ટોળકડું વગાડવાની પેરવી કરતી દરો તો—’

‘હંબા !’ તે બાજુ ચીચવાહ. ‘તું શું બંકે છે તે હું સમજી શકતી નથી ! બહા, મને કહેશે કે એ જો બાજુડું ટોળકડું વગાડવામાં મને શું ફાયદો છે ?’

તેનાં બવાનો ચિહ્નો ચઢી ગયા. એક પળ મુધી તેણે તેણી તરફ ટગર ટગર જોયું ને પછી ધીમેથી બોલ્યો,

‘મને તેમ માનવાને કાંઈક કારણ મળ્યું છે. મેં પોતે કાને કાન સાંભળ્યું છે—એટલે મને લાગ્યું કે રખે તું દમદા અથડાવાનો થયો. લઈ બેઠી હોય ને મને ને પેલા ને—’

‘પેલો કેણ ?’

‘કોણ વળી ? હું ને જમરોડ બોલો !’

‘તું એ મોજ મોજ શું બોલે છે તે હું મુદલ સમજતી નથી !’ તેણી તુચ્છકારથી તેના તરફ જોતી બોલી. ‘તું સારી જેઠે બણે છે કે મને ને મી. જમરોડ બોલ્યાને ટોળે દીકું બનતું નથી. હમે એકમેક નાં હાલદતાં વેરી છીએ છાં—’

‘સજેન ને રિયતી કુન્યા બદલી નાંખે છે તો પછી વારા જોવીના રાઠ બાર ?’ તે કડવાસથી બોલ્યો. ‘ધાર કે તે પોતાની મીસીસને પાછી બોલાવવા માંગતો હોય ને તેમ કરવા તે વને સારી જોવી રખ આપે તો તું શું કરે ?’

‘પણ તેણે તેમ કીયું નથી ને ?’ તે સ્ત્રી પુકારી. તેણીના આંખોમાં ગુસ્સો હળકળી રહ્યો ને તેણીને. મુંદર ચહેરો લાલ લાલ થઈ ગયો. બારે કોપના આવેશમાં તેણી કાંઈક બોલવા જતી હતી પણ દરત ચુપ રહી. તે મંકરેબાજ હતી અને કુન્યા કેવી સફાઈથી ખવાય છે તે તે અમ્મી રીતે બંધતી હતી, ધીમેથી તેણીએ તે કારણે જણાવ્યું,

‘શુભને તું તારો મજલ મુજબ સીસામાં ઉતારવા માંગતો હોય તો તેમાં મને ક્ષમા વધી નથી !’

‘માઠ ડીઅર, તેમ કરતું તને પાલવે તેમ નથી !’ તે તુચ્છકારથી બોલ્યો. ‘સાહ, લાહેરી ના કર. આપણુ એકમેકને મારામારી કરવી તથા મનક કરવી પાળવે તેમ નથી. હું તને પૈસા આપવા ના પાડતો. નથી પણ નકામે વખત જાય છે તે મને પાળવતો નથી. આઠ ટેલ છુ, જર, ’ તે પોતાનું સ્વાસ પાછું બાજુએ મુકતો બોલ્યો. ‘હું તદન કંટાળી ગયો છું.’

‘પણ મારી ડીપર ફ્રેન્ડ, તેમાં મરોડ શું કમુર છે ?’ તેણીએ પ્રોત્સહ ક્રીપા, ‘પેલો’ જુગળ બોલો કેટલું જઈ મરતો નથી તેમાં હું શું કરું ?’

‘બો! એ છુટા છેડાની ક્યોઈ મટિ ત્યાં સુધી થાયવા જતાં જમાનો વહીજશે. હું ધારું છું તે સુજાવ તો તેમ કરવાની તે સહજ પથ ધર્યા રાખતો નથી.’

‘કારણ...એટલે ? તેણે પોતે શુભને ક્યું જણાવ્યું કે—’

‘બાહ ! એક અદેખા ને હરકેરાયલા સખ્તના બાલપર કેટલો મદાર બાંધી રાકાય ? તું જ વિચાર કર કે તે બે છુટા છેડા મેળવવા માંગતો હોત તો શુભ તેને છાડી ગઈ તે અડવાટયેજ તેમ કરી શકતો. તું જણેછ તેમ શુભે નેને જોણાવ્યું હતું કે તેણી કદીબી કોઈમાં પોતાનો બચાવ કરશે નહિ અને તે સાથે તેણી આજુ મારી સાથે ફરતી રહી હતી છતાં—’

‘તેથી શું ?’

‘તેથી એમ કે ?’ નેણે બધાં ચટાવી જણાવ્યું. ‘શાંત મને વિચાર કરનાં તેને પોતાની વાહફની બેવફાઈના કસા પુરાવા ન મળ્યા હોય. હાલની મારી ખબર મુજબ તો તે પોતાની વાહફને પાછી બાલાવવા બહુજ તલબી રહી છે.’

‘તને કેણે કહ્યું ?’ તેણીએ અધીરાઈથી પુછ્યું. ‘વાયબ ન આપતાં તે પોતાની મૂંઝે ‘મરડતો’ તેણી વરફ ઇમરડગર જોવા લાગ્યો.

‘માણેક, તને કેણે કહ્યું ?’

‘મને ફરતમ વાહફાએ જણાવ્યું.’ નેણે ધીમેથી કહ્યું. ‘ગયે અડવાટયે તે પોતાનીને ત્યાં પેચ લેતો હતો ત્યારે તેણે પોતાની ટબજ પાસે જમરોદ અને બાતુ વજફદારને આઈસક્રીમ લેતાં જોયાં. જમરોદે ફરતમને જોળખ્યા નહિ કેમકે તે પોઠ કરીને બેઠેલા હતો પણ—’

‘ફરતમે શું વાત સાંભળી ?’

‘તેની વાતનો સાર એ છે કે જમરોદ પોતાની વાહફને પાછી બાલાવવા માંગે છે અને તે માટે તે કોઈબી ભોજ આપવા તૈયાર છે. બાતુ વજફદાર તેઓ બન્ને વચ્ચે મુલેહ કરાવનાર છે. તેણી શુભને સખ નથી તેણીના ઘણીને ત્યાં લઈ જનાર છે અને તે બાબતું વચન પણ તેણીએ જમરોદને આપ્યું છે.’

‘એમ !’ તે અદેખી સ્ત્રી ચિકકારથી શીકડું હસી બોલી ‘ને પરથી તે ધારું કે હું તેમને જઈ મળી છું ?’

તે જવાબ હંકેશો. તેનો ચહેરો કાળો કણક મારી ગયો હતો. તે આમ તેમ ક્યોઈ અને પછી મક્કમ વિચાર કરી તેણી આગળ આવી તેણીનાં ખભાંપર હાથ મુકીને બોલ્યો,

‘હુક ટીબર, જર, આ કાંઈ હસવાની વાત નથી ! તું શું એટલું સમજી શકતી નથી કે પેલી કમબખ્ત બાતુ બે એકવાર શુભને મળીને તેણીને પરાવી ફુસલાવી જમરોદની મુલાકાતે લઈ ગઈ તો વરફ વા. વરફ શુભ તેને ત્યાં પાછી રાહ રહ્યાં વિના રહેશે નહિ.’

‘સમજ !’

‘એટલે હવે તારું કામ એ છે કે એ કમબખ્ત દહા શુભને મળે નહિ એવા બંદોબસ્ત કરવો. તું સમજેછ કે ? અને બીજું એ કે બાવતા બચવારયામાં બે તે ઘરો જાડવા થઈ નય એવા ડંપાય તારે થોજવા !’

‘પણ માણેક, બે જમરોદ છુટા છેડા ફરે નહિ તો તું શુભને પરણી કેમ રાકે ? એના વાહફાવ જમાલો તો તું સારી રીઠે જાણે છે, જ્યાં સુધી આખર ઈજ્જતનું થાય નહિ, ત્યાં સુધી એ કદીબી જોડે માંગે ઉતરે તેમ નથી !’

‘એમ ?’ તે છેડાબેને બંસાટયો. ‘જેમણું ! એના મરડાટ તોડતાં વાર કેટલો ? આજ સુધી કોઈ પણ ચીજમાં હું નિષ્ફળ થયો નથી. મેં જે પણ ઇચ્છા કરી છે તે મને તુરત મળી છે તો પછી આ બાબદમાં હારી જવાનો સંભવ નથી. અત્યાર સુધી મેં પુરતી ધીરજ રાખી છે. આજ છું છ મહીના થયાં હું તમો બન્નેની પુઠે પેસાનો જબરોસો ધુમરોડો કરતો ટમકયા કરું છું પણ માથું કશું વજબું નથી. કોઈબી કોસમે હવે શુભને હવે સુખઈથી ઉપાડી જવામાં જડાપણ છે. એનો માટી થતો હવે પુઠે લાગ્યો છે એટલે હાં રાખ્યામાં ચાલ નથી. હવે પછી તું એના ટપાક પર નજર રાખજે અને કોઈબી વખતે તારાંથી બને તેમ એને એકઠી પાડવા દેતી ના.’

‘હું ક્યાં દરકાર કરું?’ તેણી શુંગળાતી છાતીએ પુકારી પણ તેણીને યત્ન દુઃખ તેણીના ચહેરા પર પ્રગટ નહોતું હતું. પોતાનું અસહ્ય દુઃખ ખમી ન શકાવાથી તેણી હઠી ને બારીએ બેઠી હતી. તે કસરેવળે તેને એક બોલ વધુ કહ્યા વગર સુપ લઈ રહેવા દીધી. તે બેઠી હતી કે તેણીએ પુરતું કર તે બોળા બનીમાં રેડ્યું હતું. હવે ક્ષત તેની અસર થવાની જ બોલી હતી.

પાંચેક મીનીટ પછી શુભ બોળા તે કસરેવળ આગળ પાછી આવી ને તીખખાસથી બોલી,

‘હું મુઠ્ઠી કમખખત! હું છતી આંખે આંધળીને છતી બાકલે હૈયાં સુની હોવી ભેળએ!’

‘બીસક—તું કહેછે તેમાં શક નથી!’ દીલસોળ (1) જવાબ મળ્યો.

‘તું ધરેછે તેટલી બધી તો નહિ હં!’

‘બનવાતોગ છે, પણ તારી જગ્યાએ હું હોઉં તો આતું અસહ્ય અપમાન કરી—કરીબી સાંખું નહિ!’

‘બોહ—તું તો હમેશાની જ એવી દાધા બળી રહી ગઈ. તારામાં દયા કે માયા નેવી ચીલજ નથી. હું નહિ મારતી કે—’

‘એ દયાને માયા એ તો તારો ધાણ વાજ્યો છે. હા બા, હું એવું સાંખું નહિ. હું તો ખુનનો બદલો ફાંસીયીજ લઉં. તારો સાણ મુકાદયો નવી મરમ લખને ફરેછે તો તું કા ચુકેછે? તું બલેછે કે માણેક જસાવાલાને તેં ક્યારનો લટકાવી રાખેછે?’

તે સાંભળતાં શુરસામાં શુલનો ચહેરો લાલમ લાલ થઈ ગયો. તેણી કાંઈ જવાબ આપવા જતી હતી પણ તેને અટકાવી તે કસરેવળે કુંકાડા માર્યા,

‘તું તારા જમરોદને ઊડી આવી ત્યારે બોલી-તી કે તે તારી સામે જલદીથી છુટા છેડાની ફર્યાદ માંડવાનો હતો. તે સળબથી મેં તને મારે ત્યાં રાખી હતી. આજે સાત સાત મહીના થઈ ગયા છે પણ ફર્યાદનું કેમણું વધી નથી. કુદરતી રીતે માણેક હવે અધીરો પડ્યો છે તેમાં તેનો વાંક નથી. કાંઈબી માણસ આઠલી દીવ સાંખી રહેજ નહિ. તારો જમરોદ હવે કાંઈ કરે તેમ લાગતું નથી એટલે હવે લટકો ફટકો કરવાનું કામ તારું જ છે!’

‘પણ હું શું કરું?’ તે સુંદરી રડમડ ચઢે

પુકારી. ‘જમરોદ ફર્યાદ માંડતો નથી તેમાં મારો શું વાંક છે? હું તો દીવસો થયાંની તેના સોલીસીટ-રોની નોટીસની રાહ બેતી હતી. તું બલેછે કે હમેને સખત તકરાર થઈ હતી ને માણેક ને નામે તેણે મારા પર બહોતાનો મુક્યા હતાં ને છુટા છેડાની ફર્યાદ માંડવા નહોતી હતી હવે તારે મેં કાંઈ પણ બતનો બચાવ કરવા ના પાડી હતી. અજબત હું પણ બારે શુરસામાં જોલી હતી કેમ જર, તું બલેછે તેમ હું તમામ નિર્દોષ છું અને મુકા છેડા મેળવવા માટેની કશીબી સાબિતી મળી શકે તેમ જ નહિ.’

‘તેં જે કહ્યું હતું તે જ નાણું છું’ તેણી ઉચ્છ્વાસ કરતી બોલી. ‘સારી જો કેસમાં સાક્ષી મુકે તો હું તો જર બા જર—’ અને ખભાં ચઢાવી તેણી સુપ રહી.

‘શું તું બહુ બેચિ?’ શુભ બારે કોધમાં પુકારી. ‘તું શું એમ કહે કે કા બોહું હતું?’

‘બોહ!’ તે દદા બિઠકારથી હસીને બોલી. ‘તું એવા પૈતરા ના કર. તુ સારી પેટે બલે છે કે આપણી મતલબ બની શકતી મુશકેલી વગર તારો છુટકારો મેળવવાની છે. બપોલ જો તને નિર્દોષ ગણાવે તો આ બલામાંથી તું કેમ બચી શકે?... દીકરા મારી, તું તો રૂખું છે. તારો માદી થતો તો વને છેડી ગયો, પણ આ કાખોપતી માણેક જસાવાલો તો બલે તું જે જ રોનપર ચાલેછે તેતી પણ પ્રાંત કરેછે. તે તારી પર નો દીવાનો બની ગયો છે. તેં પણ તેને લેવેજ આરુ’ એટલે તે શું કરે?’

‘હું તો ક્ષત હસ-બોહ કરતીતી?’ તેણીએ ચીચવાઈને પોતાનો અચાર કર્યો.

‘હસ બોહ કરતી તી!...બોહ!’ અનકા થયા. ‘સાર...સાર!’ તુ બલેછે કે તેતી સાથે ફરીહસીને તેં કુન્યાને શું બતાવ્યું?’

‘ક્યું નહિ!’

‘હું તને હરવાર રાખતી હતી પણ કેથી મારી બૂલ દેખું! કુન્યા સારી પેટે બલે છે કે તને માણેક સાથે બોહ સાર છે તેમજ તારા માદીએ તારી પર તેની સાથે આઠા વહેવાર રાખતાનું બહોતાન મુક્યું ત્યારે તેં કરો બચાવ કર્યો ન હતો!’

‘હું’ ક્યા દરકાર કરે છે ? ‘તેણી’ શું ગયાલી છાતીએ પુકારી પણ તેણીને ચતું ફરખ તેણીના ચહેરા પર પ્રગટ જણાતું હતું. પોતાનું અસહ્ય ફરખ ખમી ન રાજાવાથી તેણી ઉઠી ને બારીએ જઈ જવા.

તે કસરેવળે તેને એક બોલ વધુ કહ્યા વગર ચુપ જવા રહેવા દીધી, તે જણતી હતી કે તેણીએ પુરતું કર તે બોળા કાનોમાં રેડ્યું હતું. હવે ફક્ત તેની અસર થવાની જ બોલી હતી.

પાંચેક મીનીટ પછી શુભ બોળા તે કસરેવળ આગળ પાછી આવી ને તીખ્ખાસથી બોલી,

‘હું’ સુધે કમળખવ. હું છતી આંખે આંખથીને છતી અક્ષરે દેખાં સુની દોની નેહએ !’

‘બીરાક—તું કહે છે તેમાં શક નથી !’ દીવસોળ (1) જવાબ મળ્યો.

‘તું’ ખાંડે તેટલી બધી તો નહિ હું !’

‘બનવાએગ છે, પણ તારી જગ્યાએ હું હોઉં તો આતું અસહ્ય અપમાન કરી—કરીબી સાંધું નહિ !’

‘બોલ—તું’ તો દમેશનીજ એવી દાધા બળી રહી અહ. તારામાં ક્યા કે ગાયા જેવી ચીજ જ નથી. હું નહિ ધારતી કે—’

‘એ દયાને માયા એ તો તારો વાજુ વાજ્યો છે. હા બા, હું એનું સાંધું જ નહિ. હું તો ખુનનો બદલો ફેરવીથી જ લઉં, તારો સાજુ સુકાદ્યો નથી મરમ મરને ફેરે છે તો હું કા ચુકે ? હું જાણું કે માણેક જસાવાલાને તેં ક્યારેનો જઠકાવી રાખ્યો ?’

તે સાંભળતાં શરસામાં શુભનો ચહેરો લાલમ લાલ થઈ ગયો. તેણી કાંઈ જવાબ આપવા જતી હતી પણ તેને જઠકાવી તે કસરેવળે કુંડાલ માર્યા.

‘તું’ તારા જમશેદને ડાઘી આવી ત્યારે બોલી-તી કે તે તારી સામે જલદથી પુરા ડેરાની ફરવા માંડવાને દત્તો. તે સજબથી મેં તને મારે ત્યાં રાખી દત્તી. આને સાત સાત મહીના થઈ ગયા છે પણ ફરવાનું કેમણું વધી જ નથી. કુદરતી રીતે માણેક દત્તે અમીરો પડે છે તેમાં તેનો વાંક નથી. કેમણી માણેક આટલી ટીક સાંધી રહેજ નહિ. તારો જમશેદ દત્તે કાંઈ કરે તેમ લાગતું નથી એટલે દત્તે દત્તો ફરવા કરવાનું કામ તારું જ છે !

‘પણ હું’ શું કરું ?’ તે સુદતી રમસ ચહેરે

પુકારી. ‘જમશેદ ફરવા માંડતો નથી તેમાં મારો શું વાંક છે ? હું’ તો દીવસો થયાંની તેના સોલીસીટ-રોની મોટીસની ત્રણ બેતી હતી. તું જાણે કે હમીને સખત તકરાર થઈ હતી ને માણેક ને નામે તેણે મારા પર બહોતાનો મુક્યા હતાં ને છુટા ડેરાની ફરવા માંડવા જણાવ્યું હતું ત્યારે મેં કાંઈ પણ જલ્લો બચાવ કરવા ના પાડી હતી. અલગત હું પણ બારે શરસામાં જ બોલી હતી કેમકે જર, તું જાણે છે તેમ હું તમામ નિર્દોષ છું અને પુરા ડેરા મેળવવા મારેની કરીબી સામેતી મળી શકે તેમ હવે નહિ.

‘તે’ જે કહ્યું હતું તે જ તું જાણું છું’ તેણી ટુચકાર કરતી બોલી, ‘તારી જો કેસમાં સાક્ષી મુકે તો હું’ તો જર બા જર—’ અને ખખાં ચઢાવી તેણી ચુપ રહી.

‘શું’ તું જાણું બોલે ?’ શુભ બારે કોથમાં પુકારી. ‘તું’ શું એમ કહે કે કાંઈ બોલું હતું ?’

‘બાલ !’ તે દફા ગિમ્મારથી હસીને બોલી. ‘તું’ એવા પેટના ના કર. તુ સારી પેટે જાણે છે કે આખણી મતલબ બની રાકતી મુશકેલી વગર તારો મુશકો મેળવવાની છે. બપાલ જે તને નિર્દોષ ગણાવે તો આ બધામાંથી તું કેમ બચી શકે ?... દોઢરા મારી, તું’ તો જાણે છે. તારો માટી જોતો તો તને ડાઘી ગણાવ, પણ આ દખ્ખોપતી માણેક જસાવાલા નો જાણે તું જે જોડે પણ ચાલે તેની પણ પુનઃ કહે. તે તારી પર નો દીવાનો બની ગયે છે. તેં પણ તેને જલેજન આપ્યું એટલે તે શું કરે ?’

‘હું’ તો ફક્ત દસ-બેઠા કરતીવી ?’ તેણીએ ગાથાઈને પોતાનો બચાવ કર્યો.

‘દસ બોલ કરતી ની !... અંદ !’ અનખ થયા. ‘સાર... સારું !’ તું જાણે કે તેની સાથે ફરીદતીને તેં ફુવાને શું બનાવ્યું ?’

‘ક્યું’ નહિ !’

‘હું’ તને દુરવાર ગમતી હતી પણ કેમી મારી બલ રેખું ? ફુવા સારી પેટે જાણે છે કે તને માણેક સાથે જાણે સાર છે નેમજ તારા માટીએ તારી પર તેની સાથે આટો વડેવાર રાખવાનું બહોતાન મુશ્યું ત્યારે તેં કોણ બચાવ કરી ન હતો !’

ચલુ' તો માફ તો મોતજ આવે !—મારી હાલતનો કાંઈ ખ્યાલ આવેછ ?'

'મોત !' તે ફરેળી ઠાકલુ બખાળી. 'એ શું બંધી મરેછ ! તને કાંઈ બોલવાનું બાન છે કે નહિ ? તારા જેવી નરસીબદાર કાલુ છે ? માલિક જસાવાલા જેવા લખેશીને હાથ કરવા આજે કંઈ પેટિ થરની છાસરીએ ઝાપલાં મારેછ ત્યારે તેની સાથે જઈએ પસાર કરવામાં તને મરવાનું ગમેછ ? હવે તો માથું ભીંજવુંછ એટલે મુડાઆ વગર છુટકાલ નથી. તેમ હવું તો તારે પહેલાંથીજ વિચાર કરવો હતો. તારો જમરોદ ત્યારે પુત્રાવા વગર ફરીયાદ માંડ્યા બખાળતો હતો ત્યારે તે સામેલ પુત્રારો મળતાં કેમ અટકશે ? તે તો પેશી બાનુ સાથે પરલુવા માટે તારાથી છુટો થવા તરત્તરી રહેલો છે પણ પોતે ખરાબ થાય ને દુન્યામાં રસાયા થાય તે પહેલાં ને તને ખરાબ કરવા માંગેછ !'

'મારીડાની જાતજ એવી છે !' ને બોલણું પર પડ્યું 'આ શુદ્ધ—શું કં ?'

'બાહ ! એ બચ્ચાં સહી વાહિયાત બકવા ઠાકી દે. તું શું હજી પાળણામાં દીકરાબંધિકા આવે છે શું ? મારીડાની આખી જાત એવી બદમાશ નથી. દારાન ખાતર આખા વર્ગને બદનામ કરવાની જાહેર નથી. તારો માલિક બખરો મોજલો ને બલો મરજ બચ્ચો છે. તું જો કે તો ખરી કે એ તને કેવા હાલત મુખમાં રાખે છે, તારો પડેલો બોલ એ જાણી લેવાનો. જેની દીકરા મારી, તું જરા મોજલો છે ને તારો હાથ બહુ છુટો છે. પૈસા વગર તારાથી કાંઈ થાય તેમ નથી. તે' બાળી જોઈને તારા મારી થવાને ઊંટલા—બોળને તારા મોંઢ પાસમાં જાડેયો—વેસ, હવે તારે માટે ચિંતન રસો છે કે તારે બહુ જાણીથી ખીસીસ માલિક જસાવાલા 'ચલુ' ને જાણ વચ્ચદારનેજ ખીસીસ જમરોદ બોળા થવા દેડું !'

'આલરાઈટ, માંદે જમરોદને બતાવવુંછ કે હું તેની જાણે પરવા કરતી નથી. તેને જોઈએ તેનુંતે ચોતાનું ફેરો છે !' તે બોલણું ચીચવાતું બોલ્યું.

'સાખાસ !' શયવાને ચદ જ બેટા સુણી પર કરવા માંડ્યું. 'એમજ જોઈએ ! એમ હોય તોજ દુન્યામાં જવાય. આપણે બેસાં થયાં તેથી શું' મારીડાની શુદ્ધમતીરી કરવાની છે ? એ કોરવાચીને

આપણે બતાવી આપવું જોઈએ કે આપણને તેમની દરકાર નથી. જેઓ આંધળા હોય તેમને તો આપણા ખાસડાને તરફે છુંદી બાંધવાં જોઈએ. આલરાઈટ, ત્યારે.....સોમવાર નક્કી ! સહવારનાજ નીકળીશું !.....યાહ, ચાલ દીકરા, હજી માંદે ફેસ કરવાં છે ને શોખીંબપર જવું છે !' અને અવાચી ખાતી તે જરી નાંગલુ ચોતાનું કામ પાર પાડી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

x x x x

સુકર અને રાની મુસાફરી માટેની તૈયારીઓમાં સહેજનીકળી ગયા. માલિક જસાવાલા તેમની સાથે ફરોને ફરોન ખરીદી કરવા ફરવાને પુરતો વખત ફાવજ પાડી રાકેતો ન હોવાથી તેણે ચોતાની ચંકજીક અને મોટાર તેમની સેવામાં તૈયાર રાખ્યાં હતાં.

રાત્રિવાદે ચાંલે તેઓ ચિકટોર્યા ગાર્ડન્સમાં - - વા બધાં. ત્યાં ફરોં ફરતાં તેમની નજરે એક જો પડ્યું કે રૂં પુરા શુદ્ધેગોમાં જખર મરાશુલ ચદ ગયું હતું. જરની નજર તેમના પર પડતાં તેણે શુદ્ધો હાથ દાખી તેણીનું ધ્યાન ખેંચ્યું. એકજ નજર—ખીજ પળે તો તે મોહક મુખરો ડગળો સપ ચદ ગયો. ભારે દુઃખમાં તેણીએ ચોતાનો હોહ કર્યો. અને અને આજન ન જતાં શુદ્ધ પાણી ફરી અને તેઓ મોટારમાં ગોઠવાઈ બેસાં.

'સોમવાદે ક્યારે જવાનું છે ?' તે હેડાવડાં બોલવાંએ સવાલ કીધો.

'માલિક તો સહવારનો દેન જણાવી હતી ! તું તૈયાર ચદ રહેશે ને ?'

'આલ રાઈટ—મને જાંધાળવાની જાહેર નથી. પરમ કરતાં ગમે જવાનું હોય તો બેહતર !'

મોટારમાં વગર ફેકટની પટપટ તે બોલણીએ કર્યો કાપી. જમતાં જમતાં તે રા વિનાની રમુજમાં આવી ગયલી જણાઈ. તે દગાખાજ ધારની હતી કે રખે છેલ્લી ઘડીએ તે બોલણું તેનો તરાપો ફાળા. તેને હવે સગાર શાંતિ મળી. આહ ! ફરવ બીજન કદ કલાક જ જો તે આ હાલતમાં રહે તો !...વહાદ : નરસીના પાસાં કર્યો વિના રહેજ નહિ. નજ દીવને માલિક જસાવાલાએ તેણીને નામનો દસ દહારનો ચંક જશે હતો પણ રાડીને અપવાને બદલે જણાવું કે,

એકી અંદરથી અળસું બંધ કરી તેણી અંદર ગઈ. તે બંગ્લો ખીલે બંગ્લાઓની તદ્દન પડોરામાં દોલાયી જમરોને બારે કોથના આવેરામાં ઉગ્ગર જેવો રહેવા દીધે હતો.

ત્યાં નહોતે ત્યાં યુગના દગલા હતા...તે બેતાંબ તેણીની છવ બળીને ખાખ થઈ ગયો. ઓરડાની બારીઓ ખુલ્લી કરવાનો વિચાર કરી તેણી તે તરફ ગઈ પણ રખે પડોરાનીઓમાંના કોઈનું ક્યાન બેંચાય કરી તેણી રંડી. કોઈંગ રૂમમાંથી નીકળી તેણી બાલુમાંના ઓરડામાં ગઈ. તે ઓરડામાં આવતાંબ તેણીની આંખમાં આંસુઓ દોડી આગ્યાં...આહ, અહીં તે કેમ બાળ મારામારી થઈ હતી—અહીં તેણે ગુરસાના આવેરામાં તેણીને દગાખોરને ગેવકા ગણી હલકી ઓરડાની ઢાંચા આપી હતી. અહીં તેણે માણિકની સુંદર બેઠ તેણીના હાથમાં બેંચા કાઢી બેંચે પડકી છુટી નાંખી હતી...આહ, હજી તે છુદાયલી, છખડાયલી ચીજ ત્યાં પડી પડી તે જનાવની ગવાહી આપતી હતી. ચિકારથી તે ચીજને લાન મારી દૂર ફેંકી તેણી ને જમલાના બધા ઓરડાઓમાં ફરી વળી. પોતાના કોરડામાં આવતાં તેણીએ ત્યાંની બારી સદબ વહાડી અને ટ્રેસીંગ ટેબલ આગળ આવતાં તે સુંદર ચિત્રને તેણી તરફ હસીને હસીને બેઠું બેઠું. તે બેતાંબ તેણીના ગળામાં બેઠે મેટ્રી બુક છુટી આવ્યો.

એ પણ સુધી તેણીએ એકવારના વહાલા સહેરાને દીકરા ક્રીમી ને બીજી પળે—પ્રાથમિક આંસુઓ અને ગરમાગરમ સુંબનોથી તે સહેરા બેઠે ભીંજી નાંખ્યો. યાહ ! આખેર કરે ને પણ તે એક અબળા હતી. તેણીએ પોતાનો આગલો સુખી વખત યાદ કર્યો. ધીમેથી હવે તેણી બાલુમાંની બારી ઉઘાડીને ત્યાં આગળની મોટી રોશીંગ ચેર પર હીંચકા ખાવા માંડ્યા !.....આહ તે કેવો સુખી વખત હતો કે જ્યારે તેઓ મેટ્રી નાટકો કે સીનેમાં બેઠે બેઠે બંગ્લા પાછા ફરતાં અને સુવા આગમન કરાવાત થઈને તે રોશીંગ ચેર પર એકમેકની ગોદમાં ટળાઈને પડતાં હતાં !...ગયો...તે સુખી વખત ભુવન-બનો બનાવ થઈ ગયો હતો. એક વખત એવો હતો કે તેઓ એકમેકનાં મોઢાંમાં છુટી એક બીજને માઢી મધ જેવી કીસ સાથે ખવાડતાં હતાં અને નેમ કરી

નાનાં બચ્ચાંની જેમ ખડખડ હસી નિદેશ અમન મેળવતાં હતાં પણ તે મળી...આહ ! તેણીનો પોતાની જ મહોકાણું પહેલેની નડી હતી. અલબત્ત તેણીએ પારકા ચાટીદાઓ સાથે કાંઈક વધુ છુટ લીધી હતી પણ અંતઃકરણે તો તેણી પાક મનની હતી અને જમરોડ પર છવ પ્રાણ આપનારી હતી... તે તે કેમ ભૂલી ગયો હતો ? તેણીને કદાચ થોડો વાંક દરો પણ જમરોડે આકળો ભૂત જની જે ગમે તે, બકી—તબી નાહકનો શીતો જગાડવામાં આજી પાળી કરી ન હતી !

ધીમેથી હવે તેણીની નજરે તે ઓરડામાં ફરી. એક પછી એક સુંદર ચીજે બેતાં તેણીનું છવર બળી જળીને ખાખ થવા લાગ્યું. આહ...એ તો જસીની બેઠ !...પેટું...તેમની પહેલી કીસની યાદ !...તે... તેમને ત્યાં આવનારાં નવાં પહોંચણીની વકીની યાદમાં થયલી તૈયારીનું !...આહ ! તે વહાલી યાદ યતાં તેણીની આંખમાં આંસુ દોડી આવ્યાં ! સા મરિ તે મહાન બાપે તેની વહાલી બેઠને વધુ છવકા ન હતી ? સા મરિ તેઓ બન્ને વચ્ચેનો તે વહાલો પુલ તડી ગયો હતો ? આહ, તે વહાલું ભુવન આજે હોત તો—આહ ! તેણીએ ખરાં મને અફસોસના આંસુ ખેર્યાં ને દુઃખમાં એકાદ બે, રચકાં ખાયાં.

એકએક તેણીની નજર પોતાનાં રીસ્ટ વોચ પર પડતાં તેણી ચોંકી. ચાર વાગ્યા હતા !...મારાહવા ! હું ત્યારે તેણી તે મકાનમાં ત્રણ કલાક થયાંની શોકના સાગરમાં ડુબી ગઈ હતી ? વખત મણો વહી ગયો હતો. આગલી પાછલી યાદમાં તેણીને કશું બાન રહ્યું ન હતું. જરૂર ક્યારની પાછી ફરી તેણીને દોષતીબ હશે એટલે હવે ત્યાંથી ચાલી જવામાં માસ હતો.

એક નિરાસો મુકી તેણી લઈ. ધીમેથી તેણીએ તે રૂપેરી કેમ વાળું પીકચર ઉપાડ્યું ને એક કપડામાં વિશ્લેષ્યું. તેજ પળે બહારનું બારણું ખોલી કોષ તે બંગ્લામાં દાખલ થયેલું જણાયું. એ પણ સુધી તેણી ધારતીને મારે ઉજળી સપ થઈને હાલી. તેણીએ આગલું દુપટ્ટું ફરી પાછું બંધ થઈ સાંભળ્યું ને કાઢના લોરી પગલાં દોલમાં ગાથ રહ્યાં જસી ? ...આહ ! તે તો જમરોડનાં પગલાં હતાં ! યા ખુદ, આ શું છળરોડ વળી ગયો હતો ! તેણી પરસેબે ખર

કાચ થઈ ગઈ. આ ખેતલન તેણી કેમ ખમી સકે કે રમે તે ત્યાં આવી લાગે. હાંફળી ફાંફળી થઈ તેણી કેથે સંતાવાની જગ્યા લેવા લાગી. કપડા મુકવાના મોટા ઘોડા પાછળની જગ્યા તેણીને અનુકૂળ લાગી. ધીમેથી તેણી તે ઓરડાનું ખાસું બંધ કરી તે ઘોડા પર નાંખેલા કપડાંનો પકવાડિજરાર્થે ઝાલ અને ઘું અને છે તે લેવા લાગી.

તે નવા આવનાર પાંચેના ઓરડામાં ફરતો જણાવે. ત્યાંથી તે, ઓરડા આગળ આવે. તે પગલાં જમરોડાનાં દતાં તેમાં હંમેશા સકે રહી ન હતો. તે ખાસું આગળ આવે અને એક પગ વાર થોળી તે ખોલી અંદર આવે. કુખી છગરે તે ઓરડામાં ફરે. થળ દહને તે પોતાની માનીતી શેઝોન ચરપર પડે. પણ તુરંત ઉઠે. તે યોગ્ય ઉદાસ અને નરમ થઈને તેની ખૂની ગયેલા લાગતો હતો. ચીમાધને તેનાં તેનું હતી ગયેલું મોંદ નેથ તેણી યોંડી. ઘું ને ખીમાર હતો કે ધીમેથી તે પાછો ઓરડામાં ફરવા લાગે. ખાંડમાંની ટેબલ પર તેણીનું મોટાં કદનું ઓઇલ પેટ્રોલિયમ હતું. ધીમેથી તે તે દેમ આગળ યોંડી વચે ને તે પાના કાચને ચુમીઓથી બીજી નાંખે.

‘શુભ...શુભ, મારા જન ! માફ...માઆઆફ...
ઓ મારા બાપ !...હું મુઠો અલખખત !...શુભ !...’

તેના દયાનંદક અવાજે તેણીનું છગર ચીરી-ફાંસી નાંખ્યું. હાથમાં પકડી તે મોટી દેમ તેણીના મુખવા હાથમાંથી તુટી પડી ને તે કાચને ખુરદો થઈ ગયો.

કા ખુદા ! એ અવાજ શાનો કે તે યોંડીને તે ઘોડા આગળ દોડે. ને એક આંચકા સમેત ખસેડે. ‘શુભ !’

આપણે જરાનાં છાપાનાં દોહડે ને પકટાઇ આપે ત્યારે આપણી હાલત કેવી થાય છે તેનો ખ્યાલ લખવા કરતાં કદાચ યેવો બેદતર છે.

‘ઓહ !...ઓહ !’ સરમને મારે તેણી પોતાના હાથિયતી મોંદ ફાંડી રમકાં ખાવા લાગી.

પણ બારે ખુરાલીમાં આવી ગયલા જમરોડે તેણીને ઝમને ઝમ લંચી. લઈ પોતાનાં હાથો સરસી ત્યાંથી.

‘મને જગા દે...જગી...જગા’ દે. ‘તેણી ફાંફળી ફાંફળી કરતી અને તે દેમ હવેજા તેણીએ પોતાનો હાથ લંબાવ્યો.’

‘હથો !’ તે જંચકાં તે હસીને બોલે. ‘વલ્લાહ !—મારી સખી ! કાં તું—’

તે છતી તરફ ટગર ટગર નેથ તેની વાધકના સરમથી હાલલાલ થઈ ગયલા ચહેરા તરફ નેથ. બીજી પગે તે સમજી ગયો.

‘શુભ !’ મારે ખુરાલીના આવેરામાં તે ખૂબસૂઈ ! ‘તું એ લેવા આવી હતી કે ? તું—તને એ નેથતી હતી ?’

તેવી બહાલી પાણેતર મારેના તેનો શુરસો ને સમંદ વિચારો તેજ પગે હવામાં નથ થઈ ગયા. કુખ્યામાં કસરેજ જર અને માત્રિક જસાવાલાં લેવાં માણસોજ ન હોય તેમ અનુપમ મુખનો દેહાવો થેવો તેઓ એકબેકને બારે હેનથી વજગી પડ્યાં.

‘હુ ધાઈછ તેમ તું ખરેખર મનેજ મળવા આવીછને ?’ તે હર્ષણાએ તેણીને ચહેરા કીંજવી નાંખતાં હસીને કહ્યું.

હર્ષનાં આંમુઓ અને અનુપમ મુખના પ્રગર છાપ વચ્ચે તેણી હસીને રોડાં ધુલાવતાં ધીમેથી, બોલી,

‘નહિ...નહિ...હું...હું કે...પણ તું હાં કેમ આવે ?’

‘તું ને મળવા ?...મારા જન ને કીસ કરવા ?’

‘પણ તે કેમ નહ્યું કે હું હાં આપસ ?’

‘તને કાળજ નહિ મળ્યું ?’ તેણે અલખ યત્નાં સવાલ કીધા.

‘કાળજ ?...કાળજ શાનો ?’

‘ખાનુ વચકારનો કાળજ !...તું નાચેકની કે તે તારી કેવી લલી બેઠેન છે. આપણુ મને વચ્ચે દોસ્તી કરાવવા તેણીએ અનીખના તારા તોડયા. છે. પહેલાં તેણીએ મને બહુ સમજાવ્યો હતો પણ મારે બેનું ખરી ગયું તે મેં કશું માન્યું ન હતું. પાછળથી મને વિચાર આવ્યો ને મારી ખાલી થઈ કે આપણુ વચ્ચેના કસવાસમાં તારા કરતાં મારે વાંકે જે...’

‘વેલ, તે જીકર કરવાની જરૂર નથી. આપણે બેમાંથી કોનો વાંક મોટો હતો તેનો હવે વિચાર કરવાનો જ નથી. તને મળવા...તને મારી ગાદમાં દાખવા...તારી હાલતીમાં ફરવા હરવા હું એટલો બધો આતુર થઈ ગયો કે મેં મારી મગફળીને બાળી મુકીને તને મેળવી આપવા બાબતની મદદ માંગી. હું જાણતો હતો કે મારું કાજળ તો કદાચ તું એમનું એમ પાકું વાળશે જ તો વાંચ્યા વગર ફાટી નાંખશે; એટલે મેં બાબુ પાસે તારા પર કાજળ લખાવી આપેલા કાચે છાં અને મળવા તને વિનંતી કરી હતી. તે કાજળ મેં મારા હાથે પોસ્ટ કરી દીધો તો !

‘મને નહિ મળ્યો’ તેણી ધીમેથી બોલી. ‘આહ,.....’ તેણી ચુપ રહી. તેણીને શક ગયો પણ હવે તે બાબે ધુનેયાર કરવાની જરૂર જ ન હતી. કાઠ-બી ક્રીસમે તેણીને વડાચો પાછો મળ્યો હતો એટલે બહુ હલુ.

‘ત્યારે મને તેં જી ગમે તે કહ્યું તું’ તે હું માનતો નથી ને ?’ નરમાસથી તેને વળગતાં તેણીએ પૂછ્યું.

‘તું મારો જન છે તે સિવાય બીજું કશું હું માનતો નથી’ તે તેણીને કીસ કરતો બોલ્યો અને ફરી પાછું તે પ્રેમાળ બેઠું તેમની માનીતી રોજીઝ ચેરમાં હમેશની પેટે પડી એકમેકને—વલજાહ, તારી નજર ફેરવ, બહા વાંચક ! તે વિષુદ્ધ પહેલાં ધણી-ધણીયાનીના હર્ષિત મેળાપમાં વધુ વાર હોકાચુ કરવાની આપણને કરી જરૂર નથી.

+ + +

તેજ સાંજના તે કમજબત કસરેવળના મકાનમાં બહોળું નાંટક રચુ થયો. જવાન માણેક જસંતચો બારે શુસ્સામાં આવેલો હતો અને તે અબવદી તે દગાગીર દફાનો ટોટો પીસી નાંખે તેમ લાગતું હતું. ધીમેથી તેણે પોતાનાં મન પર કાબુ લીધો અને પછી મજબામાંથી પેલો દસ હજારનો ચેક કાઢી તેના હુકાટ દુકાટ કરી તે મકાન પર ફેંકતાં બસાટયો.

‘જદમાર, હું તને બહુ દુરંધાર સમજતીતી ! પણ તું પહેલે નાંખતું જીજમ અનેકું છે !.....’ બાંહ !

‘અને બીજો પળે બારે શુસ્સામાં તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને બે વર્ષ સુધી હિંદ છાડી ગયો.

છુપો દૂત.

ભાગ ૧.

અનુવાદક અને પ્રકાશક—

અબ્દુલકાદર હસનઅલી,
અધિપતિ “અખબારે સૌરી.”—રાજકોટ.

કિમત-ચાર આના.

હપહું નાનકડું પુસ્તક નાની નાની એકવીસ હિટકરીવ વાર્તાઓ ધરાવે છે. બહુતાં ઉત્પત્તિ હિટકરીવ નામક અંગ્રેજ નોબેલપરથી આ બધી લેખામાં આવી છે. વાર્તાઓ ઘણી જ દુઝી પણ ખોષક છે અને કર્તાએ ઠેક ઠેકાણે યોગ્ય દિસારાઓ કરી હીક ગમક આપી છે. બહા લાઈ, કાંઈક શુદ્ધ શુલ્કસાંના વધુ સૌખીન લાગે છે એટલે તેવા શબ્દો સાથે સાથે બાબીકા ફારસી શબ્દો પણ ઉમેરવા ચુક્યા નથી. સો પાનાનું આ નાનું પુસ્તક પાકાં પૂર્કા સાથે ચાર આનામાં તો ખરેખર સસ્તું છે. લગભગ પ્રિન્ટિંગ પર વધુ દેખરેખ રાખવાની જરૂર છે કેમકે સોનાં તેમાં સમાવેલા માવા ઉપરાંત તેની સફાઈદાર છપાઈ પર બહુ આધાર રાખે છે. સામગ્રી રીતે જોતાં પુસ્તક સાચું છે. તેમાં આવેલી વાર્તાઓ આપણા દેશને લગતી હોઈ બનેલા બનાવો પરથી લેવામાં આવેલી છે. આ વાર્તા જ્ઞાન સાથે ગમત આપનારી છે. એવી બીજી અનેક વાર્તાઓ લેખક તરફથી પ્રગટ થાય. એવી આપણે ઉમેદ રાખીશું.

ખરાખર !

કહેછ કે લગાળને કીચે મુરોપમાં બારે કરકસર ચાલી રહી છે. પેરીસનાં એક નાનાં હોટેલમાં એક અહરેખે ખાનાં પર અટગી રોસન મરધી માંગી.

અરથો કલાક... એક કલાક થયો પણ મરધી મળે નહિ.

‘વટર’ તેણે બરાદ પાડી ‘શુ તું મરધી લેવવા બેઠોછ કે ?’

‘નહિજ...’ હમારે ત્યાં કરકસર કરવાનો હુકમ છે. સાહેબે અહીં મરધી માંગી તે બીજો કોઈ અટધી માંગે તેની રાદે બેઠેછ...અટધીને ખાતર કોઈ આખી મારી ન આવ્ય, સાહેબ ?

પ્રક આગળથી સંભાળથી હાથમાં દાખીને પકડે છે અને પછી પેલી લાકડી ખસેડી નાખવામાં આવે છે. ત્યાર પછી એક ગલાસ (glass) અથવા ચમચા ઉપર મજબુત કપડું અથવા ચામડું બાંધવામાં આવેલું હોય છે, તેની ઉપર તે સાપ પાસે ડાંખ મરાવવામાં આવે છે. ડાંખ માંડતાં પહેલાં કપડાં અથવા ચામડામાં ઝેરી દાંત ધુસી જઈ ઝેરનાં દીપાં ગલાસ અથવા ચમચામાં પડે છે. કેટલીક વખતે તો હાથે ગાંઠ દાખીને ઝેર કઢાડવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે ડાંખ મરાવી અથવા ઝેરની ગાંઠ દાખી એક નાગની કાચળામાંથી આશરે ૧૦ થી ૬૦) દીપાં ઝેર એકઠું કરી સકાય છે. એ પ્રવાહી ઝેર સુકવી નાખ્યા પછી તેનું સરાસરી વગન આશરે ત્રણ ટ્રેન થાય છે. થોડા દિવસ પછી એટલે આશરે એક પખવાડિયાં પછી તેજ સાપની ગાંઠમાં પાછું ઝેર ભરાયા પછી ઉપર પ્રમાણે ડાંખ મરાવી બીજાં જથ્થા એકઠું કરી સકાય છે.

ઝેર મેળવવાની બીજી પણ રીતો છે. કચની મજબુત મુંચાળા નળી ઉપર બે સાપને ડાંખ મરાવવામાં આવે તો તેની ઉપર ઝેરનાં દીપાં પડે છે તે એકઠું કરી ઝેરનો સારો જથ્થો મેળવી સકાય છે, પણ એવી રીતે સંપ્ત વસ્તુ ઉપર ડાંખ મરાવ્યાથી સાપના દાંત ભાગી જવાની ધાત્રી રહે છે. બીજી રીત સાપને મારી નાખી અથવા “કલોરોફોર્મ” (chloroform) થી તેને બેશુદ્ધ કરીને ઝેરની ગાંઠ દાખી તેમાંનું બધું ઝેર કઢાડી લેવાની છે. વળી વાદળાં (sponge) અથવા નરમ કપડાંનાં ચીપરાં ઉપર સાપ પાસે ડાંખ મરાવી પછી તેઓને પાણીમાં નિમાવી કાઢી અને પાણીને સુકવી નાળી ઝેર મેળવી સકાય છે.

ગ્રાન નિષ્કલવવા માટે લેખિતો ઝેરનો જથ્થો.

નાગની ઝેરની ગાંઠમાં સરાસરી આશરે ત્રણ ટ્રેન ચક્ર ઝેર રહે, તે તમા ચિતરંગમાં

આશરે ૨૩ ટ્રેન અને બીજા કાંઈ કાંઈ સાપોમાં તો ફક્ત અરધા ટ્રેનથી વધારે હોતું નથી. મુકાં ઝેરનો ત્રણ ટ્રેન જેટલો જથ્થો આશરે ૫૦૦૦) ઉંદરોનું ગ્રાન નિષ્કલવી શકે છે, અને તેટલો જ જથ્થો આશરે ૮) માણસોનું ગ્રાન નિષ્કલવવા પુરતો થઈ પડે એમ ધારવામાં આવે છે.

ઝેરી દાંત અને ડાંખથી નિષ્કલવું ગ્રાન.

આગળ જણાવ્યા મુજબ ડાંખ મારવાનો દાંત છેદ અથવા ખાંચાવાળો હોય છે, અને ઝેરી ગાંઠનું મોટું દાંતની આસપાસની કાચળા દાંતમાંના છેદની નજીક ઉઘડે છે. ત્યારે સાપ કાંઈને કરડે છે ત્યારે ડાંખ મજબુત બાંધ કરવામાં, વપરાતાં બેરને લીધે ગાલના માંસના સ્નાયુઓ ઝેરની ગાંઠને દાખે છે અને તેથી તેમાંનું થોડુંક ઝેર દાંતની નળી માંડતે દાંતે કાઢેલા ધોમાં પ્રવેશ થાય છે. દાંત બે બરાબર ચામડીની અંદર પ્રવેશ થયો હોય તો ઝેર શરીરની અંદર સોસાઈ જઈ (absorbed) લોહી માંડતે ઝડપથી આખા શરીરમાં ફરી વળે છે. અને એક વખત શરીરમાં ફરી વળ્યું કે બચવાની આશા રહેતી નથી. સાપે બરાબર ડાંખ્યા પછી બે તરતજ ચાંપતા ઉપાયો લેવામાં નહીં આવે તો આશરે બે થી ચોવીસ કલાકમાં મરણ નીપજે છે. બે દાંત કાંઈ લોહીની નસ (vein) માં પ્રવેશ થયો હોય તો અરધા કલાકમાં મરણ નીપજે છે.

ઝેરી ડાંખથી ગ્રાન નહીં નિષ્કલવાનાં અનેક કારણો.

પણ તે છતાં એમ સમજવું નહીં કે હલતા ઝેરી સાપો વડીકનો પણ દરેક ડાંખ છાંયેલું હોય છે. ઝેરી સાપોના ગળાજ ડાંખથી કાંઈ મેળ નિષ્કલતાં નથી અને તેમ યવાનાં ધખાં કારણો છે.

(૩) પેહેલે તો સાપનો દાંત શરીરમાં

પ્રવેશ થયા પછી સાપના જડખાં ચપટ બંધ થાય તોજ એની ગાંઠ દગાઈ તેમાંથી એર ડંખમાં પ્રવેશ મામ છે, પણ સાપનું મોઢું ચપટ બંધ થવા આગમજ બે દાંત ખાંચે નીકળી જાય તો ડંખમાં એર પ્રવેશ થઈ નથી.

સાપ ડંખ માસ્ટી વખતે ચોક્કસ તદ્દાવતથી ઉછળીને તેમ કરે છે, પણ જો તે તદ્દાવત બરાબર રાખવામાં ચુકે અને જોઈએ તે કરતાં વધારે અથવા ઓછે તદ્દાવતથી ઉછળે તો તેમ સુધી ડંખ બરાબર મારી શકતો નથી, અને દાંત ચામડીની અંદર બરાબર પેસવાને બદલે બહારની સપાટી ઉપરજ દક્ત ધસારે પાડે છે તેથી તે ડંખ કારી થતો નથી, વળી ધણીક વખત દાંત એટલે તો જલદી પાછો બહાર ખેંચી લેવાપ છે કે એરનો ધણો ભાગ ડંખની બહાર ટેળાઈ જાય છે. અને જણાવવું જોઈએ કે એરી દાંતમાં જે ખાંચો અથવા છેદ હોય છે તેનું નાકું ધાનની અણીવેર હોતું નથી, તે નાકાં વેર દાંત પ્રવેશ થાય નહીં ત્યાં વેર એર ડંખમાં જઈ શકતું નથી.

દરેક માણસ અને જનાવરનાં કંઠ, જોર અને બાધાના પ્રમાણમાં ઓળમાં ઓળ ચોક્કસ જથ્થામાં એર પ્રવેશ થાય તોજ મોત નિપજી શકે છે, તેથી જો પોતાના શીકારને મારવામાં અથવા કાંઈ ખીજને પેટેએ ડંખવામાં એર ખપી મથું હોય તો બાજી રહેતો ચોરો જથ્થો મોત નિપજવવાને પુરતો થાય નહીં, કારણ કે ગાંઠમાં એરનો નવો જથ્થો પેદા થતાં થોડા દીવસની વાર લાગે છે અને તેટલાં તે સાપનો ડંખ કારી થતો નથી.

સાપના પોતાના કંઠ અને ઉંમર ઉપર તેમજ ફૂંચોના ફેરફાર ઉપર એના જથ્થા અને અકરીર પજાનો આધાર રહે છે. નાના પૂતનાં અને નાની ઉંમરના સાપનું એર મોત નિપજવવાને પુરતું હોતું નથી, તથા ખીજ દીવસો

કરતાં ચોમાસામાં એર વધારે તેજ (strong) રહે છે.

કાંઈક અકસ્માતથી અથવા લુનાં દાંત પડી જવાના વખતે જો એરી દાંત ભાગી અથવા નીકળી ગયો હોય તો ન્યાં સુધી દાંતની કાયળીમાં નવો ઉગતો દાંત બરાબર પુડી, તેની જગ્યા લે ત્યાં સુધી તે સાપ ડંખી શકતો નથી. મદારીઓ એરી સાપો ખોલ કરાવા લાગે તેઓના એરી દાંતો તેઓએ કાઢી નાખેલા હોય છે; પણ અને જણાવવાનું અગત્યનું છે કે એ એરી દાંતો કાઢાડી વખતે દાંતની આસપાસની કાયળીમાં નવા પુડતા દાંતો સાથેજ જડ મુળથી બધા કઢાડી લેવાની બરાબર સંભાળ લેવી જોઈએ છે, કેટલાક ખીજ અનુભવી મદારીઓ દક્ત પુખ્ત થયેલા એરી દાંતોજ કાઢી લઈ કાયળીમાં ઉગતા નવા દાંતો રહેતા દીધાથી પાછળથી અકસ્માતના ભોગ થયેલા જણાયેલા છે.

જો ભાગ ઉપર ડંખ મારવામાં આવે તેની ઉપર જે પહેરવાસ હોય તેની બડાઈને લીધે પણ દાંત ચામડીમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. ડાકટર ફેરે એ વિષે અખતરા કરાને સિદ્ધ કીધું છે કે બુટસ (boots) અને ગેટર્સ (gaiters) સાપનો ડંખ દામે પુરતો બચાવ કરે છે, રેશમી. અસ્તર સાથનું બનાવતું કપડું નાજ અને કોતના ડંખ સામે બચાવ કરે છે; પણ ચિતરંગના ડંખ સામે તેમ કરી શકતું નથી. કારણ કે તેના દાંતો ઉપલા સાપો કરતાં લગભગ બેવડી લંબાઈના હોય છે. ડરીલ, ફ્લેનલ અને ગરમ મોગાંથી દક્ત અધુરેજ (partially) બચાવ થાય છે.

બજાક દાખલાઓ એવા પણ મોંઘાયલા છે, તેમજ જનાવર ઉપરના અખતરાઓ ઉપરથી પુરવાર કરવામાં આવ્યું છે, કે માણસ અથવા જનાવરને ખરેખરા એરી સાપે ડંખ્યા પછી એની અસરના નદન સક વચરના અને ઘણું મંજીર ચિન્હો પ્રગટી નીકળ્યાં હોય

તે એટલે વેર કે ડંખેલું માણસ અથવા જનાવર તદ્દન મરણે કાઠિ આવી પુગેલું જણાય, તે છતાં આખરે કાંઈ પણ જાતના ઉપાયો વગર પોતાની મેળે પાછા સાળ થયલા છે.

ઉપર જણાવેલાં સર્વે કારણોને લીધે ઝેરી સાપના દરેક ડંખ કાંઈ કારી નીવડતા નથી, લોકે સાવચેતીને ખાતર ચાંપતા ઉપાયો તરત લેવા જોઈએ.

વગર ઝેરના ડંખ વેળા અજમાવેલા ઉપાયો

ઉપર ખેસી જતા ખોટા ભરેસો

વળી ઘણીક વખત એવું પણ બન્યું છે કે તદ્દન વગર ઝેરના સાપે કાઠને કરેલો છતાં, એ બાબતના સાધારણ અજાનપણાને લીધે, તે સાપ ઝેરી હશે એવી ધાસ્તીથી ઝેરી સાપના ડંખથી જાનતંત્રુએ ઉપર થતી અસરને મળતાં (અનુદો (anecdotes of the people)) જણાવ છે, અને ટેલેકી વેળા તો એવી ખોટી ધાસ્તીયા જનન વટીક પણ ગયલા છે. વગર ઝેરના સાપે ડંખ્યા છતાં ખોટી ધાસ્તીથી ઝેરી સાપના ડંખને મળતી અસર જણાય તેવા દાખલાઓમાં તેમજ ઉપર જણાવેલાં ઘણાંક કારણોને લીધે ઝેરી સાપના ડંખ બરાબર કારગત લાગ્યો નહી હોય તેવા દાખલાઓમાં જે જે ઉપાયો અજમાવવામાં આવ્યા હોય તે તદ્દન બીજાકસીરે છતાં ખોટી રીતે કારગત લાગી ફતેહમંદ જણાય છે. ને કે એવા દાખલાઓમાં જન બચે છે ને પંડા ઉપાયોને લીધે નહી પણ વગર ઝેરના ડંખને લીધે અથવા ઝેરના બીજાકસીરેપણાને લીધે જ હોય છે. એવા ઉપાયોને તે અજમાવનાર તથા બીજાઓ પછી માત્રે આસમાને ચડાવે તેમાં નવાઈ નથી, પણ એથી મોટું નુકસાન એ થાય છે કે અંધાર કારી ડંખ વેળા તે ઉપાયો તેની ઉપરના મોટા ભરેસાને લીધે અજમાવવામાં આવે છે અને તે વેળા તે તદ્દન નિષ્ફળ નિવડે છે અને ખરા ઉપાયો નહીં કાપાયી ફાટ-ટ જાના જાય છે.

જુદા જુદા ઝેરી સાપોના ઝેરનું અહિતર ઝેરીપણું

અહિતર ફેરના અખતરાઓથી એવું માલમ પડ્યું છે કે ઝેરનો એકસરખો જથ્થો લેતાં નાનું ઝેર બીજા બધાં સાપો કરતાં ઘણું જલ્દા અને પ્રાણધાતક છે, અને તેનાથી ફક્ત સહેજ હિતરનું ધનસ અને રાજનાગનું હોય છે. એ પ્રણ કરતાં હિતરતાં ફેત અથવા શંખની, અને ધુરસાના ઝેરો છે અને તેઓ એટલા પ્રાણધાતક નથી. એ શિવાય બીજા ઝેરી સાપોનું ઝેર માણસ અથવા મોટા જાનવરોનું મોત નિષળવવા જેટલું શક્તિ ધરાવતું માલમ પડ્યું નથી.

ડંખેલા જાનવરના લોહીનું ઝેરી બનવું પંખું માંસનું નહીં

જે માણસ અથવા જનાવરને સાપે કરડેલું હોય તેનું લોહી ઝેરી બને છે અને ને બીજા સાળ માણસ અથવા જનાવરનાં લોહીમાં તે પ્રવેશ કરવામાં આવે તો તેની ઉપર પણ ડંખના જેવીજ બધી અસર થાય છે. પણ ડંખેલા જનાવરનું માંસ ઝેરી બનતું નથી અને તે ખોરાક તરીકે વાપર્યાથી કાંઈ પણ માફી અસર થતી નથી. હિંદુસ્તાનની ફેલેકી હલકા વર્ણની જાતો તો સાપોનું માંસ બપોરેથી મળી શકે ત્યારે ખોરાક તરીકે વાપરે છે.

જુદાં જુદાં જાનવરો ઉપર થતી ડંખની અસર

બધાં જાનવરો ઉપર સાપોના ઝેરની કાંઈ એકસરખા અસર થતી નથી, ગરમ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ—જેવાં કે ધવડવાનારં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓ—ઉપર કંઈ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ—જેવાંકે માંજલી, દેડકા વગેરે—કરતાં વધારે જલ્દી અસર થાય છે. પણ વળી બધાંજ ગરમ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ ઉપર પંખું એકસરખી અસર થતી નથી, અને ને કે એ બાજતમાં પ્રાણીના કંઈ ઉપર ઘણો આધાર રહે છે, છતાં જુદાં જુદાં પ્રાણીઓની જુદી જુદી દેહ પ્રમાણે

પણુ એજી વધતી અસર થાય છે. દાખલા તરીકે એક બીચાડી અથવા કુકર કરતાં તેટલા-જ કદના એક કુતરા ઉપર એરની અસર વધારે જલદી થાય છે, અને તેથી એક કુતરાનું મોત નિષ્કળવવા માટે ઓછામાં ઓછા સાપના એરનો જે જથ્થો જોઈએ તે જથ્થોથી તેટલાજ કદ અને વજનની બીચાડી મરી શકતી નથી, પણ તેનું મોત નિષ્કળવવા તો ઘણું કરીને તેથી ગેંધી ત્રણ ગણો જથ્થો જોઈએ છે. માંસાહારી પ્રાણીઓ જેવાં કે માણસ, કુતરાં, બીચાડાં વગેરે-કરતાં ગીની-પીચ (guinea-pig), હંદર અને સસલાં જેવાં વનસ્પતિ ખાનારાં પ્રાણીઓ ઉપર એર જલદી અસર કરે છે અને એરની સામે સૌથી વધારે દટી શકનારાં પ્રાણીઓ કુકર, શિગો (hedge-hog) અને નોલિયો છે. લોકોમાં એવો ખ્યાલ હોય છે કે નોલિયા ઉપર સાપના એરની અસર બીજાકુદ થતી નથી, પણ એ વિચાર અખતરાઓ કાઢાયાં મોટો ભાલમ પડ્યો છે. નોલિયા અને નાગ વચ્ચેની લડાઈમાં ઘણી વખત નોલિયો જીતે છે ખરો, અને તેમ ઘણી વખત બનેલું તોંધાવડું છે એટલુંજ નહિ પણ ડાકટર કામેટે પારીસના પાસેલુંર ઇન્સ્ટીટ્યુટનાં એ વિષે અખતરા કરવા એક પીંજરામાં છ શીટ લાંબા એક નાગ અને ખીસોલીના જેટલાં કદનો એક નોલિયો મુક્યા હતા, જેમાં નોલિયાંએ થોડાજ વખતમાં નાગને મારી નાખ્યો હતો. પણ એરી લડાઈમાં નોલિયાની જે હત તથા છે તે ફક્ત તેની અપજાઈ અને સાપનો ડંખ મુકવાની તેની કનેક તથા તેના શરીરપર ખાતના નાગ પડતે આભારી હોય છે, પણ જો નોલિયાને એરી સાપનો સાંજુત ડંખ લાગ્યો હોય તો ખીજાં પ્રાણીઓ મારફત ખચીતજ તે પણ એરને વસ થઈ મરણ પામે છે એ સાબીત થયું છે. જે દેશો ઉપર જાણુ તેમ ખીજાં પ્રાણીઓ સાથે સરખાવતાં

એરની અસર સામે ટકવામાં એ વધારે શક્તિ ધરાવે છે.

ખીજાં કાંડાં લોકીવાળાં જાતવરો ઉપર એરની અસર થાય છે તેવીજ અસર વગર એરના સાપો ઉપર પણ થાય છે, જે કે ધામન ઉપર બીજા સાપોના જેટલી જલદી અસર થતી નથી. બીજાં હાથ ઉપર એરી સાપો ઉપર એક ખીજાનાં એરની—મુખ્ય કરી પોતાનીજ જાતના સાપના એરની અસર બીજાકુદ થતી નથી. એનો ખુલાસો એવો ધારવામાં આવે છે કે એરી સાપોને પોતાનોજ ડંખ અવારનવાર અકસ્માતથી લાગ્યાથી થોડું થોડું એર તેઓને પચવું થઈ મારફત આવી જાય છે. પણ એ એક ફક્ત કદમના છે અને તેનાં ખરાપણાની સાબીતી કાંઈ નથી.

હિંદુસ્તાન અને આફ્રિકાની કેટલીક સાપો પકડનારી જાતો વિશે કહેવામાં આવે છે કે સાપનું એર તેઓને અસર કરી શકતું નથી. એ વાત જો ખરી હોય તો તે ઉપર જાણ્યાજે જેવીજ રીત પ્રમાણે પહેલે થોડું થોડું એર તેઓનાં લોકીમાં પચવું કરી તેઓ એરની સામે ટકવાની શક્તિ ધરાવતા થયા હોય એ બનવા-બેગ છે, જે કે એ બાજબની સમ્બાધ અને તેના ધારવામાં આવના ખુલાસા વિષે ખાતરી ભરેલી તપાસ થઈ નથી.

સાપના ડંખથી થતી અસરો અને ચિન્હો તથા તેના છઠ્ઠાન્તે-તેમાં મુખ્ય કરી યુરોપના વિદાનોએ શોધી કાઢેલા છેલામાં છેલા ઉપાયનું વર્ણન કરી, હું આ વિષય સમાપ્ત કરીશ.

લાગુદ્યા

ની

મેહેરે અલાહ

ની થોડી પ્રતો વેચવાની છે.

પારસી બાતુ હુપીન !

લખનાર—સરસ્વતી ત્રીન પાઈ.

વાર્તા પાત્રો.

મીસ આઈલુબાઈ કોકટી—આપણી વાર્તાનાં બધાં ભેંસ જેવાં નાયક જેવળુ સાધારણ રીતે યરોરાની જેલમાં “પારસી લેડી સેન્ડો” ઉરફા “પારસી બાતુ હુપીન” ના નામથી બહુતાં યથલાં હતાં.

બાઈમાય—તેવળુનાં બહેન જેવળુ પેલા કાંસ-વાજા હુપીનનાં ધણીઆણી કહેવાતાં હતાં.

હુલુ પીરોસા નવલયુગુમાનાં—જેવળુનાં ના-મના પહેલા અફરો લેતા હુ. પી. ન. બને છે અને જેવળુ બચારી બાઈમાય ને હાથતાલી આપી કાંસ બંધને સાહુચારનો ધધો માંડી બેઠા દત્તા.

મીસ મુનાબાઈલ યહેરીલ—શ્રી દીબકટુ ખાનેનાં મદાન પારસી બાતુ કટકટીવ. જેવળુ મદાન પારસી બાતુ હુપીનને પકડી આપવાનું બીડું લગ્યું હતું.

કસીકુ મોતીરામ—જેવળુના માનીતો જગ-બારી પોષ્ટ જેને પેલી પારસીબાતુ હુપીન બેદબરી રીતે “૧૮૫૭” વાલાં પેનટીંગમાંથી પીટ્ટી ગઈ હતી.

બાનીમારડ—કાંસનો મદાન કટકટીવ.

જેહાંગીર—પારસી બાતુ હુપીનને કસીકુ મો-તીરામે ચોરવામાં મદદગાર થઈ પડેલા બેદી પોષ્ટો. જે પાઝથો બેંક બેંસનું રૂપ ધારણ કરી, મદાન બાતુ કટકટીવ મીસ યહેરીની બાબીશ દબરની રોલ્સ-રોલ્સ મોટરકાર ખીસમોટી મથો દત્તા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

(જેમાં બેદી મજલીસનું બેગા મળતું, આરબ કાવાખાનામાં તથા જેમાં ફરદ બેડની સાતવાર થતી, પારસીબાતુ હુપીનનું ઉપર),

“કૈયુ ખાદર ?”

“જમ બાવારીય.”

“મેંચુસી પ્રાગ હાવાલ ?”

“છ.”

“ગાગી હું મહરીસ્તાન ?”

“જો.”

“મેરગારી બોમડીન્યાં ?”

“આબારીઝ પુમપુમનું કોન્ડીન્યાં.”

“દમ્બીઝ મોંચરાલીસ્તાન ?”

“જો.”

ઉપરોક્ત ગણે તોબી કટક નહીં પડે તેથી મનોરંજક વાતચીત કાવા ગલીને નાકે આવેલાં કૈયુમ મજોલનાં કાવાખાનાનાં બેંક ઈરાનખુબામાં બેઠેલા આર આરબો વચ્ચે ચાલી રહી હતી. તેઓ સઘળાં બેસપેરાન્ટો ભાષા બહુતાં જણાતા હતા. કાંઈ જે કપલી વાતચીત તેજ બારામાં થયેલી દોવી નેહબે એમ યરોરાનાં બેસાયલમના ઉપરી ધારતા હશે. તેઓ સઘળાં જણા જરયાસ્તી કોમ હાલમાં કેવી કંઈની બાબરોમાં મારામારીઓ કરવા ઉતરી પડે છે, તેને લગતી કુઝ બરી દલ્દબેદક, ચિત્તેદક અને સંનિયેદક તરફ રચાવતા હતા.

“તેમપ્રાંચ યાચીસાગો સર જમરોલ ?”

પહેલા આરબે કાચીને બેંક મુદરાકો માનનાં પુછ્યું.

બંદગીના ફાયદા.

નાર—મિસ પૈદૃચ છઠ્ઠાકાંઠ માદન.

ફાચોસ્થા થા વોહુ અથા નેમખ્યા મલી અથા હુપુછ્યા મલી થા મરુદા અહુરા.

(યત્નરને હા. કક)

એા અહુરમઝદ તેં ને આપ્યું છે તે નેકર છે, માટે તોરી નમાર અને ગુક ગુલરી ફરે જીએ.

બંદગી, એબાદન, પરનેરા, પુન. આરધના, લપાસના, ભક્તિ એ સર્વનો અર્થ ઉતરતાએ ચક્રાનો કરવાની સેવા ચાહરી એટલોજ છે, પણ તે ખાસ કરીને ખુદાની ભક્તિ કરવાના એકજ કામને અર્થ સાધાણી રીતે વપરાય છે. તરસીસ્તી દીન મુજબ ભક્તિ મનથી, વાણીથી, કામથી કરાય છે, તોપણ સાધાણી રીતે પવિત્ર કામોથી થતી હજારની ભક્તિને બંદગી કહી કહેવામાં આવે છે.

હવે બંદગીના ફાયદા કેવા છે તે કપર વિચાર કરે. જેને વખાણ કરવી થટે છે તેની વખાણ કરવી, જેનો આભાર માનવો થટે છે તેનો આભાર માનવો, જેની માંગણી થટે તેની માશી આહારી, જેને ને થટે તે તેની તરફ બળ લાવવું એ વાતબીની શહે આપણી ફરજ છે. અને જે હનસાને હનસાન તરફ વરતવાની ફરજ છે તેા ખુદાનામનો આપણી તરફથી ફેટલી બારી વખાણ, ગુદ ગુલરી, અને ગાશી મારવાનો હક છે, અને તેથી કરીને આપણી તરફની એ ફરજે અદા કરવાની જરૂર છે. તેનાં કામો અતિ વખાણને લાગ છે, તેના આભારો બેગુમાર છે, આપણી તરફથી ને તરસીસે થાય છે તેની માશી માંગવાની કેવળ જરૂર છે. (એ માશી માટે ખતેલવી જરૂર છે) એ સર્વથું બંદગીમાં સમાયવું એ માટે બંદગી જરૂરની છે.

જેથી આપણું હમેશાં રક્ષણ થાય એવા રાજકરવા તરફ નમીને લાવક રાજકમાં આપણી વફાદારી

બહેર કરવી. હવે જે ખુદાનાશ આપણો સૌથી મોટો રાજકર્તા અને રક્ષણ કરનાર, પેદા કરનાર છે, તેા તેની તરફ ખરા અંતઃકર્મથી શરૂ નમાની ને મોટીથી તેની કીર્તિ આપને તેની તરફ વફાદારી બતાવવાની ફરજ છે એ સર્વથું બંદગીમાં છે માટે બંદગી કરવાની ફરજ છે.

આપણે ખુદાના બંદા કહેવાઈએ જીએ. બંદા એટલે સેવા કરનારો અને બંદાનું કામ ને બંદગી અથવા સેવા છે. હવે આપણે ખુદાના બંદા કહેવાઈએ જીએ તો તેની તરફની આપણી ફરજોમાંની એક ફરજ બંદગી છે એ ખુદકું છે.

આપણે કલાં નબળાં જીએ. ઘડી ઘડી આપણું શું થયો તે આપણને ખબર નથી. આપણે કલેખરે બાજો ખુદા પરજ આપાર રાખે જીએ એકતુજ નહીં, પણ કોઇ વખત ગુનાહનું કામ કરી તેને નાખુરાબી ફરે જીએ. માટે તેની મટોરવાની યેજવવાની આપણને યણી જરૂર છે. માટે જે આપણું એક વફાદાર અને તાએદાર ફરજદની થેટ તે આપણુ સર્વસક્તિવાન બાપ આગળ આપણું હૈડું ખુદકું કરી તેને સારું નહીં જઈએ તો આપણી નાચારી. જેખબરી, ને ગુનેહગારીને ફાયદો કરે એકું બીજું આપણે શુ કરવાનાં હતાં જે સર્વથું બંદગીમાં છે. માટે બંદગીની જરૂર છે.

આપણાં મનની ખાતરખ મેની છે કે તે વરિધીએ એ અહંકાર, મમદરી, કુકરાજ ને જેવી બીજી ખરાબ કુચુલિની ચીને કપર દબી થટે છે. બંદગી, હનસાનનાં મનને નીચું પાડી આપણાંથી ચક્રાં અવધિગ દરજ્જેના ખુદાનાશની ચાદ આપી છે તેથી તે બંદગી આપણાં મનનાં કુચુલિને હાંકી કાઢવાન એક મરજ

ખુલ ઇલાજ છે. મઠિ આપણાં મનનાં ભલાને માટે બંદગી કરવાની જરૂર છે.

જેમ જેમણે ને બરખાતના ખોરાકથી, લાયક ખોરાકથી, અને ઘટતી માવજતથી સરીર તંદરેસ્ત રહે છે તેમ ઉમદા ખુદાઈ વિચારોથી આપણા આત્માને તંદરેસ્તી અને કૌંસત મળે છે, મઠિ જેમ સરીરને કૌંસત આપવા મઠિ ખોરાકની જરૂર છે તેમ આપણાં આત્માને કૌંસત આપવા મઠિ ખુદાઈ વિચારોની જરૂર છે, અને તે વિચારો ઉત્પત્ત કરવા મઠિ બંદગીની જરૂર છે.

માણસે હમેશાં પોતાના મનને દુન્યાદારીના કામમાં અથવા બીજા હલકા વિચારોમાં ભમતુ રાખે છે એ તેને ઇલાજ નથી. તેણે જે જન્મ લીધો છે તેનો કાર્યજ નહીં તો ચોટા ભાગ પણ ઉત્તમ કામમાં ચુલરવો ઘટે છે. હવે પેદા કરનારની ખુબીઓ સમજને તેની કીર્તિ ગાવામાં નમનતાઈ, નેકી, ભલાઈ, પવિત્રાઈ, અને એવાજ બીજા ઉમદા વિચારોમાં પોતાની અંદગીનો જે વખત રોકાય તે બેરાક દ્રઢ રીત ચુનૈદેશો કહેવાય, મઠિ બંદગીની જરૂર છે.

આપણો આત્મા અને મન એટલાં નજીક છે કે જરા દુઃખ કે આફત આવી પડે છે કે હિંમત હારી મન છે પણ બંદગી કરવાથી પાછી હિંમત મળે છે. ક્ષિપ્રમાન જરાખુશના સપેહસાવાર-હકીમ બમા-મુજોએ બંદગીની બરકતથી મુરાકકી વખત હિંમત મેળવી હતી, એવી નેશો તવારીખમાંથી તથા અવસ્તામાંથી મળે છે.

મરેશા યસ્ત હાદોખતના પહેલા ફકરામાં કહે છે કે “બંદગી શયોતમ છે. ખરાં દીકરી તથા પાક નૈયતથી સમજને કીધેલી બંદગી ખરાબ માણસની તથા વંદેશી ધારતીબરેત. વિચારોની સામે યવાને આપણે મઠિ એક જગેરે હર્યાર યથ પડે છે.” ખરી બંદગી આપણામાં એક જતનું શર ઉત્પત્ત કરે છે અને તેથી કરીને આપણી સામે ઉઠી યુધ્ધી મુશ્કેલીઓ થણે દરમજે દુર કરવાને આપણે સક્તિવાન થઈએ છીએ. અશો જન્મુશ્ચને મારી નાંખવા મઠિ જ્યારે તમામ હેંવા હલા યવા તે વખત પેશામબરે જે ઉપાયો લાગુ પાડ્યા તેમાંનો કોયો પડેલો ઉપાય એ હતો કે તેવણ યવા ના એજમતી કલામો મેદિ સહે ગાઈ ભરવા તે વખતે સુઘળા-દેવો દુર ગયા ને તેમની આફત ઈબી.

બંદગીમાં રહેવાની આદતથી એક માણસ કાંઈ ખોટું કામ કરવાથી દુર રહે છે, તેને કુદરતી તે કામ કરવા મઠિ શરમ લાગે છે, આપણા દીકરાં મુકાબલી કુદરતી શરમનો એ એક મોટો ફાયદો છે તો તેની હમેશાં યાદ અને અસર તાજ રાખવા સાર બંદગી કરતાં રહેવું.

બંદગી કરવાય આપણા મનને બરેસો મળે છે તેવા મનની શકમંદી દફે યથ હલક પેદા થાય છે. નાહમેદી દફે યથ હમેદસર્યા બન્ધે છીયે, અને આપણાં કામમાં ફતેહ મળે છે. એક વિદ્વાન કહે છે કે “God looks not at the pomp of word and variety of expression but at the sincerity and devotion of the heart”.

અનેક તરેહની દુન્યાની આફતોમાં તન, મન, દુઃખ, દરદો, આપણી નેક હમેદમાં નિષ્ફળતા, આપણા દોસ્ત આસનાંયો અને વાહલાંખીની આ દુન્યામાંથી કુચ, એવી એવી અનેક નાચારી અને નાસી-પાસીમાંથી કાંઈની દીલાસા જેવું આપણને મળે તો દાદર અદુરમજદની ઉપરનો આપણો વિશ્વાસ, તેની યાદ અને બંદગી છે.

સઘળા ધર્મમાં બંદગી કરવાની ફરજ કહેલી છે. બંદગી એ એક ધર્મનો ભાગ છે અને જે માણસ જે ધર્મને લગતો હોય તે ધર્મની રહે તેણે બંદગી કરવી જોઈએ છે.

હુશ્યાર !

શોક-પેલા ઇનકમિટસવાળાને ને કહ્યું કેની કે શોક તો કલકતે ગયા.

નોકર-હાંજ, મેં કહ્યું કે આજ સહવારે તમે ગયા છો ?

શોક-તેણે શું કહ્યું ?

નોકર-તમે પાછા ક્યારે આવનાર હતા તે બંધુવા માંગતા મેં તેને જણાવ્યું કે બનવાજોગ છે કે સાંજે ચારે વાગતે તમે પાછા ફરશો !

ગદ્દો !

દુશા-એ બેરીવાળા માણસને શું કહેલું, યવા ?

પપેર-મૂખી.

બુચો-એવી વધારે બેરીવાળાને ?

પપા-પડેલા નંદરનો ગદ્દો !

ઉપર કેવી અને કેટલી થાય છે તે પણ હવે જાણવા લાગ્યું છે.

લાગણીઓની સત્તા.

(The Power of Emotions.)—

અમેરિકાનો જગન્નાથીતા ડૉ. જે. એચ. ડીલોગ કહે છે કે:—

ખુશાલી, દલગીરી, ગુસ્સો, અને ખીક, નેમજ ખીજ બધી લાગણીઓ એઓ ધણીજ બળવાન શક્તિઓ છે કે? જોઓ, જેમ કાલીલ દવાઓ અથવા ખીજ તેવી ખાદી ઝીંજે શરીર ઉપર અસર કરે છે તેવીજ રીતે લાગણીઓ પણ શરીરનાં કાર્યો, અથવા અંદરની ફીલચાલો ઉપર સારી या માફી અસરો કરે છે.

ગ્રોફિસર સી. લેન્ગ, જે એક દેનીશ લખનાર છે, તેણે એક મોટું પુસ્તક રચ્યું છે, જેમાં કેટલીક લાગણીઓના ખાસ અભ્યાસ કરેલાનાં વિશ્લેષણો જણાવ્યા છે કે જે માટે તે કહે છે કે દરેક લાગણીથી આ શરીર ઉપર ચોક્કસ અસર કરી તેની અમુક હાલત દરે છે. તે ત્યાં સ્પષ્ટ રીતે દેખાડે છે કે એક લાગણી એ શારીરિક હાલત છે, અને નહીં કે માત્ર મનનો અથવા જીવનો અનુભવ. ખીજાં ઘણાં સાધકોલોજીસ્ટો (આત્મવિદ્યાના અભ્યાસીઓ) તેમજ શીઝીયોલોજીસ્ટો (શારીરિક ચંત્રનાં અભ્યાસીઓ) જેઓ પણ એજ બાબદ ઉપર કાર્ય કરતા હોય છે તેઓ સધળા આજ છેવટ ઉપર ચોક્કસરખા આવ્યા છે.

ખુશાલીની લાગણીથી શરીર ઉપર થતી અસર.

તેમની બધી મદદનેતર્યાં હવે એવું જણાયું છે કે, દાખલા તરીકે, ખુશાલીની લાગણીઓ શારીરિક ક્રિયાની ચપળતા વધારે છે. ખુશાલીની અસરોથી-આરટરીઝ (મોટી નેસો) કેપીલરીસ (capillaries) પ્રસાય છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ દરેક અવયવને વધુ નિશ્ચયામાં ચોખ્ખું લોહી મળે છે. ખુશાલીની અસર, આંખી મસ્તિષ્કર સ્પીન્ટમ ઉપર થવાથી તેઓ વધુ

ચપળ થાય છે એટલુંજ નહીં પણ તેમની વધુ કાર્ય કરવાની તેમજ ખમવાની શક્તિ વધે છે. દાખલા તરીકે, હાર્ટ મજબુત રીતે ચાલે છે, બેલું ઘણું સાપ રીતે વિચાર કરી શકે છે, દમ ઉઠા ચાલે છે, પાચનક્રિયા ઘણી ચપળ થાય છે, આંખો તેજસ્વી અને ચળકતી થાય છે, ગળો તન્દ્રેશસ્તીથી ચળકતા થાય છે, હુંકમાં આખું શરીર આનંદમય થાય છે અને મનની ખુશાલ હાલતમાં તે સાંતિની અસરો તળે, સંતોષી થઇ મુખી અને આબાદ થતું જાય છે.

દેનન, જે મોટા સાયન્સીસ્ટ છે, તેણે ખીલાડીની પાચનક્રિયા ઉપર કરેલા પોતાના અખતરાઓથી અનુલબ્ધ છે કે, જ્યારે તે પ્રાણી (ખીલાડી) મુખી અને સંતોષી હાલતમાં હોય છે, કે જે તેના “આઉ મ્યાઉ” ક્રિયાથી જણાય છે, ત્યારે તેની પાચણ ક્રિયા કાયદાસર અને ચપળ રીતે ચાલે છે. એક્સ રે (X ray) ની મદદથી હોજરી ખોરાક ઉપર કેમ કાર્ય કરે છે તે જણાયું છે કે ખુશાલીની વેળા, ખોરાકને હોજરી મોકલ કરે છે, છુટો પાડે છે, અને પ્રવાહી થયલા પદાર્થને તે આંતરડાને આપે છે. જેની તે ખીલાડી “આઉ મ્યાઉ” કરતી. અને ખુશાલીની લાગણી: દેખાવતી બંધ પડી કે તુરંતજ પાચનક્રિયા પણ થતી અટકી.

આ પ્રમાણે ત્યારે, હાલની સાયન્સની શોધ બોલો શારીરિક (શીઝીયોલોજી) ક્રિયાઓનાં લક્ષણોથી જુની કહેવત કે “એક ખુશાલ જીવ દવાના જેવો સારો ગુણુ કરે છે.” તે પુરવાર કરી આપે છે.

ગમગીની તેની શરીર ઉપર અસરો.

દલગીરીની જે અસરો શરીર ઉપર થાય છે તે ખુશાલીની હાલત કરતાં તદન ઉલટીજ હોય છે. દલગીરીથી આંખો સારીરની ક્રિયા મંદ પડી જાય છે. મસ્તિષ્કર સ્પીન્ટમ છુટી (relax) થઇ નમળી પડે છે.

દસગીર ચેહરાના માથુસનેા દેખાવ એક તદન હાંશી ગયેલાં અથવા યાદી ગમતા માથુસનાં જેવો લાગે છે. વારંવાર નિસાસો (Sigh) મુકવાનું થાય છે તે કાંઈજ નહીં પણ નિસાસો આધારી જાતીનું કાર્ય જે વધુ ચપલ રીતે થાય છે તેથી ત્યાં આંકિસનન (હવા) કમી થઈ જાય છે તેને લાંબા ઉઠા દમ (deep breathing) થી અંદર ભરવાની માત્ર કુદરતની કાશેય છે.

ગમગીની અથવા દસગીરીની અસરો, અંદરના અવયવો ઉપર ઘણી ઉંડી રીતે થાય છે. બહારનાં લોહીનાં વાસણો સંકોચાઈ જાય છે, જેથી અહિંસા ઉપર શીકાસ અથવા કાંઈ વાર સીસાના જેવો કાળો દેખાવ થઈ લાગે છે, કે જે ત્યાં (મેકાસ ઉપર) લોહીના કમી થવાથી બને છે, હાથ પગ ધણીક વેળા ઠંડા થઈ જાય છે, અને અંદરના રસો (secretion) કમી થઈ જાય છે, પરીણામે મોઢું તદન સૂકું થઈ જાય છે. અને મોઢું મુકું થવાથી ત્યાં એકઝીવા ને એરી એવજનુંભો પેદા થાય છે, જીભ ઉપર યરો બાજે-છે, અને કડવાં તત્વો થઈ જાય છે કે જે ગમગીની સાથે મ્હોઝાંમાં કડવાસ ઉપજવાનું કારણ હોય.

ધારતીનાં લક્ષણો.

(Symptoms of fear.)

ધારતી અથવા બીક, એ દસગીરીની પેઠે નબળાઈ પેદા કરે છે, અને કેટલીકવાર તે મસ્તકોનેા સંપૂર્ણ લકવો (paralysis) થઈ જાય છે. તે વેળા સાથે લોહીનાં વાસણો સંકોચાય છે, કે જેથી મ્હોઝાં પર શીકાસ આવે છે. ધારતીથી જે અસરો બનવાનહરી મસ્તક એટલે કે હાઈ, લીવર, હોઝરી વગેરેના મસ્તકો ઉપર થાય છે તે તે હાર્ટના જાડી ધગાસથી પુરવેપુરવું જાણાય આવે છે, અને કેટલીકવાર ઠંડી (chill) પણ ભરાઈ આવે છે. એથી ધણીક મજબુત અસર સ્ત્રીમધ્યેથી ક્રમશઃ ઉપર

થવાથી આંખનાં કાળા તરી આવે છે માને ઉપરી આવે છે. અને એ નર્વસોમાં નેક્સ (stimulation) થવાથી, બોવેલ અને બ્લેડર (પેટ અથવા પીશાબ) છુટી પડે છે. અતિશય બીકથી કેટલીકવાર શરીર ઉપર એટલી તો મજબુત અસર થાય છે કે તેથી લકવો (paralysis) દિવાનાપણું (insanity) અથવા મરણ પણ નીપજે છે. આવી રીતની ખાટી હાલતો, જ્યારે થોડીકવાર (temporary) ની થાય છે, જતાં કેટલીક વેળા તે મહિનાઓ મુધી રહે છે, અથવા જો તે માટે ખાસ સંબાળ ન લીધી તો હમેશની થઈ જાય છે.

ચિંતાની ખાસત.

(The Nature of Worry.)

ચિંતા, બીક સરખીજ છે. પણ જેતાં ચિંતા એ એક જાતની ચાલુ (chronic) થઈ પડેલી બીકજ છે. ધણી તિફાણ આકારમાં ચિંતા એ બચબીત ધારતીના જેટલીજ ખરાબ અસર કરે છે. જે માથુસો પોતાનાં કામ પધા માટે ચિંતા મુગ્ધજી કર્યા કરે છે તેઓ લગભગ સજાતીયી તેમાં હાર ખાધેલા હોય છે. માને તેને રહેદ મળ્યા સક્તી નથી; કારણકે તેના મનમાં શંકાજી હોય છે. કારણ કે હાર માટે આગળથી વિચાર કરવો એ ગોળા પોતાના હાથેજ મનમાં હાર મેળવ્યા જાણ્યાર છે. બીજા મંદ લાગણીઓની પેઠે, ચિંતા પણ શરીર ઉપર ઘણી નાશકારક અસર કરે છે, અને તેની આસપાસ એક નુકશાનકારક કુંડાળુ બનાવે છે. ચિંતા માટે, સાધારણ રીતે એવું ધારવામાં આવે છે કે તે માત્ર એક મનની મંદ થયેલી હાલત છે; પણ ખરું જોતાં તે તેવું ચપલ થયેલી સ્થિતિ છે. ચિંતાથી બેબની સહિતઓ ખાલી જાય છે, પણ જેતાં તે બેબને તેમજ નર્વસને અસર વિનાની પાને નબળાં કરી નાંખે છે.

પરંતુ ચિંતાની અસર કાંઈ એકલા મન

ઉપરનું યદ્યપે રહેતી નથી પણ શરીર ઉપર પણ સાચું છે; કારણ કે તેની અસર મોટા ન્યુમાગસત્રીક યાને (ફેફસાં હાર્ટ તથા હોજરીની) નસો ઉપર તેમજ સીમ્પથેટીક નર્વસો ઉપર થાય છે એટલું જ નહિ પણ બીજી રીતે પણ ઘણી અરાજક અસરો શરીર ઉપર ઉપજાવે છે.

સીમ્પથેટીક નર્વસ અને વેસોમોટર નર્વસ એઓને જે એકબીજા સાથે સંબંધ છે તેથીજ એ અવયવોનું કાર્ય થાય છે અને કાયદાસર ચાલે છે, ત્યારે આ બધી નર્વસોનાં દયાણુથી હાર્ટ, ફેફસાં, હોજરી, લીવર, પાનક્રિયાસ, ક્રીડની, ગોવેલ અને બીજા પ્રાણીક અવયવોના કાર્યો (ક્રિયા) અરાજક રીતસર ચાલે છે.

ઘણા તરીકે, સીમ્પથેટીક નર્વસો છે, તેઓ હાર્ટના કાર્યને જોશ આપે છે. “ વેગસ ” નર્વો હાર્ટ ઉપર એવો કાણુ રાખે છે કે તે બીજા હાર્ટની ક્રિયા વધુ મજબુત અને અસરકારક થઈ શકે છે. એ “ વેગસ ” નર્વનાં કાણુ વિના હાર્ટ એકદમ ઠોડી બધ, અને જલદીથી થાકી જઈ શકે છે.

Worry wears like overwork.

અતિશય મહેનતથી જેમ માણસ તથાઈને નાજી પડે છે તેમ ચિંતાથી પણ થાય છે.

જોઈએ તે કરતાં વધુ મહેનતના કાર્યથી જે અસરો થાય છે તેનીજ રીતે ચિંતાની પણ સમજાવી, તેની એક અસર એ છે કે વેગસ નર્વનું ચલણુ કમતી કરે છે, અને તેજ વેળા સીમ્પથેટીક નર્વસની ક્રિયાને વધુ ઝડપી કરે છે. ઘણા તરીકે, નાંડી બહુ મંદગતી ચાલે છે, હાર્ટના ઘણાકારા ઝડપી થાય છે, ફેફસાંઓ ઉપર સોજો આવે છે, ચામડી શીથળ પડે છે, હાથ પગ ઠંડા થાય છે, ડોળા થકી આંતરે, શરીરનું વજન કમતી થયા મરે છે, ઉંઘ ઊડી બધ છે, અને અરાજક આસાવેશ મળતી નથી, અને આજી શરીર જાણે થાકીને હુસ થઈ ગયું હોય એવું થાય છે.

નજબાઈના જોશથી, મસ્તસો જોઈ નજબાઈ પડે છે છતાં એવાયત્તા (tense) રહે છે. કેથે કેથે આંકડાં આવે છે.

આવી રીતે આ બધી નિરાશાઓ સીમ્પથેટીક નર્વસો ઉપર ચિંતાથી થાય છે તેઓ તુરત માણસ પડી આવે છે.

ડોળા તરી આવે છે, તે બેજાંની નસો થાકી જવાથી થાય છે, જેથી ડોળા સંક્રામ્યાઈ બધ છે, બ્યારે સીમ્પથેટીક નર્વસો, જેનાંથી પણ ડોળા તરી આવે છે તેઓ તેને સ્તીમ્યુલેટ કરે છે. દમ, શ્વાસ ઘણો ધીમો ચાલે છે.

The Internal Secretion.

અંદરના રસોની ક્રિયાઓ.

છેલ્લાં થોડાંક વર્ષો પ્રયાં, લેબોરેટરીમાં જે અભ્યાસ અને અખતરાઓ થયા છે તેથી ચિંતાની શરીર ઉપર શું અસર થાય છે તેની ઘણીક નવીન જાણવાલોગ દર્શાવેલો બાહર પડી છે. આઊન દકાવડ અને બીજા ઘણાં શીઝ્યાસોજીરોની મેહેનતથી એવું માણસ પડ્યું છે કે, શરીર એવા ઘણી જાતના રસો પેદા કરે છે કે જેઓ, ચિંતાને લીધે, આમડીની સપાડી અને મ્યુકસ મેમ્બ્રેનમાં જવાને બદલે, સીધા લોહીમાંજ દાખલ થાય છે. આ બેડી રસોનાં કાર્યને લાધેજ ખોરાકની પાચણુ તથા સમાવેશ ક્રિયા કાયદાસરની થાય છે. આ જાનના જોશ છે કે શરીરનો દરેક સેલ (cell) કોઈક છુપો રસ બનાવતો હોય, કે જે ગરિના દરેક બીજા સેલ ઉપર અમુક અસર ઉપજાવતો હોય.

આ રસો એ જાતનાં હોય છે. એકને હોરમોન્સ (Hormones) કહે છે અને બીજાને “ ચેલોન્સ ” (chalone) કહેવામાં આવે છે. “ હોરમોન્સ ” તે બીજા છે કે જે અજાતને વધારે છે, બ્યારે “ ચેલોન્સ ” શારીરિક ક્રિયાને ધીમી કરે છે અથવા થતી અટકાવે છે. પણ આ બે જાતના રસો શરીરના કાર્યનું સમતોલપણ

જનની રાખના માટે અગત્યના છે. જે અવયવો આ સ્ત્રોતો પેદા કરવા માટે વધુ દિવા કરે છે અને તે લીગર, પાનક્રિયાસ, ચાઇરોડ, કીડની, સ્પાઇન પીડીયુટરી અવયવ (કે જે બેન્ડમાં રહેલો છે તે) અને ઓવરીસ છે. ડાયોપ્સીટીસ યાને સીડી પિશાચનના રોગ કેમ થાય છે.

પાનક્રિયાસ જે અંદરનો રસ બનાવે છે તે, જ્યારે મરલસમાં જે ઉભરાતો રસ (ferment) થાય છે તેની સાથે મળી જઈને, જે મીઠા (Sugar) પદાર્થ મરલસમાં ગયો હોય તેને ફેરવાને શક્તિમાં બદલી નાંખે છે, અને આ ક્રિયા થતી અટકે છે, ત્યારે હાયોપ્સીટીસ (સીડી પિશાચ) નો રોગ થાય છે. કીડની સાથે બીજા નાના એડ્રીનલ્સ કરી નાની કોથળી (glands) ઓ છે, તેઓ એક બીજા જાતનો રસ પેદા કરે છે કે જેથી કરી લોહીનાં વાસણો સંક્રાંતિ થાય છે અને લોહીનું દબાણ વધવા પામે છે, આ રસો દાર્દ તથા લોહીની ક્રિયા માટે અવરખના છે. તેઓનું મલકણ એટલું તો મોટું છે કે તેઓ એક શીશ્વોર્થોઇડ એક કુતરાનું માથું કાપી છુટા કરવામાં આવ્યું હતું; છતાં આ રસોની મદદથી, છુટા થયેલા ધડમાં દાર્દની ક્રિયા તથા લોહીનું ધરવું ૨૪ કલાક સુધી રાખી શકેલા હતા.

પીડયુટરી, એ બેન્ડમાં એક નાનો ભાગ છે કે જેમાંથી એક જાતનો રસ નીકળે છે, કે જે લોહીનું દબાણ વધારી કીડનીની ક્રિયાને ઝડપી બનાવે છે.

તનદોરત હાલતમાં આ બધી જાતના રસોમાં સમતોલપણ પછી અચાની રીતે જનવાયકું હોય છે. જ્યારે બીજા હાથર ઉપર ચિંતા કરવાથી, તેમના કાર્પમાં ખસલ યાવું છે. ચિંતાથી પાનક્રિયા ઉપર એટલી તો અસર થયેલી માત્રમ પડી છે કે તેથી હાથને કોઈ થવા પામે છે, જ્યાં ઉપર જે મોટી વસુરીઓ

(glands) થાય છે તેને માટે કહેવામાં આવે છે તે લાંબા વખતની ચિંતાને લાયક થાય છે. કારણ કે તેથી સીમ્પલેટીક નર્વસો ઉશ્કેરાય છે અને તેઓ ગળાનાં ભાગ (thyroid) ને જોશ આપે છે, જેમનાં પીડયુટરી ગ્રન્ડ્સને જોશ (stimulants) મળવાથી, કે જે ચિંતાને લાયક થાય છે. તેથી પિશાચ બધું મોટા ઉત્પાદમાં છુટ છે.

જ્યાં જ્યાં પુનઃર થયું છે કે, ચિંતાથી એડ્રીનલ્સ કોથળીઓમાં રસો વધવાથી લોહીના બેન્ડમાં તથા દાર્દ ઉપર નુકસાનકારક અસર થવા પામે છે. આ એડ્રીનેલ રસોનું કાર્ય માટે બાણતું અગત્યનું છે કે, તેઓ શરીરમાં ખાસ કરી ઝેરી જનવાયરી તથા વેછટેજલ તત્વોના ઝેરોનો નાશ કરે છે.

Depression follows the use of Drugs.

દવા પીધાથી સુસ્તી આવે છે.

આ એડ્રીનલની ક્રિયાને જે અણબટતો જોશ આપનારાં ઝેરી તત્વો છે, તેઓમાં સૌથી પહેલાં, તમાકુ, આલકોહોલ, ચાહ અને કાફી છે અને તે પછી બીજાં એવાં દવાનાં વ્યસનો આજ કારણને લીધે, આ સીમ્પલ પીધાથી તેમની "નારકોટીક ઝેરી" અસરો થઇ રહ્યા પછી સુસ્તી બેચેની જેવું માણસને લાગે છે. જ્યાં સુધી આ ઝેરી ઓર્ગેનની પહેલા અસર રહે છે ત્યાં સુધી સુસ્તી લાગતી નથી, કારણ કે તેની ખરી અસર, પેંડા નારકોટીકની અસર તરીકે દબાઈ રહે છે, એટલે નરવસોની લાગણી મંદ પડે છે તેથી તેની ખરી અસર શરૂઆતમાં જણાતી નથી; પરંતુ જ્યારે તે અસર જતી રહે છે ત્યારે મોડીમાં આડીનેલ રસો વધુ જગ્યામાં થવાથી, તેની આસપાસના તીક્ષ્ણો તેની અસર દેખાડવા માટે છે, અને તે પછીજ-સુસ્તીપણ અને બેચેની ગમેતો મનુજાન ગાય છે.

આંતરડાંમાં પેદા થતા ઝેરો.

ઉપર કહેલાં ઝેરો તો માણસ પોતાની મર-
જીથી શરીરમાં દાખલ કરે છે પણ બીજાં એ
કરતાં વધું ઝેરી તત્વો છે કે જેઓ શરીરમાં
પેદા થાય છે, અને તેઓની અસર એવી તો
છુપી રીતે થાય છે કે, અત્યાર મુઝી ને અસ-
રો જણાયા વગરની રહેતી હતી.

આ બધાં ઝેરો, ડ્રાગન (મોટા આંતરડાં)
માં એકસ જાતનાં ખોરાકો ઉપર, ત્યાં જમો
(પ્રીડાઓ) પેદા થાય છે તેઓથી થાય છે
અને તે પછી ત્યાં દ્રાહવાટ અને નાશકારક
ક્રિયાઓ થવા માટે છે. જે ખોરાક બાહેર દોહી
જાય છે તેઓ શરીરમાં પણ તેજ મીસાલ
દ્રાહવા માટે છે. દાખલા તરીકે માંસ પછી તે
બકરાં-ગાયતું કે ગછી, મર્યાં બટકાં તેમજ
ખંડો હોય, આ બધા પદાર્થો દ્રાગનમાં જવાથી
દ્રાહવાટને ઉત્તેજન આપે છે.

અને એ ફરીયાદ પછીથી માણસને જે કાંદેલી-
પણું યાને કાંઈથી ચીજ (ખાવા પીવા કે કરવા)
મને નહીં એવું થાય છે તે આથી સમજ પડે
છે. જે માણસનાં “ બોવેલ ” દીવસમાં બેથી
ત્રણવાર કાર્ય કરે છે તેને કદી પણ આ દરદ
થતું નથી. ત્યારે માણસનું લોહી સ્વચ્છ અને
અંદરનાં કાર્યો બરાબર થાય છે. ત્યારે માણસને
બધી સારીજ આગાહીઓ અને વાતો જણાય છે.

એક રીતે બેસી રહેવાની ખરાબ આદતથી
પેટનાં ભાગમાં લોહીનો જમાવ થઈ રહે છે.
જેથી પણ માણસની તબીયત બીગડે છે. વળી
આત્મા હાત્યા વીના માત્ર બેસી રહી જીંદગી
ગુન્નરવાથી પણ એજ પરિણામ આવે છે.

ઉંઘ જતી રહી હોય, તે માટે તરેહવાર
દવાઓ પીવાથી અને ખાસ કરી મરીમસાનો
ખાંડસાકરના પદાર્થો ખાવાથી પણ “ એડ્રીનલ ”
અવયવોમાં બેઠાંએ તે કરતાં વધુ મપજતા

જી આફ્રિકાના એવરેસ્ટ
રી. એન. વાવડા,
134 22, ટાંગાર,
રોકેટરશી, S. W.

ગુલશન.

GULSHAN.

ફિલિપ્સ આફ્રિકા ખાતે
જ્યાં ગુલશનના વાવડાએ
ચીવ વાવડા જેવી કરશે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ વૉલ્યુમ ૮ Vol. 8 September, 1916.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન.
૧	ગાદેરખમર.	...	૫૬૮-૫૭૨
૨	સાંકળ્યું.	...	૫૭૩
૩	બે બેલ.	અભિપતિ.	૫૭૪
૪	A Happy New Year.	T. J. Desai.	૫૭૫
૫	નવી સાલની મુબારકવાદી.	ખુશીદ.	૫૭૬
૬	સાલ મુબારક.	દરમીસ.	૫૭૭
૭	"આ સાલ મુબારક."	વધીત.	૫૭૮
૮	India's Prayer.	T. J. Desai.	૫૭૯
૯	રાજવાળ તરફ વફાદારી.	મીસ શ્રીમાદ છ લી. પાલમકોટ.	૫૮૧-૫૮૪
૧૦	અગત્યનો !	ભાગદા.	૫૮૫-૫૮૬
૧૧	મુધારો.	નવનાથ કે. દીસિત.	૫૮૭-૬૦૧
૧૨	મારી બિંદી.	મારીની મીડી.	૬૦૨-૬૦૪
૧૩	ભરત પ્રથમ.	મીસીસ મીરામ કે. કાપડવા.	૬૦૫-૬૦૬
૧૪	બિન વિચિત્ર.	લેલો ડેલો.	૬૦૭-૬૦૮
૧૫	પ્રાચીન તવારીખમાં એક કેસ.	મ. ડા. નસીમ.	૬૧૦-૬૧૧
૧૬	નવો સાલ માટે કાંઈ ખુશ ખ્યાલ.	દરમીસ.	૬૧૨-૬૧૩
૧૭	Dharm Vijay.	T. J. Desai, Bar-at-Law.	૬૧૪-૬૧૫
૧૮	સીતાજીની કાંચળી.	કવિ ભવાનીચંદર નરસિંહરામ.	૬૧૬-૬૨૦
૧૯	માતાનો ખ્યાલ.	મીસીસ મેદરમણ રી. એકનવાળા.	૬૨૧-૬૨૭
૨૦	જમાઈજીની ચપલાઈ.	મીસીસ રૂપાચંદ દો. રનાડી.	૬૨૮-૬૩૭
૨૧	કોસ્મોલોજી કલ્પિતી.	ભાગદા.	૬૩૮-૬૪૪
૨૨	નાટક..	કુશીન.	૬૪૫-૬૪૬
૨૩	પ્રાર્થના અને યજ્ઞસંત.	રજીસરામ વાસાબાદ.	૬૪૮-૬૪૯
...	ગાદેરખમર.	...	૬૬૧-૬૬૪

બે બોલ.

આજના શુભ દીવસે પારસી કોમનું નવું વર્ષ કુલ કુન્યાને કન્તેહ શીશુ બધું નીવડે એવી પ્રજા પ્રથે ખરાં છગરથી બે હાથ જોડી ચાંચના કીશું. દરેક પારસી પોતાની હમેશાની બંદોબાસીમાં તે મહાન બાપની મદદ માંગતાં સર્વથી પહેલાં પોતાની રાજ્ય કર્તોને બક્ષી કુવા ચાહે છે. તે મુજબ આપણે પણ નવાં વર્ષની શુકર શુભરી કરતાં સર્વથી પહેલાં આપણી બુદ્ધિ છિટ્ટિરા સાદનસાદત કે જોતા શિર-છત હેઠળ આપણે સર્વ સુખ-સાંતિ અને સવડમાં રદથે છીએ, તેને સુરોગમાં દાત ચાલતાં દારૂ શુદ્ધમાં દરેક યશ હચ્છીએ છીએ, અને પરમાત્મા પ્રથે કુવા શુભરથી છીએ કે તે મહાન બાપ છિટ્ટિરા શીશુને તેની પરમાથી લટગમાં નવ વિભવ કરી ને બલાં કાર્ય માટે તેને પોતાની નરવાર મ્યાનથી જોંચવી પડી છે તે દરેક કીર્તિ સાથે પાછી મ્યાન કરવાને સદાનામુત ચાલો, અને દારૂ કુરમનનો નષ્ટ થઈ કુન્યાની આખાડી અને જોહાજોડીમાં ખલલ કરનાર તથા લાખો નિર્દોષોનાં લો-લીની નીકા કદાવનાશોનાં લમેશ મરે કાળાં મોંઢ યાલો / રાજ્ય કર્તા પતી દરેક સાચ્યા પારસી જરબાસ્તી પોતાના દેશની, પોતાની કોમની અને તે પાત્રી પાળમાં વદાત્રાઓની આજ્ઞાથી માટે કુવા શુભરે છે. તે મુજબ આપણે આપણી વદાત્રી માત્ર બુધિ દિંદને, દિંદની દરેક કાનને, પારસી કોમને તથા શુભરાતનાં આહરે, વાંચકે અને ખર-ખરોડેને આ નવું વર્ષ દરેક રીતે યશસ્વી મહા-પર-માતમાની અનંત બક્ષેશોની રેવરેલ તેઓ પર હવરી વિધી-નિષાધી અને આયુષ્યમાં શુદ્ધિ પામે એવી ખરાં છગરની કુવા શુભરીશું તે પ્રજા આમીન કરો ! આમીન.

આ તકે શુભરાતનાં માનવૃત લેખકે કે જેમની આદ્ય મદેરાબાનીની લખને આ ગાલીક પોતાની

યથારકિત મુજબ પોતાનું કાર્ય બનવી રહ્યું છે તેમનો ખાસ આહાર માનવાની જરૂર જોઈ છે. ખાસ કરીને માનવૃત બહેનો કપાંબાઈ દોરાબજી રખાડી; પીશોન ફરતમ કાપડયા તથા રોહા પ્રીબક-રાજ જી. દેસાઈ, કવિ ભવાનીરાંકર; બે. પે. માદન; કી. મ. મદાલસેશીયાગા; હરશીસ, ખુરશેદ, લક્ષીત, સરસોડા ત્રીન પાઈ વગેરે વગેરેનો આદ્ય કિંગતી મદદ માટે કપકાર માનવાની ફરજ સમાવૃત છે. આ લેખકે કપકાર ખાસ અકોના અધિપતિઓ બહેનો મદમાને વિદ્યા રમણભાઈ તથા બહેન ગિસ લીખાઈજી લી. પાલમકોટની રોમા સદને બુલાય તેમ નથી. આ વતરોએ જુદાં જુદાં લેખક બહેનો અને બાઈઓનો પણ આ તકે શુભરાત પ્રથે મમતા રખી તેના તરફ હેત દાખવવા માટે પણ ખાસ કપકાર માની એ સર્વને આ નવું વર્ષ દરેક રીતે જોહાજોડી બધું નીવડે એવું ખરાં છગ-રથી ચાહીશ.

આજના અંકના ચિત્રો માટે બે બોલની જરૂર છે. રોહા જોહાજોર એસ. તારાપોર બી. એ. જેમણે જોહાજોરીના હુલમાં આખા દિંદમાં નામના મેળવી છે તેમનો તથા એમેશ્યુર ફેશિયોફરોમાં વિખ્યાતી પાવેલા મી. બાદલીયાજા રોમીરીરીરી તેમની મદેરાબાની માટે તથા રોહા છગજોર ન. ખર-વારનો તેમની જોમે તેની સુરેલીઓ જેનાં કુન શુભરાત તરફની એકરી મમતાને જ લીધે બેલોડે વગેરે વૈધાર કરી આપવા માટે તથા તે ચિત્રો બનતી હતા-વળે છાપી આપવા માટે મનોરંજન પ્રેસવાળા મી. મીરનો તેમજ આ ગાલીકના પ્રીન્ટર વરોદરાવાજા જોહાજોર અયેસર સાથે મણિકેવાલ અખારામ કાકર માલિક સગાછવિલય નો આ તકે ખાસ આહાર માન-વાની જુદાં લેતાં તેઓ સર્વને આ નવું વર્ષ આજ્ઞાથી બધું નીવડે એવું ચાહું છું-આમીન. !

A HAPPY NEW YEAR!

By—Trimbakrai Jadarrai Desai, Bar-at-Law.

મો વાચક ! નવેસિમન્વર્ષે—

વિલોકનાર્થે નરલોકશોભાં

સ્વર્ગસ્ય મૃક્ષાપ્રગટેન યાતા ।

સ્નેહેન કરપદ્મ પલ્લવાનિ

સિદ્ધાંતિ સે મમ્મલસૂચકાનિ ॥

અનુવાદ.

ઓ વાંચનાર ! આ નવાં વર્ષમાં—

નિહાળવાને નરલોકશોભા,

સ્વર્ગપ્રભાગે પ્રભુ સંચરે છે;

સ્નેહાર્દ્ર ચર્ષ, કલ્પલતાંકુરોની

વૃષ્ટિ કરી, મંગલ સૂચવે છે !

નવાં સાલની મુખારકખાદીનાં ગીત- ગુલશન માટે ગા, રે તું બુલબુલ !

બુલબુલ ! આજ નવરોજનાં ગીતકાં તું ગા,
લલકારી સરોદ રૂબાવ ગમના મા,
મોકલ્યો છે કુદરતે નવરોજનો બહાર,
ખીલ્યો છે નવો આ ગુલ-ગુલબાર.
કુલકળથી ચીકાર ને ઝરણથી તર,
મધુર ગીતથી તેમાં એક ધરકત તું ભર.
ખુશ તેનાં ગુલાબનો લહાવો તું લે,
નેક તારા સરોદથી વધાઈ કંઈ દે.
ફોલેડ પ્રીતજની દુવાં તું માંગ,
કે રહે સદા હસ્તે ને ખીલતો એ બાગ.
આપ તેને ગીતમાંજ મુખારકખાદી,
આહ તેમાં રસ કસ ને જશ આખાદી.
કીર્તિ ને ઉમરદરાજ સાથે,
સુરખ રૂઢ અને સરદરાજ સાથે.
આહ તે પર આલમના પીતાની નેહર,
કે કરે ને રાખે ગુલશન લીલો લેહર.
ને કરે માળીની સફળ હોંસ ને આશ,
સહેલગીરને દીએ મીઠાસ ને સુવાસ.
વધારે શહેર અને દેશમાં સંપ સુખ,
ભાંગે સાહિત્ય શોખીનોની ભુખ.
નવરોજના નવાં સુરજનો ઉદય
ધાય, અને કરે જરથોશ્તી વિજય !

સાલ મુબારક !

લખનાર—“ હરમીસ ”

સખત સમિત-રેડબરે રોયાની-કયાની કિર્ન-મિનાઈ મલક તયા મધુનિકતા કરી.

“ બાચેત ”

અહુરાએ આકાશે રંગત લરી છે:
અકાશીત રંગોમાં કેવી દરી છે:
વળી તેજ “ ખુરશીદ ” ઢાળો ધરી છે:
નવા સાલ માટે આ ખુર્મી ફરો છે:
હસતાં ને રમતાં ધર સૌ મહાલે,
નેકી ને ન્યામત રહે મોને ફાલે.
સુખ સાથ અપીલો સુવાસ આલે,
મહીમા મુબારક મળે આજે સાલે.
“ હીન ટોળી ” નાની, દયાળુ ધણી છે,
દયા હીન સાથે મયાના ધણી છે
ખુરી સાથ હીલ તો સખાવત લાણી છે,
નવા સાલ કાજ, આજ મોજલ ધણી છે.
મોજ સાથ બરકત ને આળાદી પુર,
આબાદ રહે સાથે પેસેબી પુર.
પેસાના પુર સાથ વહે તેજ પુર,
નવા સાલે કાઢે, નવા રૂપ પુર.
હમાલો આજે કરો લોટ સાદે,
કરો લોટ એની, હટે સુખ ગાંડે.
સુખબાવ દેવાને, જાવોળી જાતે,
જહુ જાલ કરો સાલ મુબારક માટે.
આહવો ! કે “ સુધને મુબારક બને,
મુબારક જ મને- ” ને મુબારક “ તને ”.
મુબારક ! મુબારક ! સૌ કોઈ મળે.

“ આ સાલ મુબારક ! ”

ખન્દે ખુદા ! આવો, ચંદુ આ સાલ મુબારક !
રહેજો રહમ દીલી ભર્યા, હર હાલ, મુબારક !
કુદરત ભર્યા કિરતાર ના હો ખ્યાલ મુબારક !
અહેશાન લર ઈન્સાનિયત, ઇકબાલ, મુબારક !
સારી જહાં નેકી ભરી હો ન્માલ મુબારક !
ગુલશન સમાં ઘરખાર હો ચિરકાલ મુબારક !

લલિત,

“ તમે બહાલાં ! ”

—૦૦૦૦૦—

(ગમ્મલ)

૧

તમે : બહાલાં ! તમે ત્યાં ત્યાં ! નથી, કહોને, તમે ક્યાં ક્યાં
તમે : બહાલાં ! તમે, સઉમાં : અને એ સઉ, ભર્યા તમમાં
તમે : પ્રદાંડમાં, ભવમાં, તમે : ગૃહદેશમાં, જગમાં
તમે : બહાલાં ! તમે, અમમાં : અમે, સઉએ, ભર્યા તમમાં
તમે : બહાલાં ! તમે : મનમાં, તમે : દિલમાં, તમે કુગમાં
તમે : બહાલાં જ જીવનમાં, ભર્યું જીવન ધૂમે તમમાં

૨

અમે તમ રૂપ જૂકિયે ત્યાં, તમે એ જોઇ રહો એ કાં
જુઓ તેવાં હસો છો કાં ? સમજો એ લાલનો શાં શાં
તમે : બહાલાં ! પ્રભુય મૂર્તિ ! તમે : રસ ભાવની પૂર્તિ
તમારી તો અમીટ્રાંટિ ! તમે : સૌન્દર્યની અદિ
તમારી મોહિની, બહાલાં ! સદા અમને કરે ઢાલાં
લલિત લાવણ્ય ગય છે ત્યાં ધીરું મુંગાર ચો ? બહાલાં

INDIA'S PRAYER.

By—Trimbakrai Jadarai Desai, Bar-at-Law.

Let us thank our Heavenly Father,
For His Boundless Godly Grace,
All throughout the Second Year,
And a Brighter Fate embrace !

By His Grace, the British Navy,
Still maintains her Prowess Great,
Still engulfs the German Navy—
Much more weakened, in a strait !

In the East, our Russian Heroes,
By His Grace, the table turn,
March like forest-conflagrations,
Lands they seize they don't return !

In the West, our valiant Frenchmen,
Still the grounds of Verdun hold,
Nay, they take a *fluy* Offensive,
Push on ka in Days of Old !

By His Grace, the British Soldiers,
Tend asunder German Lines,
One by one they take their Trenches,
And their Glory brighter shines !

Lo ! the Sons of Ancient Romans,
'gainst the Austrians hold their own,
Hemmed in all round, German Kaisers,
Is to peace or rest unknown !

Belgian, Servian, Indian Soldiers,
Serve the Allies' Righteous Cause,
Day and night they work like Heroes
Often times without a pause !

Salonika, Suez and Egypt,
Are well-guarded by our Troops,
Thanks to God that of the Allies,
None to any Japanese stoops.

Africa and Eastern Turkey,
Are well handled by our Braves,
For these Blessings of Almighty,
India thanks and Mercy craves !

Like a Marriage-Bell, O Father !
Goes on every thing alright;
Yet, the Loss of Lordly *Kings*;
Fills our hearts with untold plight.

May'st Thou, in Thy boundless Mercy !
Give his Soul, Eternal Peace !
And confer the Crown of Violets
On our King, ere War does

Pamala

આ ના માંડિત જડજ કહે છે કે

મેલેરયા, તાઢયો તાવ તથ
તાવનો ચુનંદો ઉપાય.

સત્તાવાર જણાયું છે કે મેલેરયાનો ફેલાવો
મચ્છરો કરે છે અને સર્વજ્ઞ રોગોધી મરત
લોકોની સામટી સંખ્યા કરતાં આ રોગથી
મરતાં માણસોની સંખ્યા વધુ છે.
તેનું ઘેર પેવસ થાય તે પહેલાં અટકાવો.

પામ—આલાજ

તેમ કરો.

રાયપુરથી મી. જયોરજ. કે. ગીલડર લખે છે;

1872નાં જંગલમાંથી મુસાફરી કરતાં મારી વાઢક મેલેરિયાથી પટકા
પણ પામ—આલાજ ના ત્રણ ડોઝમાં તેણી હુર્યાર થઈ અને માંખાર આન
મદિરો પીનીત કરતાં એ સરસ છે.

અમળા ગાંધીજીને ત્યાંથી નાની મોટી જાટલીમાં મળયો.

હરજી મુલજી એન્ડ કો.

તથા

પીએચએનસાલ રૂઢનાયકાસ,

પોસ્ટ બોક્સ આગળ.

મુંબઈના એજંટો.

પાસીઓમાં એવાં કેટલાંક કુટુંબો છે, કે જેઓએ પોતાનાં છોકરાંઓનાં નામ હિંદુમાધ્યી અંગ્રેજી અને મડમોનાં ગ્રામ્યોં છે. તેજ અંગ્રેજી નામો ધરાવવાવાળાંઓ, લગભગ આગમજ પ્રિટિશ રાજની વિરુદ્ધ બખાળવા શરૂઆત નથી; અને આજે લગભગ દિગમમાં એકમુઠા ધાવણોથી ધનાઈ-પદ્માઈ જવાની દુનિયાસ્તીનેજ સીધે તેઓનાં મોઢાં બંધ થઈ ગયાં છે. ગજ-તાજ તરફ એકાઈ બતાવવાની આવી શરૂઆતે સરેલી દિવાલ અને તકરારને લે કરનાં થડ તરફથીજ ટેકા દોય, તે પ્રાગ-પ્રાખ્યાંઓ, કમચકીપણે ખોટી દિશાએ ડાબે, તે તેમાં ખર્ચ તકનીકવાર મા-આપ છે. એક છોકરી માટે મુખ્ય કરીને માતાનો સાગર અને માતાની સામગ્રી વધુ મારી અમર કરે છે. અને એક સાચો સાથી અને દોસ્ત, એક શ્રેષ્ઠ સલાહકાર અને ગદગદ બોલના લે મેળવી આપવો હોય, તે તે માતા છે, મુખ્ય કરીને પાસી યોમમાં આ જમાનામાં “સ્પાર્ટન માતા” એવી ધક્કીજ જરૂર છે.

આપણા નામદાર દક્ષિમ લૉડ વિશ્વમિત્રના કિમતી વિચારો હમણાંજ મારા વાંચવામાં આવ્યા છે, જે તે નામદારે એક કરસનદાસ રજુ થુલી સુઠની વખતે જાહેરમાં દર્શાવ્યા હતા:-

“I think I am right in saying that the teachers' profession is not held as high in the public estimation as it ought to be, and I sincerely hope there is going to be a radical change in this respect, for I feel there is hardly a nobler profession or a task more arduous than that of bringing up young people”.

ન્યાં સુધી નિશાળોમાં બ્રિટિશ રાજ તરફ વફા-
દારી દેખાડવા માટે ચોક્કસ સંજ્ઞાઓ લખાવવાની
નીતિથી સરપુર પુસ્તકો, જાની-ભોજનો ઔષ્ઠ
દાખલાઓ વિગેરે સાથે દાખલ કરવામાં
નહિ આવે, ત્યાં સુધી પ્રવેશના મન પર વફાદારી
નો છાપ પડશે નહિ. હું એમ નથી કહેતી કે
એમ એવક છે, પણ મોટા ભાગે વફાદારી
એક યા બીજી રીતે દેખાડવા ચુક્યો નથી; તો
પણ કેટલીક દિશાએ પ્રવેશના મનને ચોક્કસ
દેખાડાઓથી ડામીડિયન કરવામાં આવે છે-અને
તે પણ હાલની લગાઇ જેવાં એક મુશ્કેલ વખ-
તમાં-સુભાગ્યે આપણે, મુબઇ ધલાકો એ
બહુથી નિશાળો છે; તો પણ બીજા ધલાકોમાં
લોકિતા મનને સંકારીત કરવા જે અધરીત
અપલ્ન થાય છે, તેને નોરશર હાથે લખી દેવાની
વિશેષ જરૂર છે. અને તેથીજ હવે એવો પ્રસંગ
નજીક આવ્યો છે, કે દરેક નિશાળમાં, દરેક
કોલેજમાં, પ્રત્યેક શિક્ષકે આપણા બ્રિટિશ
રાજ-તાજ તરફ સાંધી અને ખરા દિલથી
વફાદારી દેખાડવા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપ-
વાની જરૂર છે તે વિશે ખાસ ક્ષણે રોડી
લાપણે આપી તેઓને સમજાવવું જોઈએ, કે
આપણે કેવાં મુખી, સંતોષી, આખાદ અને
નિર્ભયપણે ધનસારી રાજ્યના આસરે રોકળ
રહિયે છીએ, કે જેની શાંતિ બીજાં રાજ્યોનાં
અમલ હેઠળ મેળવવી બહુ મુશ્કેલ છે.

બીજી બાજુએ આપણે રાજ તરફ ઉરકે-
રણીથી બળવા અપેક્ષા ઉભા થતા જોઈએ છીએ;
તેનું મુખ્ય પરેશું કાણું “ધરની મા-આપની
આમી ભરી અને બે દરકાર કેળવણી” પરિણામ
છે; અને બીજું પરિણામ નિશાળો અને કોલે-
જોમાં બ્રિટિશ રાજ-તાજ તરફ વફાદારી દેવાના
આર્થ અગત્યના શિક્ષકો અને લાપણી, તેમજ
તેથી નીતિથી સરપુર આપણીઓની ગેરફાળની
છ. નિશાળો અને કોલેજોમાં નિર્ભય લખાની

અને તે માટે ધનસારી આપીને વિદ્યાર્થીઓને
ઉત્તમતા આપવું જોઈએ, કે જેથી જુદાં જુદાં
ભેદોથી દેવા દેવા વિચારો બાહેર પડે છે,
તે જોવા બાંધવાનું બની આવે, તેમજ તેઓની
મન-શક્તિ અને સમજ-શક્તિ સુધારવાને
તેથી શિષ્યોમાં સરસુણુ બિચવવાને શિક્ષકોને
તક મળે. આથી રીતે મા-આપ સાથે શિક્ષકો
પણ રાજ-તાજ તરફ વફાદારી દેખાડવાની
ચોંતાની ખરી કરજો એક કાળો જાતી
દાખલોથી આપી રહે.

આથી એક ચોંજના પાર પાડવા માટે
વિદ્યાર્થીઓ સાથે મળીને ચલ-ઉત્તરના કમનાં
એવાં પુસ્તકો રચવાં જોઈએ, કે જેમાં બ્રિટિશ
રાજ તરફ જેઓએ જન-દેશની દેખાડી બની
ભોગ આપ્યા હોય તેઓની છાંછળીના દેક
હેવાલો, તેમનાં વિગેરે સાથે આપીને દરેક
ધલાકાની નિશાળો અને કોલેજોમાં શિખવવાની
જરૂર પાડવી જોઈએ.

કેટલીક બાજુએ જે કવખતની ઉદ્દેશ્યો
“હક” ને માટે થાય છે, તેમાં કેટલાક જાણે
સરકારની મુશ્કેલીના સમયેનાં લાલ લેવા માંગતા
હોય તેમ લાગે છે. મુલેહ-સોંતિનો પ્રસાર કર-
વાને બદલે, આપ-વચ્ચ લેવા માટે ન છાંજતી
બીજી લગાઇ તેઓ ઉભી કરે છે, અને “હક”
નાં આડાં હેઠળ એક જાતનું રમખાણ ઉઘું
કરે છે. જેઓ માંદોમાંદો માન-મરતખા અને
દરજત માટે મારામારી પર આવી જાય; “તું
કાણુ ? ને હું કાણુ ?” ની ન છાંજતી હોળ-
તોજમાં વધી મુધી અટવાયા કરે, જેઓ પેસાને
મેડા પરમેથર સમજે, પરમાર્થનાં આંધાં હેઠળ
સ્વાર્થની સોડ સાંધે, અને ધનસારીઓનાં દુઃખ
નિવારણ કરવાને સુડા ફક્કાવવાની કોશિષ કરે,
ન્યારે તેઓનાં મોહકાની સાથે નેકા અને
સંજ્ઞા કરવાની અને સ્વભોગ આપવાની અમુ-
લ્ય તકો પડેલી હોય છે, તેઓ દેશનું સું-
કડખાણ કરી શકે ? સ્વભોગ આપવાના ક્રેટ

પ્રાણને ખિન્નવચાને બદલે સામો તેને દાખી દેછે;
 કે એકેનું આપત (સ્વભોગ) ખુદ તેઓનીજ
 કારણને તોડે છે. જેઓમાં સ્વભોગ આપવાની
 હેમ્મત નથી, તેઓને “હક” માગવાનો શું
 હક છે? પરદેશમાં પરદેશમાં દુઃખ નિવારણ
 કરવાનો જેઓ ઝુઝા ઉઠાવે છે, તેઓએ પોતા-
 માજ દેશમાં પોતાના જાતબાઈનાં દુઃખમાં
 હમશરીક થઈ, તેઓનાં દુઃખનું તારણ કરવા
 માટે જેહમત ઉઠાવવી જોઈએ, કે જેથી સામા-
 ન્ય દુઃખાગ્રી દુનયામાં નેકી અને હયાઈનો
 પમરાટ પાંધરી જાય; કારણ આ નેહરત લગ-
 ખથી હેનસાન્યત્તર જે કંજાશ્યત અને સંકટ
 આવી પડ્યાં છે, તેનું નિવારણ કરવા અને
 રાજ-તાજને તનથી મનથી કે ધનથી મદદ
 કરવા માટે દરેક આદમીની જવાબદારી છે,
 એમ કહીશું તો સદસગાત નહિ કહેવાશે.
 જેઓ રાજ-તાજને આવા વખતમાં મદદ
 કરવાને બદલે સરકારની મુશ્કેલીમાં વધારો કરી,
 પરદેશનું કમ્પાણ કરવાનાં બગાડખોરાં બાંકાં કુંડી
 વગાડથી વધાવી લેવાની ધારણા રાખે, તો પછી
 દેશની સલામતી સાચવવા અને શાંતિ ફેલાવવા
 માટે સરકારને મજબૂત હાથે હાથ લેવું પડે તો
 તેમાં આપણે અજબ થઈશું નહિ, પણ તેથીજો
 વધુ કાંઈક ક્યારે યાચ, કે જ્યારે દરેક માં-આપ
 અને દરેક શિક્ષક, નિશાળામાં, તેમજ કોલે-
 જમાં, અને ખાનગી શિક્ષણ આપતા શિક્ષકો,
 પોતાના મેનાઓનાં મગજમાં મજબૂતીથી
 હસાવે, કે બ્રિટિશ રાજ તાજ તરફ વફાદાર
 નેદામાં આપણીજ સલામતી અને શાંતિ સચ-
 રાવકી છે, ત્યારેજો જે કાંઈકમાં આપણે આદર
 બમાં સુખથી, કેળવણીના પ્રતાપે આદરતા છુટા-
 પાછા નિર્જયપણે રહી, રાસ્ત હનસાઈની
 દમ્મમાં આતુરતા રાખે છિયે તે રાજ્ય તરફ
 વફાદારી દેખાડવાને ફરજના ફરજથી બંધાયલાં
 છિયે, એમ તેઓ સમજ શકે.

યાહ !

‘મમા...મમા’ નવાં મેમ સાબ ધર્યાંધસ
 રૂતાં જોઈયાં. ‘સોરાણું મારાપર નરાળી દેવ
 નથી...મારાપર સુદલ વિશ્વાસ નથી !’
 ‘કેમ, શું છે દીકરી? વળી તેણે શું કીયું?’
 ‘કાંતે મેં મારે હાથે ખાનું પકાવ્યું’ તે સોરાણ
 જોવાના દોસ્તાદારને, સાથે ખાવા લઈ આવા ને તે
 દાહ, ડાહડર હતાં!...મારા પર વિશ્વાસ નહિ તે...’

સાબ બૂલી !

‘તું ક્યાં ફરવા ગઈ, દીકરા?’
 ‘ખાગમાં, મમા.’
 ‘કોણની સાથે?’
 ‘કોઈની બી નહિ.’
 ‘કોઈ બી નહિ?’
 ‘કોઈ બી નહિ.’
 ‘ત્યારે દીકરા મને જણાવશે કે તું તો તારી
 બી લઈને ગઈ તો હાથમાં, તારા હાથમાં વાજાં
 કીક ક્યાંથી આવી?’
 દીકરીબાઈએ ત્યારેજ છબરો યથોક્ત બોલ્યાં.

એમાં શું? રે?

ચરક-વક્રીક સાહેબ, તમે તો. આખું કાફ
 પૈસા મળ્યા તેનો પોણા ભાગ તમે લેવ તે તો જુસ્સ
 થયો.
 ‘વક્રીક-ખાનુ મારી. ફનેદને કારણાથી કેર
 છતાંપણે?’
 ‘ચરક-મારો પગ નહિ ભાંગે તો તમે કે
 ક્યાંથી છતને?’
 ‘વક્રીક-એવા પગ તો સાધારણ ભાંગે? ખ
 એવા કેસ લંછ સાધારણ માણસ અને છે? મા
 સાહેબ, પગ ભાંગે તો તમે શું થાત મરશી?’

બોળ્યો રાજ.

‘જુમ, તારાં મમાં દવડાં સામેને થી જવાં.
 ખાખ ક્યાંદે આવશે?’ મુલાકાતે આવનારાં સહી
 પોતાની રેંદના નાના ચેડુસને સવાલ થયો.
 ‘તમે જ્યો પડી!’ બોલ્યા એ અત્રાત્રા બાંજો

અગરગચ્ચો !

એક દુંડી વાર્તા.

(ગુલશન પતેલી અંક માટે ખાસ)

જમરાદ બહાદુરજી પોતાની વહાલી બહેન બેપસી બહાદુરજીનાં ઓરડામાં આમથી તેમ ફરતો અવધાને ઉભો. ધીમેથી તે તેણી તરફ પ્રયો અને દુઃખી ચહેરે જોતાં બોલ્યો,

‘ બેપસી, દીકરા તું કહેજી તે ખરી વાત છે કે ઓરાબ ઠાટવાલમાં આપણા જેવું અમીરી કે ક્યાની બધુ લોહી નથી પણ તે આપણે પહોંચે છે એટલે તું ધારૂંજી તેમ તેની સાથે માનથી વર્તવાની તારી રચના છે ! ’

‘ મિત્ર બેપસી બહાદુરજીનાં “ જીરિસીકેરી-કું ” કમાનદાર ભવાં સદજી, ઉંચકાયાં ને તેણીએ બેપરવાદપણે જણાવ્યું,

‘ રૂંજી...ફરજી શાની ? હું ક્યાં તેને હડધૂત કરું છું ? ’

‘ ઠરસામાં ડાકું ’ કરી તેનાથી ફરવું ફર રહેવું તે જો હડધૂત કરવા બરાબર ન હોય તો મારી બૂલ માટે મારી ચઢાવા હું તૈયાર છું. ’

આઈ સાહેબનાં ખખાં સદજી લીધ્યાં.

‘ આહ...એ અગરગચ્ચોએને લાગણી જેવી ચીજ શાની હોયજી ? એ આપણે ત્યાં આપ્યોજી એટલે સદજી વાત કર્યોજી, પણ હું હજી સમજી શકતી નથી કે એવા સકર ડરજા-ઓને હાં લાવી તું શું કરવા માગેજી ? ’

તેણીના સવાલથી તે જવાન કાંઈ લાલલાલ બન્યો, છતાં કાંઈક તીખખાસથી તે બોલ્યો,

‘ એની પાસે લાખેલી દોલત છે ને..... ’

‘ તે તો ખુશું એના હાવલાવ ’ પરથી બજ્યાઈ જાયજી. એને હાં લાવવાની તારી એક-જ ગતવબ ત્યારે હોવી જોઈએ. ’

‘ એટલે, શું બકજી ? ’

પણ મિત્ર બેપસી બહાદુરજી જેઓ પોતાના બાઈઓને સદાઈ પોતાના નાણુકે હાવની નાની આંગળી પર જોળ જોળ ફેરવી શકવાની શક્તી ધરાવતાં હતાં તેમણે કાંઈક ચુરસામાં તે જવાન તરફ જોતાં કહ્યું,

‘ હું શું કહેવા માંગુંજી તે તું સારી પેટ સમજેજી પછી પેતરા શાનો કરેજી ? એ કાંઈ પહેલેજી અગરગચ્ચો તું હાં લાવ્યો નથી. ગયે વર્ષે પણ— ’

‘ હેહ ! એમાં મારો શું વાંક છે ? સર બહાદુરજીના સૌથી નાના દીકરાને આ દુન્યામાં શવવાનો શું ચાન્સ છે ? આહ...આપણા બપાવાનો પૈસો રહેા હોત તો વાત બૂદી હતી પણ પપાની મોજીલી છંદગીએ આપણને કેવી હાલતમાં લાવી મુક્યાજી તે આપણે જાણ્યે છીએ. પપાનો એ ‘ ખાયા પીયા એરે બરાજ પેટ ને જાબ મારે-રોડ ’ વાગેા શુણ આપણા બધામાં છે એટલે શું કર્યો ? હું ધારતો હતો કે દીકરા તારામાં લગાર વધારે સમજી છે. ’

‘ હશે ! પણ તેથી કાંઈ કારણ નથી કે તું આવા દારૂવાલા-તાડીવાળા અગરગચ્ચોએને લાવી હમારે માથે નાંખે ! ’

‘ પણ તુને કહેજી કેણું ? ’ તે છેડાયો.

‘તારાના બધા સખાવતા ગુણુ...’ એ
મેં આગળ જાણ્યું. જરૂરી, રીતમાતં શીખવાને
બદલે એ બીજાંને દાઝમાર તો થાયછ !’

‘એ બહુ શરમની વાત છે’ તે ગુરુસામાં
બોલ્યો. ‘હું ધારું છું તેમ જનને આવી તેમ
કરતા હશે ! હું હોઉં ને તેમ કરે તો હું તેમને
બતાવીશ !’

‘નાહિ, તેઓ બોલતા નથી પણ તેમના
એકરા પરથી તેમનો ધિક્કાર ખુલ્લો જોઈ શકાય
છે. તેઓ બલેછે કે એ કાંઈ અત્યજને સરજ
આવેલો છે. આપણે ગરીબ છીએ ને એ
શ્રીમંત છે એટલે તરફવાર અટકવો થાય છે.
તેઓ ધારું કે હમોમાંથી એકને મારે એ જમા-
ઈરાજ દીશે લખને શોધી કાઢવામાં આવ્યા છે !’

‘બોસ ! એ કાણુ કમજબત કહેછ !’ તે
છેડાવ્યો. ‘તારાને મારા સિવાય સોરાણીની દુધીકત
કાંઈ જાણતું નથી. એ તો મારા રસકાઈ કેન્ડ
છે. એ લોકને નહિ રૂચતા હોય તો ભણે દૂર
રહે. મને એવા ઉદકુઓની જરૂર નથી !’

એપરથી શીડું દસી. જમરોદ જે અગર-
જાઓને ખરાં છગરથી ધિક્કારતો હતો તેજ
તેમની તરફ કરે એ તેણીને મનથી નવાઈ હતી.

‘કાલે લેડી કામાને શીડીન તારાગંદ આપે
વાત કરતાં મેં સાંભળ્યામાં તો તારે જાણતીછ !’
બહેને બાધને પૂછ્યું.

‘તો...’ અને તેની પરવા નથી.’

‘તે લોક એ તારા કાટવાડને રસોઈસની
સુરા સમજેછ ને માનેછ કે રસોઈસની તારા
વસિયાનુ કુદરતે ન હશે ને જેજ એ કાચો
નાખત પડ્યોછ !’

‘પરવારતાં બેસાંઓને નિંદા કરવા વગર મેં
જાણતું નથી !’ તે બધાનુ બખાઓ. ‘એ બેસાંઓનું
લાં શું કામ છે તે હું સમજી શકતો નથી !’

‘અહીંના બધા સાહેબો એ બેસાંઓ પરથી
મરી શીડી !’

‘આદ-એ સાંસાપડીના પ્રીયઓને તો
કચડી નાખવા બેઠાંએ ! દીકરા, તું જાણતી
નથી. એ લોકને તો ખબર પડે કે સોરાણ લખ-
પતી છે તો એવાં જુ ની પેટે તેને વળગે કે તું
પણ ઘડીભર દંગ થઈ જાય. એ લોકનો પરમા-
ત્મા પેસા છે કમનસીબે સોરાણને શ્રીમંતાઇ
કરતાં ગરીબાઈ દેખાડવાનું ઘણું ગમેછ તેથી જ
આ ગધું થાયછ !’

‘વેલ, એમી કીક...’ તે આવ બેસ થયો. દી
તૈયાર દસી. હું તો જાઉંછ...’ અને છેડે ?’
જમરોદ ‘દવડાં આઉંછ’ કરી પોતાના
ઓરડામાં ગયો અને એપરથી નીચે ગયો.

હોતમાં આર પાંચ પેરાણાઓ ઉભાં હતી.
તેઓમાં સોરાણ કાટવાડ પણ હતો. એપરોને
જોતાંજ ને સમજતાંથી ઉઠ્યો ને માનથી દસી
જઈ તેણીને જમણી જગ્યા આપી. બીજાં પાંચ
એપરોની નારી બેઠેન દીકાં પોતાના કાથમાં
એક નાનું કુરકુરું લઇને ઠાંટી આપી.

‘દીયાં ! એ તારા કાથમાં શું છે ?’
એપરોએ તરારો મુક્યો.

પંદર વર્ષની ને નાચની-કુદતી મસ્તીભાર
દુકનીએ તે કુરકુરું તેમની તરફ ધરી ક્યું,

‘આ મારો વીડી, કેવો ગાય જેવો દીકરા
છે ? એને કાણુ રમાડેછ ?’

લેડી કામાને જીવ નીકળ્યા ગયો.

‘દુકની...દુકની ! એ શું કરેછ ? યુરી
દે એ દસી જીજને કાચાં રમાડવાનું નથી !’

પણ સોરાણ કાટવાડ કુતરોઓનો બહુ
શોખીન હતો ને તેમની પરિક્ષા સંદેહ કરી થ-
હતો હતો. તે તે અગ્યાને બેઠું પુછ થઈ ગયો.

‘મિસ, મને આપો. હું રમાડશ.’

બીજા પાંચ તે તોફાની દુકની એ તે પપી
તેના કાથમાં આપ્યું ને તુરંજમરથી બધાં તરફ
જોતાં ક્યું,

‘તમારા કરતાં એઓ મો...’ પધારે સમજ
દાર છે. તમારા રેસ્ટ અને !’

હીલ્લાં ભાંચાં ચઢાવી સુપ બેઠી. તેણી જન-
જીતી હતી કે હવે નાની હા થનાર ન હતી. સોરા
ખં આપડો પોતાની ખેળવત ટાંકવા તે ખપી
સાથે રંગવા પડ્યો. તેજ પળે જમસેદ અંદર
આવ્યો.

‘આહ ! વળી સોલીએ છબરડો કાઢેલો
લાગેલ !’ તેણે આદતું કપ લીધું અને ટેબલ
આગળથી ઉઠી સોરાજની પાસે જઈ બેઠક લઈ
વાત કરવા માંડી.

‘શીરં એ તારં ખપી છે કે ?’ તેણે પૂછ્યું.

‘હા.’

‘બીજાં છે કે ?’

‘ચાર છે.’

‘આત, સોત, આપણે તે જોઈએ. તુને
કુતરાનો શોખ છે. હીલ્લા આપણને સહ
જશે !’

બન્ને ખુશીથી હસ્યાં.

પાંચક મિનિટ પછી બીજાં આ તે જોરડો
છાડી ગયાં ને ત્યાં ખેપસી, અહીં ઝવેરીને શીરીન
તારાચંદ રહી ગયાં.

‘મારા ચઢાલાને તે’ બરાબર સીધો, ડીઅર
શીરીન દરમીને બોલી. ‘એ તેનેજ લાવકનો હતો.’

‘એવા ઉશ્કેણીયાં ત્યાં શું કામ છે તેજ હું
સમજી શકતો નથી.’ અહીં છુંદાઈથી બોલ્યો.

‘ખેપસી તે બન્ને તરફ ડાકેલો જોતાં નરમ-
ગ્રામી બોલી,

‘તમે મીઠા કાટવાકને મારે કહો છો ! ને
મને અપમાન કરવાનો મને સહજગી ખ્યાલ ન
હતો. હું તો જેથી દુકતીને દાખવા મંગળીની
એના બોલવા પછી ક્યો પ્રદરશ તેમ ક્યાં વિના
રહે ! હું ધારું છું તેમ એમની મંગિણી બરેજ
ઉદાર ને સુંદર હતી.’

‘પોતાને ત્યાં આવેલા પદરોણાનું’ અપમાન
ન યાચ કરીને માતો જમસેદ સાથની વાત પછી
વિચાર કરીને આ મને તે શરણે પણ ખેપસીને

આ બચાવ કરવાની જરૂર જણાઈ; પણ તેણીને
બચાવ પેલાં બેને ક્યો નહિ તેમ તેમના ચહેરા
પરથી ખુલ્લું જણાઈ આવ્યું.

‘એ બચાવ કોં નહિ કરો’ શીરીન ધિક્કા-
રથી બોલી. ‘દરરોજ એ રમતમાં છતેડો
કાઢે તો તને બરાબર નીચવી નાખ્યો તો, અહીં !’

‘હા’ તે જવાબ હોડ પીસતો બોલ્યો.
‘જમસેદ નમીયદાર છે !’

‘કાણું નસીયદાર છે ?’ ખેપસીનો વીર
બાઈ ને સાર ગદાદુરડોનો વારસા, રસમ અંદર
આવતાં પૂછવા લાગ્યો. ‘તમે કોની વાત કરો છો ?’

‘એ લોક મીઠા કાટવાકની વાત કરેલ !’
ખેપસી કાંઈક મુંઝવણી બોલી.

‘બોહ, કાટવાક !’ ‘ખેપવાહ જવાબ
મહ્યો. ‘જસીમો નરો દોસ્ત, મારી સાથે દહ
રમ્યો નથી. આજે તો “ શહેરી ” ટેબલ પર
રમવાનું છે ને હું બેન્ક રાખ્યો.’

‘હું’ બેન્કું છે નસીયતના પાસાં આજે તારે
માટે ફરી બચ, અહીં !’ શીરીન હતી.

પણ રાત થતાં નસીમનું ચક્કર ફરેલું દીસ્યું
નહિ ને સોરાજ કાટવાકનો મેતારો એમનો એમ
ખુલ્લું રમ્યો.

‘વચાહ ! તમ તમ રાત થયાં એ બચાને
નીમોવેલ ?’ કાંઈ પડપટ્યું.

અહીંના શીરકે એટલે દરવા પણ તેની અં
બોમાં વ્યાપી રહેલું જનન પ્રગટ જણાતું હતું
ગીલ્કર્ડ રમવાનું ના પાડી તે પોતાના જોરડામાં
જઈ કપડાં કાઢવા વિના બીજાને પડ્યો. એક
કચક પછી તે બારી આગળ બેઠો ને વિચારવા
વમગમાં વિંટલાઈ ગયો.

બીજે દિવસે રાતના તેઓ રમ્યા બોલી
ત્યારે સોરાજને બેન્ક લેવાની દરમાસ થઈ.
તેઓ પોતપોતાનું તેની પાસેથી મેળવી લે બી
બારા બતાવી તેણે તે મંગિણી ખુશીથી કહ્યું
ગાંધી.

એક કલાકમાં તો અદી ઝવેરીનું નસીબ સદંતર ફેરવાઈ ગયું હતું.

‘આને છકડો છે હા, મીઠા ઝવેરી !’ એપ-સી ને તેની પામે જોડેલી હતી તે હતીને બોલી. ‘બાવીસ ને પાંતરીસ નંબર નીકળ્યાજ કરેછ. લેવ, આ બીજો દાવ આપો.’

‘દીઅર, મીઠા ઝવેરી’ દાવની રકમ આપ-તાં સોનાં હર્યો. ‘તમે મારી પામેથી બહુ વ્યાજ સીધે લઈ લીધું.’

અદી હર્યો પણ તેની આંખોમાં પ્રગટી રહેલો ચળકાટ નોતાજ સોનાં વિચારમાં પડ્યો. તેણે દવે બહુજ ધ્યાનથી અદીની રમત તપા-મવા માંડી.

મોટી રાત્રે ખુશાળ અહેરે સોનાં ઉઠી પો-તાના ઓરડામાં ગયો. ત્યાંજતાંજ તે વિચારમાં ડરસીપર જોડો. પગમાંથી રસ્તીપર કાઢી નાંખી, પારી પર માંચુ મુકી તે ગંભીર પછે ખ્યાલ કરવા લાગ્યો.

‘કાંઈની મહોકાણું છે ?’ તે પટપટ્યો. ‘મારી ખાતરી છે કે કાંઈની છે. કાલ સુધી તો ટેવજ બન્યોજ હતી.’

લુગારમાં અનેક જાતની ચોરી કરનાર બદમાશોની બદમાશીથી તે નાણુંતો હતો. તે એટલો બધો કુતોહલજ હતો કે સોનાંજ કાટ-વાલ આગળ ચોરી કરવી એ લુલાર વાટે સોપ વેચવા સમાન ગણાતું હતું.

એક કલાક પછી વિચાર કરતો તે ઉઠીને ઉભો થયો.

‘હા, મારી ખાતરી છે કે કાંઈની મહો-કાણું છે. નોંધ્યો તો ખરા કે શું છે ?’

પોતાના ટેવજમાંથી એક મોટી છત્રી નેકમખા-સ લઈ ઉપાડે પગે તે નીચે ઉતર્યો. લગભગ ગાર વાગ્યા આખ્યા હતા. તે તે ઓરડામાં ગયો અને વિજળાક જટન દાખી લાઈટ પ્રીખી ને કમ-પાસની મદદે તે ટેવજનાં દરેક ખાંચ તપાસવા માંડ્યા. બીજી પછે તેની ખાતરી થઈ.

‘આહ, હું ધારતોતો તેવીજ મહોકાણું દેખું !’ તે પટપટ્યો. ‘કમખખતે બદમાશીજ પ્રીખી !’

તે ટેવજનાં ત્રણ ખાનાં નંબર ૩૫, ૨૨ ને ૮ સાથે ચોડાં કાંટામાં આવ્યાં હતાં. એજ નંબર પર અદી મોટી રકમ હતી હતો.

‘કંગાળ કાર્યો !’ તે અનુનથી કસકસ્યો. ‘હું તો જાણે તેના પગની ધૂળ હોઉં તેમ મારી સાથે વર્તેછ પણ એ દીકરાનેખી હું બતાવી આપીશ કે હું પણ—’

તે વિચાર કરતો અટ્ટી ગયો. તે ટેવજ સાથે અદીએજ ચોડાં કાંટામાં હતાં એમ તે ખાતરી પૂર્વક કહી શકેજ નહિ. તે આ વિગત જાહેર કરે તો કાણુ તેનું માને ? તેના જેવા ગરીબ વર્ગનાનું માનવામાં આવે કે અદી જેવા સોસાઃ વકીના લાડકાનું માનવામાં આવે ! તેમ કરવા જતાં ઉત્તરી ધાણુ બગડી નામ ને કાંટાનું કટેસર થત તેને પોતાને પાણીયું લેવું પડે. ‘મિસ બેપ્સી એનાપર શવ આપેછ !’ તે પટપટ્યો. તેને પોતાને આ મોરે ધરતીઃ અબમહાં બહુ ગમતી હતી પણ ‘કહાં કરી ગંગ ને કહાં ગાંગો તેરી’ તેવી વાત હતી. અદી પોતે બેપ્સીપર કેવો કકડાણુકા થઈ જતો હતો તે સૌ કોઈ જાણુ-તું હતું. અલગત તે કંગાળ તેણીની જીતીને પણ લાચક ન હતો. પણ તેણી જો તેને ચઢાતી લેવ તો—

બારે અનુનમાં તેણે પોતાનો લોહ કર્યો. કાંઈ નહિ તો તે ગદગદાશની બદમાશી તોડવાની તો તેની શરજ હતી. આવતી કાલે તેને લુગારમાં ફાનવા દેવો ન જોઈતો હતો. તે વિચાર કરી તેણે છત્રી લીધી ને તે ખાનાં બોલી તેમાંની ખાખીઓ સુધારી ટેવજ બરાબર સરખી કરી.

ટેવજ અગર સરખી કરવા પછી તેણે જટન દાખ્યું ને ધીમે પગે તે પોતાના ઓર-ડામાં જઈ બીજાને પડ્યો.

તે દીવસે અદી ઝવેરી અજળ રંગીસો જણા-
યો. આજે તો તેણે સોરાળ સાથે હસી હસીને
વાત કરવાની પશુ મહેરબાની કીધી. થોડા દીવ-
સપર તેમ થયું હોત તો સોરાળ બહુજ હિપકા-
રી થને પશુ હવે તો તે તેને સોસાયટીમાં નાચ-
કારક કીધા તરીકે ઓળખવા લાગ્યો હતો. તેની
ઉંઝા ટંગની રીતબાત, અદ્ય અદા ને મીઠાશ
વંધું ખોલવું કાઢને પશુ સદેવ આંધ નાંખે
તેમ હતું. તે માલેતુમરોને ત્યાં સંસાધ્યા જઈ
તેમને જુગારમાં હરાવી તેની પેલાથપર જીવતો
હતો. તે કુદસ્તાના રૂપમાં શયતાન દત્તા ને ઉંદ-
ની પેડે ફેલી ફાથીને ખાવામાં અજળ મળત
હેતો હતો. અનુઓમાં તે સૌથી વધુ મળીને
હતો. ન્યાં હોય ત્યાં આગેવાની લેવામાં, ગૈરા-
ઓને રીઝવામાં, રમત રમત કરવા કરાવ-
વામાં તે સૌથી દરોશમાં હતો. ન્યાં તેનો હાથ
પ્રગે ત્યાં મગદહન મગદહ મળતી અને તેથી
તે જીએમ્ બેઠે લાકડા થઈ ગયથો હતો. તે
હાડા હતો અને તે માટે નેહતા પેસા બુગા-
રમાંથી મેળવતો હતો. “ તારાજ કોદસ, તારાજ
મંડે, તે હું નાસું તો કેવો વાડે ” કરવામાં તે
હિસતાઈ હતો. તે સંસાધ્યા બધાની આંખમાં ધૂળ
છાંટતો અને મોરી કારડી રાખી પાતાળ પાણી
ચલાવતો હતો. તે પહેલા નંબરનો કાર્યો હતો
છતાં જમાનાની તાસીરે જાણ માણસમાંજ
દરદમેશ ખપતો હતો.

સંસારનું સત્યાનાશ વાળતા એવા કાંઈક
કંગડો આપણે નેહએ અને નાપચે છીએ
અને-આહ ! માટે હાં વાપજ કરવી નથી.

અદીમા જરા ફુલસ મારીસ થતાં બહાદુ-
રજી દેસવમાં આવી ચડયા હતા પશુ ત્રણ ત્રણ
સાત ધુમં હારી જતાં તેનું જેનું કરી ગયું હતું.
આહુ બદમાશી કરવા તેને ગમતું ન હતું પશુ
આં બેળા ફેલા નસીયને કાંઈથી કરીને રીઝ-

વવાની ખાસ જરૂર હતી, ન કરે કંઈએ મુલ થઈ
જવાનો સંભવ હતો. તે કારણે તેને ટેંગલ
સાથે થેરા કાઢવાનું કાંઈપણ મુશ્કેલ હતું ને તેમ
કરી તેણે સારી જેવી રકમ જીતી હતી. આજે
પશુ નસીયનાં ખાસ કરેલાં રહેવાની તેને
ભીડ હતી.

આજે પશુ અદી મિસ બહાદુરજીની ખાસે
બેઠો હતો અને સોરાળ જે તેની સામે હતો તે
તેમને ધુમ્ ધુસ કરતાં જોઈ જળીજળીને ખાખ
થતો હતો.

‘ અદમાડ કાર્યો ! ’ તે વિચારવા લાગ્યો.
‘ એને તો ઉંઘાડોજ પાડેના જોઈએ ! ’

પશુ અદીમા આજે અજળ રંગીસો હતો.
અને તેઓ સહેરમાં પોતાના પહેલાં નંબરો પરજ
દાવ અજમાવવા લાગ્યા.

‘ પશુ અદી તું એમ મગજે છ કે કાલનું
તારું નસીય આજે બી ચાલશે ? ’ શીરીન
હસીને ખોલી. ‘ હું નહિ માનતી ! ’

‘ તમારી બૂલ છે, મિસ. બુનું તોજ મુનું ! ’
તે હસ્યો.

પશુ આજે બાગદેરી અદીમા સામે
ફેલી જણાઈ. એ હવાકમાં એકથી વખતે
અદીમાનાં નંબરોને દાવ લાગ્યો નહિ. આહ !
આ શું ? ... નંબર ૨૨ ! વહવાહ ! નસીયે
ફુલું ખડે ! ... પશુ નહિ. વળી પાણું તે રસાઈ
મયું ને અદીમા તત્યાં આટક થવા ઉપસંત
મોટું કરજ કરી ચુક્યા ! સોરાળપર આજે
નસીય ફેલી પ્રસન્ન થયલી જણાઈ, અદીએ તો
સારું ઉત્કેરદમાં થાહોમ જુગાર ખેલવા માંડ્યો
અને અવારનવાર તેને દાવો પડ્યા પશુ સર-
વાજો જોતાં તો મોટી ખોટ જણાઈ. સોરાળ
પોતાના હરીફની મુંઝવણ જોતો સગાર ચુસ
થતો હતો.

જાગ્યર એક વાગતે રમત બંધ થઈ અને
સૌ પોતપોતાના આરામમાં જવા ઉઘાં

બાદીનો ચહેરો જોવા લાયક થઇ પડ્યો હતો. તે ભારે ઝુનુની બન્યો હતો કેમકે ખીસાં તરફ કરીને ઉઠવાને બદલે તે ચર્કતરે તંબાં ઝાટકે ચઢીને ઉઠ્યો હતો.

સોરાળ પશુ ઉઠી બહારે જતો હતો તેવામાં એપસી તેની આગળ આવી ઉભી.

‘મી. કોટવાલ’ તેણી ધણી ધીમા અવાજે ફક્ત તેજ એકેથી સાંભળે તેમ બોલી. ‘મારે તમોને કાંઈ કહેવું છે. મહેરમાની કરી પા કસા-કમાં લાઇએરીમાં આવશો. હું ત્યાં હોઈશ.’

એક પળ મુઠ્ઠી તેણીને તે સ્તબ્ધ થઇ ટગર ટગર નેતો ઉઠો, પછી ગળવામાંથી ધડમાઝ કાઢી વખત બેઠો. તેણી તેને શું કહેવા માંગતી હતી તે તે જાણતો નહતો. પણ તેણી સાથે વાત કરવાના ખ્યાસે મેનામાં જલ્દી નવું લોહી ઘોઁવું થયું હતું. પા કસાક મુઠ્ઠી તે એમ તેમ ભટક્યો અને પછી લાઇએરી તરફ ગયો કે ત્યાં એપસી તેની રાહ નેતી ઉભી હતી.

‘મી. કોટવાલ’ બારણું બંધ થતાંજ તેણીએ કહ્યું, ‘મારે તમને એક સવાલ પૂછવો છે. તમે મંડ રાત્રે મણુ અને ચારની વચ્ચે નીચે આવી આપણુ રમવાના બોરડામાં ગયા હતા ?’

તે આશ્ચર્ય લાલચાલ થયો. હમેશાં તે તેણી સાથે વાત કરતાં તેમ થતો હતો એક પળ અચકી તેણે જણાવ્યું.

‘હા, મિસ.’

‘આહ !’ એક પળ ઘોળી તેણી બોલી. ‘મારી આયા અહીં બની નેહને આંખી હતી. તેણીએ તમને આ ટેળક આગળ ઉભા રહી કાંઈ કરતા નેહ્યા હતા-ખરી વાત ?’

તેણે ઉડા યાસ બેઠ્યો અને એક પળ મુઠ્ઠી પોતાનાં છુટ તરફ ટગર ટગર નેહ તેણી તરફ કરી તેણે ખુરશા અવાજે કહ્યું.

‘હા, ખરી વાત છે.’

તેની આ નહિ ધારેલી બોળાઈએ તેણીને અજાણીમાં ગરકાવ કરી: તે તો સાફ સાફ ના પાડશે એવું તેણી માનતી હતી. આ કંઈ કીસમનો માણસ હોતો તે તેણી સમજી શકી નહિ.

‘આ તમારી રીત ખ્યાસ કરીને એક પહોં રાણા મોટી તદ્દન ત્રિચિત્ર હતી એમ તમે નહિ ધારતા, મી. કોટવાલ ?’

‘હા, કાંઈક તેણે લાગેલ ખરું !’ તેણે એપસીને જનતાં જણાવ્યું.

‘તમો ત્યાં શું કરતા હતા તે જણાવવાની મહેરમાની કરશો ?’

તેણે બે વાર માથું ધનકયું. તેનાં લાંબાં ચઢી ગયાં અને તે પછી તેણે સવાલ કર્યો.

‘મિસ, તમે તમારા ભાઈએને કે કાઢીને આ વાત કહી છે ?’

તેણીએ નકારમાં ટાકું-ધુણવતાં કહ્યું.

‘હું તમોને તે બાબે પહેલાં પૂછી ખાતરી કરવા માંગતી હતી, કેમકે તમો કદાચ એવો બોલાસો કરો કે નેથી આ બાબે કશીખી ચકચાર કરવી જરૂરી જણાય નહિ. મારી આવાપર મને પુરતો ખિયાસ છે. એ કહીખી કાઢીને કાંઈ કહે તેમ નથી. આજે સાંજે મારા બાલ રૂસ કરતાં તેણી બોલી હતી !’

તે માનથી નમ્યો ને ચુપ રહ્યો.

‘મહેરમાની કરી કાંઈ જણાવશો ?’

તે ચુપજ રહ્યો.

‘હું તમારા બોલાસાની રાહ નેહું છું.’

‘મી. કોટવાલ !’ તેણી તુંદાઈથી તરકાઇ.

‘ખુરશીત તેમ કરવાની તમારી ફરજ છે.’

તે ચુપજ ઉઠો રહ્યો પણ પછી અમો ચકચારને બોલ્યો.

‘એવઘણી માફ છે, મિસ મારે એ બાબ-કમાં કયુંએ વધુ કહેવું નથી.’

ભારે ઉરકાટમાં તેણીનો મોઢક ચહેરો લાલ ચણીરી નેહો વધી ગયો.

‘ તમારે જાણવું જોઈએ મીઠું કે આવાં કામ હાં કદીથી સાંખી શકાય તેમ નથી. ’

પણ તે તો પોતાના હોડા દયાવી ચુપજ ઉભો રહ્યો.

‘ ત્યારે તમારી આ હીલચાલનો મારે અર્થ કદી લેવો એમ તમે જણાવવા માંગો છો ? એમ છે તો પછી— ’

તેણી બોલતી અચર્યા ગઈ કેમકે તેજ પળે ખાસજી ઉધારી તે કેસમનો વારસા રસ્તમ અંદર આગ્યો.

‘ હલો ! ’ તેમને જ્ઞેતાજ તે સમ્યક પ્રદર્ય કચનાઈને ઉભો. ‘ કેમ...શું છે ?...માફ કરાજો... હાં કાંઈ છે એમ હું નહિ જાણતો તો. ’

‘ મહેરબાની કરી જતા થોજશો ’ સોરાબે મીઠાસયી જણાવ્યું, ‘ મિત્ર બહાદુરજી તમોને કાંઈક કહેવા માંગે છે. ’

જવાન રસ્તમે અખપખીમાં તેની તરફ જોયું. તે બીલપો કે રૂમે લવવા મજબુતનો કારસ થયો હોય. ખાંડ તેમનો દેખાવ તેવા માટક જેવો હતોજ નહિ. ખાસજી બંધ કરીને તે જવાન અંદર આગ્યો.

‘ શું છે, બેપરી ? ’

‘ અકેચણ ન હોય તો હું હાંધી બહાર ’ સોરાબે મુચવ્યું. ‘ તેમ થતાં તમે સહેજ જોવા-સો કદી શકશો. ’

પણ તેને અટકાવી તેણીએ ધીમા અવાજે તે વિગત પોતાના બાઈને જણાવી. તે સંભળતાજ તે શુદ્ધ પ્રદર્યનાં જવાનો ચીસો સદી ગયો.

‘ એટલે, તમે રાતનાં ઝોરામાં બંધ રહેલી રેખા આગળ ઉભા રહી કાંઈ કરવાનું કહ્યું છે છતાં તે જાણેનો કશોયી બોલાસો આપ-

વાની ના પાડો છો એમ છે ને ? ’ તે જવાને કાંઈક ગરમ થતાં પૂછ્યું.

‘ એમ કાંઈક છે ખરું, સોક ’ સોરાબે કહ્યું. ‘ આ તેના ભડમઝ બોલવાથી તે જવાન પણ પોતાની બહેનની પોંડે મુચવાયો. તે બે પળ સ્પષ્ટ વિચારમાં પડ્યો ને પછી બોલ્યો, ’

‘ આજે રાત્રે તમેજ જાતા છો ને ? ’

તે તોદમત જાણતાં સોરાબ કંઠો થજીક થઈ ગયો. તેની આંખોમાંથી મુસો પ્રમદી નીકળ્યો છતાં તેણે મક્કમપણે જણાવ્યું,

‘ હા, એવું કાંઈક થયુંજ ખરું. ’

જવાન રસ્તમ વિચારમાં આમતેમ ફરવા લાગ્યો. ધીમેથી પોતાની બહેન તરફ ફરીને બોલ્યો,

‘ બેપરી, તું તારા ઝોરામાં બંધ સુઈ બા. હું એનો ફર્યો કરીશ. તને જસી મળે તો તેને હાં મોકલી આપ. ’

તેણીના જવા પછી તે તુંદ પળે સોરાબ તરફ ફરી તોચ્છાઈથી બોલ્યો,

‘ હું દીલગીર છું પણ લાચારીએ મને તમેને આ કેસજી જેમ અને તેમ જલદીથી છોડી જવા જણાવવાની મને ફરજ પડે છે. તમે મારા લાઇના ફેન્ડ ને હમારા પકડોણા છે પણ મારે મારી ફરજ જાળવવા વિના કશો માર્ગ નથી. ’

સોરાબનું મસ્તક ફરી ગયું. તે ખરી હકીકત બટ રહને કહી દેવા લગવાયો. ‘ પણ, ભમા કર બજા હોમા ’ નો નિયમ તેણે અખતાર કર્યો. તે કંગાળ જુગારીને ખુશો બહાર પાડવા ને બહુ આતુર હતો પણ તેમ થતાં મિત્ર બહાદુરજીને બહુ દુઃખ થશે કરી તે થોખ્યો.

તેઓ વચ્ચે અજળ જેવી ચુપડીદી ફેલાયલી હતી તેમાં જમરોદ ત્યાં ધસ્યો આગ્યો.

‘એ બેપત્રી શું બોલેછ ?’ તે ભારે ઉશ્કે-
રાટમાં બબાલ્યો. ‘અર્થાત એ બંધુ બોરા છે.
કદીથી મારા-’

‘પણ મીઠા ટાટવાય તે કહ્યુંલેછ’ વડાભા-
ઈએ નાનાને ધમકાવ્યો. ‘એમ છે એટલે
એઓ સાંધી ચાલ્યાં નામ તેમાંજ રહાપણુ છે.’

‘હવેજ-તે કેમ બને !’ તે જવાબ બરા-
બરો. ‘મોલ, દીકરા, ખુદને ખાતર બોલ-
્યા નોનસન્સ હું કદીથી માની સકતો નથી.
તું જોયો-’

‘હું ગરીબ માણસ પડ્યો એટલે તમારી
ટેમલ સાથે ચેડાં કાઢી ચોડાક સો રૂપ્યા છતી
ગયો !’ તે અનકા કરતો બોલ્યો.

‘અલખત તેમ થયું છે જ’ ફક્તમ બુ-
રસાથી બોલ્યો. ‘ખરી હકીકત તમે કેમ નાં
પાડો ?’

‘માઇ ડીઅર સર’ સોરાળ જે હવે કાંઈક
મીજવાયો હતો તે લગાર બુરસાથી બોલ્યો.
‘આજ રાત્રે ખરી કે ખોટી રીતે પૈસા હું છલ્યો
છું તે નાંખણું હોય તો ટેમલ તપાસી ખાતરી
કેમ નહિ કરતા ? હું કહુંછ કે ટેમલ નમોને
સંચોટ જણાયો.’

‘તેમ હોય કે ન હોય પણ આ તમારી બે-
અદબીનો કરો ખોટાસો તેથી મળતો નથી’ ફ-
ક્તમે તુલગાર કરતાં કહ્યું. ‘હું ફરીથી પુછુંછ
કે તમે તે ટેમલ સાથે શું ચેડાં દાઢતાતા ?’

‘ફક્તમંછ રોડ’ સોરાળે હવે કાંઈક તીખખા-
સથી કહ્યું. ‘તમારી તે ટેમલ ખામી વાળી
હતી તે મેં સરખી કરી હતી !’

તે જગરો ધડાકો થઈ પડ્યો.

‘તમોને તે ખામી ક્યારે જણાઈ ?’ ફક્તમે
એ મિનિટની સુપરીદી પછી સવાલ કીધું.

‘પૂરમ દીનએ રમતાં મારી ખાતરી બરાબર
ન થવાથી મેં રાત્રે ત્યાં જઈ તપાસી હતી !’

‘સમજ્યો’ તુંદ જવાબ મળ્યો. ‘મી. ડાટ-
વાલ, તમે હમારા પહોંચ્યા છો તો શું તમારી
ફરજ ન હતી કે તે વિગતથી હમોને તમે વાંધ
કરો. તેને બદલે ચોરની પોંડે નીચે ઉતરી તમે
તે ટેમલ સરખી કરો એ માની શકાય તેમ
નથી !’

સોરાળ ઝુરસાથી લાલ લાલ થયો. ‘આખાં
શરિરે પન્સેવો કુટી નીકલ્યો. એ મિનિટ મીઠી
તે બાબુએ ફરતાં બોલ્યો,

‘આલ રાંધટ, તેમ છે તો લાંથી હું ચાલ્યો
જઈશ. મારે એ કરતાં વધુ ખોટાસો કરવો
નથી. સાહેબજી !’

જમશેદ તેની પૂરે જવા મીંગતો હતો
પણ ફક્તમે તેને ઈશારતે કરી અટકાવ્યો.

‘ગધેડો શું થાયછ, જરૂરી !’ ખારણું બંધ
ચતાં ફક્તમ બોલ્યો. ‘આ બાબદની તપાસ
કરવી નોંધાયછ.’

‘એટલે ?’

‘એટલે આટલો ! ગમેતેવા અગમગમ્યા
જાને ત્યાં લાવવાનો એ નતીજો. દીકરા. કમજ-
ખતો કેવા નહુનેદાર નીકળેછ !’

‘તારી ખૂબ છે, ફક્તમ !’ જમશેદ ખરાં
નોંધથી બોલ્યો. ‘સોરાળને હું બરાબર ઓળ-
ખું છું. એ હવેજીય જેન્ટલમેન છે. મારી ખાત-
રી છે કે આ બાબદમાં કાંઈક બેદ છે !’

‘તે તો જણાય છે, પણ શું છે તે બંધુકું
લોધએ ને ?’ મોટા લાધએ નાના લાધને
જણાવ્યું.

બન્ને વિચારમાં પડ્યા.

‘ગમે તે હોય પણ સોરાળની ખાતરી કરવા
ચાલો આપણે જઈને ટેમલ તપાસીએ.’

આવો બનાવ બનતે તો તેજ પળે તે કારવાને
ઉપાડો પારતે પળુ ઘાં—આહ, તું નહિ
સમજ ?

‘હા, સમજ !’ તેણી નરમથોંસ જોયો બન-
તાં બોલી. તેણીની આંખમાં આંસુ હતાં છતાં
દમીને બોલી, ‘એવચુને લાગ્યું કે અડખાને
જાગેત કરવાની જરૂર નથી.’

‘બરાબર, પણ હું ધારું છું તેમ બીજું મોટું
કારણ હોવું જોઈએ.’

‘તે શું ?’

‘તું ? તારે માટે એને મોટું માન છે ને થોડા
દિવસ થયાં તું એ કારવાની કંપનીમાં ફરતીની ને
તેને રીઝવતીતી તેથી તને રોમ દુઃખ થાય ફરી-’

‘બસ—બસ ! ના સંતાવ !’ તેણી રડમસ
એહરે બોલી, ‘જા, દીકરા.....ચુક નાખડ !’

એ કલાક પછી અદી મહેતા બહાદુરજી
કેસર દમેશને માટે છોડી ગયો. સોરાળ કોઠવા-
લને ખાસ આગ્રહથી રાખવામાં આવ્યો. મિસ
દીવાને તેણીની માનીતી કુતરી એમીલી મળા
અને તે દિવસથી બેપસીના વિચારોમાં મોટા
ફેરફાર થઈ અગરગચ્ચાઓ સામેનો તેણીનો
તુરુકાર હવામાં પીગળી ગયો. આજે પારસી
કામંતું નવું વર્ષ છે અને બહાદુરજી કેસરમાં
કાંધક જામરી ધધુબર ટેબલપર ચાલે છે. આજે
મિસ બેપસી બહાદુરજીએ મીસીસ સોરાજ કોઠ-
વાલ થવાનું કહ્યું છે ને તે એરીમોટોક્રીક
ક્રેટબ અશાળીમાં ગાયા દીવાનું બની ગઈ છે.

કોઈ કોઈ દહાડો.

લાઈવ પોતાના ઘરાને સવાસો કરી તેનું પાંક-
વીને પલેથર કરી મુક્યું.

‘તમે દાર પીઓ છ કે ?’

‘હાહ !’

‘ચૂંચો કે થોડો ?’

‘થોડો—બસતી !’

‘દરરોજ છાકડા ચાએછ ?’

‘નહિહ !’

‘કોઈ દહાડો છાકડા ચંચાહ ?’

‘હાહ !’

‘મહિનામાં કેટલીવાર ?’

‘અડવાડયામાં પાંચ સાત વાર !’

‘દહાડામાં કેટલીકવાર દાર પીઓહ ?’

‘કોઈ કોઈ વાર.’

‘કેટલા વખતને અંતરે.’

‘પા કલાક કે વીસ મીનીટ ને !’

લાઈવે કંપાળી ક્યું.

એ અજમાવી જો જો.

‘અરે એ એમ કેમ મયું ?’ ગમે અડવાડયે તેા

એ લોક કોઈ ચંચાંતાને આજે તો પરણી ગયાં !’

‘હા છાપાએ કમાલ કરી છે.’

‘પણ ગમે અડવાડયે તેને એ આજે કીસ કરવા

માટે સો રૂપિયાનો દંડ થયો ને ?’

‘હા, પણ કોઈમાં તેણે જાણવું કે સો તો શું
પણ હજારનો દંડ થતે તો મુલકો ન હતા કેમકે
તેણીની એક કીસ બાપો રૂપિયા કરતાં કિમતી હતી !
સમજાયો ને ગંડુ ?’

જુરીની વાત.

‘આજે બપોરે અને તમારા પપા ક્વેરી બનર-
માં મળ્યાં.’

‘બરેબર, તેવજ કેમ હતા ?’ પપાની શાહી.

દીકરીએ પુછ્યું.

‘બીચારો રડમસને કંટાળી ગયો જાણ્યો !’

‘તદન ધાંધો અથા હતા ?’

‘હા ! છંદથી નકામી હોય તેમ વાત કરતે હતે.’

‘ઓહ, થંકસ...હું એવું જુરી છું.’

‘જુરી !...તું કોણ દીકરી છે કે જુની ?’

‘નહિ ને, તમે જો રા જો ! જુની ને ફુની છું !’

એ તો પપા મારે માટે પપેતીની એક લેવામાં પોતાના
બધા પૈસા અચી ભેગા હશે તે એમ કહેતા હશે. હમે
સના એવજ એવાં દાંધા બંધ્યાં છે !’ વાંદરે હું !

भरभोता येला.

પાતાવરણ બદલાયછું જેવાને ઉત્સુક હોવાનું
મનાય છે. બીજાઓ કરતાં એમને એવી અભિ-
લાષા થવાનું કારણ શોધીએ તો એટલું જણાયે
કે પ્રભુની કૃપાથી તેઓ એવી સ્થિતિમાં મુકાયા
હતા કે તેઓની દૃષ્ટિમયાદ વિશાળ બની
પ્રત્યેક મહા પુરુષની દૃષ્ટિએ થોડું બંધુ સંત્ય
જણાયું, અને તેઓ તે સંત્યને આગળ કરી
પોતાની કલ્પના પ્રમાણે ચાલુ વસ્તુસ્થિતિમાં
ફેરફાર કરવાને મંથ્યા. આ રીતે જગતમાં સુધાર-
ના પ્રયાસો પરાપૂર્વથી આત્મા આવે છે. પોતે
જેયું તે બીજાને બતાવવું; પરસ્પર ઉપકારક
બની સર્વેએ સુખી થવું એવું એ સુધારકો
મચ્છે છે.

કવિએ ગાયું કે ‘ સકળ જન બંધનથી
રીમાય. ’ બંધન અનેક તરેહનાં હોય. માણસ
પોતે પણ પોતાનાં બંધનો બનાવે છે. સમા-
જનાં પણ બંધન હોય છે. રાત્ર્ય તરેહનાં પણ
બંધનો હોય છે. પ્રત્યેક બંધન તે એક પ્રકારનું
દુઃખ છે. ન્તે એ બંધનથી વધારે મોડું દુઃખ
દૂર ના થતું હોય અથવા અટકાવાનું ના હોય
તો તે બંધન નકામું અને બેબજાર છે. પરંતુ
બધાં બંધનો બેબજાર નથી. કેટલાંક તો ખુદીથી
બધા સંસ્કારી જતો સ્વીકારે છે. દાખલા તરીકે
નીતિનું બંધન છે, ધર્મનાં પણ બંધનો છે. એ
બંધનોમાં પ્રભુની પ્રીતિ આપણા ઉપર રહે
અને આપણું અંતઃકરણ કહે તે પ્રમાણે આપણે
ચાલવું એ જે બંધન તે બધાએ સ્વીકારવું
જોઈએ. એટલે સુધારાનો અર્થ એવો નથી
કે સારાં તેમજ નકારાં બધાં બંધનો તોડી
નાખનાં. જેનાથી અવ્યુદય અને નિઃશ્રેષ્ઠ સાધી
શકાય તે અવશ્યનાં છે પરંતુ જે આપણાં સુખ
અને ઉદયમાં આડે આવનારાં છે તેના ઉચ્છેદ
થેવા જોઈએ.

સ્વીકારે કહે છે કે માણા ફરવે મહાદેવ મળતા
નથી. પ્રભુ તો કામ કરનારની સમક્ષ ઉભો છે.
કામ કરનામાં કુશળ થવું એજ પ્રભુપદને પામ-
વાનો પરમપંથ છે જે કામ કરે છે તે પાંચરની
સકાય માગી શકે છે અને મેળવી શકે છે. હિંમતે

મરદા તો મદદ ખુદા. શુભ પ્રયત્નમાં રહેનારજ
પ્રભુના ધામ પ્રત્યે પ્રયાણ કરે છે. પ્રભુને દ્વારે
તેઓને નિશ્ચિત છે. પ્રભુએ મંગળ મંદિર
ખોલીને જેનો સ્વીકાર કર્યો-સત્કાર કર્યો તે
હતમંપદને પામ્યો. તેને પછી સુધારો શું તેની
કદાકૃત નથી. જનસમાજની સેવા કરવાનું સર્વનું
વલણ થાય તો યોગ્ય સુધારો થયો એમ પણ
કેટલાક કહે છે. ક્યસર જેવાને પૂછ્યું હોય તો
સકળ જગત ઉપર જર્મન રાજ્ય થાય તો
આદિનું કર્તવ્ય પૂરું થયું, એમ કદાચ ઉત્તર
મળે. શ્રીયુત ગાંધી પોતાનાં દેશ બાંધવોને.
પોતાનું પોત જાળવવાનું કહે છે. ભારતનો
માન બંજ ન થાય તે વિષે બહુજ કાળજી રાખ-
વાનું સૂચવે છે. સ્વમાન ખાતર બધું તજવાનું
શીખવે છે. શ્રી કૃષ્ણજીને પણ પોતાનું સ્વમાન
હોય છે. આપણે તે પોષવંતું છે-હું દેવાનું નથી.
અભય એજ સર્વ સુખનું મૂળ છે. મોક્ષ મેળવવાનું
પદ્ધતિ પગથીયું અભય છે. આપણે સહુ અભય
યજ્ઞ-બય સહિત રહી શકીએ, તો સુધારો થયો
એમ એ રીતે કહે છે. સહુ કેળવણી લખને સમ-
જદાર ધાય તો પોતાને જે સંકટ હોય તે દૂર કરી
શકે એમ જે ધારતો હોય તેના વિચાર પ્રમાણે
સુધારો એટલે સંસ્કારી અને સમજદાર થતું તે.
એ વાત ખરી કે જેની શરીરસંપત્તિ સારી અને
જેને સંમજ સારી હોય તેને બય હોય નહીં. એ
ઉપરાંત જો તે વિવેકી અને સંસ્કારી હોય તો તે
જીવ કહે નહીં અને સુખી પવિત્ર જીવન ગાળી
શકે. પોતાનાં મંદુર પ્રકાશ વડે પોતાની આસ-
પાસનો પ્રદેશ તે ઉજળો વાજળો દેખાડી શકે.
અંધકારમાંથી તે ભાગને પ્રકાશમાં આણી શકે
આપણે એ ઉપદેશ સાંભળીશું ? નિર્ભય થઈ
ભેદ બાવથી દૂર રહીશું ?

સંપ ત્યાં જ્યાં એકં ત્યાં બળ. હૃદયમાં
કલિ હોય તો સુખ સંતાપ નહય. કલિ કાઢી
નાખીએ તો સુખ ગળી શકે, કલિ એ સેતાન
છે, અને વેષ પારણ કરી શકે છે-કેવળાર

“મારી વિંટી”

એક સ્તંભ.

(ગુણશન માટે ખાસ).

લખનાર—માસીની મીઠાં.

મરે મારા ગુણશનજી ! મરે આટલું માર
નાનુ મરેમર, જેવું લખાન લેવું બા ! મરે,
મોટાં મોટાં ન્યુસોમાં, મરે જેવું મારે લખાન,
કોઈની જોશમાંથી નહીં આવે ! ત્યારે મારી
મતમાંની મરે, અને જીવ ગોરાણી, બધું બધું
લખે, ત્યારે મનેથી જરા અકરવકર થઈ આવી,
કે હુંથી મરે કાંઈ લખું, ત્યારે તેઓ ખીચારા,
પોતાનાં કામમાં રોકાયે છે, અને મતમાં તો
જરાબરજી અધાને પતલાં કરતી આવી છે, ત્યારે
માં. મને તો મારી ઉપર બનેલોજ અનુભવ
કહેવા કીક લાગે છે. મરે કંઠાણી ! કાંઈ પુછે !
મારી કાંઈમાંથી શું ખુદાબક્ષ કરશે નજરા મુવા
જેરાંઓ પરવાર મેળવી બેઠાં, કે જેમ લેવા
તેઓની અકરીકત ! કાંઈ પાદરજ નહીં.

એવું જ અરવું કાંઈ મારાં નસીમમાં હશે,
તે બા બની મરું. પણ સાચું નસીમે તે લખવા
મને એમ સવલ પડ્યું. આ તારો મારાં ગુણ-
શમાં કોઈની તરફમચીમ કરી લાવેલી કવીતા
આવી ગઈ તે વાંચી, રમુજ સાથે, તેમાં
એમતેમ ફેરફાર કરી આ બધું તપકાતી દીધું
છે. બાકી મારી કાંઈ કવિતમ નથી જોઈ દાખા !
અધિપતિ રાજ ! તમે કાંઈ હસતા નાં જો !
પણ અગોલા અમોલા બધું કોઈનાં નાખતે !
હા બા ! જે જરાથી બુધ કાંઈથી તો પછી,
હુથી મોટાં મોટાં કવિ અને લેખકોની સફમાં

જઈ તમારી ધૂળ કાઢી નાખસ ! હા બા ! હું
તો પેહેલાથીજ કહું છે કે મ્હારામાં કાંઈ બુધ તો
નથીજ, પણ એકજ કમગમત એજ છે. તે
એજ કે બધું સાફ સાફ કહી દેવું, સાચું હોય,
તેજ બોલી દેવું !

ચાલો હવે શરૂ કરજી, જે સંભાળીને વાંચ-
જો ! મ્હારા વિચાર પ્રમાણેજ મેં સઘળું મ્હારી
કપમાં, વાર્તારે ગોઠવ્યું.

... પહેલાં તો હું અદરોઈ સુકીજી, પણ
કમગમત નસીમનો ફાટો એવાં બેનને ગેપ
કરતો હતો, કે પેત્રી (મરે અવાસ બધાં, ને
કાપલા રવા) એનગેજમેન્ટ રીંગ, જે મને પહે-
રાવવામાં આવી હતી, તે તો આપણે તેજ
દાસે કપાટમાં, નથી સપાટની તળે દાંડી દીધી.
બધું, છતાં જીવે, સ્વતંત્રપણે છોડી દેવું અને
ગુલામગીરીનું સીલ અંગમાં ઉપર ચાલુ રાખ-
વું મને તો બાં નથી ગમેતું. હા મ્હારો વક્ત-
વો મ્હારા જીવમાં છે. ખરો, પણ “વિંટી”
થીજ કાંઈ સાચું અનગેજમેન્ટ કહેવાય નહીં
(મરે, એવી વિંટી, શિંટીઓના કેવાં હાથે,
હવાઈ હું તો જોઈ વલીજ, અને તેના શાટકો
કાટમાંથી પુરતા મુકવાજ ગયા)-અરે અરે,
હું મુઠ શું લખતી શું લખવાં પર ઉતરી પરી.
મરે, મ્હારો બેનું મરે, શું હું, શું બોલાઈ
બયેયેયેઈ-હા, પણ બા, એમજ છે. વિંટી,

“ પણ ખંદાએ ચાલુ તો રાખી બહુજી
અને ધીરેથી તેવનતો ઘણા બંદુ, છક ”
મરે ! આવીને તેજનની મહારી પાંચે બકબક
સરે ઘણ, તેથી હું - હાવકુ મોંઢ રાખી, જરા
મનમાં હસતી, રમુજ જોયા ઉભી રહી, તો
છ બરાયા, કેથા ધરાના લીધેલા, મનમાંજ મઘ-
દાઈ રહ્યા !

“ મેં જોયું કે તેવનને હસવું આવ્યું
મારે કામ કાઢવા મને રે ફાગ્યુ
હું નાચ્યો, ને કુશ્યો, ને કીધારે દોગ
ને હર હર વસાહના પ્યારનાથી એણે
આ જોઈને તો તેણી બહુ હસવા પડી
હવેજ હાથ માંગવાની, આવી ઘડી ”
મરેરે, લેકા ફેકટના “કામીક ફીલમ ”
જોયા પૈસા ખરચી, રીતેમામાં જાયેછ !
મરે મુઠું મને તો આછતું જોવાતુંજ મર્યું,
અને તેમી વળી પડછાયોજ નહી પચ્છ ખરે-
ખરો જ્યેતો સીનેમા ! તેવન તો ધર્મા ધરાયાજ
નહી, અને મનમાં તો મને બખબખસ માની
જ લીધી હું !

“ પછી મેં કહ્યું કે જો બાપુ બહી !
કે સરજતમાં મુળને, એ તું રે મળી
હવેજ મારી મુરફેલી ગઈ છે રળી
કે મુજ મનને બાવતી તું શુભ કળી
હું તુજને મારો પ્યાર બહેર ફરજ
ને તારા ઉપર હું આજવીજ મરજ ”

મરે ! સારું ચપુ કે આ નાટક હું એખતીજ
જોતી હતી નહી તો હસતાં હસતાં પાંસરાને
થોડી વારમાંજ રલેનગના ગરમ સેક કરવા
પડતે. ખજું સાંભળતાંજ, માસથી યુસ દછને
હસાઈ જવાયું ! હા ! આ હસુ નહી તો શું
માણેકરાતી મુખાંધ પર રહું ! ચાલો હવે પૂરજ
કરવા દેઓ ! અને તેથી બંધમેસની કવિતા-
માંજ ચાલુ રાખ્યુંછ :

“ આ સાંભળીને પેલી ખડખડ હતી,
ને જાલી કે, “ કામનું ગયુછ ધસી
હું તો બા પહેલાંથીજ અદરાયલી ઉક ”

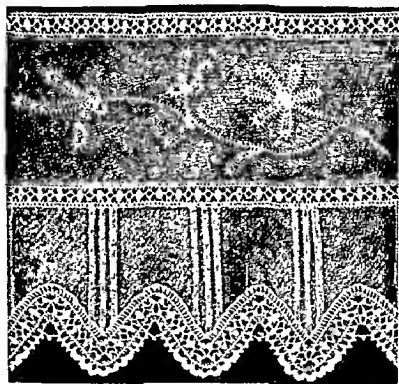
હવે વનને એથી “ જીતું શું કહું ”
આ સાંભળતાં, પેલા પ્યાર ઘેરાને
“ દેખાવ ખસ “ અધઝગો ” નેજ ભુલાવે ! કેલ
તો ટસટસ થાય કે જોય જાણે શું ને શું
કરી નાંખે, મગ, પણ અમલ તો એવન જાણ
ના હતા કે “ મારા બીડીશ રાજ્ય પતિનો છે.”
પણ આખેર ખખાળ્યા-અરે બરાડ્યા !

“ તે, તોડી નહી કેમ રે તું પહેલાંથી આ-
કે ટોડી તેં નાખી, મુજ પ્યારની બન ”
મેં ધીરજથી, બે ટગતાં હડી જઈ જવાબ વાજ્યો.
“ પણ હું શું જાણું કે, બા તમે કરશે એમ
તો વાલતેબી, “ મીઠ કરકી તજને તેમ
હું જાણું કોઈ હોરો, બા કાતરીયાં ગોપ
કોણ જાણે ફટા હોય કાંઈ ભેળનો મેપ
એમ ચકોલ બની પ્યાર કરવાનો હોય
તો લાગે કે ધીરજથી, પ્રથમ પહેલું જોય ”
પણ જો તો સમાપ્ત થતુ આવેછ, જહેન !
બીચારો ફફડી ચટકી, ડોળા કાઢતો, પ્યારને
સેસ બરતો ચાલવા લાગ્યો. તો ચાલે નહી તો,
પોતાનો ફેસતો ટરાવે ! અરે પણ સખર, તેવજ
તો પાછા આવતા દેખાયછ ! તે આવીને બરા-
ડ્યા લાગ્યો...

“ પણ તરતજ પાડે આવી જોલશે ચઢાવી લીજ,
કે કદાં છે મુઠ મહારી, “ એનગેનમેન્ટ રીંગ ”
પણ હું કાંઈ તેને જનાય આપવા બંધા-
ચલીજ નહીં હતી ! જો મુઠો, વાત લાયેછ !
ધરનો ધણી હું ને જહાર નીકળ તું—આપણે
તો “ નો કાઠા—” કરી દીધા-ત્યારે
“ ફફડીને ચટકીને ગંધા ત્હાંથી ચાર,
રેર મુકશે, ત્યારથી પવિત તે પ્યાર.”

હવેજ બા એનગેનમેન્ટ રીંગની મેં યાદ
દીધી, ને રખે બીજા ઇન્ચમજીઓ, નાસીપાસ
થાય, તે મારે “ રીંગ ” પહેરીને ફરજ, માય !
તમે ફરો કે ના ફરો, તમારું કામ છે-પણ અનુ-
ભવ કોઈ ચીજછળ જાયે ! ફરી મંજીશું તેટલાં
અધિપતિ મુલશન રાજ, તમે જગ્યા આપશે
તે મારે ઉપકારી કુંછ. ચાલો સાહેબજી.

Fancy border.

सदरानी डोर.

ભરત-ગુંથણ.

ઝાણી બ્રેડથી ભરતકામ કીધેલો અને તેવીજ બ્રેડથી કોષેનું

ગુંથણકામ કીધેલો એક સુંદર

નેટનો સદરો.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

ખનાર—મીસીસ પીરોજી રસ્તમ દાપડ

નેટનો ભરેલો સદરો પારસી બાનુ-
એને ઘણો પસંદ છે. આ સદરો કરવા-
માં સહેલો, દેખાવમાં સુંદર ને કીંમતમાં
સસ્તો છે. જોઈતી ચીજો ગોર્ડન બ્રેડ
પેરીલસ્ટાક્રોષે કાટન.નં. ૮૦ (Gordon
Braid, Perilusta crochet cotton
No. 80) જે એવન્સ ક્રેજરને ત્યાં મળશે.

ઝીણી નેટ લઈ સદરાની કાર જેટલી
લાંબી જોઈએ તેવો ને આ ડીઝાઇન
પહોળા ઇમાં આવી રહે એટલો કટકો
કાઢી ડીઝાઇન ચીતરી યા છપાવી બ્રેડ
ટાંકી, ભરી જાવો. ઝીણા કાંટલાંને કારો
લઈ ચિત્રમાં જોઈ ભરશે, તે જલદી
સમજ પડશે.

વચમાંના બંને ઇનસરશન કેમ ગુંથ-
વા તેની સમજણ આપું છું.

ઝીણાં ઇનસરશન.

બ્રેડનો એક છેડો લઈ 'ગુંથવાનું' શ-
રૂ કરો * પાસે પાસેના બે લુપમાં એકેક
સાદો ટાંકો, ૫ સાંકળી, એક લુપ છોડી
બીજામાં ૩ પાસા, ૫ સાંકળી, * નિશા
નીધી શરૂ કરો, અને એમ સદરાની
પહોળાઈ સુધી ગુંથી જાવો.

સામેની હાર-જેમ પહેલી હારે કીધું
તેજ પ્રમાણે 'ગુંથવાનું', પણ ૩ પાસાની
આગળની ને પાછળની બંને સાંકળીમાં
જોડાનું કરતું જવાનું. ચિત્રમાં જોશે તે
જલદી સમજ પડશે.

નેટનો જે ઇનસરશન બ્રેડથી બંધો,
તેની બંને બાંજુ છીણી અમરેદીની કાર
ઝીટી રાખો. પહેલો ઇનસરશન ઉપરથી
સુકો. છેક છેડેનો નેટનો પટો લેસ સાથ-

ને હવે કરવાનો છે. પેહેલે લેસ ગુથયો. લેસને માટે બ્રેકની વચમાંની તરાંહ ઉપર માફક ગુથવાની, પણ અંને ખૂણા જુદી રીતના છે. * ૩ પાસાવાળા ૪ ટુપ કયા પછી ૫ ટુપ છોડી દઈ ૬ ઠામાં ૧ સાંક-

૩ પાસા, પછી બીજા ત્રણ ટુપ પછી ૫ સાંકળી, એ સાદા ટાંકા. (૨ જાને ૩ જા ટુપમાં) ૬ સાંકળી, બીજા એ ટુપમાં એ પાસા, ૫ સાંકળી અને ૪ પાસા વળી બીજા ગુથી * નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો. હવે બીજા હાર કરો, ત્યારે જેમ ઉપર ઇન્સરશનમાં જોડી હતી, તેમ સામી બાજુ જોડતાં જલો. બહાર ને ઉપરની હાર-૧ પાસો, ૨ સાંકળી દરેક ટુપમાં, પણ નીચેની દરેક જોળ કીનારી આવે, ત્યારે ૫ ટુપ છોડી ૬ ઠાં ટુપમાં ૧ પાસો કરવાનો અને તે વખતે વચ્ચે સાંકળી બીજાકુલ કરવાની નહિ.

નીચેની કીનારી—પહેલી ઉપરની પોઇન્ટ ન્યાં છેલ્લા ૩ પાસાનો ટુપ આવેલો છે ત્યાંથી તેની એક આગળના ટુપમાંથી બહારની બાજુથી શરૂ કરો. તે ટુપમાં ૨ પાસા, * ૨ ટુપ છોડી ૩ જામાં ૧ પાસો, એક સુકી બીજા ટુપમાં ૧ પાસો, એમ બીજા વખત પણ કરો, ૨ ટુપ છોડી ૩ જાં ૨ પાસા, ૩ સાંકળી, ૨ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૩ વખત ૪ સાંકળી, ૨ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૮ સાંકળી, ૨ ટુપ છોડી બીજા બેમાં ૨ સાદા

ટાંકા, ૪ સાંકળી બીજા ટુપમાં ૨ સાદા ટાંકા એમ ૫ વખત, ૮ સાંકળી, ૩ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૪ સાંકળી એક સુકી બીજા ટુપમાં ૨ પાસા, ૩ સાંકળી, ૨ જાં પીકટમાં ૨ પાસા ૩ વખત * નિશાનીથી શરૂ કરો, અને એમ ગુથી જાવો.

* પેહેલી હારની ૮ સાંકળીવાળાં ટુપની ૩ ખાંચા આગળથી શરૂ કરી દરેક ત્રણે ખાંચામાં ૩ પાસા, ૪ સાંકળી, ૩ પાસા એમ કરો; ૧૦ પાસા, એક સાદો ટાંકો. બીજા ટુપમાં, દરેક ૫ સાંકળીવાળાં ટુપમાં ૭ પાસા ૧ સાદો ટાંકો, ૧૦ પાસા, ૧ સાદો ટાંકો. બીજામાં, બીજા ત્રણે ખાંચાઓ માંહેલા દરેકમાં ૩ સાદા ટાંકા, ૪ સાંકળી ૩ સાદા ટાંકા, ૧૦ સાંકળી જેમાંથી ૫ સાંકળીનું પીકટ કરો, ૫ સાંકળી કરી સામી બાજુ જોડી નાખો. * નિશાનીથી શરૂ કરી ગુથી જાવો. એ લેસ ગુથાય કે ન્યાં હેઠેનું કોર્નર આવે તે બાજુ નેટની ત્રણ પ્લીટ કીધેલી છે, તેમ પેહેલે કરી જઈ લેસ ઉપરથી સુકી જઈ નેટને પછવાડેથી સફાઈથી કાંપી કાઢવી નહિ તો પેહેલેથી નેટ કાંપી સફાઈથી વાળો દઈ પછી ઉપરથી લેસ સુકી દેવી. હવે વચમાંના ઇન્સરશન બાકી રહ્યા છે, તે અંને નેટનાં કંટકા સાથે મેળવી જોડી દો, એટલે સદરાની લેસ તૈયાર થઈ પછી એક લેસ ઉપરના બાકી સદરાનાં લાંગ સાથે જોડી દો.

આચિન તવારિખમાં એક ડોક્યું.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

લખનાર-મ. ડા. ખસલા.

૧૭૬૦ માં રચાયેલી નિશાળ-ટોમસ બેડ્ડુક નામના શખે એડીનબર્ગ (સ્કોટલેન્ડ) માં સને ૧૭૬૦ માં રચાયેલી.

મરણ-દરેક સેકન્ડે બે મહાસોની યાને કલાકનાં ૧૨૦ અને દિવસમાં ૨૮૮૦ એટલે લગભગ ૩૦૦૦ ની રાશી આવે છે.

હીરા અને કાચની કસોટી-જીલપર લગાડવાથી ખરા હીરા હશે તો બહુ ઠંડા લાગશે.

૪૭૭૮ માં કામ-બાહુ પુરાણા વખતનું (ઇ. સ. પૂર્વે ૨૦૦૦ વર્ષ, યાને નજદીક ૪૦૦૦ વર્ષનું) જણાયેલું છે.

નેકટ્રીક ટેલીગ્રાફ-સને ૧૮૫૦ માં પહેલ વહેલી ડાંવરથી કેપ ક્રીકનેક મુધી નખાયા.

જર્મન રાજ્ય ફરી બંધારણ-તા. ૧૮ મી જાન્યુઆરી ૧૮૭૧ માં થયું હતું.

કાચની આરતી-સને ૧૩૦૦ માં વેનીસમાં પહેલી વહેલી બની હતી, અને સને ૧૬૪૩ માં સને લંડનમાં બની હતી. તે પહેલાં પાલીસ કરેલી ધાતુઓ વપરાતી હતી.

શાખડી સ્ટીમરો-સને ૧૮૪૪ માં ઐરલેન્ડમાં પહેલી બધાઇ.

દેવોમીન તેલ-૧૮૨૬ માં રોશનીને માટે વપરાયું. ૧૮૫૦ માં બાળવાના ઉપયોગમાં લેવાયું.

લાઇબ્રેરી-ગ્રાહર લાયબ્રેરી બજા જુના વખતથી લખાતી છે. ઇ. સ. પૂર્વે ૫૪૦ માં પીસીસ-ટ્રેસે એથેન્સમાં પહેલ વહેલી ગ્રાહર લાયબ્રેરી રચાયેલી હતી. એમોઝાન્ટા લાઇબ્રેરી

(ઇ. સ. પૂર્વે ૪૭) માં ચાર લાખ કિંમતી ગ્રંથો ધરાવતી હતી. બ્રિટીશ મ્યુઝીયમમાં ચોપડીઓ રાખવાની અલગ ઇન્ટેન્ડેન્સ માધ્યમ રચાયેલી થવા જાય છે.

સ્ટીલપેન-સરેરાશ મેન્ટો ખપ ૪૦૦૦૦ ને થવા જાય છે.

ફોનોગ્રાફ-સને ૧૮૭૭ માં ડી. એ. એડીસન બનાવ્યો.

ફોટોગ્રાફ-સને ૧૮૦૨ માં પહેલાં ઇંગ્લાંડમાં લેવાયો. સને ૧૮૩૯ માં એચ. એફ. હામ

એટ મેગેરીવ ફોટોગ્રાફ લીધો. ૧૮૭૬ માં ફોટોગ્રાફી માટે વિજ્ઞાનક લાઇટ વપરાય

ખીયાનો ફોર્ટ-ની કોઇ છટલીમાં ૧૭૧૦ માં થયું.

પેટ્ટા-૧૬ મી સદીની આખરે ઇંગ્લાંડમાં પેટ્ટા વાર લખાતું થયું.

સાથુ-ની જનાવટ વેલાતમાં ૧૬ મી સદીમાં શરૂ થયું.

અવાજ-ની ગતી કલાકની ૭૪૩ માઇલની ગતિ થાય છે.

ચરામાં-૧૩ મી સદી (૧૨૯૩) માં એક ઇંડુ સ્થને કરી હતી.

તોફાની વાદળોની ગતી-કલાકની ૩૬ માઇલની ગતિ થાય છે.

ચાલ-વેલાતમાં ૩૫ મીલિએ દાખલ કરી. એવું મેં જાણું છે કે સને ૧૬૫૭ ની પૂર્વે ૬૬

સર અવધરેજ વપરાતી હતી. અને એ વેલાતની કિંમત રૂ. ૬૦) થી રૂ. ૧૫૦ જેટલી હતી !

નવાં સાલ માટે કાંઈ ખુશ ખ્યાલ.

ગુણશન માટે ખાસ

લાખનાર—હરમીસ.

સાલ, નવું સાલ, મુબારક સાલ, દર સોલ, ખુશ ખુશાલ આવી છે અને જાય છે. જે સમયમાં, તરેહ-તાર પ્રકારના આશિષ, મુબારક સંદેશો, તેમજ સર્મા-ચાર, પાઠ પઠોરી, તેમજ દોરત આસનાવે, બાહ મિત્રો પર જાય છે, અને વજતારમાં ત્યાંથી આવે છે. ખાત્રુ તેથી શું તેજ દિવસના મુબારક સંદેશોના સંબંધો રૂપી સંદેશો, 'સિવાય ખીલ્લું' કાંઈ હાસિલ કર્યું હોય? શું કાંઈ તેથી, આખાં વરસમાં કામ આવતો સંબંધ સાંધે હોય-સાચો હોય? ખરેખર જો તેમ થયું હોય, તો થોડુંજ... ઇનસાફને ખાતર કબુલ કરીશું, તો થોડુંજ થોડું-આવા મુબારકી સંદેશો મોકલવા પડેલાં "મન" બચ્ચાં જેવું નિર્માણ, રચ્ય અને માયાણ થયું જોઈએ!

ચાલુ સમાજમાં, કોઈને ઉઠવાની બીજને ટપ-કાની રેવાની, સિતારની અગ્નિ, ન રાખતાં-ગમે એવા ટિકાના બાવને પણ સિતારથી બહુ કરવાજ દાવને વળગી રહી, જો કોવરો શુભરવામાં આવે, તો પોતાને ફાયદો કરે એટલુંજ નહીં પણ "બીજને બહુ કરવું" એવો કિસ્સોના કાવરો, અમલમાં મુકેલો કહેવાય.

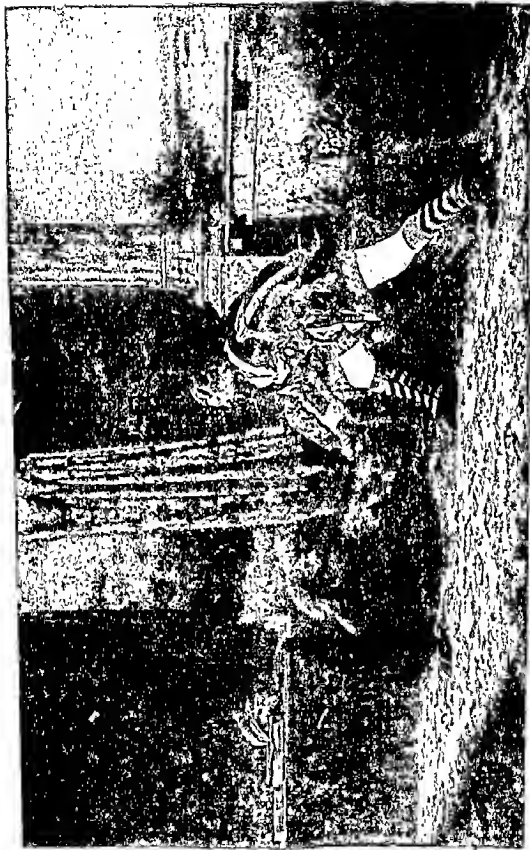
આ મહાન ચક્ર, તો ચાલતું છે, અને કદી અટકશે નહીં ત્યારે એ ચક્રના આગળ વજતાર ખ્યાલ ઉપર મહાર બાંધેલો, તો આગળ વિચાર ઉપર આવશે કે "મનુષ્ય પોતાના મકરને હવે ઊઠી દે, "સનકાર" ના વિચાર ઉપર અમલ કરતો ચક્ર ચલાવશે, તો હીલુબાચ બનાવેલા બનતા બાવલ, સાવ જગત પરથી નિકળતાં જશે! એ ચાતમાં બંધાતી આદેશો રાખેલા નહીં, કારણ તેમ જાય એવેશક ખરી વાળે.

શું કોઈ અને કહેરના આવેશમાં લહેર કરી, કાંઈ મુખ્ય પ્રસંગ લાવશે? કદી નહીં. શું કીનાના કાર માં, બીજને કાર કરી, તમારી ગતિને સતકાર્થોમાં સમેલન થશેની જોવા ઉમેદ રાખશે? એવી ઉમેદ રાખો તો તે ખોટી કહેવાય. જેમાં તમને મુખ, તેમજ બીજને મુખ. જેમાં તમને ફઃખ, તેમાં બીજને ફઃખ કેમ ન હોય?

મનુષ્ય જેટલી ડુવા દે છે, જેટલી ભલી લાગણી જોડે કરે છે, અરે, તે ખરી હોય! કારણ કે જ્યારે જોડે હોય, ત્યારે સાફજ બહારથી દેખાય છે, જ્યારે સાંભળીએ છીએ ત્યારે રૂઢી સાંભળીએ છીએ. પછી અસરમાં કસર કેમ વાર? કસર એટલા માટે કે જે જોડેમાં દેખાય છે, અને જુલુ સંભળાય છે તે સિતારના ઉઠાણ પ્રેમભાવથી નવીન માટે "અસરમાં કસર" રહે છે.

તાકીરી મુખ માટે, ઇનસાન બહારના લાવ ઉપરજ નમવ કેંકરું વ્યાખ્યું છે. મુખ માટે બીજના માંકની સાંધે રોયે છે, પ્રેમ માટે તારસ તો રહે છે, આભુપણ માટે હિર્ષભાવ પેદા કરે છે, બીજનું વધુ જોઈ અદેખાઈની આગના સાહવાને તેડાં કરે છે, બીજના જોયલા હંચ સ્થાન ઉપર લોભાઈ, પોતાની તાકાત ઉપરાંત ઉજળવા જાય છે, તેમાં યાપ ખાય છે, યાપ ખાતાં પણ તેવું સ્થાન મેળવવા અનેક પ્રકારના યાપ કરે છે; સેવટ શું આવે છે? અતે અમુખ! એવી ઉમેદને બાંધ રાખો! હોરાને કાણમાં રાખો, અને જ્યારે મુખ લેવા બદલે, મેળવવા બદલે (જે કદી નથી મેળવવાનું) બીજને આપવા કોયેશ તો તેમજ તમેને મુખ થશે, તમાર ફઃખ જશે.

દેમજ ખાગ, આપણને કેવો અચ્છો દાખલો

અધિકારમાં રહેલી

The Manoranjan Press, BOMBAY.

Photo by "Dawn."

DHARMA-VIJAYA.

OR

The Triumph of Udhishthira, the Righteous King, in the Great War of the Maha—Bharata.

By—Trimbakrai Jadarai Desai, Bar-at-Law.

(N. B. By taking the first letters of the under mentioned lines we get
an Acrostic as follows:—

The Editor of the Gulshan sends Pateli Greetings to his
Subscribers and fervently prays for the Triumph
of Righteousness and Complete Victory
to His Majesty the King, George V,
Emperor of India.)

There lived in the Ancient India,
Hari's Bhakta, Udhishthir,
Eldest of the Righteous Pandavs,
Ever known as Dharma-Vir;
Dharma-Putra, Dharma-Raja,
Indraprastha's Dharmik King;
Therefore, on this Parsi New Year,
Of him let me something sing:—
Rulers of the Chandra-Vamsha,
Often held the Northern Hind
From the Mouth of Brahmaputra,
To the Sindhu-flooded Sindh.
Heir of Bharat's Bharat-Khanda,
Eldest Pandav was by Right,

Galling was it to their Cousins,
Up they rose by Right of Might.
Lo! Duryodhan and Dushshāsana,
Seniors of the Kaurav Chiefs,
Headed them in plans deceitful,
Aimed at causing countless griefs.
Not enduring Pandavs' Fortune,
Secret set their house aflame,
Ere they fled from Várnā-vata,
Now apprised of Kauravs' game.
Dressed like Brahmans, in the fore-
Sought their safety in their flight
Pandav-brothers, Mother-Kunti,
All afflicted, in their plight.

Must his Stars and Fortunes wane.
 Pounces, therefore, on the Matsyas,
 Leagued with Friend Trigartas' King,
 Eastward, Southward, fights Virata,
 To the North he forms a ring.
 Even though disguised as Eunuch,
 Vrihan-Nala, Arjun starts,
 In the Battle with the Kauravs,
 Calmly mighty missiles darts.
 Through the serried ranks of heroes,
 Onward drives Prince Uttar's car,
 Rescues Matsya's costly cattle,
 Yelling here, there and far.
 Though Duryodhan finds out Arjun,
 Out the Thirteenth Year hath run !
 Hurries home in wild confusion,
 In his Shame surpassed by none.
 Soon the grateful King of Matsyas,
 Makes an offer of his Bride,
 Abhimanyu, son of Arjun,
 Joins himself to her with pride.
 Ere the Wedding Party breaks off,
 Statesmen throng the Council Hall,
 Through Shri Krishna to Duryodhan,
 Yudhishtira's Rights recall.
 There before the Kuru Chieftains,
 He puts forth the Terms of Peace,
 Elders all agree with Krishna,
 Krishna wants that War should cease.
 To him yielded yea, Duryodhan,
 Not a bit of ground doth give,
 Ground that needle's point can cover,
 Gives he not till Kauravs live !
 Endless is Duryodhan's hatred,
 Oddly doth the War begin,
 Ruthless Slaughter of brave Heroes,
 Gobi-Gardan, Kith and Kin !
 Even Bhishma, Drona, Karna,
 Valiant Salva, fight and die !

Meets and breaks Duryodhan's thigh !
 Panda-Patras, Krishna-Bhaktas,
 Ever righteous, all survive,
 Raise Udhishthir to the Gadi,
 Of the subjects, hearts revive.
 Round the Hind, for Ashvamedha,
 On the Sacred Ashva flies,
 Floats their Chakravarti Standard,
 In the midst of Indian skies !
 Now, over India, Gulshan-Readers !
 Doth the British Banner fly,
 India's Emperor be Victorious !
 Amen ! Peace to all ! Goodbye !

HE COULD SAY LOTS !

CUSTOMER : " I've been cheated.
 I thought you said this parrot was a
 remarkable bird."

BIRD FANCIER : " Yes, sir. What I
 said was that he had been brought up
 in the company of learned men, and
 was full of philosophy and scholarship.
 Of course, he don't talk. Meer words
 have no attraction for him. But he's
 a remarkable parrot because he's a
 great thinker."

WHY THE RAT WAS POPULAR

A PRISONER JUSTICE was retained jail
 saw a prisoner who had a rat, and said:
 " Ah ! you have a pet, I see."

Convict : " Yes, sir ; I feeds him
 every day. I thinks more of that ere
 rat than any other living creature."

Magistrate : " Ah in every man
 there's something of the angel left, if
 one can only find it. How came you
 to take such a fancy to the rat ?"

ફરતાં મોતી જડાવું કુમકરે, કાંચળીના પુરૂં કોર.

મૃગ માયાથી આ મારતાંરે, વધારે યસો વિપરીત;

મોટે હક ઊડી દો માનુંનીરે, હંચામાં ધારી હિત.

વેણુ રામજીના મુંછી વિગતેરે, સિતાજીને યથો ન સતોષ;

ઓશું મનમાં લાવીને જ્યથાંરે, રૂઢિઆમાં રાખીને રોષ.૫

સીતાજી—

કંથ રોનેરી કાંચળી શું કંકરે, મૃગ કાંચળીનું છે મન;

મણિ મોતીની મુખીને મોહિનીરે, વસવું ગમે છે આરન.૬

મોટે રામજી આ મૃગ મારીનેરે, સિવરાવને કાંચળી રોષ;

વનવાસીને વનજી રોમતાંરે, હીરા-માણેક-મોતી ન હોય.૭

રવામિ મહિયર મ્હારું ન હુંકરુંરે, મારું હુંકરું નથી

મેશાળ;

મ્હારો કંથ નથી કલાગરોરે, વધુપર રાખે દોણ વ્હાવ.૮

કંથ મ્હારો ન કોટ પુરા કરેરે, લડમણુ ન લડાવે લાડ;

હોંસ મનની પુરે ન હેનથીરે, પતિનેા શું દુનું માનું પાડ.૯

સિતાજીના જોડણી સાંભળીરે, સ્મરારે નેત્રીઓ રોષ;

શ્રીરામ—

થેડી સિતાજી થેલું ન જોડીએરે,

દૈવે નવ દીછએ દોષ. ૧

તમને રામ સિવરાવે કાંચળીરે, લડમણુ લડાવે લાડ;

ઓશું જોડીએ નહિ અનભાગીરે, પતિ કેરો

૩ સિતાજી પડીઆં બહુ રોડમાં રે, દૈયાની જતી

રહી દામ.

૪ લડમણુ—

લાશી એવાં વેણુ ન લાખીએરે,

જનકીતાય માર્થો ન નવ

બૂડી જાઓ એથી બ્રમણુ રે, હીક જવાથી નવ યાય.

સિતાજી—

સિતાજીએ એવું સાંભળીરે, કડવાં કીધાં લડમણુને કહે

સિતાજીના વચનેા સાંભળી રે, નીચાં કીધાં

લડમણુને નેણુ. ૧

લડમણુ—

સતી સિતાજી એવું ન જોડીએરે,

બન્યુ રામ માર્થો નવ નવ

નેત્રે જાહું વનમાં રે, જનકી મુંડારો ન જરાય. ૧૧

(ઉચસાં.)

એમ કહીને દીધી આણ,

ધરીને શ્રી રઘુવરનું ધ્યાન,

રઘુજી સિતા કરેરો રોષ.

નિકળરો નદિ જાદાર નકામ.

આણ દહને અરણ્યમાં,

જનકી મુખી લડમણુ જાય;

એડાં જનકી બારણામાં,

મેંડી એક મહેલવાતમાં જે, જ્યાં જનકી કરતાં જા. ૩
(૧) સમુદ્ર (૨) હનુમંત.

જેઈ લીધું હતું તે જનકીને, રૂડું વચ્ચલાં રહેલાં;

તર ઉપરથી તાકીને જે, ધણું સિતાહીનું ધ્યાન. ૪

રૂડી અંશુકી રામની જે, તાકી નીચે નાખી તત્કાલ;

સતી સિતાને સંતોષવા જે, ફરી હનુમંતે મારી ફાળ. ૫

રીઝ્યાં અંશુકી જેઈ રામની જે, મનમાં સતી સિતામાં;

રૂડી આ અંશુકી રામની જે, આવી નાખી કોણે આંધ. ૬

હનુમંત—

સિતામાતા હું આગ્યો શોધવા જે,

હનુમંતે જોલ્યા જોડી હાથ;

મુંઝારો નહિ માતા માંડરી જે, નકી આવશે રઘુનાથ. ૭

મુંઝ રાવણને રામ મારશે જે, વિશુ વાળશે તમારૂં વેર;

આજ્ઞા આપો નહિ રામ આગળે જે,

પ્રભુને કહું સચળી પેર. ૮

આજ્ઞા આપીને ફોગો આરોગ્ય જે,

અતી શુધાથી હવ અકળાય;

સિતાહી—

જોલ્યાં સિતાહી ફળકુલ આ જાંધુ જે,

પૃથ્વીપર જે હોય પર્યાં. ૯

તરપરનાં ફળ તોડીશમાં જે, વીસ માંડે માગી વનચર,

ખૂલ ખાલે ફોગો ખુશીયકી જે,

પર્યાં હોય જે પૃથ્વીપર. ૧૦

ખુની રાવણ તુલને ખીજરી જે, હનુમંતે કરશે હેરાન;

મારા રામને કહેને સદેશો જે,

જનકીહીના નયં છે જનન. ૧૧

હનુમંતે કહ્યો તરપર દોશથી જે, મીઠા મેવાની કરવા મોજાં;

પાકાં ફળ લાગ્યો ખાવા પ્રીતથી જે,

ક્યાં ફોગો જાહુ તોડતોલ. ૧૨

નહાના મોઝાં તર તોડી નાંખીમાં જે,

કુલ છેડીને કીધો નાસ;

હનુમંતે હાલ વગાડીને જે, વાડીને કીધો વિનાસ. ૧૩

માળી નાહો માર્યાં કહોતેને, પેઠ મુકતો રાવણ પાસ;

વનચર આગ્યો એક વાડી વિષે જે,

ને તે કરે વાડીને વિનાસ. ૧૪

(ઉદયલો).

રાવણ જોલ્યા રીસે કરી,

અમુંકુલ વખતને અનુ સરી;

વનચરને પડેને વીર,

જઈ નાખી પગમાં નંજર. ૧

ધાંધીને શુદ્ધતા બધ,

અગ્નિમાં નાખી કરી અધ;

કરી કરે નહિ આતું કામ,

ને સે નહિ લંકાનું નામ. ૨

(હોલકીત.)

સજ્જો રાવણ કેશ સાંભળી જે, હડયા રામસ વીર અનેક

પ્રિતે જુઓ આશો પાટાં જે, હથિયાર પકડી હરે. ૧

હાથે કરી હનુમંતે હોંશથી જે, પકડાઇ ગયો પોતે

જાહુ જોડાં પૂછે વાંધીમાં જે, જોકી જોકી જોતે. ૨

સારી પેઠે તે પર સીંચીયું જે, તણસેં વાણીનું તે

સળગાવી અગ્નિ રેનેહથી જે, ખારોં ક્યોં લંકાનાં ખિલ. ૩

સળમાં જોડાંજાણ રહેલથી જે, હનુમંતે કુલ કરી હામ

ખાળી રાવણ કેરી બેઠકા જે, ન રહ્યાં બેઠકના નામ. ૪

ચાહન ચોક ચોરાશી ચૈવડાં જે, બાળી જોવડી બજાર

લંકાં બાળી રીધી લાલથી જે, ઢેકી ઢેકી કાંર કાર. ૫

હાહાકાર થયા હનુમંતથી જે, લાચાર મથો લંકા

હાથ વસી રહ્યો હુલડાધથી જે, નીચ લંકાં કેસ નરેસ. ૬

આંખિ આંખને હનુમંતે આવીએ જે, સાચર કુદી સલામાં

પાય લાગીને રામને પ્રીતથી જે, કીધી રીધની સર્વ કયામ. ૭

રામે હનુમંતે ઉપર રીઝીને જે, હેતે મુકયો મસ્તક હાથ

અવિચળ રહેને મુજ અશિપથી જે,

શરવીર વીરા તું સનાથ. ૮

થઠાઈ કરીને રામે ચોંપથી જે, માર્યો રાવણ મહિપાળ

લંકાં વિભિજીને આપીને જે, સિતાહીની લીધી સંભાળ. ૯

સિતા સંયોગ.

(ઉદયલો.)

વિમાનપર જેસી રઘુવીર,

ધીમે લંકાથી ઉપડ્યા ધીર;

૧

હુંલની વગાડીને દેવ,

સિતાહીની કરતા સેવ.

જ્ય જ્યકાર કરી જ્યકીસ,

અથોધ્યામાં આવ્યા ધરા;

ફેલોને આપીને હંડ,

વિરસિત કીધાં મુનિનાં જંડ.

" સિતાહીની કાંચળી " સુંળી,

મનમાં દરખાયા જાહુ સુની;

" સિતા હરણ " નો લીધો સાર,

પાસું કંથમ રામાયણ પાર,

* રાવણ. (૧) વાલ્મીકીનાં.

भयानो भावे

Photo by J. S. Taraporewala, B. A.

પૈસાવાળા હતી ? જરાયી નહીં. પોતાનાં પેટનું પુરું પાકી રહે એટલું જી તેણી પાસે માંદ માંદ હતું; પણ તેણી પોતાનાં કણકે બધાઈનાં કા-ગોળી ગોટાંઓ પાસે સાંરી રહે એ જી તે બીજાંઓની આગર સાચવનાં વાપરતી હતી.

અંક ૨.

તે મોડા હોય આગલા અને હાલનાં થયુંક અમ્યારીઓથી ખાણુંને વખતે બરાબ ગયાં; ત્યાં સંસામતી અને દારૂની પાટડીઓનાં માથાં પૂટે ત્યાં દીણા મસ્તીનું પૂછું ને મુંડે તેઓ વળતે જતાનાં દોંગ સોંગ દેખાડનારાં કેસોને ગો-દાંઓ પહેરી આવી તરેહ ટાસમતી મગનકથી ત્યાં કલેવળ તોડ દસાદસ કરતા હતા. છોકરીઓ બંધી પોતાની મમાઇ બપાઈના વખતથી ઉતરી આવેલી નારીમતીની મયાંદાને બંધી ગઈ હોય તેવો મામલો જણાતો હતો.

જેને જે ગમતું તે ગીત ગાતા, જેને જે હાથ આવતું તે બગલવતા. કોઈ તો પાળી પીવાનું કાસાસમાંનું દીનપટિજ અજાળતી વેળા રાગડો કાઢતું; તો કોઈ વળા ટેબલ ઉપરનો ટેબલ કલોથ કાઢીને તે પર મુકડાંઓ ગાડાળી વાળું અજાળવા રાગડો કાઢતું. તો કોઈ તરેહવાર અવાળને કાઢતું. ખાણાપીણની દહેઃ છુટે હાથની હતી. હેન-રીની તે છેલ્લી સંત ત્યાં હતી, અને તે માટેકશી પાકી રાખી હોય તેવું ન હતું. હવે તો તેસદાનો દહીં મીખન ને તાજી તરકારીને આધારે પોતાને બસામકે પડવાનો ને તેટલાં ચોળીન, દારૂ ને ગોસ્ત મન્દ ને શીકારની સેતાન્યત લેહજત ને છેલ્લીવાર ભોગવી લેવાને દોઝરાડી કરતો હતો. હેનરીએ થોડીક સીનીટ આ મેલગાઈ બરી રમત ગમતમાંથી સોવધ થઈ ને ગાણુસાઈ વિ-ચારો કરવાને બેઠાની ઘેરી લંબવી. “અજાળ-છક, ધામધુમ, થરથથ અને છેલ્લાં તદન મેલગા-ઈબરી તરેહ કીરમની નાદાન્યત રમતો જાણી તેણી મુજમાં હસીને બેઠું.

“એ છોકરવાદી પણ કહેવાય કે મુંડ ?” તેણી દડવાસથી દીવંથી કચવાઈને તે મેડકેપ વાળ તરફ આંખ રાખી વમાનું. “ઓજ સતમી આ કીસમતી મસ્તી છુડાંને છેલ્લી સંસામ ! પણ કાંય ? ગાય તેડે તેથી જવાનું કાંય ? હું નહીં જાઉં ! અરેરે, આવી મુંદર મકકરી છું છી મેલી હું જુંસરીમાં બેઠાવા ત્યાં કયિ જાઉં ?” તે

છોકરનું મન નાપાક શયતાને બગાવવા માંડ્યું લાલમ્પનાંદેવે નેને ગોલામ કરવા માંડ્યો. પાછો પોતાના અંતઃકરણના ગવાજનો દુશ્મન થઈ લાગ્યો હોય તેવા કુદરત મારી, કલેવળ તો દસાદસમાં શરીરકે થયો.

“એ શું છે ? આ મમ્મકરી શાની ? હેનરી દોલકમાં આવતાં પહેરાણાઓ હેન-ગરને સવાય પૂછતાં.

“ગાળ પર ચીત્રશાળાનો વિદ્યાર્થી હેન-રી મોરીક આજે ઘેર જાય છે તેને છેલ્લે સલામનું ખાનું છે.” જગાળમાં હોલકવાળો જણ પતો. અને પોતાના ગંને દાંધે દખાવતો.

ધોળેથી ને વાંદા કીધેલો દસાને ખુલ્લો ગુને એક નાનાં પાતલા આકારની, સાદા કેસ વાળી બૂટલા ઉંખર ઉપર આવી ઉભી. લખ-લખતી રોક, અને પાણી જેવા ગદલા દસર રાખાએ ત્યાં મેદમાર દીધ્યા લાગી.

“ઓહો ! આવો દમાર મુરખીછ, આ વોછ. બસે મધાધો.” મેડમ બનાઈને બેઠે હેનરી બંધી કાંધલમાંથી ખરતો થઈ એક કુદો નેની પાસે પૂરી વચ્ચે. તેની પુઠે ધણાંઓ જરી પાર મંબીર થઈ. તેણીને એનેકયાસ લેવા ગયા “મેડમ બરનાઈ ! કહત તમારીનું પાટી હતી !”

“મેડમ બરનાઈ ! છોકરાઓ આપણું ઉપર શીરસાઈ મંદદનો સાલો પાંચરનાર મેડમ બરનાઈ !” અને તે ઉકેરાયલાં ટોળાંએ એ મોડી મખગલની ખુરસી ઉપર મેડમને બેસાડી તે ખુરસી કેટલાક જોરાયર દાંધાએ પોતાને ખમે ચઢાવી, તે બંધી ને મોટા હોલમાં ચાલે દિશાએ વેડીંગ માર્ચ વગડતા. ગાંતા, પગથી અને દાંધાથી અને લાકડીથી ડોકતા તેઓ સળગાઓએ સરવસ કપે ત્યાં દુલ્હાં મારીયું. તેઓને કોણ અટકાવે ? હમણાં એકીમનું સાંભળવા મોટે એકે જન સાંત કયાં હતું જે ? શરીર આગડી તે બૂલવાનાં કાન અને બેળનાં ભુકાં થઈ ગયા. પણ તેણી જાણતી હતી કે આ તેણીને એક જાતનું માન અને આભાર તેઓ આહતા તેથી તેણી સાંતજ રહી, અને પોતાનો ધરડો દાડ ઉપર જે જાકાંકારક માન તેઓ વર્ષાહતા તે તેણી સારી રવેશ સમજ શક્તી હોય તેમ કચવાઈને હસતી, અને કાન, અને દાંધાથી બંધ કરતી તે ખુરસી ઉપર સંચવાઈ બેસી રહી.

બેસતા બોલ્યો. " આહોહ ! દોસ્ત હેનરી આજે તારી આહીની છ'ંછીનો સફા સદાનો પૂરા થાય છે. યાદ રાખજો, દોસ્ત કે પૂરા થાયછ. પણ એ ઉપર છપાયેલો છાપ કાંઈ જુસરાઈ જવાનો નથી. વેલ, વેટર, આજનાં ચપીનનો ખંચ ખારે મથિ, નોંધજો. કમીલ ફરીન નં. ૪ વાળી ખુર-સી પર બેઠેલો. એમ આજ નામ નોંધજો. રીકરા હેનરી, અરે, એઓ કાણુ? માતુશી બરનાડ ? એવન ઉપર તો કોઈ કરી એવનની નાંદર છ'ંછી. દર્શાવવા બેસે તો, પાણીનાં પાણીં લરાય. "

" આલો સાહેબો, હવે, " મારશેલ ગળું ખંખારી ઉઠ્યો અને હેનરીની સલામતી ધર-વાનું જાપણ કરવા લાગ્યો. તેણે જોરાવર સુકમી-ઓ ટ્રેબલ ઉપર અવારનવાર ઠોકતાં રહી હાજર રહેલાંઓને હેનરીની વાખવાળી ગાઇ સંકળાવી, અને હવે તે ફરીથી ત્યાં આંધનાર નથી એમ પણ કહ્યું. તેનું બોમવું પુરું થતાં મચ્છી બળ-રને શોભા મળે એટલા થોંધાટ વચ્ચે ગ્લાસો લરાઈને ખાની થવા લાગ્યાં.

હેનરીની આંખો પાણીથી ભરાઈ આવી.

જરા સુપડીદી થતાં ગળું ખંખારીને કમીલ હવે ઉભો થયો ને બોલ્યો, " એ. જાનુઓ અને શુદ્ધિઓ આપણે જાણ્યેછ કે હેનરી આપણો વહાલો મિત્ર જવા નિકળ્યોછ. પણ ગરજની વખતે મિત્ર નહીં તો તે મિત્ર કહેવાયજ નહીં. હું નેવું છું કે હેનરી, જવા નારાજ છે. જાનુઓ, શુદ્ધિઓ, મારા પેપરમાં એક 'કારતુનીસ્ટ' તરીકેની જગ્યા હું એવનને આપવાની નમે સનખુખં આંધર કરેછ. એ એની કાર્કિર્દીની શરૂઆત ચક્રી ગણાશે. એ નાની શરૂઆતથી મોટી પાયરીએ જતાં એને વાર નહીં લાગશે. તેથી આ ખાખાની સનખજ છેલ્લી સલામની નહીં પણ કાર્કિર્દીની શરૂઆતની મતલબમાં ગણાશે તો સારું. હાલ તુર્તુ એ જગ્યા કંઈ ધણી મોટી નહીં કેવાય, પણ માણસને આજન

વખવાનું તેનાં હાથમાં છે. એટલી સરખોત પ્રેરથી વખતે તું, હેનરી. મોથે તાજ સુકવા સજિતવાન થાય. એ મારી આંધર કયુલ છે ? "

જખરા અવાજે ઉઠી રહ્યા. " ખચીતજ ! ખરેખર હેનરી, કયુલ કર દોસ્ત ! વગેરે. " કોઈ જાપડું ત્યાં લાંબો વિચાર કરવા થોંધું નહીં કે કમીલને દર અડવાયે માણસો સાથે જીટાં શાધીને, તેઓને બદલ્યા કરવાની ટેવ હતી; તેમજ વળી અત્યારે આ મોજમાં પડેલી રાજ કરીને છક કરી નાંખવાનોખી કમીલને બારે રાંખ હતો તેથીજ કકત તે બોલતો હતો એ જી કોઈ વમાસવા થોંધું નહીં.

હેનરી વિચારમાં પડ્યો. હા, આખરે તે મોટાં શહેરની જાહોજાલી વચ્ચે રહેવાની તાતને મળી; વળી સોશી ધંજાંજ હેતથી ફરી તે સમજાવવા લાગી. " જો વળી, હેનરી એ જગ્યા કયુલ કર. "

" કયુલ. " હેનરી એ પૂરા ત્રણ શબ્દે ગળાંમાંથી હપ્તેર ઉચ્ચારવાનાં પૂરા કરે તેટલ કાંટાં, અમચા, ખેટ, ગ્લાસ. પાટલીઓ બધુ ખખડાવી, ખાજુ કરી, ખંને હાથે ટેંગલ ધર ખુરશી દુર કરી જૂટાં મેઝમ ઉભાં થયાં.

" આહો ! ચુપ ! ચુપ ! ચુપ, દોસ્તો, મેડ બરનાડ, આપણો મદદગાર ફરેસ્તો કંઈ બોલવ ઉઠ્યોછ. એકદમ ચુપ ! " અને તુર્તુ સૌ ચુ થયાં, હેનરી બોલતો અટકી પડ્યો.

ગેઝમનાં હાથ થર થર હુલતા, પણ તેણી મદદી આંખો ધંજાંજ જુરસામાં ચમક ચમ ચતી હતી. એક બચ્ચાના જેવું નાનું અને કમ જોર તેણીનું શરીર હતું. સારું એ તેણીને સાંભળવાં દમ ઉઠ્યો ધર્યો.

" મારા વાદલા દીકરાંઓ. " તેણી સરખાત કીધી. સોશી તેમજ હાજર રહેલ બીજી પોરીઓને 'જાનુઓ' નામે તેણીને ગણકારવાની દરકાર નહીં કીધી. " દીકરા હેન

જમાઈજની ચપખાઈ.

યાને

અંતે ઠેકાણું !

એક ઢૂંકી વાર્તા.

(સુમનના પતેનીના અંક માટે ખાસ)

લખનાર—મીસીસ રૂપાબાઈ દેરાબજી રખાડી.

‘તમે—તમે—ગુલચેદર સાથે. પરજુવા મળિયો ?’ શેઠ અરદેશર શેઠનાએ તાલુખીમાં ઉપસાસાપરી બેવાર એ સવાસ કીધો “મારા ખુદા ! એ શું બોલ્યો ?”

જાલ કવેરી લગાર છાતી કાઢી દમામથી ઉભો થયો. તે બોલ્યો “ખરેખર, શેઠ સાહેબ, એમાં અજબ થવા જેવું શું છે ? તમારી ગુલ મળી મોડામણી નાનુક નાજનીન છે, અને અમે જાને એક ખીજાને ખસા જીવતી ચાલી. એ તો તેમાં નવાઈ જેવું શું છે ?”

શેઠ અરદેશર થોડીક વાર ગંભીર વિચારમાં પડેલા જણાયા, પછી તેમણે માથું ધુણાવતાં જણાવ્યું,

“મને લાગે છે એ ઢૂંક કલ્લ—મનુર રાખી રાકીશ નહિ, જાલજર. અજબત તું મને ખણી ગમે છે પણ મને ગમતો—મારા વિચારોને બંધબેસતો જમાઈ તું થઈ રાકવાનો નથી. મારી ગુલચેદરનાં પરજુવા વિષે મેં કંઈ જાણો વિચાર કર્યો નથી, પણ જ્યારેથી મેં ક્યો દશે ત્યારે મારે પગે ચાલનાર ધણીનેજ પસંદ કરવાનો વિચાર નોખેલો છે.”

“અલખત શેઠ સાહેબ, હમેશાં તેમજ ચાલવાની—તમારે પગે ચાલવાનો પ્રયત્ન હું કરતો રહીશ.” જાલ કાંઈક ઉતાવળે બોલ્યો, એવી ઢબે કે અરદેશર શેઠને તેના કરતાં વધુ સારો નમુનો ક્યાં મળનાર હતો ?

“બોરા ! તું મારી મતલબ બેરાબર સમજ્યો નહિ. હમણાં હું શું મતલબે મારે પગે ચાલવાનું કહ્યું છે તે બિલકુલ તું સમજ્યો નથી.”

“હાથ, તો કે હું તે સમજવા માંગુ છું.” જાલે સર નમાવી જણાવ્યું

“તું જાણે છે તેમ મારાં બહેનો બ્યાપાર છે અને મારી પાછળ મારી જગ્યાએ દાકરો તો મારે પડે નથી, તેથી તે મારી જગ્યા રાખી શકે તેવા જમાઈ પસંદ કરવા હું માંગુ છું. તું તો કંઈ વાર્તાઓ કાઢી, ચોપડી ચોપાનાં કંઈકાંદે છે ?”

જાલ કવેરી ધણી બણીતો લેખક હતો. તેની કંઈકમાં અજબ દયતા હતી. તેની વાર્તાઓ હાલમાં વખખાઈ હતી અને સાદિત્યનાં સાગરમાં તેનું નામ બહુ જાણીતું હતું. તે એક જાણીતો મારીકનો અધિપતિ ને માલિક હતો તથા તે ઉપરાંત અનેક ઠેકાણે બખાજો

અતઃકાલે ભેગાં મળી વાતો કરતાં એકાં હતો. બહાર વરસાદ ધમધાકાર કેટલાક દિવસથી પડતો હોવાથી સરદ હવા કકડાતી નાંખતી હતી અને તેથીજ આ યુવગી દેશનની સગડી સળગાવવામાં આવી હતી. તેવામાં તે ભેગાં મળેલાં મેળ્યાનોમાંનાં એકે એકા એક પોતાના જમણા હાથ ઉપર નજર કરી તુરત એરડામાંથી આંધી ગયો; એક બે મિનિટે ત્યાં પાછો આવી અરેશર શેઠ વાત કરવા બેઠા હતાં તેમની આગળ વાંકા વળી ધીમેથી બોલ્યો:—

“અરેશર શેઠ, મારે તમે સાથે વાત કરવી—જરા બહાર એકલાજ આવવાની તકલીફ લેશો...જરૂર છે ।” તે બોલનાર મેદેશી માથેગામવાળો નામનો જવાન હતો.

“બોલસાદટ ।” અંગતપણી સાથે અરેશરે ઉઠીને પાસેના જવાનાં ઓરડામાં જતાં જણાવ્યું.

“કેમ શું છે, મેદેશવાનજ ?” અરેશરે પૂછ્યું. મેદેશવાનજ કાંઈક અચકાતા દેખાયો, પણ થોડીક આનાદાની પછી બોલ્યો:—

“કંઈક માઠા...હજીમાં સમાચાર લાગે દીકરીની સાથે મારે તમેજે જણાવવા પડે છે, અરેશર શેઠ. અજ ઘડી માત્ર હાથ ઉપર મારી અન્નપત્રી મને મને જણાવું કે મારે આંગળેની લીસાની વિંટી જોવાઈ ગઈ હતી. હું તુરત માથું ઉપર માસ ઓરડામાં તપાસ કરવા ગયો પણ બીસાની વિંટી તથા તે સાથેની મારી ‘નેક-ટાઇ’ માંની નીલગની પિત પજુ ગુમ થયેલી જણાઈ; અને તે સાથે મારી તપખીટની સોનાંતી ઊભી પણ મેળવી નહીં...એ બધું જોવાઈ ગયું છે ।”

“જોવાઈ ગયું ?” અરેશર શેઠ અજાણતાં પૂછ્યો હતો. પણ એમ કેમ બને, બસા ? તમેજે જેમ સુધારા કરો. આસો આપણે માજ પડે જાડે જાડે જોઈએ.”

બીજી વારની શોધ પછી પણ તે સીને જડી નહિ; અને અરેશરશેઠ ઉજળા પાંખળા નેચા બની જઈ પોતાનાં પરાણાનું ટાકું ટીકવા લાગ્યા.

“શું ત્યારે હાં આપણું વચે કાંઈ ચોર છે ?” તેવણે ગળગળતાં અવાજે પૂછ્યું.

“એવુંજ કાંઈ લાગેજ તો ખરું. જો કે એમ મારે બોલવું તો નજ, જોઈએ ।” મેદેશી બોલ્યો.—“કાંઈ બીજાનુંજી જોવાયું છે કે વાર ?”

“નવે હું શું કરું—ક્યાં જાઉં ? કેવા અંદર મોસની વાત બનીજ ? એથી બધાં નહારી જશે અને બધું રુઝવડકર ધણ જશે ।” શેઠે બળપો દીધો.

“પણ તે લોકને શોધને કહેવા-કરવાનું કામ જ શું છે ?” મેદેશી કાંઈક વિચાર કરતો બોલ્યો. “કાં નહિ ધીરજથી આપણે એ ચોરને પકડી કઢાડીએ ? હું તો કંઈ નથી બોલવાનો ।”

“નારી ઘણીજ મેદેશવાની યજ, મારા દોસ્ત. પણ આપણે શી રીતે એ ચોરને પકડી કઢવાના ? તું કાંઈ ઉપાય સુચવશે ?” અરેશરે પૂછ્યું.

કેટલોક વખત એ લોકે પરસ્પરે વિચારો બદલ્યા અને નવી નવી યોજનાઓ રચી, પણ એકે બરેબર પ્રસંગેપાત યજ પડી નહિ.

“મારા ઘરમાં પોલીસને તેડવા મને ગમતું નથી. એથી મારા ઘરની નાલેશી યજે-તેનો વિચાર કરજો જોઈએ.” શેઠે વસજાવતી દાળ જેવું મોઢું કરતાં કહ્યું.

“હાંજ ।” મેદેશી એકમત ગયો. “પણ એમ કરવા વગર બીજે કાંઈ ઇલાજ મને સુઝતો નથી.”

“જોઈએ, વિચાર કરી જોઈએ. હું ઘણે જ દીકરીને શું કે મારે ત્યાં એવું બન્યું, દોસ્ત.

પણ બીજી પળે શોકાતુર થઈ બેઠી—“પણ
કંઈજ એ વિગેતું જણાતો નથી, તે શું કરી
હવાતો !”

“સુપ, મારા જનન, સુપ ! મને વિચાર
સ્વા દે કે મારાથી તે બાળે શું થઈ શકવાનું
કે ?”

હાં આ વાત આવે છે તેટલાં અરેશ્વર
કે મેહુલીનાં ઓરડામાં ગયા. તે તો કપડાં-
પકાં દાદી, રેશમી ટુમાન પહેરી, સદરા લચ્ચ
રાધાત થઈ ખુસ્તીને અટલીને બેઠો હતો.

“કંઈ ખુશ ખબર, શેક સાહેબ ?” શેકને
દેતાં વાર તેણે પૂછ્યું.

“વધુ છુરી !” ધુખરાયલો જવાબ
પ્રશ્નો અને બીજી પળે શેકે મેહુરજ આગળ
માઠવાયલા નેકલેસની વાત કીધી. તે સાંભ-
ળતાં તે ડોળા શાકી ભેવા લાગ્યો.

“શેક, એ તો વાત બહુ ગંભીર. વાત
થઈ-વાત તો ખુબ બહેજી !”

“હું ધારૂં કે, સહવારે મારે તાર કરીને
પોલીસને તેજની પડ્યાની ! તે લોક આ મારી
બાંધી પીણી, મોગમબાદનો ખુરદો કરવાના !
બીજો કલ્પાજન નથી !”

મેહુરવાનજીએ દિલગીરી સાથે માથું હલા-
વું. પછી થોડાંવાર વિચારમાં બેસી તે એકદમ
ઉઠી ઉભો થયો.

“આહી બરાબર ! જો મને એક વિચાર
આવ્યોછા, શેક ! શેકના મહાકવું નામ બદનામ
કરવા લગર શાંતિથી એ ચોરને પકડવાની જરૂર
છે, —પણ એ કેમકેમ રસ્તેમળા મળે ત્યારે ને ?

“એ રસ્તેમળાં કાણ ?” શેકે દંધાધને
પૂછ્યું.

“એ સોસાયટીમાં ફરનારો ખાનગી ડીટ-
કીવ છે. એવો હુસ્માર ને એવો કામેલ છે કે
મારે વાત નહિ. જબરા ચોરને પકડવાં એ
એને મનથી બચ્ચે-બાલેલા બેલ જેવું છે,

એણે સેંકડો ચોરી આખાદ પકડી આપીછ ને
પોલીસ એના પર શીદા. શીદા છે. પોલીસનું
કાવતું નથી ત્યારે તે રસ્તેમળાની સલાહ લે છે-
તમે તેને નથી ઓળખતાં કે ? આખા દિલ્હ-
સ્થાનમાં તે જણીતો છે ને ?”

“મેં કાંઈ દિવસે પણ એ નામ સાંભળ્યું
નથી કે એક મોલ તેનાં વિષે જાણ્યો નથી !”
શેકે પોતાની લાચારી જણાવી.

“બેદી ચોરીઓ પકડી આપવામાં તે
જબરો ઉત્તાદ છે. તે સારા દેખાવનો અને
સારી રીતભાતનો હોવાથી પહરાણાઓ કે
આબ્યા—ગયાં સાથે સફાઈથી લેખાઈ જઈ અંદર-
ખાનેથી પોતાનું કામ લે છે. એવાં કામ મારે
એજ માણસ કીક થઈ પડશે, પણ બેદી ગાપ-
નો બૂક જબરો છે જો !”

“તેની પરવા નથી !” શેકે ઉશ્કેરાતાં
જણાવ્યું. “હાર-પાંચ હજાર—જે હશે તે
કશુક છે પણ એને ક્યાંથી બોલાવ્યો ?”

“તેના ધરતું સરનામું તો મને ખબર
નથી. એ તો રમતો પંખી છે, પણ એની કલ-
બનું સરનામું મને ખબર છે.”

સારાંશ એ કેળીજે દીને સહવારે એક
લાખી બોલાસેવાર તારનો સંદેશ રવાનાં થયો.
શેક પોતે મોટરમાં બેસી તોર સુઢાવી આવ્યા
કે નેથી ચકચાર થાય નહિ. તુરત તે તારનો
જવાબ ફરી વળ્યો કે સાંજની ગાંડીએ તે ડીટ-
કીવ આવશે અને પોતાને રસ્તેમળા પોરક તરીકે
ઓળખાવશે.

જે આવી પુગતીજ અરેશ્વર શેકે તેને
પોતાનાં એક અંગત દોરતનાં બેટાં તેરિકે પહ-
રણાઓ સાથે ઓળખાવ્યો. અને થોડાં વખ-
તમાં તો તે સૌનો માનિતો થઈ પડ્યો. તે ઘણો
જ કુનેહયાજ અને ચાપલુસી બર્બો હતો. તેનાં
ખર્ચાકામની કાઠને લગાર પણ ખબર નહિ
હતી, સિવાય કે જેઓ શેક સાહેબનાં વિચાર-

કહ્યું-“ પોલીસ-સ્ટેશન ઉપર મારી સાથે આવવા હું તમને ફરમાવું છું ! ”

“ તું કાંઈ નેડ-મેડતો નથી ને ? ” અર-દેશર શેઠ ફગલાયલે અહેરે તત પપ કરતાં બોલ્યા

“ તમારો જેવો તો નહિ કે, પોલીસને તેજવાને બદલે મી. મેહેરવાનજી, અને આખરે આખરે તે લોકની જોવાયથી ચીજોની આખરમાં એક પણ શબ્દ બાહાર નહિ કાઢવાને સમજાવી, આજીજી કરે-નહિ, બા, તેવો તો હું ઘેલો નથી ! ”

“ હા, મરે, ખરી વાત જો, એ ચોરી માટે કાંઈપણ પગલાં ભરવા કેહતાં, મને અસ્તમ-પરમત સમજાવી મુગી રાખેલી ! ” રૂપાંગાઈ-એ ટાપરી પુરી.

“ હું, હયાંથી પાંચ મીનીટની અંદર નીકળવા તૈયાર થઈશ ! મારી સાથે આખરે ડેસી-બાઈ અને મેહેરવાનજીને આવવું પડશે ! ” ડિટેક્ટીવ સાહેબે સીકત કીધી.

તે હેમતાવનારી ખગરથી શુભચહેરે એવી અનડે ચાલે ગઈ કે, એક શબ્દ પણ આટલો વખત ઓચર નહિ થયો, પણ હવે તે દોડતી કે જઈને પોતાનાં આપનાં વળગી પડી.

“ કાંઈ મિંચા ના કર, મારી કાલી દીકરી હું જલ્દીથી પાછો આવીશ. હું પોલીસ-સ્ટેશન ઉપર હું મારો અજોબ બચાવ કરી લઈશ. ”

“ તમે તમારી મોટર તૈયાર કરાવોજી શેઠ, કે મારે તાર કરીને એક મંજાવવી પડશે ! ” ફરતમજાએ ધરપચ કીધી.

“ નહિ, ઘેરની ગાડીમાં આવવું જઈશ ” કહે. કલેજોનો જવાબ મળ્યો; “ કાંઈ મને

ધરે પાછું આવવાને ગાડી નેકરશે ની ! ”

તે ડિટેક્ટીવનો ચહેરો ઉપર અદેખાઈતું હસવાનું મગદી નિકળ્યું.

“ તમે જખરા ઉસ્તાદ છો હું, શેઠ ? ” તે બોલ્યો પછી તે રૂપાંગાઈને દીકરી દીકરી બોલ્યા, અને સાથે આવવા માટે તૈયાર થવા કહ્યું-પણ તેવણ ઉપર દિસ્ટીરિયા એ ગજબો કીધો, અને બીજા પહરોણા તેમની સારવારમાં રોકાયાં.

“ હું તૈયાર છું ! ”

“ હું તો તૈયાર છું, સાહેબ ! ” મેહેરવાનજીએ પોતાની હાજરી પુરાવી અને તે પછી શુભચહેરે તરફ તે ફરીને બોલ્યો,

“ અફ માનજો, બહેન, કે આ બનાવ માટે તમારો શીલ્પી બહુજ દુઃખી છે. સંજોગ અને સ્થિતિ જોતાં હું પાછો કદાચજ આવીશ એવું લાગે છે. મને ખાતરી છે કે અરદેશર શેઠ નિર્દોષ છે, પણ-”

“ હા ! ખાતરી છે ? ” ફરતમજા ચીચવાઈ પડ્યા અને બીજી પળે પોતાનાં ગળંગામાંથી પેલી જોવાયથી જજીસો બાહેર કાઢી સામે ધરી.

“ હવે તમે શું કહો છો-” તે જખાજ્યા “ આ તમારા કેહવાતા શેઠ સાહેબની ટેખમમાંથી મને મળ્યા છે, જે તપાસવાની મને છૂટ લેવી પડી હતી ! ”

“ પપા ! ” શુભચહેરે ફગલાયલે ચહેરે પોતાના આપ તરફ ફરી

“ જૂઠું-સાક સાક જૂઠું ! ” અરદેશર શેઠ બતાડ્યા.

“ ત્યારે તમારી વાત ખરી માનવા માજી-સ્ટેટને કહેજો ” તે ડિટેક્ટીવે તુચ્છકાર કરતાં કહ્યું “ ચાલો-ચાલો ધણો વખત ગયો ! ” મોટરકાર આજી ઉભી હતી; વસ્તાદ ધમધોકાર વરસતો હતો અને અત્યારમાંજ ગાડી તેમજ શેઠર બિજાતમ ગળે હતો કાચોરેક આજી.

આખો વતી સઘળું જોતી ઉભી હતી. તે
જોડને ચોમેર જોવા લાગી પણ જાણતો
જ ન હતો. ત્રણે જણા મોઢારમાં બેઠા.

“બેન્ડારા પોલિસ રોડને લઈ જા” ડિટેક-
સાહેબનો શ્વેશન હોઠમ છુટ્યો. તે શોફરે
નોટો આરણું બંધ કરી ગાડી ચલાવી. ધરનાં
માં લડકેશા નોકરા તેમજ સંધ્યા પહેરાણું
હાકોને જતાં જોવા ઉભેલાં હતાં. શુભમેદેરનો
રા ઉજળો સપાથયો હતો. તેણી જાણતી
દર્માં શોધ કરી પાછી આવીને ઉભી હતી.

“આ આપણી ગમ્મતનો અંત આજો”
બાઈ બચડી. દીવાનજાનું જે દાર તોરણો
લાદીના શણગારથી દીપી રહ્યું હતું તે ઉપર
ર કરી પછી પાછું પોતાનાં સાધાઓ તરફ
લાગી.

“ઉઠાજી ધડીએ કેયે બીજે ઠેકાણે જવાનો
ત્સ નથી સિવાય કે ઘેર પાછા ફરવાનું.
ખુદા! અરેશર શેક વિને કાણુ એવું
ને?”

“હું તો મારો સરસામાન પેક કરું છું.
રે તો પુને જવાનું છે, ત્યાંથી પણ તેડું આ-
ડું હતું” એમ કહેતા બીજા બાઈ માળ પર
જ પણ બે ચાર મીનીટમાં પાછી પવનની પેટે
હતી આવી. તેણીનાં મોઢ ઉપરનો રંગ ઉડી
યો. તેણી હાંફતી હાંફતી બોલી:-

“મારી ટુંકની કળ લાંબી નાંખી મારાં બંધાં
રેણું કાઢી લીધું છે. તેનો દાગડોજ કાઢી
પિયે છે.”

બીજા પરાણુઓની અજબબીની સજિત
ટીક ગોમા ઉડી ગઈ હતી. એક બે પગ હરણ
તર ચંદ્ર તે જાણને ટાંક્યા કરી પછી પોત પો-
તાનું તપાસવા તેઓ માળપર ઉડ્યાં ગયાં જરા-
વારમાં અજબબીનાં ઉદગારથી અને વાતચી-
તની ગડબડથી મ્હાલ ગાળ રહ્યો. દરેકને માલ
ગુમ થયો હતો. દરેક જોરડામાંની પેટીઓ,
ટુંકો છત્યાદીની કળો જેમ તેમ મચડી-મરડાં
ને લાંબી નાંખેલી હતી અને તેમાંથી ધરણ

ઉચાત થયલાં હતાં, એટલું જ નહિ પણ ચોક્કસ
ગજવામાંના પૈસા પણ ચોરાઈ લુપ્ત ગયા હતા.

શુભમેદેરને તેની માતાની મળેલી હીરા-
માણેકની જણસો પણ ગુમ થયેલી જણાઈ. પણ
તેનો બળાપો ફરવાને તેણીને વખતજ નહિ
હતો. તેણીની આસપાસ સંધ્યા બાઈ-પરાણુ-
ઓનું મેજર બરાયું હતું. કોઈ શુસ્તાથી
બળાજતાં હતાં, કોઈ ફોક મુકી રડતાં હતાં,
તો કોઈ તેણીને જે કંઈ પણ ઉપાય લેવા માટે
કાકડુદી કરતાં હતાં. સંધ્યા માટીડાં મગી મેટ
મેટ જે તે બળાજતા-બોલતા અને જત જત-
ની મુકતઓ રમતા પણ એકઠાની અમલમાં
મુકવાની તેમને હામ કે શુધ્ધિ નહિ હતી.
આખરે ધરનાં કારભારીએજ પોતાને જોખમે
બેન્ડારા પોલિસ ચોડી ઉપર ટેકીફિન કર્યો.

“એક ડિટેક્ટીવે અરેશર શેકને કેક
ક્યાં છે, અને તેવણને મોઢારમાં લઈ તમારે
ત્યાં આવે છે. પણ તે લોકનાં જવા પછી સંખ્યા
બંધ બીજી ચીને શુમાયલી જણાઈ આવી છે.”

“એ કયો ડિટેક્ટિવ-તેનું નામ શું?”

“કોઈ સોસાયટીવ-ડિટેક્ટિવ” છે. કોઈ
તેને ફસ્ટ મેજર પટેલ કહે છે.”

બેન્ડારાની પોલીસનો વડો તે ડિટેક્ટીવ
ને જોળખતો જણાયો નહિ.

“કેટલો વખત થયો જ્યારે ફેર સંવાલ
પૂજામાં આવ્યો.”

“પા એક કલાક થયો હશે.”

“ત્યારે તો પીસેક મિનીટમાં આ તરફ
મોઢાર આવી લાગશે. જે આ તરફ આવી તો
હું હમણાં માણસને તે રસ્તા ઉપર મોકલું છું.
અને, એવું લાગે છે તમે ફાલ જાણવા આવી
કે ટોળકીના સપાટમાં સપડ્યાં છો. જે હમ
કંઈ જણાવું તો હું તમાને ટેકીફિન પર તેડીશ.
તેજા ઉદેશયેલાએ, પહેરાણુઓ આગ
આવીને પોલીસનો વહેમ કહ્યો. એ ઉપર
પહેરાણુઓને ધીરથી વહેમ ગયો કે ફસ્ટ મેજર
પટેલ ડિટેક્ટિવ નહી પણ સોનેરી ટોળકીનાં
હોવા જોઈએ.

“ એ બદમાશ સાથે શેઠ સાહેબને ક્યાંથી ઝોળખાણ પડી ? ” એકે પૂછ્યું.

“ મહેરવાનજી સાલેગામવાળા તેને ઝોળખતા હતા ! ” શુદ્ધચેહેરે જણાવ્યું.

“ મહેરવાનજી સાલેગામવાળા ! ” એ નામ એકે પછી એક ઉચ્ચારવા લાગ્યા અને અવસર અવસરમાં એ ઉપર તકરાર કરવા લાગ્યા. “ એ ? એને આપણે તો કંઈ જાણે નથી ! ”

“ તેવણુ એ ડિટેકટીવનું જોખાણું નજીવું નહિ હશે ! ” શુદ્ધ જોષી.

“ અરે, હું હનગરની સરત ગયું ! ” રેસ કાસના શોખીને બેટીંગ લીધી “ કે તે રસ્તમળા સાથે અંદર ખાતેથી મળેલા હતા ! આપણે મેહેલીને બરાબર ઝોળખ્યેજી. ક્યાં ? તમારા પંપાને તો તે ‘ એશીઅન ક્લબ ’ માં મળેલા, ત્યાં તેમને ઝોળખાણ પડેલી એમ તેવણે મને કહેલું. હું સરત માર્ગેજ કે એ મેહેલીને એ રસ્તમ સાથે મળીનેજ આ ઠામ કરેલું છે ! ”

“ એ જોશી ! ”

“ વહાલ ! ” બીજાને બખાલ્યો “ હવે ખુદ સાફ-સાફ માલમ, પડેજ ! શેઠ સાહેબને પેલો કદ કરતો હતો તે જોયા આપણે સઘળાં જો રહેલાં તે જોયા પેલો મેહેલી માળ પર જઈને ખું સફા કરી આવેલો ! ”

“ પણ એ લોક મારા ગાયાજીને લઈ ગયાજીને ! ” શુદ્ધ રંમસ યથ પૂછ્યું.

“ જહેન તમે જરા ફિકર ના કરો; તે લોક તેવણને કે જે ઉતારી પાડશે, કાંઈ સવળ પડતી જગ્યા આવી લાગી કે એ લોક મેટિર હોડીને પોખાનાં માપવાના ! ”

પોલીસ પોલીસી શી ખબર આવેજ તેની તે લોક વાટ જતાં હતાં તે વેળા તે મેટિર તો ધ્રુમ વરસતા વરસાદમાં આગળ તીકળી હતી. રસ્તમળા અને મેહેલી એક જાણુએ ખેસી અરેશર શેઠને પોતાની સામે ખેસાડ્યા હતા. શેઠ જિયારા શુપશુપ ખેડેલા હતા. દાંધ એક શબ્દ નહિ બોલતું હતું તેવામાં મેહેલી જે મેટિરની બારીમાંથી બહાર જોયા કરતો હતો ! બોલ્યો—

“ રેસનની લાઇન ! ”

બીજી પળે રસ્તમળાએ ઝડપથી પોતાની ગજવામાંથી રમાલતો કુચો જેમાં કલોરા દોમની નાની સીસી હુચ વગરની લપેટી રાખી હતી તે કાઢી. મેહેલીએ મેટિરની બારી ખોલી, તેટલાં માં તે ડિટેકટીવે અચાનક અરેશર શેઠની ઉપર તૂટી પડી તેમનાં મોંદ પર તે રમાલતો કુચો ખોર્યો. એક મિનિટમાં તે બન્ને બદમાશોએ પોતાનાં બેશુધ્ધ લોગને ચુવાડી દબ મોંદમાં કુચા લગ્યા અને હાથ પગ મજલુત બાંધ્યા. “ મેટિર બહુજ દારૂડ જાયજ, મેહેલી ! આપણે કંઈ ઘણાંજ ઝડપથી જઈએજ... શેઠરને ચોલાવવા કહો ! ” ડિટેકટીવનો હુકમ જરૂરે.

મેહેલીએ પાછપ મારફતે હાંક માયો પંજુ કંઈ જગ્યા નહિ મળ્યો. તેનાં બદલામાં ગાડી ઉઘરી વધુ જોશબંધ દોડવા લાગી. તે તો પવન-વિઝોડમાં અને મારમારનાં વરસાદ અને કાદવમાં ગળડતી-ઝાક ખાતી જોશબંધ ધસતી રહી, અને મેહેલી તે પાછપમાંથી છુમ ખંરાડ પાડતોજ રહ્યો. ડિટેકટીવે હવે ગાડીની બારી ખોલી શેઠરને છુમ મારી ગાડી થોંખાડવા કહ્યું પણ તેની કશીખી અસર તે શેઠર ઉપર થતી દેખાઈ નહિ. તે જીગપને તરેખાલ થઈ ગયેલા હને દેખીતી રીતે તે લોકની છુમ તેને કાને પડતી ન હતી. તે તો આંજુખાંજુ જોયા વિના સામેજ નગર રાખીને પાહોંમ ગાડી હાંકયો જતો હતો.

“ એ જોશી ! બેરીકલીની પાસ થયું ! આપણે લગભગ બેન્ટોરા આવી લાગ્યા હોઈ શું. ”

“ પેલા ગાદાને અટકાવની ? ”

“ શું કરું-છુમ પાડતાં પાડતાં મારે ધાંદ બી ખેસી ખેડું ! ”

“ તેની પાસે ચડી ખેસ ! ”

મેહેલી બારીએથી દીવાલ બહાર પડતો હતો તેટલાં ગાડીએ વાંક લેતાં એક આધો ગાડી ઉચઝાઈ જતી બચી ગઈ. મેહેલી ફરફનનાં દિલ હાર લપેદા ખાતો પડ્યો ને ગાડીના બીજા બારણાં સાથે અથડાયો અને તેનું તરાજ દબને ચોકાયું. ડિટેકટીવ ખુલ્લી બારીએથી બહાર ડોક કાઢી ગાડી થોંખાવવા માટે શેઠરને બૂમ

મારતો હતો, પણ પવનનાં જોરમાં તેનો અવાજ સંભળાતો નહતો, કાંકે ગાડી તો ઉઠ્યાજ હતી નહીં હતી. તે પછી ડિરેક્ટિવ છત્ર પર આવીને બારીવાર જેમ તેમ કરીને શોફર આમળ થયા. “ગાડી ચોળાવ ! ચોળાવ !” તેણે બરાડ પાડી પણ શોફરનો કેવો ખૂદ બેઠકો જણાયો ત્યારે તે ડિરેક્ટિવ તેની બાજુએ બેઠો ત્યારેજ તેને જોઈને શોફર ઘણો તાણુજ થયેલા જણાયા અને તેણે ગાડી પાની પાડી, પણ કાદવ અને પાણીનાં ખભોઆમાંથી ગાડી ઓક ખાતી ખાતી થોડુંક જવા પછી ગાડી ચોળી. દરતમ પુરત કહી નિચે ઉતર્યો કે શોફર પણ તેની પાછળ હતો. દરતમ ગાડીમાં બરાબ મેફેક્ટીને પકડી બેઠો.

“આમ-આમ.”

બહાર દુર, વરસાદમાં એ પોલિસનાં સિપાઇઓ ઉભેલા હતા તેમના ઉપર નજર પડતાંજ, ગાળ દેતો તે બીજી તરફ આરણ્ય બોલી ત્યાંથી નાસી જવાની પેરણી કરતો હતો, પણ તેટલાં તે બાજુએ શોફર આવીને ઉભેલો જણાયો. બીજી પળે, તેનાં નાક પર તે શોફરની એક મુક્કિ આવી પડી, અને તે સાથેજ તે મેફેક્ટીનાં દિશ ઉપરથી ગળડી બીજા બારણાં ઉપર જઇ પડ્યો અને પોલીસનાં “આમ-આમ” ગણાવે ગયો.

“એ લોક અ-કારા પાલીત રેશન ઉપર આવવા માંગતા હતા તેથી એ લોકને હું લઇ આવ્યો.” શોફરે જણાવ્યું.

તે પછી તે શોફર પોતાનાં જગ્યાનો કોનર ચકાવેલો હતો. તે-ઉતાયો અને ચકામે-કાંડી નીચે.

“જાલ જરેરી !” ભારે ગભરાટમાં મેફેક્ટી પૂછ્યો.

“હાજી સાહેબ, તમારી સેવામાં શીકરી દા-જર છે !” જાલે અંતકા કરતાં જણાવ્યું.

મેફેક્ટીને અને દરતમને બંનેને ચોખ્ખાં ઉપર લઇ જવામાં આવ્યા.

અરેશર શેઠના અધિકારી દાથ-પગ છોડી તેમને દુસ્વાર કરવામાં આવ્યા, અને જાલ તેમ-

ને ટોકા આપી ચોખ્ખાં પર લઇ ગયો. તે બંને સો નેરી યોગાવાગાઓનાં ગજવામાંથી બધાં ઘરેણું નિરળી આવ્યાં અને બધી વિગત કહે-કહે બાહાર પડી, જેમાં બન્ને ટાકુકો કરી તેને સંપૂર્ણ આપી કે, શાહુચોરનાં કઢાણી કિસ્સા લખતાં ને વાંચતાં મરેલા અનુભવને સંપૂર્ણ તેના જેમ ઉલ્લેસ્યો હતો. તે જણતો હતો કે મેફેક્ટીને કાંઈ ઝાંઝું આંગળાવું હતું નહિ, તેથી તેના ઉપર તેણે નજર રાખવા માંડી હતી. તેમ કરતાં તેને જણાયું હતું કે દરતમની સાથે તેને છુપી મસદેહત હતી.

જે વેળા અરેશર શેઠને પરદેજ કર્યા તે વેળા તેણે મેફેક્ટીને માગ પરનાં આરાગમાં ઘુસતાં જોયો હતો, પણ કાંઈથી પુરાવા કે મુદ્દામાત્ર ન હતો તેથી બપોરે સાંજેજ કે મેરિ-રમાં બેન્ડારની પોલીસ ચોખ્ખા ઉપર રોક સાહેબને લઇ જવાના હતા ત્યારે શોફરને દુર કરી તેનાં કપડાં પહેરી પોલીસ ચોખ્ખા પરજ જઇ ખર્ચનું કરવાની તેને જરૂર જણાઇ હતી.

તે શુભ સમાચાર ટેલીફિનથી “શેઠના મહા-લ” માં પુરાકવામાં આવ્યા. કાંઈથી પહેરે,

અંધ નહિ પણ સમગ્રાં અરેશરશેઠની જંગની તથા પોતપોતાની જગ્યાસોની રાહ જોતાં બેઠાં.

અરેશર શેઠ બારે ખુશીથી શરૂ પાડ્યા કરતાં રસ્તામાં બેઠાં—

“જાલ દીકરા, મેં તને જેની કેજુ હોય તે હું પાછું ખેંચી લઉં છું. જે જે તને વાતો લખનાર છે પણ મારા જ નથી અને જોઈતી હતી તે કુનેક અને દુસ્વારી તારામાં મોટા પ્રમાણમાં છે તે અસ્તુ જણાય છે.”

શેઠના મહાલ ની પાટીએ પારસી કામનુ આજુનું નવું વર્ષ ભારે ગમ્મતમાં અને ખુશ ખુશાલીમાં મુજબ, પણ તેમાં અંતી ખુશાલ તો મેક્ટુ નવું અદરામણું ભેડું હતું. અતે ને આખરે અરેશર શેઠ ઠેકણે આવ્યા હતા એવો વિચાર કરતાં તે ભેડું બાગમાં સહેલ કરતાં જણાય છે, અને હવે હવે વધુની શી જરૂર છે ?

કીરમતની કહાણી

યાને

રાણી માતાનો ખ્યાર.

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા.)

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

લખનાર:—સાગર્યા.

શરૂઆતના બે બોલ.

આ ઐતિહાસિક વાર્તા શરૂ કરવા પહેલાં તેનાં પાત્રોને લગતી ઇતીહાસિક વિગતો અને રહસ્ય કહેવી પ્રસંગોપાત થઈ પડ્યા વિના રહેશે નહિ.

ઈંગ્લાંડની રાણી મેરી પહેલી, ઇ બૈરીવાળા ઇંગ્લાંડના નાણીતા રાજા હેનરી આઠમાની પત્ની હોય છે. આ હેનરી આઠમાએ ઈ. સ. ૧૫૦૨ માં પોતાના વડા આઠ આરથરની વિધવા-રેવેનની કુંવરી કેથેરાઇન આર્થર-અરેગોન સાથે પહેલું લગ્ન કર્યું હતું. આ રેવેનના કુંવરી પ્રિન્સ આરથરને પાંચી આંખો.

છી ત્રણ માસમાં પ્રિન્સ ગુજર પામવાથી રેવેન સાચતું જોરાણી રાખવા હેનરી આઠમાના બાપે આ લગ્ન નગર્યું હતું. આ લગ્નથી વણાં ફરજ હોય ત્યાં હતાં પણ બધાં ગુજર પામ્યાં હતાં અને એકલી મેરી રહી હતી. હેનરી આઠમા એ ગાદી પર આવ્યા પછી પોતાનો વંશ ચાલુ રાખવાની મતલબથી તેમજ કેથેરાઇન સાથે અઠાર વર્ષ ગાળવા પછી તેણીથી કંઠાળી નવાંથી છૂટા થઈ હતા અને પોતાના મનને ગમતી મોલ આપી હતી. આ છૂટાં છેડાની મહાકાળે ઇંગ્લાંડમાં આવી રહેલી કેથેલીક પંથના વડા ધર્મશૂર પાપની સત્તા નષ્ટ થવા પામી હતી. પોષે આ છૂટાં છેડા કરવા ના પાડવાથી હેનરીએ તે વખતનો નવો રાજ ધર્મ પ્રોટેસ્ટન્ટ પંથ સ્વીકાર્યો, અને પોપની સત્તા તરછાડી કાઢી. આ પછી પ્રોટેસ્ટન્ટ અને કેથેલીક ધર્મવાળાઓ વચ્ચે કેવાં યુદ્ધખાત નગો ચાલ્યાં હતાં તથા એકબેકના ટોટા પીસી લાંહીની નીકા કેવી રેલવામાં આવી હતી, તેની વિગતો ઇતિહાસમાં નાણીતી છે. હેનરી આઠમાના વખતમાં અને તેની પછી તેના બેટા એડવર્ડ

પ્રકરણ પહેલું.

જાદુઈ વિદી.

‘મા માલીક, તારી બી શી મરજ છે કે
જતી ધણ્યાનીએ હું હકદાર ધણ્યાની ગણાતી
નથી... રાજાની ખરી પરણેતર છતાં રાણી તરીકે
ઝાળખાતી નથી!’ સ્પેન અને નેધરલેન્ડસના
જાણીતા રાજા શીલીપતી પરણેતર આધનેક
રકમસ સહેરે નિસાસો મુકતી પૂકારી. રાજા
શીલીપતી તેની હકદાર પરણેતર હતી પણ
રાજ્યના કાયદા મુજબ તેણી હલકાં ખાનદાનની
હોવાથી તેણીને રાજાની રાણી તરીકે નિવકાર-
વામાં આવતી ન હતી. તેણી ગોમા ફીલીપ પર
દીવાની બનેલી હોવાથી તેની પરણેતર છતાં
તેની ‘મીસ્ત્રેસ’ તરીકે રહેવા તથા પોતાનાં
શરબદોનો ગાદી પરનો દાવો નાકચુલ કરવા
તૈયાર થઈ રહી હતી. સ્પેનમાં ફરેક જણ જાણતું
હતું કે તેણી રાજાની હકદાર પરણેતર હતી
છતાં રાણી તરીકેનું માન તેણીને કાંઈ પણ
તરફથી મળતું ન હતું. તેની તેણીને તુંલાજ
ક્યાં હતી? પોતાના વહાલાનાં વહાલમાં
થી દુઃખાયું સુખ સમાયતું માનતી હોવાથી
તેણીને મનથી રાણી તરીકેનું માન કરી ગણ-
ત્રીમાં ન હતું. પ્યાર ખરેજ અજબ ગળેજ કરે
છે! તે રંકની ઝુંપડીને મહેલ બનાવી રાક્ષા
કંગાલ્યતને અનુપમ મુખમાં સહેલાઈથી બદલી
શકે છે. એમ જણાવવાની જરૂર નથી કે
આધનેકજ એકલી રાજા પર પ્યારમાં મસ્ત
ચંપ ઘડ હતી... રાજા પોતે તેણી પર દીવાનો
બની મુકયો હતો. તે તો તેણીને રાણી બનાવ-
વા એક પગે તૈયાર હતો પણ તેમ થતાં તેના
આપે સ્પેનની ગાદી પરનો તેનો દક રદ કરાવ-
વાની ધમકી આપી હતી, એટલે તેને જાહેરમાં
તેણીને પોતાની સાધારણ પરણેતર તરીકે
ઝાળખાવવી પડી હતી. તે પછી રાજાને માટે

રાણીની શોધ ચાલી હતી, અને આખરે કેથોલી
પંથના વડા ધર્મગુર નામદાર પોપની સલાહ
છેલ્લાંકની રાણી મેરી, તે પેલા જૈરીખાલ હેનર
આકમાની વડી બેટી સાથે તેનાં લગ્ન થ
હતાં. આ લગ્ન માટે ફીલીપને છેલ્લાંક આવડ
પડ્યું. તેની મૂળ મતલબ આ પ્રમાણે તે વખ
તનાં યુરોપનાં બજવાન રાજ્યો સ્પેન અને
છેલ્લાંક તથા સાથે લાગ્યું નેધરલેન્ડસને એક
કરી દઈ કેથોલીક ધર્મનો ઝુંડા પાછો ફરવાની
પ્રોટેસ્ટન્ટ પંથ જે રાજ્યાતનો દત્તો તેનો કાંઈ
કાઠી નાંખી, યુરોપમાં સૌથી મોટી શાહનશાહન
સ્થાપનાની હતી.

છેલ્લાંકમાં પોતાની સાથે ફીલીપ પોતાની
પરણેતર આધનેકને લઈ આવ્યો હતો. પણ
પણ જોના વેશમાં ન લાવતાં તે તેને મદદના
વેશમાં પોતાના ખાસ હબુચો લીઓના તરીકે
ઝાળખાવી લાવ્યો હતો. છેલ્લાંકના બાદશાહી
પીડસર કેસનનો સૌથી બપકા લયો લાગ રાજા
શીલીપના ખાનગી વપરાસ માટે આપવામાં
આવ્યો હતો, અને ત્યાંના એક આરક્ષામાં બેસી
આપડી આધનેક તે ખાસ હબુચો લીઓના આ
મુજબ વમાસણ કરતો હતો.

આધનેકની ખુબસુરતી અપાર હતી અને
તેણીનું કંઈ મોહું ન હોવાથી મસ્દાનાં પોપાક
માં તેણી ખુબજ છોકરા જેવી લાગતી હતી. તે
હબુચો ત્યાંના બાદશાહી ધરખટલાના બધા
હબુચોઆમાં સૌથી વધુ ખુબજ ને ચંચળ હતો
બાદશાહી પોપાકમાં તે હમેશાં ફરતો હતો કે
પર મુંદર, કિમંતી હીજઓ ખાસ મંદી લેવામ
આપેલા હતા. તેની નાન્ટુક કમર પર એક ચોતર
હીરાજડીત પટો હતો જે સાથે એક અજબ
કારીગરીનું બહુ કિમતી ખંજર તેની
હીરા જડીત મુક સાથતું લટકતું હતું.
તેણીનો પોપાક તદન બંધ બેસતો, ખાસ
બનાવવામાં આવ્યો હતો. પગમાંની સોડીનાં

‘હું જીવોન છું’ આદતેકે હસીને જણાવ્યું અને તે કાગળ લઈ ને માણસોને સોનાનો એકે શીશો આપ્યો. ખીચ પળે તે માણસો ત્યાંથી જતાં તેણીએ તે પેકેટ ફેરવ્યું તો તેમાંથી એક કુંચી ને એક કાગળ નીકળ્યાં. તે કાગળ નીચે મુજબ હતું:

જાનેમન,

કમનસીબે હાલતે કાલ મેહનત બરબાદ વ જુના હ કાલમ લેવી રાત થઈ છે. કંગાળ હમરાવોએ મને ઈન્દાડનો રાત્ન બનાવવા ધસીને ‘ના પાડી છે. હુન્વાની મહાન સાદમશાહતોના ગાદી વારસનું જે હરહરનું અપનાન આ બુજવો તરફથી કરવામાં આવ્યું છે, તેનો ખરેખર સખત શિક્ષાથી વાજ્યા વિના હું રહીશ નહિ. રાણી માતા પામેજર આ સાથ મરાવીશ. મારી બારીક તપાસમાં એટલું ખાસ જણાયું છે કે મારી સાથે હુખી રીતે કાંઈ બેટી મરજ દામ કરે છે.

મારા ખાર, આ સાથે વારી પેટી રખેનથી છે તે મોકલી છે. વહાણને ફરવો પવન કાગવાથી આ રીત થઈ હતી.

તેમાંથી શીકકો પીળો રેશમી ઝખ્ખો બહાર કાઢ્યો કે જે પર કિમતી હીરા ને યાકુતો મંદી લેવામાં આવેલાં હતાં હતાં. ‘માંડરીડમાં પહેલાં વહેલી જાહેર દરબારમાં હું શીલીપ સાથે ગમ હતી ત્યારે એ મેં પહેર્યો હતો !...તે દહાડે શીલીપ કેવો ખુશ ખુશ થઈ ગયો હતો, અને મારા દાનમાં મેંજમાં આવી દહેવા લાગ્યો હતો કે ‘મારી આદતેક, હું તને જરૂર રખેનથી હકકાર રાણી બનાવીશ.’ કહેછ કે આ લીલાં યાકુતો અપ-મુકન્યા છે, જે કે મને તો તેવું ક્યુંએ લાગ્યું નથી. ઓર મને વધુ ખુશાલી લાગી છે. સાંભળવા પ્રમાણે મહાન પુજ્ય કીચનની કમરમાં હારો વર્ષોનાં, ટાપકાં આ જવાહિરો છે કે જે શીલીપ ને ખાસ હાથ લાગ્યાં હતાં !’

ધીમેથી હવે તેણીની નગર પોતાનાં કમન વખતના પોપાક પર પડી કે જે હપંચી ઉંમડી તેણીને પોતાનાં દેવાં સરસો દાખ્યો ‘સોનાં એ મને કિમતી છે’ તેણી બચી.

ગળકી રહ્યો હતો. તે બૂદાએ એક ટુંક બંદગી કરી અને તે બાદ તે કિમતી નંગો બહાર કાઢી કાલકું ખોલ્યું તો તેમાં પહેલું ડોકાં વિનાનું એક ધડ નગરે આવ્યું. ડોકાંની જગ્યાએ એક કિમતી લીસ જડીત મુગટ મુકેલું હતું. જાણે તે જવાન ઉંઘમાં પડ્યો હોય તેમ તે ચહેરો લાગતો હતો. તે મુગટ ઉંચકી તેમાંની ચાપ દાખતાં એક જવાન, ખુબરૂ શખસનું ડોકું જણાઇ આવ્યું. તે મુગટ માંની ખાલી જગ્યા કિમતી નંગોથી ભરી લીધેલી હતી.

તે બૂદાએ પોતાના હાથમાંની ખતી ઉંચકી શીલીપ તરફ ટગટગર નેચું અને ત્યારબાદ મુગટ તરફ નેચું. તે પછી ભારે ઝડપમાં આવી તેણે ખતીને ફેંકી દીધી ને શીલીપને ગળચી-માંથી પકડ્યો.

ફરી પાછો અંધકાર ફેલાઇ રહ્યો !

હવે અંતપચાઓ તે કપરમાં રાશની સાથે દાખમ થતા જણાયા અને મોપાઇ નેતાં બે બૂદા શખસને દોરીથી મજબુત સીકડી તેની આગળ તરવાર જેવી ઉમેશાડ્યુક ઓરમુનો તેણીની નજર પડી. શીલીપ પોતાનાં ગંગાં પર હાથ મુકી દમ લેવાની મજબુત ડોરોશ કરતો તેણીને જણાયો.

તે બૂદા શખસ દાખજ નહિ પણ યુદ્ધાદાનનો જાણીતો પાદરી ક્વેઝા હતો કે જેને ફગી કીકીપીઓ તે પુત્ર્ય કપર લુંટવડો પ્રપંચ હશે હતો. તે પાદરી ઝડપમાં તેના પર બચાનક આક્રમણ કરતો તેણીને સંભળાયો:—

‘આહ કુત્તા ! મગફરી ના કર ! યાદ રાખ કે નામ તેનો નાશ છે. તેં જમાનાઓની આ પુત્ર્ય કપર અપવિત્ર કરી છે તો જે મહાન શાહનશાહત પર તું રાજ્ય કરનાર છે તે તારાં મરજુ સાથે તેની એકતાઇ પરથી નાશમાં હેઝા ગળકી પડશે. મહાન શેદનશાહતનું જે રક્ષક તું જુએ છે તે ફક્ત તારો આત્માજ કપી રાકશે

આ દુન્યામાં માણસાઇ રૂપમાં રાજતાન બની હોજખના કરાગણાં દેખતું પાત્ર બજાવનાર છે. યાદ રાખજે કે હવેથી જે જે ચીજની હોંશ તારો આત્મા કરશે તે તે તને તારું આ જગ્યા-દી ખોખું મેળવવા દેશે નહિ. તારું સૌથી પહેલું બચ્ચું તારાં હુષ્ટ પાપોને લીધે વળ ખાઇખાઇને દીવાતું બની મરી જશે. તું ખરાં છગરથી ચાલી શકશે પણ તારી ખાખી કાલ-સાઓ અને તારો પાપી હવસ તારા આત્માને નાશ કરશે તથા તારા ખોટા અલખરા તારાં રાજ્યનું ને તારું સરવાનાશ વળશે. કંડાળ ! તારો આત્મા નહીં જશે ને કીડા પડી તું મરી તારાં પાપની આગમાં હમેશાં બળ્યો રહેશે !”

ખીજ પળે તે બૂદા મોતની ગોદમાં, દણાઇ ડચકાં ખાતો ખતારા યજ ગયો.

ફરી પાછો દેખાવ બદલાયો. આહ ! એતો આખરેઝનું પોતાનું વાપીકું મકાન હતું. તેણીની હંદગીનું ચિત્ર સીનેમેટોગ્રાફની શીલમની પેઠે ઝડપથી તેણીની નજર આગળથી પસાર થવા લાગ્યું. તે ડાચું વકસીને તેણી નેવા લાગી. આહ ! આ શું ? તેણીનો અદરાયો ભરવાર કેપટન એડમોન શાહબદા શીલીપ સામે તુંદ ચહેરે નેલ રહ્યો !...તેમની તરવારે મ્યાનમાંથી બહાર પડી અને તે બને હવ સરોસટની લડાઇમાં ઝાડાવા !...બે મિનિટ !...થા ખુદા ! તે લયાનક વખત ! શીલીપે હવે ધીમેથી પોતાની તરવાર મ્યાન કીધી. તેનો હાથ જખમી થયેલો હતો પણ તેનો હરીફ તો મોતનાં ડચકાં ખાતો પડ્યો હતો.

તે પછી શીલીપની તેણીને હાથ કરવાની મજબુત ડોરોશો તથા તેમનાં લગનના દેખાવો નજરે આવ્યા !...થા ખુદા, આ શું ગળખે ! તે ભલો પાદરી જેણે તેમને લગનાં ગાંઠથી એક ઘડી દૂર તેની જગ્યાએ આ વેળા ક્વેઝાનો આત્મા આવી ઉમેલો જણાતો હતો ! આશીર-

વહાલા શ્રીશીપ તારી સાથ લગના પવિત્ર શાંકથી જોડતા હું સારી રીતે જાણતી હતી કે તું એક સાધારણ શખ્સ નથી. મારી મુશ્કેલી માં તારી મદદ ને તારી સલાહની બહુજ જરૂર પડનાર હતી તે હું સારી પેઠે જાણું છું ને માનું છું કે મારી માન્યતાને તું વહાલો ઇચ્છે ઇચ્છ લાયક છે. હાલ તો આપણા આ રાજ્યમાં વિશેષ શાંતિ છે એટલે મારો વિચાર આજનો દિવસ આનંદમાં ગુજરી તું વહાલાના પ્રેમમાં મસ્ત થવાનો છે. આપણે એકમેકના સુખમાં સુખી થઈશું તો બહુજ છે" અને એમ કહેતાંજ તેણીનો હાથ તેની શરદન પર ફરી વળ્યો ને પ્યારથી તેણીએ તેના માથાના બાલ પસવારવા માંડ્યા.

શ્રીશીપને સદંત્ર અકરવકર યથા ખરી પણ તુરત ચુપ રહી, રાણીના લહાડને શરણુ યથા પોતાની મક્કસ પાર પાડી લેવાનો તેણે વિચાર કર્યો. આથી તેણે તે વહાલું માથું પોતાની નજદીક ખેંચી તે પર બે ચાર ચુબનો કર્યાં.

તેનો આવો પ્રેમ જોતાં રાણી માતાનો

ખુશાળીમાં ઝળકી રહ્યો અને વધુ નજદીક આવી તેણી તેને વળગી પડી ચુમીઓથી ભીંજી નીખ્યો. અલબત્ત શ્રીશીપે પણ તેનો જવાબ વ્યાજ સીકેરાળવામાં કયાસ રાખી નહિ.

"મારા જીવ" ધીમેથી તેણે વ્યાધુ રચ્યું.

"તું વંદાલના પાસામાંથી ખસી જતાં મારું જીવ મીરાઇ—ફસાઇ બચ છે છતાં પણ મારે મારા પાદરી આગળ એકસર કરવાની જરૂર હોવાથી મને જવાની રજા આપ. હું સદંતર યાત્રી ગયલો છું પણ આપણા પવિત્ર ધર્મની દરેક ફરજને મારે સરાયરમાંથી બળ લાવવાની જરૂર છે. મારું દર, મારા જનન, પણ આજે દુન્યવી મોજમલહો તરફ મારું મન યદે એવું લાગતું નથી.

"આજેજ !" રાણી જનકા કરી ઉઠતાં બોલી, "મારા જનન ! તું, જ દીવસે આજેજ ને

પાછો મારી પાસેથી જવા મગિલ. આહ, ત્યારે તું મને નથી વહાલો ?"

"મેરી, મારા પ્યાર, તું સારી પેઠે જાણે છે કે હું તને કેવા ખરા જીવથી ચાહું છું પણ આત્મભોગ આપવો એ આપણું સર્વની આઇન ફરજ છે. આવા કિમતી ભોગો અને દુન્યવી લાલચોથી દુર રહેવાની બરકતેજ તે મહાન પરમાત્માએ આપણને દુન્યાની મહાન પ્રજાઓ પર સરદારી ભોગવવાને મોકલેલાં છે તો તે પ્રત્ય આપના ફરમાનોને આધીન થઈ ચાલવાની આપણી સૌથી પહેલી ફરજ છે !

શ્રીશીપ જેવો જવાન શખ્સ, લોભ અને લાલચમાં લપટાયલો આદમ, ધર્મ તરફ આવો ભક્તિભાવ બતાવતો હતો તે જોતાં રાણીથી ખુશ થયા વિના રહેવાય નહિ. ધણાજ પ્રેમથી તેણી તેની આગળ યુવક મંડળે પડી પોતાનું સર નમાવતાં બોલી,

"શ્રીશીપ, મારી દુન્યા, મને તારા આશીષ આપ. તારી આવી ઉત્તમ ધાર્મિક વૃત્તિ મારું જીવ ખાગ્યાગ કરે છે. ખરેખર તું એક મહાન, પ્રત્ય રાજ છે."

"પરમાત્માની આનંત બહેસોની રેલછેલ, મારી હમેશની વહાલો ને ડાહી મેરી, તારા પર સદા ઉતરજો !" શ્રીશીપે ગંભીર અવાજે કહ્યું. "આજ રાત્રે તું પણ બંદગી કરજો, મારા પ્યાર, કે જેથી આપણી ભોગી બંદગીનો અવાજ તે મહાન રેલથી આપની દરગાહમાં રજુ થઈ, આપણી અનેક મુસદ્દો બર આવે !" અને તેણે મેરીને ઉઠાડી ને તેણીને પોતાનાં હૈયાં સરસી દાગી તે પછી એક ક્રીસ કરી, માનથી નમી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

"વહાલો ! શક્રઆત નો કીક થઈજ ને બેટા" તે પોતાનાં મન સાથે દસતો જતાં જતાં પટપટ્યો ને દોડતો કે જઈ આઇનેજને વગગી પડ્યો. મેરીએ પોતાની જવાનીમાં ને સુખ મેળવ્યું નં હતું તે ગાદીપર બેસા પછી મેળવ-

પાની તેણીને હોંશ હતી. જ્યાન શીશીપ સાથનાં
 પછીનાં લગ્ન તેણીની દરેક ઉગેદ પાર પાડનારાં
 તાર હતાં, એની તેણીની ખાતરી થઇ. 'એ
 સાધારણ માણસ નથી. પણ માણસાઇ
 તરફમાં દેવતા છે !' તે જાણી
 રહ્યી. 'મદારી રેવતે પર અપાર સુધી
 બેઠો મારો છાપ પાડ્યો છે તો વખત જતાં,
 પ્રજાએ મને પણ મારી પેટે પુજતી થશે તેમાં
 કશો શક નથી. બીરાડ, શીશીપ મારો જમણો
 હાથ છે, તેમની મદદ વગર મારાથી કશું માય
 એમ નથી. એની મદદથીજ હું છત્રીઓપની
 ટાળીવાળાઓના પ્રેમમાં ચમકી નાંખી શકીશ.
 ...એ કહે છે તે પણ ખરી વાત છે ! સાધારણ
 દેવ મિત્ર લાગે છે હોય છે અને મનનો જુસ્સો
 નરમ પડતાં તે કહેવાતો પ્રેમ જતો રહે છે.
 એક મંદાન નર થયેના દરેક યુગો મારા હી
 માં ખુલ્લે ખુલ્લા નરને આવે છે. જો કે હજીએ
 જ્યાન છે છતાં હું તેનામાં ઉત્તમ વિદ્યા અને
 અજ્ઞાન હતાપણ જોઈ શકું છું કે જોઈ શકું
 મેં મારા સૌથી પહેલા પ્યાર કાર્ડીનલ કીસ
 પોતામાં લેવા હતા. પરમાત્માએ શીશીપમાં મારા
 આત્માનો અંગત નોકીદાર મોકલ્યો છે અને
 તે મોટે હું ખરેખર તે જાણની બહુજ આજારી
 છું. આજની રાત્રે એ પોતાના પાદરી સાથે જ
 કમીમાં મસગુલ રહેનાર છે ખાંખાં પ્યાર કરતાં
 એના અપાર-વિવારો ઘણાં ઉચ ને પવિત્ર છે.
 ખરેખર મારે ખુશી થવું જોઈએ છે. આવી જા-
 નદમાં મારે એવેખાઇ કરવી જોઈએ નહિ...આહ !
 મારા શીશીપે આજ મુખી મને પોતાના જાનવી
 ઓરડાઓમાં બોલાવી નથી. તેમ કરવાનું શું
 કારણ હતું ?.....રમે ત્યાં મોઢ બેરી છે. પ
 તે દહાડે મેં એના હલ્લુપાં લીએલને તેના શેઠ-
 ની મોજબજાહ આજે સવાલ કરતાં તે લગાર
 મુંચવાયો-મબસયો હતો.....આહ ! ત્યાં શું
 છે. તે જાણવાની મને જરૂર છે. શીશીપને કંઈ

જોઈતું-કરતું જોઈએ છે મુંચે છે કરી પુછવાને
 બરાને મને ત્યાં જતાં કરી અંગણ નથી. હું
 એની લક્ષ્ય પર જોતુર છ એટલે મને એના જા-
 નગી ઓરડાઓમાં જતાં કશો બાધ નથી...
 જમ હવેકાંજ હું જઈશ !'

પ્રકરણ ૩

અદેખાઈની જવાબ.

જાણુમાના એક સુંદર મોઢાપર લેટીને
 આજને પોતાના વ્હાલા શીશીપની રાહ જોતી.
 બેડી હતી, તેણીની સીતારી જાણુમાં પડેલી
 હતી તેપર તેણીનાં નાજુક આંગળાઓ કુદતા
 ત્યાં તેણી હાતમાં શીશીપની રાણી મેરી સાથ-
 ની મુલાકાત આજે ઉંડા વમાસજુમાં પડેલી
 હતી.

'એ શું કરે છે ?' ખાનુ' તો ક્યારનું પ્રક
 થયું છે !' નેની અર્ધ ઉડી જારણાં તરફ ટગર
 ટગર જોતાં પડ્યી.

બીજી જો બહારથી આવતાં પગલાંને અવાજ
 તેણીના કાનપર આવ્યો તેણીનો મોઢક મુંખડો
 પ્રકાશીત થઇ ગયો. બારણું ઉઘાડ્યું અને
 તેઓ બંને ઉઠીને એકબેકની ગેદમાં દખાયા.

'આહ...મારાજન ! ...મારાં સુત્રસુત્ર !
 માફ કર !' અંદરી કરવા આવેલો. તે જ્યાન
 શીશીપ પોતાની વડાશી પ્રિયાને જોતાં હર્ષથી
 દોવાનો અને તેણીનું અપ્રત આખનો બોલ્યો.
 'હું તો હું જાનની આગળ દોડ્યો આવતો
 હતો પણ રાણી મેરીએ મને બોલાવ્યો ને મારી
 સાથે પ્યારનાં થેલાં મેરાં કાઢવા માંડ્યાં !'

'તે...મારાજન, તે ?'
 'જોહ, મને પ્યાર કરવા ક્યારે નહિ
 ગમે છે ?'
 'ખરેખર, શેઠ ?'

‘હા, પણ તે કોણ સાથે ? રાણી મેરી સાથે નહિ પણ મારાં છાત્રની. વહાલી આપનેજ સાથે !’

સતોપ પામી આપનેજ તેને વધુ નેશમાં વળગી અને ખીજ પગે તેમના હોઠો મળ્યા અને તે ‘મેરી જોડું’ પ્યારમાં મસ્ત બન્યું.

‘તારા વગર હું જેમ ઝુરી ગઈ હતી તેની કે તેથી થોડી ઘણીજી લાગણી તને મારે માટે ધક્કી, મારા જન ?’ આપનેજ મીઠી કીસ કરતાં સવાસ કીધો.

‘નહિ... જરાખી નહિ !’ તે હસ્યો. ‘ફક્ત એટલુંજ કે તારા વિના આખી દુન્યા મને કંઈ એર સમાન થઈ પડી હતી. હવે હું ત્યાં મારા ખાનગી ઓરડામાં આવ્યો છું તે તારાં પાસામાં ગોઠવાયો છું એટલે મારે મનથી દુન્યા ગોપા બાજે ખેલેસ્તમાં ફેરવાઈ ગઈ છે.’

‘મારો પ્યાર આગો એટલે મારે મનથી દુન્યા છે !’ ખુશ થતી આપનેજ તેના પર સુખી-ઓતો વરસાદ વરગાવતી બોલી.

‘દુન્યાનાં ઘાંઘં માંલસ ન હતો !’

‘પોપી... પોપી...’ મને છાપરે ચરાવી બગાડી મુકવાનો હતો !’ શીલીપ ખુશાલીને મારે કીસ કરતો બોલ્યો... ‘આપનેજ, હીકરા...’ હજુપોના પોપાકમાં ધણેજ ફાંકડો લાગે છે હં !’ બેરબી તો તારા ‘પરંથી કેયાં’ મરી ‘શીટલા દેખું’ !’

‘મારા જન, મને એ નહિ ગમતું.’ પેપી. ગં-લેડી કેથેરાઇન તો સાફ સાફ પાગલ બની ગઈ છે. તેની રીતભાત નેતાં મને મારી સ્ત્રી જાત માટે શરમ આવે છે !’ તેણી ગંબીર અહેરે બોલી. ‘શીલીપ, મારા પ્યાર, આજે મેં એક બપોતક સ્વપ્ન જોયું છે. મારા સ્વપ્ન મુજમ ત્યાં સુધી મહાન પુત્ર્ય શાહનશાહ શીયનની કમરમાંથી તફાવેલો ખમતો તેની અસલ જગ્યાએ પાછો મુકશે નહિ ત્યાં તુલીક દેઝાના આપ તારાપર ચાલુ રહેશે !’

‘કાણુ કમખખતે તને જણાવ્યું છે કે તે બૂદા ઉરાંગઉરાંગે મને આપ દીધા છે ?’ તેજે

એમાં કંઈ સાર્યક નથી. કાંઈ ગીત ગા । તારા
પર અનાજ સાંભળવા હું તંબૂ પી રહ્યો છું.”

આધનેકને મુસો તો લાગ્યો પણ ફીલી-
પતી માંગણી તેણી ના પાડી રાખી નહિ. તેણીએ
સીતારી ઉચકી અને પોતાનાં નાજુક આંગળાં
તે પર દોડાડ્યાં. બીજી પળે ફેરેરી ઘંટ જેવો
મીઠો ને મધુર અવાજ ત્યાંની દયામાં ગાજી રહ્યો.

ફીલીપ ગાયનનો મોટો શોખીન હતો. તે
સાંભળતાં તેના ઉત્તમ શુણ્ણો ખીસી નીકળતા
હતા. આધનેક તેને ગાયનથી પટારી સમજાવી
હમેશાં પોતાનું ચાલું કરતી હતી. ગાયન આસતું
હતું તેવામાં ડ્યુક ઓરસુનો ત્યાં આવ્યો. તેને
નૈતાંજ ફીલીપનાં ભરાંતો ચીસો ચડી ગયો.

“રાણીમાતા” ડ્યુક જણાવ્યું.

આધનેક ચોંટી અને ત્યાંથી ચાકી
નવા દીડી.

“શાંત બેસ, આધનેક” ફીલીપે તેણીનો
હાથ પકડી બેસાડતાં કહ્યું “તારું અધુરું ગાયન
પૂરું કર. એ કાંઈ લાંબાં શકવાની નથી. તે
બાબેનો મારા સખત હુકમ છે. આ બાજતોમાં
મારી શી ધમ્મજ છે તે એણે હવે જણાવીજ
બેઠા છે.”

આધનેકે કુખમાં જગે ને અવાજે તે
ગાયન આગળ ચલાવ્યું તે અરાજમાં સંકળ
ધુન્દરાપણું સામેલ થવાથી ગાયનમાં અજબ
મીઠાસ આવ્યો. ફીલીપ તો ઠંડે કબેજ, બેપરવાહ
બની ગાયન સાંભળતો બેઠો હતો. ડ્યુક
બાપડે બારે ઇતિહાસમાં આંતરે નવા લાગ્યો.
તેજ પળે દરવાજા પૂરતા પેદેરેગીરોનો
વડો સ્પેનીશ અમલદાર નમન કરતો, અંદર
આવ્યો.

“આ બેઅજબીતું શું કારણ, વાંકકેનું ?”
ફીલીપે તરડાઇને પૂછ્યું.

“રાણીમાતા અંદર આવવા માંગેજ,
નામવર સાહ.”

‘તેથી શું ?’

“ગરીબ પરવર, હું તો આપના હુકમ-
ને તાજેદારીથી નમ્યો છું. રાણીમાતા બહુ
ગુસ્સે થયાં છે ને લવાનક શિક્ષા કરાવવાનું
બોલ્યાં છે.”

‘કરેજી સાનો ?’ મારા હુકમને માન
આપેજ તો પછી તને ખીડવાનું કંઈ કારણ
નથી.”

હવે ફીલીપ ઉઠ્યો ને દાખલ થવાના હોલ-
માં જઈ રાણી મેરીને મળ્યો.

“આ અપમાનનું શું કારણ, ફીલીપ ?”
તેણી ચીસવાહ.

“માલ તારા ઓરડામાં ચાલ, મેરી.”
પોતાનો ગુસ્સો જેમ તેમ દાખી દઈ કંઈ
નહિ કહી રાક્ષાથી રાણી મેરી પોતાના ઓર-
ડામાં ગઈ અને ફીલીપ ત્યાં તેણીની પૂઠે ગયો.

“મેરી, શું હું જણાવી નથી કે તારી
ખાસ રજા અને ધમ્મજથી આ ઓરડાઓ મારા
ખાનગી ઉપયોગ માટેજ બૃદ્ધ રાખવામાં
આવ્યા છે ?” ફીલીપે હવે ગંભીર અવાજે
લપકામાં સવાલ કર્યો.

“શું તે જોવા હું આવું તો તેમાં કંઈ
ગુનાહ છે ?”

“અજગત તું છડ કરે તો તેમજ છે. તારે
શું આ જગ્યામાં મારી ધમ્મજને મરજી. જે-
ની ચીજજ નથી. શું ત્યારે હું એણે લીધો છું કે
મારાં હુકમોનું સાદુ સાદુ ઉશ્કેરનું કરવામાં
આવે છે ? શું તમે બધાં અને કાયર સમજે છે
કે બોધકું ગણો છો ? શું મોટાં રાજ્યોનો હું
શાહનસાહ નથી કે મારી નિર્ણય ધમ્મજો
નિર્ણય કરવાની પેરવીઓ ચાલ છે ?” બારે
ગુસ્સામાં તે બસાવ્યો. અંદરથી તો તે હસતો
હતો કેમકે તેણે જોઈ લીધું હતું કે આ વેળા
પૂરું છે પોતેજ રાખ્યો હતો.

‘ગુસ્સે સા માટે થાયછ, શીઅર’ રાણીએ નરમ વેસ થઇ તેને સમજાવી. પટાની લેતાં જણાવ્યું. ‘તને જોઇતું કરતું’ જરાઅર મળે છે કે નહિ તે જોવા ખાસ કરીને આવી હતી. તારી સગવડ માટે મને ફરી ઈતિભરી છે તે શું તું નથી જણવતો, મારા ખ્યાર ?’

‘બધું મળવડતું છે !’ ફોલપિ નમનતા. હામાં સર નમાની અનકા કરતાં કહ્યું.

‘જે કંગાળે મને અંદર આવતાં અટકાવી છે તેને જરૂર શિક્ષા કરવું, જગર !’

‘તે બાપડાનો શું વાંક ? તે તો મારા દુકમનો ફરમાવેલો બંદો હતો. મારા દુક-મને માન આપવા માટે એમ જો દુ’ શિક્ષા કરે’ તો પછી મારા દુકમોને કોણ માન આપે ?’

‘હંઝાકની રાણીને તેણે હંકાવી છે, એવી ગફરી તે ન લઇ શકે તે માટે’ મને તારા ઓરડામાં લઇ જા !’

‘તે નહિ બને, મેરી !’

‘આહ ! ત્યાં કોણ દસ છે ? મેં કાંઈ સીની સ્પેનીશ ભાષામાં ગીત ગાવાનો અવાજ સાંભળ્યો છે !’

‘અદેખાઈ-સાફ સાફ અદેખાઈ !’ શીક્ષીપ દસ્યો ‘કેમ મેરી, તારૂં જોયું ધસ્યું તો નથી ને ? તેં શું મારા હજીયાં લીએનને અવાજથી નહિ આગળ્યો ?’

‘લીએન, તારો હાથો ! મને ખગર નહિ કે તે આવું સરસ ગાય છે તેને અહીં બોલાવ ને મારી આગળ ગવાડ !’ મેરીની આંખો વાપણની પેઠે ચમકવા લાગી. તેણીની ખાતરી થઇ કે શીક્ષીપ હવે છટકામાં આવ્યો હતો. આહ ! શું તેણીએ સીની અવાજ નહિ સાંભળ્યો હતો ? તેણી પોતાના કાનો પર શું ત્યારે ભરસો ન મુકી શકે ?

‘તારી ઇચ્છા મારે અનથી દુકમ છે, મેરી !’

રાણીએ તેના આ અનકાની કહી દરકર કરી નહિ,

‘હું લીએનને જાતે લઇ આવું છું’ શીક્ષીપે જણાવ્યું અને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

લેડી કેથેરીન બોથેમ્પ, રાણીમાતાની ખારા સાહેલીઓમાંની એક હવે તે ઓરડામાં આવી.

‘આપ તામવરને પોઢવા આગમજ મારી સેવાની જરૂર છે, માતાજી ?’ તેણીએ મીઠાસથી પૂછ્યું. તેણી જવાન અને કદાવર હતી પણ તેણીનો ચહેરો ઘણો સુંદર હતો નહિ. શીક્ષીપ ના કહેવા મુજબ તેણીની જદમુરતી - માટે આ મોટી જગ્યા તેણીને આપવામાં આવી હતી કેમકે મેરીને ખુબસુરત છોકરીઓ પોતાની સેવામાં રાખતાં કર લાગતો હતો. તેણી ખાસ કરીને રમે શીક્ષીપ તેમના તરફ જે આકર્ષણ કરી કરતી હતી

‘હા, મારા બાપ બોરાયસા છે’ જવાબ મળ્યો. ઘુરત તે સાહેલીએ રાણીમાતાના બાલ સરખા કર્યાં તે પછી રાણીએ મોટી ખુશીપર બેસી પોતાનો પોપાક સરખો કર્યો અને બની-હણીને તેણી રાંદ બેતી બેઠી. લેડી કેથેરાઇન વિચારમાં પડી કે આવડી મોટી રાતે કોણ રાણીને મળવા આવવાનર હતો.

બીજી થયે શીક્ષીપ લીએનને લઇને અંદર આવ્યો. તેના હાથમાં રીતારી હતી. લેડી કેથેરાઇન તો લીએનને જોઇ કટકા છુકત્રા થઇ ગઇ પણ લીએને તેણી તરફ ઝાંખીને પણ બેઠું નહિ. શીક્ષીપનાં બવાનો આરસો ચડી ગયો પણ કાંઈ બોલ્યો વાંદ.

રાણી, આઇનેએ જોતાં દરતી

‘આવ લીએન, આવ ! કેમ દીકરા, તારા શેઠ બહાર દતાને હું દીકરીર હતી ત્યારે કાં નહિ તે મારી આગળ આવું ?’

‘આપ તામવર મને તેમ ફરમાવ્યું હોત તો તમારા શીદની તમારી સેવામાં ખુશીથી હાજર ચાત’ આઇનેએ નમનતાકથી સર કમવતાં જણાવ્યું.

કરો તેવું પાઓ.

રાણીમાતાએ પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. આઈનેઝ અચપ્પા, પણ શીલીપ તરફ જોતાં તેણી આગળ ગઈ ને ચુંચણ મળ્યે પડી ને હાથ પર એક નર્મ ચુંચળ લઈ પાછી પોતાની જગ્યાએ આવી ઉભી.

‘તું ઘણો મનદુનો છોદરો છે, લીઓન. ચાલ કાંઈ લલકાર !’ રાણીના પોતાની સાદમાં હન્ટા કાંઈક અજ્ઞાત મીઠાસ આવેલો જણાતો હતો.

શીલીપ ત્યાં ઉભો રહી રાણી મેરી અને આઈનેઝને ટીકવા લાગ્યો. ‘કાગડો ને ‘હંસ’ તેનાથી બોલાઈ જવાયું. પીમિયી હમી તેણે કહ્યું. ‘ચાલ દીકરા, તારું ફર્ટકવાસ ગાયન લલકાર’ અને પોતાનો મોટો દરજ્જો જાલી જઈ એકમાંની બાણુ ખુરસી ઉંચાઈ લાવી તેણે તે રાણી મેરીની નજીક યુધા તે પર લીઓનને ખેસવા જણાવ્યું. ઉપખરની એક નજર ફેંકી લીઓને સીતારી ‘ટ્યુન’ કીધી અને જાણ પળે તેણીનો અજ્ઞાત મીઠા અવાજ ત્યાં ગાજી રહ્યો.

રાણી મેરીએ તે ગાયન જાહજ ખ્યાનથી સાંભળ્યું. શીલીપ પોતે ગેલમાં આવી ગયો ને લેડી કથરાઈન હસી હસીને તેના તરફ જોવા લાગી. રાણી પોતે ગાયનની શોખીન હોવાથી તેણીને તે મધુર અવાજે અજ્ઞાત ગમત આપી.

ગાયન પુરે ચતાં રાણી મેરીએ ખરાં છગ-રહી સાંભળી આપતાં કહ્યું.

‘લીઓન જેવો તું ચહેરામાં સુંદર છે તેવો કંઠમાં પણ છે. તારાં જેવો જવાન મેં હજી બીજો જોયો નથી. શીલીપ તારા હૃદયમાં મારી સેવામાં આપવો પડશે.’

શીલીપે હસીને રોકું ધુણાવ્યું.

‘રોનથી એવો એકાદ ખીજો જવાન મારે માટે નહિ બોલાવે ડીઅર’ રાણીએનખરાંકવાં.

‘મેરી, આ મારા લીઓનની જોડી કુન્યામાં નથી એમ જો હું કહીશ તો તેમાં કશું સંદેહ પાત નથી. આ કારણે તો હું એના તરફ ખેંચાયેલો છું અને હું માનું છું તેમ એ પપ્પુ મને મારાં છગરથી ચાહે છે.’

શીલીપની વખાણ સાંભળતાં આઈનેઝ લાલકારે બની ગઈ.

‘મારો ત્રિચાર લીઓનને ધનાય આપવાનો છે.’

‘મેરી, તું એ પોતાને જગાડશે. અત્યાર-માંજ એ હોલતમાં યદ્યપ ગયજો છે.’

‘ત્યારે તો હું એને સર નાઇટ બનાવીશ. તારી તરવાર આપ.’

શીલીપ યુ દબને દરજો.

‘તારી અટક શી છે, લીઓન !’

‘પીકારો, મારાં નામવર’ આઈનેઝ અચપ્પા અચરીતે કહ્યું.

‘ચુંચણ મારે પડ, લીઓન પીકારો.’

‘સગર !’ શીલીપ વચ્ચે હોમાયો. ‘મારા ખાસ હજીયાને જે મોટાં માનથી, મેરી, તું નવાજવા માંગે છે તે માટે હું તારા ઉપકારી થયો છું; પણ મને તો મારો સાહોમારો લીઓન જોઈએ છે. એ ખૂટો ધરો ત્યારે હું એને રૂપેનું તું મોટું ઉમરાવપદ આપીશ.’

‘જેરી તારી મંજી, ડીઅર. લેડી કથરાઈન, ધન, તું જા, મને હવે તારી જરૂર પડશે નહિ’ રાણીએ જણાવ્યું. ‘મને શીલીપ સાથે ખાનગી વાત કરવી છે. સાહેબજી, લીઓન.’

આઈનેઝ માનથી નખી બહાર નીકળી કે લેડી કથરાઈન તેણીની પૂઠે ગઈ.

‘લલા લીઓન, કાં દોડાદોડ કરે છે ? તારા શેકને આવવાને તો હવે બહુ વાર છે’ પ્રેમથી તેના તરફ જોતી તેણી બોલી. ‘હું એકલીજ છું. મારા ઓરડામાં આવ. જરા બે ધરી વાત કર્યે.’ તેણીએ તેના ખભામાં હાથ મુક્યો. ‘તારા શેક આવે. તેડનામાં તું ચાલ્યો જશે.’

‘મારાથી મારાં સરદારના હુકમ પગર એક ધરી પણ બહાર જવાય નહિ’ લીઓન તેણીનો હાથ તરછોડી ચાલ્યો ગયો.

‘મુરો, તું !’ તે પ્રેમ ઘેરી બળડી.
‘મારાં આ ધજનને માન આપવા લાલા
ભલા ઉમરાવો કુદી પડે છતાં એનેજ ગમ્યું
નહિ ! નસીમ મારાં !...કેવો ખુશરૂને મદાવા
લાયક જવાન છે !’

‘તું મને શું કહેવા મંગિજ, વહાલી મેરી ?’
‘મારી અદેખાઈ માટે હું ઘણીજ દીવગીર
છું. મને માફ કર, મારા ખ્યાર. હવેજ મારી
ખાતરી થાય છે કે તારા ઓરડામાં મેં સાંભ-
ળેલો અયાંજ લીઓનનો હતો.’
‘દીકરા, હવે વહીવટી ગયું તેને મુંઝીને
આંદુ શું કરવા પાડે ? હું ધારું છું કે ધીમે
ધીમે તું મને જરાબર ઓળખી શકશે અને
હેતથી કાસ કરી તેણે ‘ગુડ-નાઈટ’ કરી, પણ
રાણી તેને વળગી રહી.

‘હાં દોડાડોડ કરે જ, ડીઅર ! શું તને
તારી બેરી નહિ ગમતી ?’
‘તે સવાસ હાં કરે ? હજી મેં મારો એ
પર ક્યોં નથી તે તો તું જાણે જ. ચાલ સાહે-
બ, ગુડનાઈટ !’ અને બીજી પળે તેણીની
બાયમાંથી છટા યજ્ઞ તે આંધો ગયો.

‘ખોયાં...ખોયાં ! એ તું શું કરે ?
કુકતા તું સમજે જ કે ? તારાપર રાણી મેરી
દીવાની બની જી ! લોહા, તારા રોકની બેરીપર
તારા નજર અંગાધવા માટે આરે તને નોકરી
પરથી કાઢી મુકવો પડશે’ શીલીપ ધુમ દસરા
બોલ્યો ‘નહિ તો નકામું બોલ જાણું તું કરી
મુકશે નાં !’

‘જા, બા, એવી કાહેલી મરફેરી ના કર,
ડીઅર, મને એ નહિ ગમતી !’ આખનેજ
કાંઈક કચવાળને બોલી.

‘ઓલરાઈટ, ડીઅર હવેજ તારી ખાત-
રી યજ્ઞ દરી કે તારા ખાતર હું શું શું અમુ
છું. વસાહ...મને ધાગેજ કે લોહા તું એ
રાણીને દુલકાચીને ખુશ બનાવ ! એક વખત
એ તારી પર દીવાની બની કે હું એને તલાક

આપી શકીશ અને તેમ થયું કે પછી અબ્દુલ
મન્નહ ! પછી તું નેહું !...જોઈ લેવ ગમ્મત !’
શીલીપ દસરા હમતો મન્નહ કરવા જાગ્યો.

‘તું મારીખી મન્નહ કરેજ, શીલીપ ?’
‘નહિ, મારા જાન, નહિ તું નહિ તો આપજ
કયુક સાહેબને તે કામ સોંપે તો કેમ ? કેમ
કયુક તારી શી મરજ છે ?’

‘સરકાર શીદવી પર મોટી મહેરબાની થજ.
એ માનને હું લાયક નથી. એ તો જેઓ લાયક
હોય તેમનેજ સોંપા તો બેહતર.’
‘હમારા કુકમ છે કે તારે તે કરવું,
કયુક !’

‘જોઈએ તો લાત મારી મને કાઢી મુકા
પણ રાણી મેરી સાથે ખ્યાર કરાવું કામ
મારું નહિ !’

તે સાંભળી તેઓ ત્રણે દરી પક્યાં.
‘ખિયારાં રાણી સાદાં માદાં છે તેથી તેમ-
ની મન્નહ કરવી શું વાજબી છે ?’ આખનેજ
કપકા આંખો.

‘તારી કપકા વાજબી છે’ શીલીપે જણા-
વ્યું ‘પણ બા મને તો ખુશસુરત બેરોજ ગમે
કારાં કણારાં કે સાદાં માદાં જેતાં મને તો તાલ્યો
તાવ ચરેજ ! અજમત ખુશસુરત બેરોજ સારાં
છે પણ તે સાથે દુન્યામાં તેમને નામની મહાકા-
ણી જામરી મંડાય છે. ત્યાં જોશો ત્યાં કન્યા
નું મૂજ ખુશસુરત રહી ! ખુશસુરતી જેમ આશીર-
વાદ છે તેમ આપ સમાન પણ છે.’

અરેખા કસાક પછી તેઓ ઉઠ્યાં.

‘આંહ હું જુલ્યો !’ શીલીપી હસતાં
હસતાં બોલ્યો. ‘નામચર, કદરદાન, મહાન
સાદનચાહ બાનુએ તારે માટે મુંદેશો મોકલ્યો
છે તે તો મને યાદજ ન રહ્યો. તેઓથી વાલીદહોમ
ખાને ભરાનારી પહેલી દરબારમાં તેને હાજર
સામવાતી ખાદેજ જાણે છે

‘શીલીપ, તેં શું કહ્યું. !
‘જાને મન, મન પોતાને તારી હાજરીની
વિશેષ જરૂર મોવાપી મેં તે દરજન ક્યુક છે !
(સાંધુ છે)

1123—દુન્યવી તખ્તો !

(૪)

નખરાંબાજ નીના.

ચુલચન માટે ખાસ દરખાસથી.

લાખનાર—દુરબીન.

ચેસીઆતુ નાનકડું રાજ્ય બહુ માડી અથ-
વામાં આવી 'પડ્યું'. રાજ્યના રીઝંટ બેઠામતના
ખુબુદ અરવે પ્રગળે તેમજ રાજ્યને સદંતર
નર્ષન કરી ચુક્યું છે. નાટકના પહેલા દોષ
પાયે મહેલના ફરતીચર પર માંગનારાઓને ટોચ
જાણી સામાન જાત કરતા જોવામાં આવે છે.

આ માણસો કામ કરતા ખુશાળ ગાયન
પાતા જણાય છે. તેઓને આ કામમાં અજબ
જાદુ પડે છે. માંગનારાઓ પોતપોતાને 'કટલું'
કહું ગણી તેની ગચ્છરી કરે છે.

ચેસીઆતો કાવત્રાબાજ વડોવજર લુરો
મા માંગનારાઓની દોડધામની કચી દરકાર કરતો
પણ ચેસીઆતની રાણી શાહનવી હેલનતો
ડો કારભારી જેસોમીર મહેલ પર આવી
ડેલી આકતથી દીગમુદ યંધ નાખ છે. "શાહ-
નવી આ 'કટલો' ખમી ચાકરી નહિ" તે જાપડો
કંમસ મહેરે નિરાચ યજ પૂકારે છે પણ તેમાં
તી મોળી જૂઝ છે, કેમકે ફાંટાબાજ હેલને
હિલ પર આવવી ટોચની ખાતર જાણતાં ધ્રુમ
સે છે ને કટાળા ભર્ષા દીવશોમાં આવી મગલ
પાપવા માટે માંગનારાઓનો ઉપકાર માને છે.

પણ જ્યારે શાહનવીને માનિતો જવાન
ને ખુશસુરત, ઉરતાદ ઓગરડીન તેજીને રી-
તવા આવે છે ત્યારે પીઆનો પર સીફ પડેલું
કે તેણીને ભારે કચવાટ ચામ છે. તેમ છતાં
જી તેણી લઈ ચલાવે છે, કેમકે તેણી ઓગ-
રડીને સંહારતાં રીખી હતી એટલે તેટલો વાર

તેની સાથે વાત કરવાની મળનાર હતી. તેણી
તેઓ ઓગરડામાં ખુસીઓ પર હવામાં ઓગળા
ચલાવી એક બીજાને પ્રેમનાં ગાયતો ગાઇ
સંભળાવે છે.

શાહનવીની દુરની સગી અને જેસોમી-
રની કદાવાર ને દમામદાર ખેટી એના સાથે ઓ-
ગરડીન અદરામલો છે પણ એના લોભી હોવાથી
તેને આ ગાયન ખાસતર મુદલ ગમતો નથી.
તેણી એકદમ ઓગરડામાં ધસી આવે છે ને પી-
આના પર સીફ જોઇ શાહનવી કરતાં દરખારને
ચપલાં અપમાન માટે તેજીને ભારે મુસો-
યાય છે.

તેજીના જવા પછી શાહનવી નખરાં
કરતી હસીને પોતાના સાથીને પૂછે છે કે તે શા
માટે એનાની મળતક કરતો હતો ? જેસોમીરની
જખરીથી ઓગરડીન અદરામો હતો પણ તે
તો જો શાહનવી તેની સાથે જઈને ગરીબાઈમાં
રહેવાનું પસંદ કરતી હોય તો તેમ કરવા એક
પર તેમનાર હતો. તે જાણતો હતો કે શાહનવી
ફાંટાબાજ હતી એટલે રખે તેમ યતાં હાથમાં
નું બધું જતું રહે તેનો તેને ભય હતો.

ખીજ પળે જેસોમીર ત્યાં આવી તેમનાં
ગાયતોમાં ખમ્મત કરે છે. જેસોમીરની પડે રીઝંટ
આવે છે. તે ત્યાં તપાસ કરતા બેલીરને દોષ
બેંકનો વડો સમજી તેની પાસેથી વધુ પૈસા
મેળવવાની લાલચે તેની જખરી આગતા સ્વા-
ગતા કરે છે. શાહનવી તે કામમાં મદદ કરે છે.

બેલીકને મિષ્ટાન જમાડ્યા ઉપરાંત ઉત્તમ સીમા-
રાની એટ અપાય છે. તેવામાં વડો પ્રધાન ત્યાં
આવી લાગી તે ઘોંટાળાની સમજ આપે છે
એટલે રીજન્ટ હેઠળને સીમારે પાછી લેઈ તે
માનવંત પહોરણાને લાત મારી બહાર કાઢે છે.
શાહજહાદી હવે ત્યાંથી ચાલી જાય છે પણ
વડો પ્રધાન રીજન્ટ સાથે મસલેહત કરે છે. તેના
કહેવા પ્રમાણે રાજ્યની શરીઆત શ્રીમંત ખાન-
દાન સાથે લગ્ન કરાવી ઝાઝી કરી શકાય તેમ
છે. આ માટે તે શાહજહાદીને પોડોશના રાજ્યના
પ્રીન્સ નીઝામ સાથે પરણાવવાની માંગણી
કરે છે.

રીજન્ટ તે સામે પાંધિ ઉઠાવે છે કેમકે
ઝોગણીસ વર્ષની વાત પર જે રાજે એકી
વખતે શાહજહાદી હેલન ને એના જેસેમીરના
જન્મ થયો હતો તે રાજે તેઓને શહેર છોડી
ફરના મકામાં જઈ આશરો લેવાની ફરજ પડી
હતી. કેમકે પ્રીન્સ નીઝામના ખાપે બંદ ક્યું
હવું તે બંડખોરના છોકરા સાથે પ્રીન્સને
પરણાવવી એ સરતાપા બેહુકું છે.

પણ વડા પ્રધાને જુદીજ ગણતરીથી કામ
લીધું હોવાથી તેને આ લગાણ પડે તે ગમ્યું
નહિ તેથી તેણે રીજન્ટને સમજાવ્યો કે પ્રીન્સ
તેને મોડું પેનશન આપવાનું નક્કી ક્યું હવું.

પૈસાની વાત આવી ત્યાં રીજન્ટ સાહેબ
લે લે પે પે થઈ ગયા અને કશુંક કરી શાહજહા-
દીને સમજાવવાનું માથે લીધું. ભારે હોનતોણ
ને જખરી રકણક પછી શાહજહાદીએ આ લગ્ન
કશુંક કર્યાં.

અંક ૨ નો:

મહેલના તપ્તવાળા ઝોરમાં પ્રીન્સ ની-
ઝામની મુલાકાત રીજન્ટ લીધી અને તે જવાન-
ની તપાસ એક પગમાં કરી નાંખી. તેની પાંદ
રીતમાત અને દબજમ રીજન્ટને રચી નહિ એ-
ટલે તેને દરેક આગતમાં ખામીજ ખામી જણાઈ.
અને ત્યારે પ્રીન્સે જણાવ્યું કે તે પોતે રીજ-
ન્ટને બહારે રાજ્ય કરવાની ધમ્મી રાખતો હતો,

ત્યારે તો તેના ઝરમાંની કીટલી સદતર ફાટી
ગઈ, પણ વડા વછરે મોટાં પેનશનની લાલચ
આણી બતાવ્યા કીધી તેથી તે લગાર ચાંત રહ્યો.

શાહજહાદી હેલન પોતાના લલિચ્ચના બર-
ચારની મુલાકાત લેતાં તરેહવાર અનકા તણકા
કરે છે અને શાહજહાદી ખામીઓ તેનાં મોંક
પર જણાવી દે છે. તેણી ખુદશુ જણાવે છે કે
જે રાજ્યને ખાતર આવો મોટો ભોગ આપવાની
જરૂર ન હોત તો તેણી કહીતી તે પ્રીન્સને પો-
તાનાં બરચાર તરીકે પસંદ કરત નહિ; કેમકે
તેણીના વડાસો ઝોગસ્ટીન તો એના સાથે
અદરામલો હતો એટલે તેણીને હવે ગમે તે
મથે તેના કશો મુખદો ન હતો.

પણ એના જે ઝોગસ્ટીનને મુદત ચલાતી
નહતી તે અજબ જેવી રીતે પ્રીન્સ નીઝામ તરફ
ખેંચાઈ. તે તેણીના નગરમાં સીધી એટ જણાવે
અને વળી પ્રીન્સ હતો એટલે તેનામાં કાષ્ઠપણ
જાતની ખામી હોવાનું નહિ એમ તેણીની
ખાતરી થઈ. પ્રીન્સ પણ તેણી તરફ ખેંચાયો.
તેણી વગરની છાંછી તેને નીમક વગરની
વાણી જેવી લાગી. બંને વચ્ચે જખરી દોરતી
ઝામી ગઈ અને તેઓ એક બીજાં પર નીસાર
થઈ ગયાં.

તેઓ એકબેકને ધુલધુલ ને જાનેમનથી
બોલાવવા લાગ્યાં અને નક્કી ક્યું કે લગ્ન
થતાં એના ને શાહજહાદીની કમપેની અનબનાવતી.

પણ આ બધાં પોતાની જુદી ગણતરી કરતા
હતા ત્યારે પ્રીન્સની બહેન શાહજહાદી નીના
જે પોતાના ભાઈથી સદતર ઉલટી હતી તે
જુદીજ ગણતરી કરતી હતી. તેણી હસમુખી ને
રંગીલી હોવાથી જલદીથી બધાંની માનિતી થઈ
પડી. ભરાઈ છુપાઈને સાંભળવાની ટવને લીધે
તેણીએ લણી નહિ જણાવવા જોગ ખખરો
જાણી હતી.

સૌથી પહેલાં તો તેણીએ બૂટા રીજન્ટની
ખાતરી કરી આપી કે જે પેનશનના દવાઈ
સ્વપ્નાં તે જોતો હતો તે ખોટાં હતાં. તે માટે
થઈ વછરે તેણીના ભાઈ સાથે થયેલી મસલે-

પારસીઓ અને ગુજરાત.

એક સલાહ—સુચના.

ગુલશન મારે ખાસ દરમાસથી

લખનાર—રણછતરામ વાવાભાઈ સેક્રેટરી-સાહિત્ય પરિષદ.

જેમની જન્મભાષા ગુજરાતી છે તેઓ
વેળે ગુજરાતીઓ છે. પારસીઓની જન્મભાષા
ગુજરાતી છે મારે તેઓ પણ ગુજરાતી છે.
ગુજરાતની ઉન્નતિ આશુત્રામાં ગુજરાતના હિન્દુ
જૈન, મુસલમાન વતનીઓની સાથે એમણે પણ
સામીસ રહેવું જોઈએ, એ સંબંધે કંઈક લખ-
વાનું અત્રે પ્રાપ્ત થાય છે.

માયાળુ અને ન્યાયી બ્રિટિશ રાજ્યની
છાયામાં પુરાણ હિન્દુસ્તાન નવું જન્મ પ્રાપ્ત
જાય છે. ધર્મી સદીઓ પૂર્વે જે અહોજલાલી,
જે સુખ, જે સત્તા એણે ભોગવ્યાં હતાં તે સર્વે
ફરીથી ભોગવવાના સ્વપ્ન એને હવે આવે છે.
અંગ્રેજોની મદદથી સ્વપ્નાં સાચાં કરવાનો
સભવ લાગે છે.

છે. પારસીઓ હિંદી છે એમાં બિલકુલ
સંશ્કે નથી.

ગામ હિન્દુસ્તાનમાં એકતા જન્મની જાય
છે પણ હજી એટલા વેગથી જન્મી પ્રસરતી જો-
ઈએ તેટલો વેગ નથી. હિન્દુસ્તાન બહુ વિશાળ
અને મરોરો ખંડ છે. કેળવણીનો ફેલાવો ગોઠ-
વવાય જોવો ધીમો છે. સ્વાર્થ ખાળી પરમાર્થ
ભાષવાના પ્રસંગો જોઈએ એટલા બધે ઉભા
થતા નથી. મારે હિન્દુસ્તાનના જે સ્વાભાવિક
ભાગો છે તેમાં પહેલી એકતાની સાગણી ભૂમિત
થઈ પોષાય તો હિંદીપ્રજાની એકતા હાલનાથી
વધારે વેગવતી થાય.

બે બોલ.

— ૦૦૦૦ —

પારસી નવાં વર્ષના અંકે ઘણા આસીકોએ કહયા છે. ગરીબોં ગુલશને તે બાગવાળો થું કરી બતાવ્યું છે તે માટે અને લઠાઈ કરવાની કસી જરૂર નથી. આદેબત્તે આ રેળા ધુમધરાકા કરી ચિના સાદું-મોટું રહેવાનું પૂરુંદ ક્યું હતું. છતાં કશા પણ ખર્ચ વિનાં કેટલી શકે શુલશનના આ એક અંકની “મેરદ” બીલે કોઈની મારિકનાં તેવાં અંક કરતાં વધારે છે. આ અંકની ચોખ કદર જીવનથી જોઈ મને આનંદ થયો છે.

સપ્ટેમ્બર અંકના લેખો હોંચથી વંચાયા છે એમ તે અંકની લેખકોની જાણ માટે જણાવવાની હું મારી ફરજ સમજું છું. આ અંકમાંની પહેલી કવિતા બાબે અને કોઈ જણાવવાની જરૂર હું નહિ છું. આ પાંચ લીટીનું સંસ્કૃત કાવ્ય મી. ત્રંબકરાય નંધવરાય કેસાઈ જેરીરટે ઈંગ્લાંડમાં રચ્યું હતું અને તે રેળાના આવેવાન ત્રીમાસિક The Imperial & Asiatic Quarterly Review નાં ૧૯૦૪ ના બંધુઆરી અંકમાં ખાસ રૂપેરી સાહીથી છપાયું હતું. તેના જીવંતી તરજુમે તે રિયુના વિદ્વાન વડા એમીટરે અંગ્રેજીમાં કર્યો હતો. આ સંસ્કૃત કાવ્ય એક વિદ્વાન નવાનીક બાતુ લેખકને જોઈતું બન્યું પૂરુંદ આગ્યું કે તેણીએ તેના ઉમદા સખક ઉપર કુરબાન થઈ તે બાબે બાદુલ પ્રસંસા લખી પત્ર રહેલ સાથે લખી મોકલ્યા હતા. આ પત્ર રિયુના બીલ અંકમાં છપાયા હતા અને ઈંગ્લાંડનાં જાહીલાં રાજાં પત્રેએ આ કાવ્ય ને સદેહના ઉવાંચે કર્યો હતો.

કાગળની મોંઘવારી ચાહુ વધતીજ રહી છે. મામલો કઈ હદે આવી અટક્યો તે સદન પશુ કહિ શકાયું નથી. દરેકને વમાનહું પડે છે. મારા ખર્ચ ખવાદો આ બાબે મને મળજી મહામણ કરી ગુલશનને

બીલ મારિકોના જેવું ચાહુ વધવા સુચવે છે. કમ નસીએ આ જવા મિતોની સલાહ હું મારી ગયે હતાંરી સકતો નથી છતાં આસપાસના સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ વાંચનના પેન જે દર અંકે ૬૦ સહીડ આપવામાં આવતાં હતાં તે ઘટાડી ૫૬ છપાવ કર્યો છે; પણ તે સામે ટાઇપોગ્રાફ ફેરફાર કર્યો છે. આથી કાગળની ચિંતા કોઈક દરજ્જે જોઈ મેં આપે મારા વાંચકને તે ખાસ લાગજ થયે; કેમકે નાના ટાઇપમાં વાંચનની બાબત આગળ કરતાં પણ વધી સમાઈ સકશે. આ અરસાપરસના લાંબાનું ફંટ છે એમ જણાવવાની થું જરૂર છે?

દક્ષિણ આફ્રિકાના આફ્રિકોનાં ફેરફારો વસુલ કરવાની કટકુટ પડતી હોવાથી તેમાંથી છટ્ટી જવા હમોએ ત્યાં વાળા મી. સી. એમ. વાવડને હમારા એજન્ટ નીમ્યા છે. જેમનું શરનાતું પાન-પગડું પંચ જણાવે. મી. વાવડા જીલ્લાતનાં આફ્રિકોપરનાં લવા-જમો વસુલ કરી પહોંચ આપશે. હમારાં હુર દરાલ-ના આ ખર્ચખાદોને વધુ લખવાની જરૂર નથી.

નવાં વર્ષનો અંક જે ખર્ચખાદોપર રવાના કરવામાં આવ્યો છે તેજોમાંના કેટલાકોએ લખ ચોવાના કર્યો જરી ચોક્કસ નથી તેમનું તે તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું છે. મહેરબાની કરી ચોક્કસ કાઈનો ઉપયોગ કરવા જરૂર તકીફ લેવી. તેમ યતાં બંને બાતુને સવજત મળી જશે; કેમકે ગુલશન મટિરી થર્ચાહુ ચોળનાનો લાત કંઈ ઘડીએ અપાતો બંધ જશે તે હાલ કહી સકાયું નથી.

અધિપતિ.

Have you tried Pan-Ala? The best remedy for malarial and other fevers.

તારાપોરવાળાનું “ મમોનો ચેત્રો ” પારસી સંસ્કારના સુંદર ચીત્રો રચી કરે છે. “ Her own ” વાણું મીઠા તારાપોરવાળાનું બીજું ચીત્ર પણ ઉમદા છે. લખાણો વાંચવાનું છે. મીઠા નંદનાય હીંદીતે “ સુધારો અંદરથી થવો જોઈએ ” એ વીધય ઉપર મનન કરવા યોગ્ય નીર્ણય લખ્યો છે, તેમજ મીઠા રણજીત રામ વાવાભાઈનો “ પારસીઓ અને ગુજરાત ” વાળો વીધય પારસીઓ માટે ખાસ વીચારવા જોઈએ છે. મી. વાવાભાઈ લખે છે કે, “ અમે પારસી છીએ એવી લાગણી બહે રહે-હાલ છે તેથી પણ વધારે ઉત્કટ બહે થાય પણ અમે ગુજરાતીઓ છીએ અને તે રીતે હીંદીઓ છીએ એવી લાગણી ઉત્પન્ન થતી જોઈએ ” મીઠા વાવાભાઈની આ સલાહ તદ્દન વાજબી છે, એક સુંદર નેટનો સફરો કેમ બનાવવો તેની વીચિત્રવાર સમજાવતી સાથે મીસીસ પીરોલ

ફરતમ કાપડયાએ રજૂ કરી છે. “ સીતાજીની કાંચળા ” નું ઇતીહાસીક આખ્યાન કવી બવાનીરાંકરની કલમથી લખાયેલું છે. એ રીવાય જોકે કરતાં વધુ વાર્તાઓ અને બીજાં લખાણોથી આ અંક ખરેખર વાંચવા લાયક થયો છે.

સાંભળવો તાં ૨૦-૯-૧૬.

મીસીસ પીરોલ ૩. કાપડયા (મુંબઈ) પોતાના તાં ૧૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ નાં પત્રમાં લખે છે. “ જન તમારો નવરોજનો ” શુભચિન્ત “ અંક મને મળ્યો, ને તમારી ઇતીહાસીક વાર્તા મને વહીવટ મળી, તમારી લખાણોની ઢપમાં વહેંચે મીઠાસ છે, ને બીજું તે એક સધળી વાર્તાઓ રસીકી, ચાનક આપનારી, નીતિમાન તમો બાંધ લખી રોકો છો. હું મુબારકબાદી આપું છું. ”

MELLIN'S FOOD

મેલીન્સ ફૂડ.

બચાવોને અશકતો માટે.

હિંદુસ્તાન જરમાને સીધાનના બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

જયાળ ધના એજન્ટો.

મેસર્સ લેધામ એગરકોમ્પી એન્ડ કો. મુંબઈ.

રિવ્યુ કોલમ.

વડોદરા રાજ્ય કેળવણી ખાતાના રિપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫.

આ રિપોર્ટને લગતી વિષયો. ઓગસ્ટ માસની અંતિમ કોલમમાં આવી ગઇ છે એટલે અગ્રે તે બાબે વધુ લખવાની કશી જરૂર નથી. રિપોર્ટ મુજબ જોતાં જણાય છે કે રાજ્યમાં ૩૧૪૧ કેળવણીની સંસ્થાઓ છે જેમાં એક આર્ટ્સ કોલેજ, ૫ હાઇ સ્કૂલ, ૨૬ એ. વ. સ્કૂલ, ૨૭ મહા મેળવણી સ્કૂલ, ૬ વગર મહાની સ્કૂલ, ૩૦૧૬ પ્રાથમિક સંસ્થાઓ, ૧૮ ખાસ વર્ગો, ૩ હંદની સ્કૂલ, ૨૦ મહાવાણી ને ૨૪ મહા વગરની પ્રાથમિક સ્કૂલ તથા એક ઓરફનેજ છે. તેમાં બાળનાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૨૫૮૨૪૮ છે જેમાં ૬૫૪૧૦ છોકરીઓ છે. રાજ્યની વસ્તી ને ગણીને પ્રમાણ જોતાં આ રાજ્ય હિંદના કોઇની રાજ્ય કરતા કેળવણીમાં ઉચ્ચ પદ છે તેમાં કશી નવાઇ નથી. આ ખાતા પર રાજ્યને કુલ ખર્ચ ૧૭૦૪૭૩૦-૧૪-૩ થયે છે. આ ખાતાને દીન ઉગ્ર ન વધુ ને વધુ તેજ કરવાની જરૂર છે. સીવમીરી એ છે કે આ ખાતાના અર્થમાં માપવું કરવાની જોડણી યાચ છે. વડોદરા રાજ્યની શોષક કેળવણીના બંધોગા પ્રચારમાં છે; વડોદરાનું અનુકરણ ફરત્યાત કેળવણીમાં બને બધું થયું છે તો પછી વડોદરા રાજ્યે તો અરજમાં ચલાવે ન કરતાં હલકું આ કાર્યનું સેન જોડાડું કરવાનો પ્રયાસ કરે તો જોઇએ છે. રિપોર્ટમાં કીમંત સરકાર તરફથી ખાતાના વડા રોડ આદરજી મહાશયી, મીનીસ્ટર ઓફ એડ્યુકેશનને જે મન્નવાદ આપે છે તે કેવળ ચમત્કર્ષ છે. રાજ્ય પોતાના રાજ્યમાં પ્રત્યેક વર્ષેથી થઈ પડે તેવું કામ ફરમાવી રાકે છે પણ તેને ફળદાયક કરવું અમલદારોના હાથમાં છે. વડોદરા રાજ્યનાં કેળવણી ખાતાનું મુકામ એવા એક કહેવને કવેશ હાથમાં છે કે જેમણે-કોઈ પણ

બત્તો બોલાઈ કયાં વગર પ્રબળે દરેક સંબંધ કરી આપી છે ને ચાલુ આપે છે.

પાક ખોરદેહ અવસ્તા ચિત્રો સાથે.

પ્રગણક-મી. દીનશા એ. કરકરયા.

દિન ૧-૦-૦

દોઝ સોંગ વાળો આ હમારો ચટપટથી બીરાદર જે કાંઈ નહું ન કરે તો તેનાં નોરાડરા નામને ખરાબ લાગે તેવું જણાય છે. આ બાબે અર્થ પુસ્તકો પ્રકટ કરી પારસી મેકમીલન વરીકે પોતાનું નામ આશકાર ક્યું છે. આ નામ સાથે કેટલાંક પેટના બજેલોનાં નામ બાળવા નીકળ્યા હતા. અલ-યમી એ છે કે મોટી મોટી હંફોત મારેનોશઓ ને ન કરી રાક્યા હતા તે આ ચટપટથી નોરાડરા કરી જતાવે છે. એ બાબે હાલમાં રમકડાં જેવી પણ અવસ્થાની કેવાળ પારસીઓ મટિ કાઢી છે. પ્રિન્સીંગ તથા ચેટઅપ આંખે હરી વજીએ એવો છે. આ પુસ્તકમાં પીકચરો આપવામાં આવ્યા છે. પીકચરો સાથની કેવાળમાંથી બહાર ક્યાંથી યકીન દ્વંદ્વ ચારે છે એમ ક્યાર મુરી જણાવવામાં આવે છે. ચોપડીમાં એક બંદી આપવા સાથે તેનો સાર આપી તે પર ને રાવેદ કરી છે તે હમોને લક્ષી પસંદ પડી છે. બંદની કરનારાઓના વિચારો આમતેમ ફેરવાય નહિ તે મટિ તે અર્થ તરફ જ્યાં આપવાની વિશેષ જરૂર છે. ખોરદેહ અવસ્થાનાં બીજાં પુસ્તકોમાંથી નીચેની જાળના સંક્રાંધી હાલેકો છે ત્યારે આ પુસ્તકમાં તે પર ખાસ ભાર મુકવામાં આવેલો છે. આ હમોને જની લક્ષ્ય અર્થ છે. આવી જ કોલમની અર્થ ને સુરેદવાળી તમામ ખોરદેહ અવસ્તા બીરાદર દીન

શાહે તૈયાર કરવાની સુચના હમો સહેલ કરીશું. હમોએ બહા નેરાકરા બીરાદર ને તેમની આ લાલી ખારિફ નેમમાં દરેક ફતેહ-શીરાય ઇચ્છીએ છીએ.

“રહેબરે રોશની”

અશો જરથુસ્ત્રું જન્મ વૃતાંત.

કર્તા—દરમીસ.

ભાઈ દરમીસનાં નામથી શુદ્ધાનનો કથો વાંચક ઉભે અનલ છે એ લાઇએ હાલમાં કિર્તિનાની હાર-માયા કાઢવા માંડી છે તેમાંનું આ પુસ્તક પાંચમું છે. આ પુસ્તકમાં સ્થિતિમાં નવાપુરાની છંદગીનો દેવાડ ભૂદી ભૂદી રાગ રાગણીઓમાં આપરામાં આગ્યો છે. આપનો સાથે તે વચારવા નેટકનો પથ આપી છે કે જેથી પારસીઓમાં તે સહેલ બવાનાં થઈ ન્ય. આપનો નીચે તેમનો સાર હુકમાં આગ્યો છે. તે બેશક વધાર્યું થયું છે મહાન પવિત્ર જરથુસ્ત્રની છંદગીથી કથો પારસી અનલ છે કે હયાં તે બાબે વિગતેથી લખવાની જરૂર હોય કે કેવળ પાનાનાં આ ફાંકરા ગેરબાપ વાગ્યાં પુસ્તકમાં લયલગ ૪૩ આપનો સમાવવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તકનો દીવાલો જરથુસ્ત્રી પાર્શ્વકારી મી. શીરાલ શાપુરજ મશાનીએ ચિત્રતા બધે લખ્યો છે ને તેમાં લાયકની લાયક કદર પીઝાનવામાં આવી છે. આમાં ઉત્તમ બાકિવવાળા કિર્તિના ગદિ મીન દોરાગા રો. મીસ્ત્રી (દરમીસ) ને અદલ મનવાદ થતે છે. આમાં ઉત્તમ કિર્તિનાની હારમાયા બેગો ચાલુ રાખી મર્મ પ્રેમીનો પોતાનો અવાજ પ્રેમ વધુ અને વધુ દ્રઢ કરવા રહેશે એવી આપણે ઇચ્છા રાખ્યો છીએ.

આ પુસ્તક તેના કર્તા પાસેથી રૂાન રહેશે, ગોવાલા દેક, મુંબઈ લખવાથી મળી શકશે.

અનંગ ભારમ

મુન્દરી મુળોપની ૧૩ માં વર્ણની લેટ.

નિમલ ૦૦-૦

પ્રાદેસર એક. જાણ્યુ બેનિનાં અમેલ પુસ્તકનો આ તરલુમો છે. તેમાં સાચા રેનેદ અને રાચા વૈરાગ્ય મારે વાત્તાદરે જે સ્વેદ સમલ આપરામાં આવી છે તે લેટક વાંચવા લેખ છે. સાચા પ્રેમ મારે લેખ લખનાં જાણ્યુ છે. “સાચો રેનેદ પ્રેમ પા-નને પદ મારું નદિ નખાનનાર અર નેવો દેવો

લેખે તેમાં સંશને કે વહેમને બિલકુલ રચાન નથી પોતાના પ્રેમપાત્રર વહેમની નલ્લે લેનાર પ્રેમીલન સાચો પ્રેમી નથી.” સાચો વૈરાગ્ય કેવળ પોતાના સ્વભાવને લીધે ઉભે આકાશની અગત્ય સાનનામાં ઉઠતા ખમ સમાન હોવો લેખે. સંસારમાં આપણું ધાર્યું ન થાય અથવા કોઈ કારણસર કોષ કે મોહ લે આવેશ થઈ આવે અને આવેશ રામે તે પહેલાં આપણે સંસારને અસાર માંની તથ દેવાનો નિશ્ચય કરીએ તો આપણો વૈરાગ્ય સાચો નથી.”

વાર્તા રસમ છે પણ શુભરાતી કમી છે.

મળવાનું ઉકાળું સુંદરી મુળોપ મન્દિર-અમદાવાદ.

કવી રખીંદ્રનાથ ટાંગોર અને તેમની કવિતાઓ.

લખનાર—મી. મીનો માનેકજી માદન.

મી. મીનો માદન શુદ્ધાનના વાંચકને નજીતા છે. એ લાઇ અગ્ર અકવાસી છે. કોલેલ કેળવણી સાથે સાથે એમણે સાહિત્ય લેખમાં અમુક ઓઝાવ્યું છે. એમણે આગળે સાવત્ર વધુ ઉત્કર્ષ ભવિષ્ય મેળવશે એવા ચિન્હો ખુલ્લા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે ઉપર લાવજ પારસી લેખક મંડળ તરફથી તા. ૨ જુન ૧૯૧૬ ને રીવરે એ લાઇએ મુંબઈ ખાતે આપ્યું અને ત્યાં તે સાંલગનારાઓની સારી પાઠગી પામ્યું હતું. આ લાઇમાં વિખ્યાત કવિ રજીંદ્રનાથનાં જન્મની રૂપેષા ફોરી, ફારસી અને અંગ્રેજી સાહિત્યો માંના તેવા બેમુલ નમુનાઓ સાથે અગ્રી સરખામણી કરી છે. હિંદના વિરલો બેશઓના સ્વાતંત્ર્યના જીવન વૃતાંતો હિંદની દરેક ભાગમાં પ્રગટ થવાની જરૂર છે કે જેથી ઉપરતી યોજાદને કિમતી સળક વાગુ મળતો રહે. રજીંદ્રનાથની છંદગી અનુકરણ કરવા લેખ છે. એક કવિ તરીકે એકલી નંદ પદ એક મુખારક તરીકે શીલકુર તરીકે, તેમજ માન-નકાર ને નાક નેવો તરીકે તેમની ખ્યાતિ બેગોથી પ્રચીર રહેલી છે. હિંદને ધણાં રજીંદ્રનાથ રાનેસિ લેખે છે એ ઉલ્લેખ છે. તે માટે વિરવાંવાના ઉપશોધી રાનેસિ જાણનાં મુખારક લેખે છે. આપણે ઉચ્છેદ્ય કે મી. માદન હિંદના ખીલ વિરલોમાં પણ જીવન રચનાં બહાર પાડવાની નેદમત બની વાલીક કાઢવો. તેમાં તેમને આપણે દરેક ફતેહ છંદગી.

THE G. O. M. OF INDIA.

THE EDITOR, THE GULSHAN, NAVSARI.

With compliments from Mr.

Dadabhai Naoroji.

I gratefully desire to acknowledge letters and telegrams from various parts of the country from friends and admirers conveying their congratulations and good wishes, and I take this opportunity to thank one and all most heartily and sincerely, as also the Indian press, and all the numerous public bodies and Institutions, who held congratulatory meetings in Bombay, Madras, Calcutta and other centres in connection with my 92nd Birthday.

The "Sands"
Versova Via Andheri
12nd September 1916.

Dadabhai Naoroji.

હિંદના દાદા ઉપકાર માને છે.

ગી૦ દાદાભાઈ નવરોજીની સલામ સહ—

દેશના બૃહદા બૃહદા ભાગમાંના મારા મિત્રો ને વખાણુવારાઓનાં પત્રો ને તરો ભરી ઇચ્છા અને મુબારકબાદી ના મોહતવા માટે હું મોટા આભાર માનતાં ખરાં છું અને હર્ષથી તેઓનાં તેમજ હિંદી છાપાનાં તેમજ મુખ્યમંત્રી બહેરઃ રાસયાજી અને આગળી કે જેમણે મુબારકબાદી આપવાની સલામો મારી દર મી વર્ષ મઠને કીરે. મુંબઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા અને બીજાં સ્થળોએ ભરી હતી તેમને ઉપકાર માનું છું.

“સેન્ડ્સ”
વરસોવા વી રોડીયધને } દાદાભાઈ નવરોજી.
૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬.

અધિપતિ—ગુલશન નવસારી.

“ સીરપ મહત્ત્વ ”

મને એવાં હકીકતો દરહોથી બજેટમાં લોકોને સારૂ કરી, શરીરમાં શક્તિ લાવી દરહીને તદન રાહત આપે છે. તદનજ દેશી વનરખતીમાંથી તૈયાર થાય છે. બાટલીની કીમત રૂ. ૧૫૫

દમ, હાથેજી, મસા ભગંદર વીગેરેનાં ખાતરી પૂર્વક હવાજ.

મારાં મરદમ માત, પીત્તજના પૂણને અર્થે તદન મરીમોને મફત દવા, તથા હમારો, “અખ્યાત મધમ-દાહ-જેમણે” મોટું તેમજ તવંજરેન ન્યાતમતેન તદાવત રાખતા વગર તદનજ મફત પુરો પાડીએ છીએ.

અગવાનું ડેકાલું:—

હકીમ શીરોજશાહ અરદેશર આંશા.

માંદેશ, ત્રીસોવનવાસ બીલડીંગ, મુસા બીલડીંગ સામે મુંબઈ.

Pamala

પામ-આલા.

મેલેરયા, તાઢયો તાવ તથા

તાવનો ચુનંદો ઉપાય.

સત્તાવાર જણાયું છે કે મેલેરમાનો ફેલાવો

મચ્છરો કરે છે અને સઘળા રોગોધી મરતાં

લોકોની સામટી સંખ્યા કરતાં આ રોગધી

મરતાં માણસોની સંખ્યા વધુ છે.

તેનું ઊંચ પેવસ થાય તે પહેલાં ચટકાવો.

પામ—આલાજ

તેમ કરશે.

રાયપુરથી મી. જયોરજ. કે. ગીલ્ડર લખે છે,

ગા.સ્ટરનાં જંગલમાંથી મુસાફરી કરતાં મારી વાઇફ મેલેરીયાથી પટકાઇ
પણ પામ—આલા ના ત્રણ ડોઝમાં તેણી હુંર્યાર થઇ અને બોખાર આવી
નહિ. કચીનીન કરતાં એ સરસ છે.

સઘળા ગાંધીઓને ત્યાંથી નાની મોટી વાટલીમાં મળશે.

હરજી મુલજી એન્ડ કો.

તથા

મીંઠ હાનલાલ રૂઘનાથલાલ,

સુબઈના એજન્ટો.

કીરમતની કહાણી

યાને

રાણી માતાનો ખ્યાર.

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા.)

(મુકશન માટે ખાસ.)

લખનાર:—લાગલ્યા.

(ગદ્યા અંકથી ચાલુ)

પ્રકરણ ૪.

શીલીપની મસ્તી.

રાણી મેરી અને રાજા શીલીપની લંડન ખાતે જાહેર પધરામણી યજ્ઞ હતી અને તે દરમિયાન બહુ સરખસ જોવાને હજારો લોકોની કંઠેરતામાં ભેગી મળી હતી. તે દીવસ જાહેર જનનાર તરીકે પાળવાંતું ફરમાન થયેલું હોવાથી લોકોનાં ટોળાંઓ, એકઠી થઈને ઉતરી પડ્યાં હતાં.

મેરી અને શીલીપે જનરો હોરો કર્યાં હતાં. બન્ને ઘોડે સ્વાર હતાં અને જોડે થઈને ઘોડા-આને ચલાવતાં હતાં. રાણી મેરીની પાછળ આજનેજ ઘોડેસ્વાર હતી તેણીનાં જવાહિરો ચૂર્ણના પ્રકારમાં અજબ જગમગ રહી તેણીની સુંદરતામાં મોટો વધારો કરતાં હતાં તે બાદ-શાહી જોડાં કરતાં લોકોનું ધ્યાન તેણી તરફ નિશીત થયેલું જણાતું હતું.

આખે રસ્તે મોટાં મોટાં આરક્ષાઓ, સુખા-રક્ષાદોના લેખો, વાવટા, તોરણો તથા કુલોના હારો ટાંગવામાં આવેલા હતા. એક મોટા ગં-જવર વાવટા પર શીલીપની વંશાવળી મોટા અક્ષરે લખાયેલી હતી. તે સુખ્ય શીલીપને અંગ્રેજ આસાદનો નજીવવામાં આવ્યો હતો. શીલીપના મદદગારો તેને કાઢી કીસમે આસ-માનસે લગાડી અંગ્રેજ પ્રમુખની આંખમાં ધૂળ ઝાંટવા માંગતા હતા.

લંડનમાં મોટા સરકાર તે બાદશાહી જોડાંનો કરવામાં આવ્યો. તેમને આવકાર આપવા તૈયાર રહેલી દરબારનો પથ હોરો ભારે હતા. બાદશાહી મહેલ જાણે રાજનીતી અજગળી રહ્યો હતો. મહેલના પહેરેમીશ પોતાના કિમતી પોશા-કોમાં સજજ થઈ કુશલ મારતા આમથી તેમ ફરતા હતા. ઈંગ્લાંડના ઉમરાવો કુટુંબના દરેક દરેક જુગ હોરો કરીને ત્યાં આવ્યા હતા. તેમની મતવજ શીલીપને ખતાવવાની હતી કે ઈંગ્લાંડ

છે. મને ખુબસુરતી ગમે છે તે હું ના પાડતો નથી પણ જે અર્થ તું કરે છે તે હું કરતો નથી. ખરું પૂછાવે તો મને દરેક સ્ત્રીજ કે બાળ-તમાં સુંદરતા ગમે છે. ખુબસુરતી એ ઇશ્વરી બક્ષિસ છે. મારે મનથી ખુબસુરતી અને લલાંછ એકસરખાં છે. ખુબસુરત હોય તે લલું હોવું જ જોઈએ. તારોજ દાખલો લે. મારા જન, તું જેમ લક્ષી તેમ સુંદર બી છે.’

રાણીનો કહાર ચહેરા આ સાંલજતાંજ અંજળ ખુશાળ થઇ ગયો.

‘મારા ફીલીપ, તું જેની કહે તે કરવા હું તૈયાર છું પણ લેડી એડીયને તો હું બાં બોલાવીશજ નહિ.’

‘હું તેનેજ માણું છું તે ખુદાના કસમથી કહું છું કે તારે તેને બાં બોલાવવીજ પડશે!’ તે તરડાયો.

‘તું શું જબરદસ્તી કરશે?’

‘જ્યારે મારી ઇચ્છાઓ આંતરું હડહડતું અપમાન થશે ત્યારે તેમ પણ કરીશ. સાહેબજી, મેરી.’

અને પાછળ ફરી જોયા વિના ફીલીપ ભારે દમામમાં મેરી આગળથી ચાલ્યો ગયો. તે જોતાં રાણીને ભારે ખેદ થયો. તેણીની હાલત સુડી વચ્ચેની સોપાસી જેવી થઇ ગઇ હતી. તેણીને ફીલીપને ખુશ કરે તો બવિધેમાં મહોકાણુ હોં એમ હતું અને જો ના પાડે તો હાલ એકદમ તેઓ વચ્ચે ગંબીર ભંગાણુ પડે તેમ લાગતું હતું. તેણીના બાપ દેનરી આઠમા-એ તેણીની માતાના વખતગાંજ તેણીની સાહેલી એન બોલીન સાથે કરેલો જન પુતળાંનો નાચ તેણીએ જોયો હતો કે જેની મહોકાણુ તેણીની માતાને છુટા હેઠળ આપવામાં આવ્યા હતા. રૂબે રૂબે આવાચીવી થાય તેની તેણીને ધારતી હતી. તેણીએ વળી યકીનથી માન્યું કે ફીલીપને અહીં અટકાવતાં કોઇ બીજાનાં શંસામાં સપડવાનું

સહેલું ફાવી આવશે. આ વિચારોમાં વિંટળાઇ તે બાપડી કેટલાંક દીવસો સુધી પોતાના આર-ડામાંજ ભરાઇ રહી અને જો કે ફીલીપે દરરોજ તેણી પર હેતપ્રિતના સદેસા માણુસો સાથે મોકલ્યાંજ કર્યાં પણ તેણે તેણીને મળવાની કરી દરકાર ન કરી.

આ બુદ્ધાઇ લાગી વખત સુધી મેરી સાંખી શકી નહિ. તેણીએ તેથી વડા ખજનચી બીશપ ગારડીનરને બોલાવી મંગાવી. પોતાની મુશ્કેલી તેને જણાવી, સલાહ માંગી.

‘લેડી એડીયની હાજરી માટે આપ નામ વરે કરી ચિંતા કરવાની જરૂર નથી.’ તે મત-લખી ધર્મ શરૂએ જણાવ્યું. ‘હા જો કાંઇક—’

‘કાંઇકનીજ વાત છેને, ગારડીનર! કાંઇક થયું તો?’

‘તેની પરવા ના કરો, નામવર! મારી સલાહ છે કે આપે રાજ્યની મંગણી કસુલવી. તમારી મહેરબાનીનો અધરીત લાભ લેવામાં આવશે તો આપણા પુત્ર્ય ધર્મ શરૂ નામવર પોષને નામે હું તેમને અટકાવીશ.’

‘ખુબ!...વાજબી, ત્યારેતો હું લેડી એડી-યને મારી નોકરીમાં બોલાવીશ.’

‘હું ધારું છું તેમ આપ નામવર બહુ યોગ્ય પગલું ભર્યું છે. આપ નામવર આવતી કાલે પાર્લામેન્ટની બેઠક ખુલ્લી મુકવા જતે હાજર થશો ને?’

‘હમારી તેવી ઇચ્છા છે ખરી. કારીનલ પોત્ર ગેમથી પાછા આવ્યા છે તેમની કાંઈ ખ-ખર મળી છે?’

‘હા, મારાં નામવર!’ ગારડીનરે દુખરા-વલે ચહેરે કાંઈક ધુંવવાતાં જણાવ્યું. ‘આજે સદનસરનાજ મને ખબર મળી કે તેઓ સાહેબનું ગદાજી આવી પુર્યું છે અને આવતી કાલે તેઓ લંડનમાં આવનાર છે.’

‘તેમને બાદશાહી આવકાર આપવામાં ત્રી ખાસ કરશે!’

ગારડીનર નમનતાઇથી નમન કરી ચાલ્યો
 ૧૧. તેને કાર્ડિનલ પોલ જરા યદ્ય ને રૂચતો ન
 તો કેમકે તેમ ધર્માથી એક મ્યાનમાં બે તરવાર
 વું થવું હતું. કાર્ડિનલ પોલ તેના કરતાં દર-
 નમાં હંથ અને ધર્માધ હતો છતાં તે ગારડી-
 નર કે બોનર જેવો ધાતકી નહતો. તેનામાં દયા
 અને માયા વાસો કરી રહેલાં હતાં. નમનતાઇ
 અને તાંબેલરીનો તે અદના સેવક હતો એટલે
 ગારડીનરને મુદ્દલ રૂચતો નહતો.

અકરણ પં.

કાર્ડિનલ પોલ.

ખીજ સહવારે રાણો મેરીની તખ્ત સહજ
 તાંદરસ્ત હતી, છતાં તેણીએ શીડીપને બોલાવી
 મંગાવ્યો પણ તે પહેલાં તેને માણસ પૂડે જણા-
 વ્યું કે તેણીએ લેડી એડીયની નેમણુંક કરી
 હતી. આ શુભ ખબર સાંભળતાં ખુશીના માર્ગો
 શીડીપ તેણી આગળ દોડતો આવ્યો. તેણે તે
 મારે તેણીના ઘણે ઘણે ઉપકાર માન્યો અને
 મીઠાસથી બે ચાર કીસ પણ કીધી.

‘હું દીવગીર છું કે મારી મેરી, કે તારી
 તખ્ત તાંદરસ્ત થઇ છે. આજે ત્યારે તારાથી
 પાલમિંટ ખુદ્દી મુકી શકશે નહિ.’

‘મેં મારા ગધાનો સાથે આ બાબે વાત
 કરી તેમને જણાવ્યું છે કે મારી નગણી તખ્ત-

તેજ પળે એક દરબારીએ આવીને ખબર
 આપી કે કાર્ડિનલ પોલનું વહાણ લંડન ખીજ
 પસાર થયું હતું અને તેઓ નામવરે એક કલા-
 કમાં વેસ્ટ મીનીસ્ટવાળાં પંથકમાં પર ઉતરનાર
 હતા.

તે ખબર સાંભળતાં રાણીના મહેરા પર અ-
 જ્ય ખુશાણી ફેલાઇ રહી. તેણી ખીજાનો પર
 અર્ધ-હાડી બેડી. તેણીનો ઉત્સાહ બેધ શીડીપ
 પણ અજ્ય થયો. ‘કાર્ડિનલ સાહેબ આવ્યા છે !
 તેઓ નામવરને મારી તરફની મુગારકપાદ
 આપજો. તેમનો જુડો તેમની આગળ ધરજો અને
 દરેક ઠેકાણે તેમને ભવ્ય માન મળે તેમ કરજો.
 હમો તેઓ નામવરને ખંદર પર જાતે મુગારક-
 બાદી આપીશું.’

તે દરબારી નમન કરીને ખાદશાહી હુકમ
 જાગવવા દોડ્યો.

‘તું આ કાર્ડિનલ પર અજ્ય મહેરમાન
 થઇ છ, મેરી. ખુદ રૂપેનમાં હમો એ સાહેબોને
 એટલું બધું માન આપતા નથી.’

‘તું કાર્ડિનલ પોલને ઓળખતો નથી, શી-
 ડીપ !’

‘પણ મેરી, એ તું બીમાર હતી તે એકદમ
 કેમ સાજ થઇ ગઇ ! તારાથી પાલમિંટ ખુદ્દી
 મુકવા જઇ શકાયું નહિ તે તે કાર્ડિનલ મળવા
 કેમ જઇ શકે છે ?’

‘દરબારમાં સુ’દર ચહેરા દાખલ થાય તે માટે તું તો મારી મનઃ કરતી’તીને ? તું પોતે શું કરે છે ? આ માણસને તું દીવાની હદે ચઢાતી જણાય છે કેમકે તેનું નામ સંમળતા તારામાં ચમત્કારિક અસર થઈ તું માંદી પડેલી ટટણ બાર થઈ ગઈ છે. હું માનું છું કે જેવું માન હું બેઠી એકાદ તરફ ધરાવું છું તેવું જ માન તું તારા આ સગા તરફ ધરાવતી હશે.’

‘શીલીપ !’ રાણી પૂકારી ઉઠી.

‘ચલા જઈ દેરા ! ઉઠ, મેરી, ઝડપ કર ! ખીચારા કાર્ડિનલને નાહક કાં ખોમી કરે છે ?’ શીલીપે અનક કીધા.

એક બધ્ય મંડપ હેઠળ દરબારીઓ અને લશ્કરી સેપાહોની વચ્ચે રાણી મેરીએ કાર્ડિનલ પોલને ખરા હાથથી આવકાર આપ્યો કે જે તેજ વેળા એક મોટા મજબામાંથી ઉતર્યો હતો, જેનાં સુકાનને એક મોટા ફેપેરી કોસ જડેલો હતો.

તે દમામદાર આકાર પોતાના મહાન દરજ્જાને છાજતા પોયાકમાં મક્કમ પગે રાણી આગળ આવી ઉભો. ‘નેક નામવર’ આપતાં સમેત તેણે રાણીને આશિષ આપતાં કહ્યું ‘તે મહાન ગેળી બાપની યરકને આપ નામવર ગાદી નશીન થયાં છે અને યુરોપનાં સૌથી આગેવાન રાજ્યના ભક્ષા ગાદીવારેસ સાથે જોડાય્યાં છે તે માટે આપની પ્રજા અહોનિય તે કિસ્તારની દરગાહમાં શુકર ચુલ્લે છે જે મહાન ઐયામની રાહ પ્રજા જોતી હતી તે ખાજો આપ્યો છે. ખુદા કહેને આ બધી યુગિમાંથી અંધકાર નાટ થઈ ધર્મની પવિત્ર રાક્ષનીનો અગાદ દમેશનો પેડે અગાદ આપતો રહે !’

‘હવે પધાર્યા, દમામ ભક્ષા ખેરી ! હમે તમારા નેક સુખનો માટે આભારી છીએ. ખરેખર તમારા કહેવા પ્રમાણે આપણે અફઝાલો—ઝીક્ષવો મળ્યો દાન સવામત અંદરે હાવરી બક્ષેસ

થી આની પુખ્તો છે. હું ખરેખર આશિર્વાદ પામી છું.’ અને હાં રાણી માતા તે પુખ્તપાદરીના આશિષ ખાટે શુકળ મહે પડી

શીલીપના પેટમાં તો કૃતરાં દોડ્યાં; તે એક પણ અચકચો અને તે પછી તેણીની પૂઠે ધસડાયો.

બીજે દીવસે બાદશાહી હુકમથી નામદાર પોપના પ્રતિનિધિ કાર્ડિનલ પોલને આવકાર આપના પાર્લામેંટની ખાસ એક મળી.

બાદશાહી તખ્ત નીચે રાણી માતાના કાબા હાથ પરની ખુસ્સી શીલીપ બેઠો ત્યારે જમણા હાથ પર ઘણે દુર ખુસ્સી ખેંચી કાર્ડિનલ પોલ બેઠો. બીસપ ગારડીનરે હાઉસ ઓફ કોમન્સ અને હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સનાં ભેગાં નામથી કાર્ડિનલને એક અરજ આપી કે જેમાં પાર્લામેંટ પોપની સાથેના સંબંધ ફરી ખાજો ક્ષેપણસ ભર્યો કરવા જણાવ્યું હતું. બીજી પળે તે પુખ્ત પાદરીએ ઈંગ્લાંડની માંગણી મંજૂર કરી નામવર પોપને નામે પાર્લામેંટને આશિષ દીધા અને તે પ્રમાણે એકવાર ફરીથી ઈંગ્લાંડ પોપની સત્તા હેઠળ આવ્યું. આ બાબતમાં શીલીપે જરા પણ અગત્યનો ભાગ લીધેમાં બતાવ્યો નહિ. તેણે તેનો ગંધો ટાપવો મેરીનેજ માથે પડવા દીધો. હવે રાણીએ ઉઠી પોતાનું વિખ્યાત બાપજી કહ્યું કે જેની શરૂઆતમાંજ તેણીએ જણાવ્યું: “કાંઈક પણ રાક કે શુભેદ વગેરે હમો ઈંગ્લાંડના રાજ તથા રાણી તમોને...” તેજ પળે “રાણીમાતા અને તેમના ભરથાર”ની મોટી કીકવારીઓ પડી. રાણીને પોતાના બોલો ખેંચી લેવાની ફરજ પડી અને તેણીએ તે ડોમના લોક સાથે સ્વિકારી જણાવ્યું, “હમે ઈંગ્લાંડના રાણી તથા હમારા ભરથાર તે, નેધરલેંડ્સના ચાહનચાહ.....” ભારે યુસ્તામાં શીલીપે દંત કચકચાવ્યા તેનીજ ઉદ્દેશીથી રાણીએ “રાજ અને રાણી” ના ચબ્દો જણાવ્યા હતા. તેના કહેવા મુજબ કોઈ બી કીસમે રાજની કદીક ને

ઈંગ્લીશ પ્રજનાં મન પર હેસવાની જરૂર હતી; પણ તેની સુકિત નિષ્ફળ ગઈ અને તે હોદ્દા કરડતા બેસી રહ્યો.

વાઈટ હોલ ખાતે ફરતાં મેરીને છોડી શીલી-પ પોતાની વહાલી આઈનેઝ આગળ દેડ્યો અને ત્યાં જામરા બખાળા કાઢવા લાગ્યો.

‘આઈનેઝ, આ છદ્દી ઈંગ્લીશ ઉદ્ધુઓ એમ સમજેછે કે તેઓ આફે તે અપમાન મને કરી શકે પણ હુંબી ખરા કે એ લોકને ખાતરે પાખૂં પાઉં. મને રાજ્ય તરીકે વ્હેર કરવાની ફરજ પાડનારી ગોઠવણ મેં દહી તને કહી નથી ને ?’

‘વહાલ શીલીપ, તારાં મુખને માટે તને ઈન્જાઈની ગાદીની શું ખાસ જરૂર છે ?’

‘મારી તેંબી ઇચ્છા છે...મારા મનની શાંતિ માટે મને તેની જરૂર છે. હું શું એમ માને છે, મારાં વહાલાં જગદ કે આ સુખખ ઉદ્ધુ સાથે લગન કરી તને મારા હલ્લુખાં તરીકે લાવવા મેં શું ફાકટની તકલીફ ઉઠાવી છે ? કોઈબી કીસમે એ રાજ્ય ગાદી હું મારે હાથ કરીશજ.’

આઈનેઝનું મોઢું ઉતરી ગયું.

‘તારી નવી ગોઠવણ શી છે, વહાલા શીલીપ ?’

‘હું છૂપી રીતે ઇલીઝાબેથ અને લેક્સીના પ્રોટેસ્ટન્ટ ઉમરાવ મદદગારને પૈસાની મદદ આપીશ. બીજાપ બોનરને ઉસ્કેરા આ પ્રોટેસ્ટન્ટોને ક્યારવાળુ કઠાનીસ એટલે પોતાના મેજેન્ટ થઈ ઇલીઝાબેથને ગાદી પર બેસાડવાની ગોઠવણ થશે.’

‘પણ તેમાં તને શું મળ્યું, મારા શીલીપ ?’

‘આઈનેઝે અરા જીવનથી ક્યારમીને પૂછ્યું.’

‘પણ ? મારી જીંદગીના મનોરથ તેમ ય-વાધો પૂરા થતા તું શું મને અપમાન થાય તે પસંદ કરે છે ?’

‘નહિ, મારાબન, પણ હવા એ મદાન સત્તા છે. હવાથીજ માનુસ જીવત મોટાં સંજોગો પર હુકમત ચાલતી શકે છે.’

‘સાખર, આઈનેઝ, હું તને બતાવીશ. આ-પણે રપેન જઈયું.’

‘રોન...મારા જીન ! બોલે ક્યારે-ક્યારે ? આ ઠંડા, ધુમસવાળા મુલકમાંથી મારા રંગીલા -છપીલા દેશમાં ગમે લાઈ જા. પણ તે કેમ જનશે, જનની ?’

શીલીપની આંખો અજબ ચમકારા મારવા લાગી અને તેણે ખુશ થતાં જણાવ્યું,

‘આપણી ગેરહાજરીમાં મેરીને ગાદી પરથી ઉઠાડી મુલકમાં આવશે એટલે હું એક મોટાં લરકર સાથે ચડી આ ઇલીઝાબેથ અને તેના મદદગારને હરાવી, મને પોતાને મેરી સાથે રાજ્ય ગાદી પર બેસાડીશ તેમ થતાં આખા દેશમાં હું મદાન શાહનશાહ તરીકે જાળખા-ઈશ ને ધર્મનો વડો ગણાઈશ. મારા પીતાજી પોતે સંસાર ત્યાગ કરી મને રપેનની ગાદી આપી દે-વાનો વિચાર જણાવે છે. હું તે વિચારને ચોક્કસ ઉસ્કેરણીઓથી પુષ્ટિ આપ્યા કરીશ એટલે નેધરલેંડસ તો મારા હાથમાં છે ને રપેન ને ઈન્જાઈ તો આવશેજ. તેમ થતાં મારી સત્તા સામે શું કે આં કરવાનો ટોછપણુ શકિત ધરાવશે નહિ. હું ચક્રવર્તિ રાજ્ય થઈશ ને મારી આણુ યુરોપને એક ખુલ્લેથી બીજા ખુલ્લે મારી તરવારને વેરે ફેલાવીશ.’

‘મને એ નથી ગમતું, મારા પ્યાર, ‘આ-ઈનેઝ ડોહું’ ધુણવતી બગાડી. ‘મને એ સત્તા વેંછતી નથી. મને તો તારા પ્યાર સિવાય બીજું કશું વેંછતું નથી. તું એ વિચાર છોડી દે, મારા જીન.’

‘શું ? હું આ અંગેને આગળ નીચો પડું ? કદાબી નહિ, મારી કલેજા ! હું તો આ દેશને મેક્સિકાની પેઠે ખુનામરડી ને લોહીની નાંદા તથા દુઝારકા સાથે જીતીશ ને જીતીશજ.’

‘આઈનેઝ કુપજ રહી. શીલીપને તેની હાથની હાતમાં વડુ છેડતું તેળીન ગમ્યું નહિ.

પ્રકરણ ૬.

રાણી માતાનો અપારો.

આખી દરબાર ત્યારે વીંડસર ખાતે પાછી ફરી ત્યારેજ આંધનેકને લગાર શાંતિ મળી, કેમકે ફીલીપના આનગી ઓરડાઓમાં તેણી રાણી તરીકે રાજ્ય કરી ચકતી હતી: તેમ છતાં તેણીનાં અનુપમ સુખમાં કતરો નાંખનાર વાદળ દ્રષ્ટિ-મર્મોદા તરફ ગોચર થતું હતું પણ તેનું તેણીને કશું લાન નહતું. તે વાદળનો આકાર લેડી એડી-થાવાઈના જેવો હતો. તેણીના આવવા પછી ફીલીપે વીંડસર ખાતે રાણી મેરીની સોજતમાં આગળ કરતાં વધુ વખત પસાર કરવા માંડ્યો, અને આપણી આંધનેક કક્ષાકાનાં કક્ષાકા સુધી તેની રાહ નેતી, પોતાના કિમતી ડોળા નકામો તાણવા લાગી.

રાણી એ લીઓન માટે અપારનવાર પૂછ્યું હતું પણ ફીલીપે અનેક બદલાંઓ કાઢી તેણીને ઉઘાડ્યા કરી, લેડી એડીથ સાથે ખુશી રીતે નખરાં ક્યાં કીધાં તે લકી બાનુની બે-પરવાઘ અને તેના સપાટામાંથી છટકી જવાની કોશિશોને લીધે તેનો જુસ્સો દરેક પળે વધુને વધુ ઉદ્વેગનો રહ્યો, અને તેણીને પોતાના કાજુ-માં લેવાનો તેણે દ્રઢ કસવ કરી પોતાની ફરજી બ્રજ પાથરવા માંડી. તે ખરેખર હચમચી હેવાલ થઈ હવસના જુસ્સામાં આંધળો ભિંત બન્યો હતો. તેની આ છોડ્યોકની જગમગી નેતાં અદેખી અને આકળી રાણી જુસ્સામાં દીવાની જેવી બનવા લાગી અને આખરે તેણીએ કાડીનવ પોલને મહેલમાં બેઠાની મંથાની નેની સંસાદની આરંભ કરી.

‘હવેના પવિત્ર આશિર્વાદોની રેલછેલ તમે નામદાર પર ઉતરવો !’ કાડીનવે ઓરડામાં દાખલ થતાંજ રાણીને આશિર્વાદ આપ્યા. બીજી પળે રાણીનો દુઃખી ચહેરો નેતાંજ તે તેણીની આગળ ગયો અને નરમાસથી પૂછવા લાગ્યો,

‘તમને શું થયું છે, મેરી.’

‘ઘડાવા કાર્ડનિવ !’ હું બહુજ અસ્વસ્થ બની ગઈ છું. હું બહુજ હવે ધરડી થતી નહીં છું અને તે કારણે મને દોસ્તી, પ્રેમ અને દીવ-સોજની ખાસ જરૂર પડે છે. આ તુંદ ને મીઠાઈ સ્પેનીઆઈ—પુદા મને સાફ કરા—મારી ના-કર પર દીવાનો બન્યો છે. તે એટલો બધો આ-ધળો બની ગયો છે કે મારી હાજરીમાં વટીક તે જાન પૂતળાનો નાચ કરવા સુકતો નથી. તે ખોતે આંધળો હોવાથી બીજાંઓને પણ આંધળાંજ સમજવાં લાગ્યો છે.’

‘મારું માનવામાં આવ્યું’ હોત તો આ લગ કદીથી થવા માંખ્યાં ન હોત.’ તે ખુલ્લો ધર્મ શુરેએ ગમખવારણે જણાવ્યું. ‘લોહીનો તરસો સ્પેનીય રજાંવં પોતાના ધર્મથી ઉલટ માનનારાઓ હરહંતો વેરી થઈ ખાને ખરાખીને સત્યાવેશી વર્તાવ્યા વિના રહેતો નથી.’

‘મને પોતાને પણ તેનીજ ધાંસતી છે અને તેથીજ મેં તમે મામવરને સલાહ માટે બોલાવ્યા છે.’ મેરીએ લાં સાફ સાફ પળરી નંતાં જણાવ્યું. ‘લાં જણાવવાની ખાસ જરૂર છે કે તે આગમજ બોનર ને ગારડીનરની સીખવણીથી મેરીએ પોતે યોદ નિર્દોષ પ્રોટેસ્ટન્ટોને દેખાલીક ધર્મ ન માનવા માટે નાહક હવતા બાળી થુકવા હતા.’

‘હક ઇનસાફ મળી, સરફ એકવાઈ નં આપ તેવું થવાને માટે હું સાફ બનવું કરીશ.’

‘હું તમારી ખરેખર ઉપકારી છું, મારા નામ પર !’ મારે કણુલું બેઠકે કે રાજ્યના રાહનસાદ કરતાં પણ તમે કાંઈક અધીક છો. હું ઇચ્છું છું કે તમારું કામ બળ લાવવાનું મને બની આવે !’

‘ઓહ ! તે તમે માનવંત નામવર ચલાશે તો સહેલું કરી શકશે. મારું બાણેજ કાન્તીસ મેચરીકને બે તમે મારા પર મહેરબાની કરી તમારી સેવામાં રાખશે તો ખરેખર હું મોટા આ-બારી થઈશ તે બસો ને નીમકંદલાલ છે તથા

ચુનદો પટાખાજ છે. મારી ખાતરી છે કે તે તમે-
ફામી કામમાં બહુજ ઉપોગી થઇ પડશે.

‘મારા વહાલા મહેરબાન, તમારી એ
રસાસ હમો સદા ચરમથી અગ લાવીશું.
મેમાં તમે માંચું છ શું ને ?’ રાણીએ નખરાં
રતાં બજાવ્યું અને બીજી પળે મેઘનીત્રને ત્યાં
કાજર કરવાનો લેણીના કુકમ ખુટ્યો.

‘મારી ઇચ્છા એને સીપાહ બચ્ચો કરવાની
રહતી; કેમકે મેં એને પાદરી બનાવવાની
ચારણારાખા હતી. તમારી અંગત સેવામાં
એ રહે એવી મારી આશ્ચ છે કે ત્યાં તમારા
પાદરી ફાધર એનોદની ગોમ સસાહનો લાભ
એને અગી થકે. મારા પર એટલી મહેરબાની
ખાસ કરશે, કેમકે મને કાંઈક સક જ્ય છે કે
એ દુકતો પ્રેટિટ પંથ તરફ લગાર લગતો
ભય છે. એવી માતા તે પશમાં જવાથી બચ-
પણમાં તેને તે બાળેનું સિદ્ધાંત મળેલું હતું.’

‘મારા વહાલા મિત્ર, તમારે ખાતર હમો
એ જ્ઞાન પર પડતી દેખરેખ જરૂર રાખીશું.’
મરીએ નરમાસથી જણાવ્યું. તે પુનઃ ધર્મચર-
એ તે મહેરબાની માટે ખાસ ઉપકાર જાની,
પોકાવળી લેણીના શેકરેન્ડ માટે લખાવસઃ
કામ પર મીઠાસ મર્ચું સુંબન કર્યું.

દ્વીતીય આ મેઘનાર ત્યાં આવડુમાં ઉભો
રહી જોતો હતો, તેના તરફ તેઓ જનમોના
એકનું પજુ ધ્યાન મેંચાયું નહિ. તે તે મારેનો
હતો કે આ લખતા મંજરું બાનપૂતગાંના મેલ
કરતાં હતાં. તેને કાંઈક સંસ્કો લાગે પજુ દુરત
શીકું હસી તે સુપસુપ ચામ્બો ગયો. બીજી પળે
કાન્તીસ મેલવીલ રાણી માતાની દાઢરીમાં
દાખર થયો.

તે જવાન ખુમરૂ, દાદા, મુઠ બોલવેલો,
છ દીટ લાંબો, અંચળ ને ચાણક જણાતો હતો.
તે કદાવર અંચળ જવાન હતો અને તેની
પોકાગી પેશાની, અપથી ડે નહિ તેની શક્ય-

કીત આંખો ને હમમદાર દેખાય તેને ધંચે
ધંચે શુદ્ધો અંચળ બચ્ચો જાહેર કરતાં હતાં.
તેને જોતાંજ રાણી લગાર ખુલ થપતી જણાવ.

‘તું હમારી સેવા બલવવા છલ્લે કે ?’
તેણીએ નરમાસથી પૂછ્યું.

‘તેરી મારાં ખરાં છગરતી છલ્લા છે,
નામવર રાણી માતા.’

‘હમારા ગેહરેગીરાના ચાણક વડાની
દમોને ખાસ જરૂર છે. તમારા માંખાજની બલા-
મજ એટલી અધી મોટી છે કે હમો તે ઓધો
તમને ખુશીથી આપે છીએ; પજુ તે સાથે
તમેને તમારા ઓધવાને છાજતો દરજ્જો આપ-
વાની વિશેષ જરૂર છે. ચાંલણ મંડે પોકા,
કાન્તીસ મેલવીલ.’

‘મારાં નામવર આવડી !’ તે જવાન
અભયમીમાં ગરકાવ થઇ ચાંલણ મંડે પડતાં
આભારના રાજો ઓચરવાને બદલે કલ તજુ
સજો ગોમી શક્યો. રાણીએ તેનીજ તરવાર
તેની આનમોથી જોની કાન્તી અને તેનાં ખજાં
પર સદજ અડકાવતાં ખુશીથી કહ્યું.

‘ઉઠો, સર કાન્તીસ મેલવીલ, મારા અંચ
રહીના વડા કેપટન, ઉઠો !’

‘તું ખરાં છગરતી છલ્લું છ કે મારે ત્યાં
આવું દરજ્જે પેદા માય ?’ ચરમથી લાલચોળ
થપમ તે જવાનને જોતાં રાણી માતાએ ખરાં
છગરતી વમાવ્યું.

‘તમારી મોટી મહેરબાની થઇ, બમાં મેરી !’
કાર્ડીને પોતાના લાણેજને આપચમાં આવેલાં
બહુ માનથી ખુલ થતાં અચ્ચાર માનો.

તે જવાન સેપાહ બચ્ચો સર કાન્તીસ
મેલવીલ બારે ઉરેકદમમાં રાણી માતાના ઓર-
કામોથી બદાર નીકળી હોખમાં થઈને જતાં
તેના કહેવા મુજબ ઓધવાની પોકે ચાલતાં
દુન્યામાંની સૌથી સુંદર નાર સાથે જોશમાં અ-
વરી પડ્યો.

‘એવઘણી માદ છે’ તેણે નરમાસથી
પાતાની ટોચી કાઢી નમન કરતાં કહ્યું.

‘સલા-સાહેબ, તમે કાંઈ ચણી દિનાવળમાં
ન ?’ લેડી એડીય કરી.

‘માનવ ન જાતુ, હું તેમ હતો. મને આશા
ન મારી આંધળી દિનાવળમાં નમેને કરી
જન ચંદ ન હોય.’

‘આંધળી દિનાવળ ?’

‘તે વિના જીલું નામ શું આપું ?’

‘સલા, તમે તો કાંઈ બેઠમાં બોલો છો.’

‘મારી નગર પર ફરી વળેલો પડો. હાલ
માંજ તમારી મુંઢતાએ એકદમ ખુલ્લો થયો
છે, જાતુ.’

‘મરકરી તા કરતાં સીપાદ’ અગ્યાઓ
બોલતા નથી પણ ફરીને જાતવે છે.

જુશીમાં ગંદકાવ ચલ્યા તે જવાને લેડી
એડીયનો હાથ પકડી ‘તે પર ખસાં છગર ન
રે નથી એક કાંસ કીધી.

તેણી શરમાઈ જતાં બોલી,

‘તમે માદા કરવાનો અર્થ જુદોજ કાપો.
કાંઈ ?’

‘પણ ખચ્યાત ! તમે લેડી એડીય હાવડને ?’

‘હા’ તેણી કાંઈક અચકાતો બોલી. ‘અને
નમે ત્યાર...’

‘તમારા શ્રીદેવી, કાન્તીસ મેત્રવીસ તમારા
કાકાના આગમાં પેરકી ને એમ, ફળના ઝાડા પર
પેર ને શેલ તોડવા મુંઢતોતો !’

‘કાન્તીસ મેત્રવીસ ? માદા—દરેકો
ફેરકા—’

‘ફિક છે ને ?’

‘હા—પણ આવા કદાવર ને હમાંમદર
તેવાની મેં આશા રાખી ન હતી.’ તેણી કહક
મુંઝવાતી—શરમાતી બોલી.

અને તે સાંભળતાંજ તેણી પણ તે જવા-
નની સાથે જાગ્યાં દસવા પડી.

‘નમે ત્યાં રહો છો ?’

‘હું તો રાણી માતાની એવામાં છું.’

‘ને તમારા શ્રીદેવી પહેરેગીરાનો પડો ?’ છે,
એટલે લેડી એડીય, આપણી મિત્રાચારી પાછી
લાઇ ફરી રાકીયું’ તેણે મીઠાસથી તેણીનો
નાલુક હાથ દબાવતાં કહ્યું.

‘અલગન’ તેવાજા વલુસામેર જવાને
મળ્યો.

‘આપણે તે ટોડતાં તોડી ત્યાંથી રહે કર્યો
કે ? નમે છ વર્ષનાં હતો ને હું દસ વર્ષનો હતો
ત્યારે મેં નમેને પરજુવા માંગ્યું’ હતું ને ? તમે
તે કણ્ઠ્યું હતું તે ખ્યાનમાં છે ને ?’

‘મારે જવાનું છે, સર કાન્તીસ !’ તે
મુંઢરી શરમથી સાલચોળ જાતની બોલી.

‘પણ—’

‘નહિ, મને ખેરખર જવા ફા રાણી માતા—
ને મારી દાજરીની જરૂર પડશે.’

‘ગણી માતા—’

‘અરે બલા !’

‘પણ એડીય...’

‘પણ એડીયે જાતું તોડ્યો ને ?’
તેણી ફરતોને તેનો હાથ દબાવી તેનો પાસેથી
મટકી જઈ નદાસતાં બોલી.

મેત્રવીસ તેણીને જોતો ત્યાં ઉભો રહ્યો.

‘હું કણ્ઠ્યું છે તે વચન પ્રાગવામાં
આવે... પણ હો નહિ કે યા જુદા, એડીય
આવી જુલજુલત દશે એમ મેં આજેજ નોયું.’

આ વખતે રાણી મેડી કાઈનસ આજણ
પોતાના દુઃખના કાદના રંગી હતી. પાકાંમિટ
શીલીપને રાજા તરીકે કણ્ઠ્યવા ના પડી હતી
તેની તેણી ફર્યાદ કરતી હતી.

‘એ લોકની હદને લીધે શીલીપ મડ યુક્ત
યજ જે ગમે તે કરે છે. એકવાર ને રાજ્યાભિ-
ષેક ચાલ્યો મારી જાતની છે કે ને મારી તરફ
પોતાના ક્યારને ત્રીધ જરૂર રાખે તમ,

કયાઓના પોતા પાણીમાં ન પડત ? તે બધા જવાનના માર્ગમાં એકજ મોટી સુસ્કી નહીં. તે પોતે પ્રોટેસ્ટ પંથને માનતો હતો, એ કે બીજાએ તેને કેયોલીક ગણી લેતા હતા અને તેણી એડીય ? આહ, તેણી તો કેયોલીકજ હોવી જોઈએ ! એટલે 'મિયાં મહાદેવનું જુગલુ ચાપ' એ બનવા જોગ ન હતું. તે આપડો ધાતણ નસીયાના ફાંટા પર વિલાપ કરતો પોતાના ઓરડામાં એડો હતો; તેવામાં રાણીમાતા બાગમાંથી ફરી અંદર આવ્યાં હતાં કે નહિ તે જાણુવા લેડી એડીય તેને પૂછવા ત્યાં આવી.

'તેઓથી નથી આવ્યાં, બસાં બાલુ. હું પોતે તેમને દરબાર તરફથી આવેલી ખબર જાણવામાં માંડું છું. મહેરમાની કરીને જરા યોગેલ' તેણીને બાણું તરફ પાછી ફરતાં જોઈ તેણે મીઠાસથી કહ્યું. 'મારે તમને કાંઈ પુછવું છે.....તું જાણેજ એડીય કે હું એક સેપાદ બચ્ચો છું. મને બાપણો કરતાં આવડતાં નથી છતાં મારાં જીગરનાં ઇંડાણમાં ને કાંઈ છે તે બટ દબને બોલી દેવાની મને ટેવ છે. અત્યંત તારા પગની રજા બરાબર પણ હું નથી જાય છે છતાં તને જાણવાની મારી લાલચ હું યોગાવી શકતો નથી કે હું તને ખરાં જીગરથી ચાહું છું. એમ ના માનતી કે આપણી મુલાકાત હું કે વખતની હોવાથી આ મારો પ્યાર પવિત્ર પ્રેમ નહિ પણ ખાત્રી જુસ્તો હતો. તું જાણેજ કે હું તો તને જાણપણથી મહાતો આવ્યો છું અને હું વાંદીજ તેમ મારી હાંડગીના છેડાં સુધી તને ચાલીશ. તારે જોઈએ તો મને તુરંતજ ફાંટા...આહાં તું સુપ છે તું કસે તો નથી ને ?'

'સુપ ? લેડી એડીય સમયથી લાલ મેંજ જાનતી બોલી. 'સંજીમાતા કોઈની પજે જાં આવી લામરો. 'તને માલવાની મને રજા આપ, મારા જાન !' તેણે જુસ્તાથી કહ્યું.

એક પગની ચુપકીડી ને લેડી એડીયને હાથ મેકડેડમાં લગાવો કે ને પર તે હાથેજ જવાને ચુંબન કરી તેને પોતાની આંખોમાં લગાવ્યો. તેજ પજે તેઓ વચ્ચે ને મોટી નડતળ આવી પડી હતી તેનો ખ્યામ થતાં તે અચકચો પાણુ તુરંતજ બોલી પડ્યો.

'મારા જાન, હું તને ખરાં જીગરથી ચાહું છું અને તેથી ને તારા પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મુકું છું. મારી હાંડગીની દોરી ગોથા હું તને હસ્તક કરું છું—હું તો પ્રોટેસ્ટ છું.'

તે સાંમજતાં તેણીએ નાની નવી ચીસ પાડી. 'મને માર કર !' સર કા-સીસે ખંભીર બવાને જણાવ્યું. 'મારે' તે જાણવું જોઈતું હતું. માર કર ! મને લાંલી જા !' 'તે હવે કેમ બને, કા-સીસ ? હું પોતે પ્રોટેસ્ટ છું.'

તે જગન એક પગ સુધી દસ થઈ ગયો. બીજી પજે તેણે લેડી એડીયને પોતાની બાથમાં પકડી ચુમીઓથી ચુંબનવાી મુકી.

'ત્યારે તો હું હવે મારી...મારી પોતાનીજ છે. 'તે હાથેજો બંનતાં બોલ્યો.

'શુકર ખુદ ! તે બાપની બાદ મોટી મેહેર છે. 'તે સુંદરી, ખુશ થતી તેને વળંગતી બોલ્યો. 'આહ ! મને કાંઈક કર લાગે છે. 'તેણી કાંઈક ગમખવાર થતી બોલી.

'શાનો ? શાનો કર ? મને કહે, મારા જાન !'

'લવિખ્યનો એક પગ અચકી તેણી બોલી. તે તો શીસીપતું નામ જોડવા જતી હતી પણ તેમ થતાં રજે તે જવાન તેની સામે થઈ પોતાનું અભિમાનનાશ માલ તેનો તેણીને કર ચયો.

'લવિખ્યનો કર શા મારે હાથમાં, મારા પ્યાર ? લવિખ્યની વાંત હાથવશિન છે. હું જાણુંજી જીગર કે પવિત્ર પ્યાર તે હાથર છે ને મજાન તે પવિત્ર પ્યાર છે.'

સર ફ્રાન્સીસ. નામવર રાણી માતા
તાના ઓરડામાં પાછાં ફર્યાં છે અને તમેને
સાથે છે ।

તેથી એણેને શોકદેવ કરી તે જવાન તે
કેટલી પડે ગયા.

રાણી પોતાના ઓરડામાં એકલી જ હતી
રહે તેથી એ તેને સારો આધકાર આપ્યો.

સર ફ્રાન્સીસ, હમો તમારી સેવાથી જ
હું થઈ ગયો.

આ તુમજી હું જાણી આપની સેવામાં હાજર
છે, નામવર.

એકરા, તું મને ધણો ગમે છે તેથી તાર
જુલું કરવા હું સલામતું છું. હું તને તારા
ફરજનમાં વધારું પણ— તેણી સગાર અચકીને
ખોલી, 'તું કોઈ પર કદી પ્રેમમાં પડ્યો છે ?'

માર્ગ દાર । 'તે જવાન પદપદ્યે. 'હમ-
અખત પોતાની સાથે ખ્યાર કરવા મને કહેછ
પણ ?'

આહ, પ્રશ્નો વખતને... તમે બધા મરદો
એવાજ છે । 'રાણી હસીને બોલે. 'પણ તારાં
અમરનાં હંડાણમાં એવું કોઈ છે કે જેને ખાતર
તારી હંડગીને ભોગ આપવા પણ તું નૈયાર
થાય... કોઈને તું પરણી શકે તેવું છે ?'

અત્યાર સુધી તે કોઈ નથી, મારાં નામ-
વર. 'રાણી માતાને સગાર ગીતી લાગી.

આહ । 'તેઓ નીસાસો મુકનાં બોલ્યાં.
તેથી વિગત મને જણાવતાં કરી દરકત નથી,
સમજ્યો કે ?'

તે જવાન આ સાંભળતાં જ ગદ્ ગદ્ થઈ પડી
પોતાનું હસતું હાવાની સંકો. તેની ખાતરી થઈ
કે રાણીએ તેના બોલવાનો જુદોજ અર્થ ક્યો
કેલો તેથી તેણે નરમાસરી જણાવ્યું.

તમારા મરીમ દાસ એવી હવે નજર
પ્રેમને માટે કરવાની કેમ દિગત કરી શકે ?'

શું કુન્યામાં એવો કોઈ માણસ છે કે અમર
પ્રેમને ખાતરનું પ્રેમ કરે છે ?

કુન્યા કંધાંથી વાંજણી નથી, મારાં નામ-
વર.

હું તો તેવા અપવાદ તરીકે કહું તારો
મામાજી નામવર કાઠીનજ સાહેબને જ ઓળખું
છું. તેઓ અરેખરા મરદ બન્યા છે । 'તેણીએ
ગમખવારપણે જણાવ્યું પછી ફેરી દેના મહેરા
વરદે બેતાં કહ્યું.

સર ફ્રાન્સીસ, તારાં લગ્નની ચર્ચા કરવા
મેં તને જા બોલાવ્યો છે.

મારાં લગ્ન, મારાં નામવર.

તેં દવડાં જણાવ્યું તેમ તું કોઈનાં
બંધનમાં નથી તો પછી પરણતો કાં નહિ ?
હમો તને મોટો દરજ્જો આપીશું. તારે માટે
મેં પસંદ કરેલી નારમાં તને કદી ખાતરી જણા-
શે નહિ. રાજા તો તેને દેવારી નારા જણાવે છે
અને હું જાણું છું તેમ તેણી જોઈશી. જીવનસરત
છે તેટલી જ ભક્તી ને સદગુણી છે.

રાજાજી, મારાં નામવર ?

હા. તું શું એમ ધારે છે કે તેમને પરિક્ષા
કરતાં આવડતી નથી ? તારાં જણાં જાણે હું
તો કદું છું. તેણી ધણી સુંદર, લીમત ને ભક્તી છે.

મારો જાદાકુર કેપટન તો કુજેછ । 'રાણી હસી.

આહ, મારે તમેને દર-દ્રોહકુસ્ટ કરનાં પડશે. તે
વાંજ મારી સેવામાં દેટલોક વખત ધર્મની છે.

અને બીજી પગે ચંચ ફેડી રાણીએ તેથી એકી-
યને પોતાની સમક્ષ બોલાવી.

મારાં નામવર, કાઠી અંખિયાણી નખરાં-
વાજ સ્ત્રી આગળ મોકલવા કરતાં મને સડાં
પર મોકલો 'તે જવાને જણાવ્યું.

નહિ, તેની આંખો કાઠી નહિ પણ જીવ
છે, મારા દીવકારા । મને લાગેછ કે રમે તું
નહિથી જાય તે માટે તને પરદેશ દેવાનો જો-

પ્રશ્ન. તું એવા ઢીલા-પાત્તા કરારના ? નામવર
કાર્કીનહને મને કહેતું પડશે. વસાહત પોર્ષા તું
મને બતાવતો તો, નથીને ? તું સુંદર લેડી એકી
થને મળ્યો છે કે ? આજ, કહુસ કરે ?

એકદમી માફ છે, મારા નામવર, હું
તેણીને વર્ષોની આગળ છું.

તેજ પહે લેડી એકીય ત્યાં આવી.

આપ નામવરે મને બેલાવી છ ?

હા, હું ફીકકી કેમ ? ચાને માટે જીલ્લે
છે ? હું તને મારા અંગ રક્ષકોનો આ શુભીર
વંડો સર કાન્સીસ મેનરીલ બેઠ કરવા માંડું છું
કે ને ને તને પસંદ પડશે તો હજી વધુ ઉંચ
દરબજે પામશે !

મારા નામવર !

તારી રાણીને માફ કર. યાદ રાખ કે
તારાં ભણાં મોટેજ આ પગલું છે. સર કાન્સીસ
તારી સાથે પરણવા માંગે છે અને તેથી તમે
વચ્ચે છું પડી છું. મારાં બચ્ચાં, તું ધણી ફીકકી
પંડી બા છે. એમાં બીહવાતું કર્યું નથી. હું
બાઈ છું કે અદરાયશાં બેઠાંને થોડો વખત
એકમેકનાં સમાગમમાં આવવાનું જાડું ગમે છે
મણી મારી ઇચ્છા તમેને એકદમ પરણાવી
દેવાની છે. મારી ખાતરી છે કે તમે જન્મે એક-
મેકને તદન લાયકનાં થઈ પડશે, અને પ્યાનમાં
રાખનાં કે તેમ કરવા તમારાં રાણી ઇચ્છેકે
બધકે તમેને તેઓ દરમાવે છે. મારા ખાસ
પાદરી તમેને પ્રરણાવી આપશે, અને હમે તમે
જન્મેને હમારા ખાસ આચારમાં લાઈશું.

લેડી એકીયને ચહેરા ઉજાજા સપ યથ
ગયો. સર કાન્સીસે કાંઈક બોલવાં ચાહું પણ
તેને અટકતી રાણીએ બાંધીબુંધી.

સર કાન્સીસ, હમે જાણ્યે છીએ કે તમે
કાંઈક પ્રેરિસ્ટન્ટ પંચયાળા જુઓ તરફ દબેલા
છો પણ હમારા મામાજી ખાતરી આપે છે કે
તમે આપણા પવિત્ર પ્રથને જાડું માન આપો

છા એટલ તમાન આ ભલા કૃયાલાઈ ખાતુ સાથે
મારા પોતાનો માફરી આગળ પરણતાં કરી
અઝમણ આવનાર નથી. તમે જન્મેને કાંઈક
દીવં લગીની વાતો કરવા હું છોડી જમ્મલ. મારી
ખાતરી છે કે ભવિષ્ય માટેની ગોઠવણોનો હુંક
વિચાર તમે જન્મે એકમેકને વળગી
સદેસ કરી લકશે.

એમ કહેતાં જ રાણી તે આરણમાં ખુલ
ચતાં આવી ગયાં ફીલીપને તેની હકિતમાં હંકા-
ઓ હતો તથા કાર્કીનહને ખુસ કર્યો હતો તે
વિચારથી તેણીને ગીલગીલ્યાં છુટતાં હતાં.

તે બાપડાં જન્મે અન્યથાનીનાં ઉંચ ગાર-
માંથી હવેજ જાગત થયા ? હમે કરવું કેમ
તેનો ખમાલ મયો. તેઓ પ્રેરિસ્ટન્ટ પંચનાં હતાં
એટલે કેશીલીક પાંદરી લખ કરે તે તો કીડી
બની સંકેતેમ તો હતુંજ નહિ. તે ઝુરફોની
માંથી જયવાંને મારાં રાણી માતાની ઇચ્છાને
તામે ચવાનું ના પાડવામાંનું હતો.

મારા જાને, કાંઈક મોટી આફત મારી
પર આવવાની છે ? એકીય પોતાનાં વહાણોને
વળગતી રમસ ચહેરે બોલી. સાંભળે મને
જાપદે ચઢાવીને ચઢાવી કે મને ખતરો પ-
ડ્યો છે.

સાંભળ... સાંભળ કોણ... જગર ?

સાંભળ ફીલીપ-મારી ખાતરી યથ છે કે
તેનીજ ખાસ ઇચ્છાએને લીધે મને આં તોફરી
આપવામાં આવી છે. સાંભળી એ મહેકાંએને
લીધે હું હંમેજમ નિદોષ છું, છતાં રાણી મારી
અન્ય અદેખાઈ કરે છે. હું તો કંઈયે યથ
ગઈ છું. તને મારી સાથે આશતમાં ખંચી
જતાં મને તો હમે ખુશમાં છુટે છે.

મારાં જુલજુલ, તારે કયાની વાતથી
કરવાની જરૂર નથી. મારી તરવાર તે આરો દાય
તારા જયજય માટે હમેશાં હાજર છે. તે ઉપરાંત
મારી સત્તા એટલી મોટી છે કે તેનો

ચાલે સુદીઠ તું કરી શકે તેમ નથી.
રાણી પ્રેમી આવશે; આવશે શું કરે ?
આ આશ્વત્થી બચેલા વખતે એમને ને
હા હુણાવુપ પરથી જાએ...યુમ, પેલી
મારે છે !

રાણી મેરી આંદર આવતી જણાવે. તેણીને
જેણે જોઈ જ ન દોય તેમ કાન્સીસે કહ્યું,
‘લંબાં એડીય, હું કેડા પજુ રીતે હતા-
વળે કરતો નથી. મારા અચામ ખાર ખામે
તમે વિચાર કરી આવતી કામે મને જણાવશે
તો હપકારી થઈશ.’

‘આવતી કામે ?’ રાણી સગાર ચીચવાઈ.
‘શું મારી ખાસ કમજી તરછેડાવામાં આવતી
છે ? હુકતી, મેં શું તને કાંઈ ખાતજી વડે ને
પ્રેમી, કાંજી સાથે પરજીવવા માંગી છે ? અજ-
ખત તું ખુણસુરત તો છે પણ તે શું ચાલુ રહે-
વાની છે ? એ ખુણસુરતી જવાની તુલકી ચાલ-
શે પણ પછી શું ? તારા, કરતાં કાંઈ હજકાં
જાનકાનનો સર કાન્સીસ નથી. તું જાણેકું કે
એ હમારા પોતાના અંગત ખેરીનો બાલેજ
છે, અર્થમાંકે સેલીસપરીના દીકરાનો દીકરો છે
ને નામવર કાડીનમ પોતની અસખ્ય દાલતનો
એકમે વારસ છે.’

‘હું બે દામ એડી અઃજ કરું છું, મારાં
નામવર કે મને વિચાર કરવા એક થોડો વખત
આપો. એડીય કરમરી.’

‘એટલે તારો જવાબ એ છે કે તું હમારી
કમજી કમજવાની ના પાડે છે ?’

‘મને થોડો વખત આપો તો આવશી
પરજ, માતાજી.’ રાણીનાં ભવાનો ચિહ્નો
ગરી ગમે પણ ખીજું વધુ શકે તેમ ન હતું.

‘હુકતી, મને તો એમાં કાંઈ બેદ જણાય
છે. એવું રાસ્ટ, હું તારા જવાબની આવતી
કામે રાકે જોઈશ.’

‘લેડી એડીય માનતો નમો લંબાંથી ચાલી

ગઈ. રાણીએ સર કાન્સીસની દરજીદર ચાહી
પણ તેણે લેડી એડીયને વિચાર કરવા વધુ
વખત આપવાની માંગણી કરી કે કમે પણ
જવાબ આપ્યા વિના તેને રૂખસંદ આપી.

મરીજ ખીચારી એડીય ! તે ભયાનક આદ-
તમાંથી કેવી રીતે બચેલું ? તેનો ખ્યાલ કરતી
તેણી બાગમાં ફરવા લાગી. તેણીને લાગ્યું કે
તે મોઢીથી છટા થવાની રજા માંગવાથી કાંઈ
વળશે અરે. તેણી પોતે સર કાન્સીસને ખરા
છગરથી ચલાતી હતી એટલે તેણીને તે ખોજે
મોડી ખીરજ હતી.

વિચારના વમગમાં વિંટળાવતી તેણી તે
જાળના ટંડાણમાં આમથી તેમ ફરવા લાગી.
તેવામાં બાલુમાંથી ધુવડ પડીના વધુ પોઠારો
એક પછી એક થયા ને બે એક-ક પછી તેને
વળતો જવાબ થયો. દીવસનાં ધુવડો ફરતાં
હતાં તે જાણી તેણીને અગપણી લાગી.

‘અજબ !’ તેણી પટપટી. ‘ધુવડ ફેરવા-
સ્ત આગમજ ગદાર નીકળતું નથી. મેં એમ
કેમ ? તેણીએ પાછાં પગડાં ભરવા માંડ્યાં પણ
તેણીની પૂડે કોઈ આવતું હતું તેનું બાન
તેણીને થયું નહિ. થોડે જતાં પગડાંના અવા-
જથી ચોંટા. તેણીએ પાછગથી ફરીને જોયું તો
રાગને તેણી તરફ આવતાં જોયે. તેણીને
જોતાંજ તે માનથી નમી.

‘કેમ છે, લેડી એડીય-ધુવડ તો અસ. ક્યાં
પધારો છો ?’ તેણે પૂછ્યું.

‘મહેલમાં જાકે છે જ, નામવર.’

‘શું તું ત્યાં સુખી છે ?’

‘હું મારી ફરજ અગત લાવું છું.’

‘અજખત તે ના કોણુ કહે છે ? પણ શું તું

સુખી છે ?’ લેડી એડીય સુપ રહી.

‘આહ, તું સુખી નથી ! તારા અવાજમાં
દીકરીરીનો અંશ ખુલેલો સંભળાય છે.’

‘તમારી જૂઠ છે, મારા નામવર-મને રૂકતું
આ દરજીદરી છોડી જમની નથી.’

‘મને લાગુ પડે છે તું તો કુખી નથી. તને તો પ્યારવાળી હાંડગીની જરૂર છે કે જે પ્યારનાં બુરસાં આપા શરીરમાં રરી વળા આપણને નવિન જીવન આપે છે.’ તે દરસીએ પોતાની બાળ પાંચરતા ખુશાળીમાં ચમકારા મારતી આંખો સહીત તેણી તરફ જોતાં કહ્યું.

‘મને જવાની રજા આપો. મુરખી છું !’
‘રજા ! કદીથી નહિ, મારી મીઠી. તારી શરૂગિય ખુબસુરતી મને ખેતામ કરે છે. આવ, મારી પોપડી ! આવ, આપણે આ જંગલમાં લગાર લટાં મારે.’ અને તેણે તેણીને પકડ્યાની મિથ્યા તબવીજ કરી.

‘મુરખી છું !’ તેના હાથમાંથી સટકી જતાં તેણી પૂછારી. ‘રાણી માતા મારી રાહ બુઝે છે !’

‘તે કાભાવું નામ ના છે, મારી આગળ ! મારી છુલ્લુલ, તે સાંભળતાંજ માફ લોહી હાંડગાર થઇ જાય છે, બ્યારે તારું નામ સાંભળતાં તે બેચમાં દોડે છે. આવ, મારાં જીગર... એક કીસ... એક કોટી... મને કહે કે તું હવેથી મારીજ છે !’

તે નિર્દોષ નાર બેલાન થઇ જતી લાગી. તેણીએ લાચારીમાં આમતેમ જોયું પણ કંઈથી મદદ મળે તેમ લાગુ નહિ. એટલે તેણીએ જંગલ તરફ વાહામ દોડવા માંડ્યું. આખેર કરે તે પણ તે બાપડી અપચા હતી. તેણી હરણીની પેઠે દોડી પણ હવસની આંધળી કુછમાં દીવાનો બનેલો તે હેવાન તેણીની લગોલગ આવી પુગ્યો. તેના કુદમ તેણીની ગરૂદન પર કુદાડા મારતો આવતો તેણીને લાગ્યો. તેણીના ખભાં પર તેના હાથ પડતાંજ તેણી તેના તરફ ચુસ્તાબેર ફરી પૂછારી,

‘મુરખી છું !’

‘આહ તારી !’ તે દરસો તે તેણીને પોતાની બાથમાં જડકી કીસ લેવાની કોશિષ કીધી. તે નિર્દોષ નાર હવે ચુસ્તામાં સાફ સાફ દીવાની બની ગઈ. તેણીએ તે કોરવાનાં મોઢાં પર ચુકા-

ઓનો વરસાદ વરસાવ્યો. તેમ થતાં રાજના દોડામાંથી લોહો નીકળ્યું. અભયખીમાં રેતબંધ થઇ તેણે તેણીને છોડી દીધી કે તે બાપડીએ મહેલ તરફ દોડ મુકી.

રીલીપ તેણીની પૂઠે દોડ્યા જતો હતો તે વામાં તેણે સાચી વાલુએથી તેના મદદનિશ ડચુક બોરસુનેને ખાવતો જોયો કે હું કે રસ્તે યધને તે મહેલ તરફ નીકળી ગયો તે ખાનગી દરવાજો યધને તે લેડો એડીથના બોરડા તરફ જઈને ઉભો. બીજ પળે તે બાપડી તેના હાથમાં આવી રસી.

ફરી પાછી પોતાને તે બાથમાં પોતાને સપાવવી જોઈ કંઈવળે કામ કોટી લઇ છટકી જવામાં તેણીને હાંડપણ જણાયું.

‘મારા નામવર !’ તેણી નમ્ર થતી બોલી ‘મને માફ કરો, હું ઉરકરાઈ ગઇ હતી નુંકર કદીથી નહિ કરવાનું કરતે નહિ તમે મુરખી તરફ નજર ફરવાને વડીલ હું મળલ ધરાયી શકતી નથી હું તમને કચરીને વિનંતી કરું કે મને જવાહો.’

તે બંનેએ આંધળોડને ત્યાં આવતી જોઈ નહિ. તે જાનનપૂતળોના કારસ જોતાં તેણી બાપડી દોઢ કરડતી ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

‘આહ, તારી કીફત જાણી. જોનેમને ! તું મનેથી દો... તારાં રાજનો... વલ્લાહ !’ કીલી જે તે બોલતાં ફરી પાછો લેડો એડીથને પોતાનાં હૈયાં સરસી ઘબવાની કોસેય કીધી પણ તેણીએ નખ્યાં માર્યાં તે હોળતોડમાં તેણીનો રૂસ ફુઓઈ જઇ ફાટી ગયો. રાજના હાથમાં છટકી તે બાપડી દોડી પણ કીલીપ તેણીની પૂઠે પડ્યો. લયમાં તેણી કીલીપના આસ ખાનગી બોરડાએ તરફ જ દોડી પણ પોતાની બૂલ જોતાં ડાખી તરફ ફરીને બીજ પળે રાણી માતાને જઈને અડકી પડી, જેણી તે બંને જોતાંજ અંજનમાં ફાટી ગઇ. તે કોરવો દસીને તે નિર્દોષ બાપડીને રાણીના

પ્રેસાનો ભોગ કરી પોતાના ઘોરડામાં
બાંધ્યો ગયો.

“માતાજી ! તે આપેડી ઘુરણ મંડે પેડી
કંચરી બોલી.

“આહા, એનેજ ખાંતર તે સર શાન્તીસ
સાથે પરગુવા નાંખાકું દઈ કે ? એ માટે તું
કંબંધ મંગતી હતી કે ? રાણી કિંતા કચકચા-
વતી પૂઠારી. કાશા, તું કવડાં રાંજના ઘોર-
ડામાંથી બાવી કે ?

“હું જૂલમાં તે તરફ દોડી ગઈ હતી માતૃશ્રી !”

“તારો કેસ ફાટી ગયોજ, તારા બાવ
સુશાધ મયાજ તેથી બધું અક્ષમાતથીજ
થયું કે ? કંચાળ, તારો મોરો ચહેરો
કળિા દણ્ડ કેમ નહિ થયો ? મરેડા-
ને લાલચાવવા તમો કંચાળો તમોને મળેલી
કંચરી બહેસનો કેવો છુરો ઉપયોગ કરો છો !
બટ પડેને તમારી જીંદગી પર ! નીકળ
વા—બદમાશ ! મારી આગળથી નીકળ, નહિ
કર જાજ તારો દોરો પીસી નાંખસ !”

તે કમનસીબે બોલાસો કરવાની ફાટ તજ-
વીજ કરી.

“જા...એકદમ જા...કંચાળ, તારી બદ-
માશી ફાટીથી બોલાસાથી ઘોડી ચનાર નથી.”
અને એમરથી દેરાન—પરેશાન થયલી તે દુઃખી
બાળા લથડતે પગલે જઈ પોતાના ઘોરડામાં
બંદાર પડી.

રાણીએ બીજી પગે પોતાના ખાસ પાદરી
ફાધર એનોએ બોલાવી મંગાવ્યો. રાણીના
ઘુરડામાં કળિા દણ્ડ થઈ ગયેલો ચહેરો ભેતા-
જ તે ચંચવાયો. ધીમેથી તે ઘોરડામાં અદમ
વાળો તેણીની સમક્ષ હોતો.

“બેડી, તું દુઃખી છે.”

“ફાધર, લેડી એડીય આપણા પુન્ય ધર્મ-
ને ચોખતે માનતી નથી એમ તમે માને છો
ને ?” રાણીએ તે કણક કરી દેઐ એવી આશા-

એ સવાચ ક્યો, જવાબને અદલે તે કાડું
નમાવી ચુપ હોતો, તેની ચુપગીડીથી રાણીના
ઘુરડાની કાંટલી સદંતર ફારી રહે અને તેણી
છેડાએ તુલાઈથી જખાળી.

“ફાધર, તું કેમ મને જવાબ નથી
આપતો ?”

“મારી માન્યતા મુજબ તે બન્નસુ આપ-
ણા પંથને બધું હેતથા માને છે.”

“હું કહું કે તે રાં—દમાખાર છે. તમારે
તે સામેત કરવું પડશે. દવડાં મેં તેને ફાટિલે
ફેસે ને પીખાયે બાંધે બંદાર આપતાં જોઈ
હતી. તેથી વધુ શું જોઈએ છે ?”

“એટલે, તમો નામવર તેના પર ધર્મનો
આરોપ મુકતાં નથી.”

“શું મારા મહેસમાં બાવાં ધતીગી હું
ચાલવા દઈ ? ફાધર, મને મદદ કરો. મને કશું
સુઝ પડતું નથી. આ નાપાકને મારા રૂંતામાંથી
કેમ દુર કરું તે મને બતાવો. હું એને લાંબી
દાંડી કાડું પણ તેમ યતાં ફીટાપ એની પૂઠે
જવા વિના રહેજ નહિ. હું તમારે બહેસે છું.
આ મારો દરીફ દુર કરો. એણે મારા માટીને
મારા પાસાંમાંથી ચોરી લીધો છે હા, એ મધ-
તાનની દીકરીએ રાજતાન્યત કરી છે.”

“રાજ સારેએ તેણીને દંડારમાં રાખવા-
ની ખાસ શરૂ પાડી હતી ને ?”

“હા, અને તેથી તો હું તેને દબેશાં વિદ્યા-
સ્તી હતી. તે દરે જ્યોક મારા માર્ગમાં આડી
બાની છે. એને મેં સર શાન્તીસ મેલવીલ સાથે
પરણવા કહ્યું તું પણ તે તેણે ના કહ્યું. શા
માટે ના કહ્યું તે હું હવેજ સમજી. એ તો પુદ
રાજને પોતાને પૂછે બાંધી દરવા માંડે છે.
એને મારે માટે દર કરે. મારી, મારાં રાજ્યની
અને આપણા ધર્મની તેમ કરી તમો એવા
જનાચેકે પછુ સંભાળતો મારી ઉફરેલીથી
તે ઠામ થયું નથી એવી રીતે કમ કરતો. માફ

નામ ગદાર આવ્યું તો પેલામાંથી ચૂલામાં પડવા સમાન થયો. એ રાં-ગાકણ છે. એ ગાકણ છે ! તેણી ભારે જુસ્સામાં પૂકારી.

‘તેની સામેલી શી ?’ તે પાદરીએ સવાલ કર્યો.

‘તે સામેલી તમારે મેળવવાની છે ને. તે સેવાના બદલામાં તમોને કાર્ડીનલ બનાવીશ.’

ધર્મ્યબક્ષિતમાં લીન યજ્ઞ ગયલા તે આટી આદમની આંખો આ બહુ માનવું નામ સાંભળતાં ખુશાલીમાં ચમકારો મારવા લાગી. તે કાંઈ જવું તેવું માને ન હતું અને તે માટે તે પાદરી પોતાનો આત્મા સંયત્તાનને વરીક વેચવા સુધે તેમ નહોતું.

‘તમારા આ આરોપ માટે કાંઈ સાધારણ કારણ બી છે ?’

‘એ એવું સાંભળ્યું છે કે ભગ્ના જોનરે જે ધર્મ વિરુદ્ધીએને ઘવડાં ડગતા બાળી મુક્યા છે તેમની તરફ એ રાં-દીયસોણ ધરાવે છે.’ તેણીએ લાં સાદ સાદ જુદું તરકટ નેડી કાઢતાં જણાવ્યું.

‘આહ ! મરેરયાની દરી આપ નામવર એ બાદને માત્ર બોદકમાં મોકલશેણ !’

‘તે ગાકણ છે એવી તમારી આતરી યદ્ય ને ?’ તેણીએ પૂછ્યું.

‘એ જો જરા અચકરે તો—’ તે ધર્મિએ આસમાન તરફ ડોળા મડાવી ગંભીરપણે ઉચે જોયું.

સાચીના હિકલેલા ડગને લગાર સાંતિ યજ્ઞ ખરી પથુ તેણી જુસ્સાભરે ઉઠેલા લાગી.

‘એને બાળી મુકને, હાદર ! એ રાં-ગાકણને તો ડગતી બાળી મુકવી નેહએ !’ જુસ્સામાં આંધળી અનેકી તે દીવાની સાદ સાદ ગેર ઈમારત કરવા લાગી. ‘એ કાબાના બોરા બોરાને લાલમ લાલ ગેદરોએ જ નહોતું કરી રાખતે

હાલયાઓ છે. તેને એકદમ બાળીને કાળા થયુંક દરી મુકને કે દરીથી એવી જાતની બદમાશી કરવા કોઈ લલચાવ નહિ.’

‘એ બાંધને મારી આગળ મોકલો’ તે પાદરીએ હુકમાં જણાવી ત્યાંથી ચાલતી પૂકારી અને તે હેડાવણી રાણી બોરડામાં ફરવા લાગી.

‘કાર્ડીનલનો આખો-આહ ! એવા સ્વાતર બોદા-મારી, મતલબને માટે હું આવું !’ તેણી પૂકારી પથુ બીજ પળે દડદડ, રણી બાલુમાંની જુસ્સીયર, યજ્ઞાક-પડી તતરવા લાગે. ‘દીલીપ... દીલીપ... મારા ! દીલીપ !... યા ખુદા ! એ, કહત જાણે કે હું તેના પર કેવી દીવાની બનેલી છું ને તેનાં એકે ખ્યાર ભર્યાં ચમકેને ખાતર કેવી વળણ છું... એ ખુદા ! મારા નસીબમાં... હું એ સ્વર્ગિય સુખ નથી. કંગાળમાં કંગાળ લોકો ખ્યાર ભરી જીંદગીથી પોતાની કંગાળ જીંદગીને પુખ્તી બનાવે છે તો... સુખ ને દોલતના હથમાં જોળાતી હું કાં દુઃખી બહુ ?... બાહ, હું ફેદરૂપી કે ખુધી, બોડી-કાંચી છું ! આહ ! હું વો આને એ સુખખને લાત મારી, મારી આગળથી દુર ફેંટી દઈ પથુ—તેના વિના ખને આ જીંદગી કયા સમાન છે. હું એને તો ખરાં ડગરથી ચાહું છું. ખુદા અને તે માટે પૂરતી રોકિત આપો !’

બીજ પળે તેણીનો ચંગ પુટ્યો અને તેણી એ દીલીપને મળવા બોલાવે. ‘તે પછી’ તે મુલાકાત ફળદાયક નિવડે એવી ખરાં જીવંતી ફવા તેણીએ તે મંદાન બાપની દરગાદમાં ચાંકણ મેંએ પડી ગુજરી.

યા કલોક-પછી દીલીપ મંચકાનો-મરઘા તો અંદર આવ્યો.

‘દેમ, મારી વદાસી મેરી, તારી શી ફર માસ છે ?’ તેણે મીઠાસથી પૂછ્યું.

રાણી સાથે ઉભી થતાં તેણીએ જણાવ્યું :

“મારે તારે કંઈક કરેલું” છે, ફીલીપ.”

“મારી વહાલી, તું શું” માટે માટે બંધબી
હતી હતી !” તેણે સવાલ કર્યો.

“ફીલીપ, મારી તે રસમ હું હમેશાં ખૂબ
પાલું છું.”

“તે માટે તારી મહેરબાની થઈ. એવક
નમે છે. તે છતાં મને લાગે છે કે તું” માટે માટે
પ્રશ્ન પૂછાવો કરે છે !”

“ના-ના, વહાલી ફીલીપ, તારે માટે કશા
કામ નહિ.”

“હું ક્યુ” કે તે ખંડી વાત છે !”

“શું મને કંઈક કારણ નથી મળ્યું ?
જોકે, આ માટે તે” તે કાંઈક લેડી એડીથને
બોલાવવાની શરૂ કરી ! હું માનતી હતી
કે તેમ કરતાં કાંઈક સાફ પરિણામ આવનાર
નહતું પણ તેને ખુશ કરવા મને તાબે થવું
પડ્યું હતું.”

“તેજ પછે આઈનેઝ ફીલીપને, માટેનું એક
અગત્યનું કામગીરી ત્યાં આવી ઉભી.

“હું જાણે છું. તેમ ફીલીપ, તારી ને લેડી
એડીથ પરમે આડા અવધાર છે. ” તે શું છંદે
હસી પડ્યો.

“તારામાં સંકેત હોય તો ના પાડ !”
રાણી ચીસકાઢ, પણ તે તો પેટ પકડી પકડી
ને હસવા લાગ્યો.

“મરીજ બીચારી આઈનેઝ ! તે સાંભળતાંજ
તેણીનો અવાજ નીકળ્યો ગયો. તે કાંઈજ આપવાને
બદલે તેણી ગુપ્તપ પાછી ચાલી ગઈ. તેણીના
અધિગો વિશ્વાસને જખરો રડકો પડ્યો” હતો.
પોતાના આરકામાં જઈ ઉપેશ્વરવંક પડી તેણી
ધીમમાર રહી.

“શરૂઆત” ન્યાં સુધી તે માટે આજર, પુલાવાવા
દરરુજ આઈરો નંદિ ત્યાં સુધી તારે હવેથી
મારા આરકામાં આવવું નહિ !” રાણી એક-
દમ તરસાવાવ પર ઉતરી જતાં પૂકારી.

“માનવંત આઈનેઝાઈ, જાતું, તમારી આ
એડી મહેરબાની માટે ફીલીપ આપનો અનંત
ઉપકારી થયો છે, ” ફીલીપે નાટકી દબે રમુજ
કરતાં કર્યું, અને નમન કરી આરકામાંથી બહાર
જવા નીકળ્યો કે મેરીએ તેને પાછો બોલાવ્યો.

મરીજ મેરી ! તેણી ને જાણતે કે તેણીના
આ હુકમે તેને એકદમ નરમથેસ બનાવી દીધ
તેણીના તામેદાર જેવો બનાવ્યો હતો તો પાછો
બોલાવવા આગમન તેણી પોતાનો જમણો હાથ
સાફ અપી નાંખતે, રાગ ખરેખર ગમરાયો હતો.
તેણે જોયું કે ખુડી મારામારી થતાં અંગ્રેજ
મળ ખુશીથી પોતાની રાણીની તરફથી કરી
તેને પાછીયું નાખ્યેર આપશે, એટલે નેની
ખાસ તે આરજી કરતો હતો તે મજા તેને
સંભવ નહતો.

“ના, ના” તેણી રડમસ થતી પૂકારી
“માર કર ! હું અદેખી બની. એટલો બધો
ખાતરી કાં યાવ છે ? શું તારી પાસે મારે” માટે
ખ્યારનો એક કતરો પણ પાકી નથી !”

ફીલીપ તો આ ફરકાર જોતાં અજબનીમ
હસજ થઈ ગયો. તેણે જોયું કે કતેલ તો આખરે
તેનીજ થઈ હતી એટલે તેનો લાભ લુપ્તિવંત
લેવામાં તેણે હદાપણ જોયું.

“કાંઈ નહિ, હું બે પાંચ દિવસમાં રહે
ચાલી જવાનો વિચાર રાખું છું.”

“તું શું મને છોડી જવા મંજીલ ?”

“તારી તરફનાં અપમાન ખમરા કરત
તેમ કર્યું બહેતર છે. મારા દેશમાં મારી સાથે
એક આંગળી વિચરવા પણ કોઈ દિનમન
કરી શકું નથી. લેડી એડીથ” માટે

તારા ખાલી 'ધખારા' છે. અલગત
 હું તેની ખુબસૂરતી વખાણું છું પણ કયો ખાલી
 આખસ તે મહાન કિસ્તાંની આ કિમતી પેદા-
 થયતી પંચરતેશ કરતો નથી ? 'શું' ખુબસૂરતી
 ને જોવી ને વખાણવી તેમાં કાંઈ પાપ છે ?'

'ખજુ તું તો તેને ચાહે છે ?'
 'હા જા-એ ચાહ ને કાશી ભારી પામે
 નથી. શું મને તું બનીને ચઢાવતું પુરેતું નથી
 કે બીજા તરફ હું ભટકું ? જોશ, તારા જેવો
 હીરા મુઝી હું પથરો પકડું એવો ખુબખ
 નથી જ !'

ગણીને લાગ્યું કે તે સાચ સાધ કગતો
 હકોત જતાં તેની આ કાગાઈ તેણીને કાંઈક ધણી-
 ન ગમી આવી. બીજી પળે શીલીપે તેણીને
 ચોતાનાં હૈયાં સરસી દાખી-લગ્યડી ને સુમ્મી-
 એવો વરસાદ વરસાવ્યો.

'તારી પ્રાણમિટે મારા રાન્ત્યાકિપેક કર-
 મોજ જોઈએ. હું બહુ ખોટી થયો છું, મેરી !'

'હું ફરીથી તેમને સમજાવીશ' મેરી કરગરી.
 'સમજાવે !' શીલીપ બખાળ્યો. 'તું શું
 જાણી નથી ? સમજાવે શાતું ? હુકમ કર મારા
 ખ્યાર તારા મનમાં કોતરી રાખજો કે પાલાંગ-
 ટની સંમતી જલદીથી ન મળશે તો આ હુકમડું
 અપમાન તારે ખાતર વટીક વધુ વાર સંહન ન
 કરતાં મારાં વહાણાં મને મારે, દેશ જલદીથી
 ભટક જશે.'

(સાંધન છે.)

પછી !

'કાન્સમાં ફરતાં જો' ને જણીને ખુતખાર લગ્ય
 કરતાં જોયાં !

'કોઈને દિલ યદ ? !'
 'હા-લગાઈ પૂરી થયા પછી બંનેએ ચાંપીને
 એક બીજાને ઘાટી ઘાટી તેમાં એકની પાંખણી ચાંપ-
 નાઈ ગઈ.'

એવ એવકક, રો છે જા મારે ? તારાં આંસુઓ
 તુંજી નાંખુ કેમકે તને સૌથી ઉવડતો હુંકારો નહ-
 દીથી મળતોર છે-મોત તારી વાદે જામે છે, પછી
 તને શું રૂખ મનાર છે ?

x x x x

હુંકારીનાં સાંન એ પ્રકાશિત અને માધ ચાહવાળો
 જવાની ની યાદના ચાલક સખાદ છે. તારી જવાની
 એવી ના જુલન કે જે મારે બહાવામાં તને રહ્યા
 થતું પરે.

x x x x

હુંકારી એ એક મહાન ભેદ છે જેમાંનાં કેટલાક
 બિહટ સવાયિમાંના ચોરા આપણે ઉકળી રાકે છીએ;
 ચોરા અર્ધ ઉકળી રાકે છીએ, તથા ચોરા ભેદમાંના
 વિરલાયલા રહેવા દઈએ છીએ.

x x x x x

અરેખાઈ એ રાખવાનું સર્વેથી શાંતકીમાં શાંતકી
 દર્યાર છે કે જે માણસીક સદિનના નારા-માટે ખાસ
 તૈયાર કરવામાં આવેલું છે.

x x x

ગગરરી, અરેખાઈ અને લોભ-જુંકારીનાં દિલમ
 સુખનો નારા કરે છે એટલું જ નહિ પણ માણસને
 તેના ઇશ્વરી માર્ગમાં આંગળ વધતો અટકાવે છે,

x x x

આપણી મગરરી અને ખ્યાલી સપકો, ભયાનક
 'સંકટમાં આપણને લાગી મુકે છે જનાં આપણે આંધ-
 થો બની તે સુલિક લાલચ ઠોળવા કરતાં સંકટ ખુબ
 વા હેશાર સામે છીએ.

x + x

શું સુધારો આપણને અરેખર, હુઝાં કરે છે કે
 ફુચાતી ગુલામગીરીની તેંકડો સંકેજોમાં આપણને
 નકસી લે છે ? 'વા અલ્લાહ ! એ શું છે ?' ફુચા-
 થી કેટલીએ શબ્દ પૂઝાર કરી પુછે છે.

x x x x

હાથ પર લોખંડની બંગડી પહેરવાથી ગુલામ
 થવાનું નથી પણ સ્વમાન-ખોદનાં તેમ થવાય છે
 કેવા ઉર્મલા વિચારો કે મનન કરવાને તે શું થાય
 નથી ?

ભત્તી દુવા સાથે

(હાંકી વાતો)

(ગુલશન માટે ખાસ.)

રાજનાર—આર. ડી. જગવાડીયા.

તેઓને પરણ્યાને વજુ મહિના થયા હતા ને આજેજ તે પહેલાં દિવસ હતો કે જ્યારે તમ—શબ્દોનો ઓછોસેધી દોઢાગંધ મેરે તવનારો શબ્દ—રાતના નર વાગવા છતાં મેરે થયો હતો નહિ.

તે કમચમાં જતો હતો નહિ...દાર પીતાં હાથી તેજીએ તેને જોયો હતો નહિ...ત્યારે મેરું તે મું કારણ હતું કે હજી મુઠીતે આજી તો નહિ...તેને અકસ્માત થયો હતો. પાન! તે પચાસ હેતવંતી મહેરવારને ગજરાવ-તને પુરતો હતો...તેજીનું આખું અંત મુજબું હતું...કાંઈ શરૂ બનવાની આમાલીના થોડા તેજીના અંતઃકળમાં થતા હતા...દરનો દોઢા-રા પડતાં તેજીએ કાર પર લપરપર થતાં પગલાંનો અવાજ સમજીને જીવાસાથી તેજી બારણું આજગ મહા. ખગીત તેજીની પુરાણી વચ્ચે તે તેજીને જણીત હતો, એમ જોયું. પણ તેજી બીજી પાસે ફીકી પડી મુઠ...તેનું મોંદ શરૂ થઈને મોંદ થતું હતું...તેના દોઢા લપરપર થતા હતા. અસોસ! જેને તેજી આડો વારનેક શબ્દો જાન મનતી હતી તેની આજની આવી હાલત જોઈ તેજી અજબ અને દુખી થય.

‘કમ આજે એટલું મોડું!’ તેજીએ તેનો દગલો પાટલુન ઉતારવામાં મદદ કરતાં મજાથી અને નરમાસથી પૂછ્યું.

‘હ—જરાક દોરતો સાથે બહોંસા બહોં-સીધો કલગમાં ગયો—અને ત્યાં આંડીનું નખખોદ વાળ્યું’ તેજી નાકરો જવાબ દીધો.

‘પણ—પણ તમે તો કદી પીતા’તા નહિ ને?’ નરમ કપડો અવાજે આપતાં તેજી બોલી.

‘હા—પણ આજે જરાક—જરાક પીધા ...પણ હીયર—આજે હું જાણતો ‘યથોજ કે રાજ્ય પછીજ ઉમદા ચીજ છે...બસ—હવે હું રાજ થોડો થોડો—’

‘યથો!’ તેજી હવે વચમાં તરકાઈ.

‘હા—ના હું તો થોડો થોડો રાજ પીવાનો. તેજી તેજીની લાગણી વધુ દુઃખની.

‘બહાવા રસ, તમે જિવા કયે દહાંડ હતા—તમે જાણોજ કે એનાથી, હેતું તુકરાત યાયજ તે!’—હજીની તે મધુરી મહેરવાર તેને નરમાસથી પટાવી સેવા ચલાવો.

‘એક બોલ નહિ, કોઢરી-સમજ, એ જામદમાં એક શબ્દના તું મને કદી શકશે નહિ’ કદ જવાબ મળ્યો.

દારની ઝુમમાં તેની આંખરી ચમકી હતી. તેના કહેવાતા દોસ્તો !-અરસોસં !-તે અપ્પર ખ્યાલોની ખ્ય:ખ્યાલીનું આ છુડે પરીણામે હતું...દારની નેહરત બદીને તે જવાન વરા થઇ ગયો હતો, અને દવે-દીનું-શું એવા એક દાર-આ રાખસ સાથે એક પગ પણ રહે ?-ના-કદી-ત્રી નહિ. આદ !-ત્રણ મદિના થયા તેઓનું મુખ એક બીજામાં સમાયતું હતું, અને આજે તેઓ વચે એક દરીદ્ર પેદા થયો હતો-તે દરીદ્ર કે જે તે બંનેનું નખાદ વાળનારો હતો ! શુદ્ધ-એવા ખ્યરખ્યાદ મિચોને આ દુન્યામાં જન્મ નહિ આપે તો સારું ! કે જેથી રસ્તમ જેવા નેક જવાનો તેઓની બદીમાં શરીર થઇ જઈ જતા ગયે.

‘દ-તારે તમારો આ નાસી જવાળ છે કે ?’ દાર સંવાલ થયો.

‘બાપ-બોલ-મીન્સ’ પગ થોડાને રસ્તમે જવાળ પ્રીયો.

‘એમ છે ?’ તેણીએ અબકો કરતા જતા બોરડામાં ચાલુ મુક્યું. તારે તે કપ્રીયર પર અરપાઇ પડ્યો.

તેણી પાંચ મીનીટમાં ત્યાર થઇ તેની સાથે આવી ઉભી.

તે બે પગ અવાચક જેવો ઉભો રહ્યો, તે દુ:ખી-ચયો-તેની અપ્રીયથી તેણે આ શું પ્રીયું હતું ?-તે બોરડા તરફ ગયો પગ તેણી તો ત્યાંથી ક્યારેકની અદાર નીકળી અઇ હતી...તે ઉભો...અને તેવીજ અવસ્થામાં તે જમીન પર બેભાન થઇ પડી પડ્યો.

x x x

બીજી સદવારે બ્યારે દારની ઝુમરી ઉતરતાં તે સાવધ થયો ત્યારે પોતાને જમીન પર બેઠેલો તેણે જાણ્યો...ટેમલપર રાતનું ખાણ ‘એમનું’ એમ પડેલું હતું...તેણે સામને આંસી તરફ જોયું...તે પોતાનો એપ્રીયલ દેખાવ જોતાં ઓંઠ્યો...કમંકમ્યો...દીનું ને દાંક મારતાં તે રાંધણીમાં ગયો પણ તેણી તે આખા અંકનમાં હતી નહિ. તે પોતાની કાલંતપર વિચાર કરવા લાગ્યો...ગઇ રાતનો જનાપ તેને ધીમે ધીમે યાદ આવતો ગયો...તેણે પોતાનું કપાળ કુટ્યું. અરે-કુલ તેણે દારની ઝુમમાં ‘રાડું’ ફાટું બોલી તેણીને દુ:ખી પ્રીયી હતી, અને તેથીજ તેણી તેને તણ આસી ગઇ હતી...અને દવે !...પંખા મોડું થયું હતું નહિ...તે તેણીને સમજાવી પડાવી-તેણીની માફી ચલાવ પાડી લાવી શકે તેમ હતું એટલે તે તુરતજ ત્યાર થઇ પોતાને

પ્રવા લાગ્યો તેણીનો તે ખાવું હતો—જાલો
 મા—અને જો તેણી તેને દાક્ષમાં મારી કરે તો
 સુધરી જાય તેમ હતું એટલે પુરતજ તેણી
 તે બેઠી પડી...તેણીની આંખોમાં આંસુ
 તો જ્યારે તે પોતાની ફેરફાર મારે, મલ-
 તો હતો.

“અ—હવે કેવી ડાહી થઈ ગયેલું? એમ
 કહો નહિ, આપણે તેણી હું તને જન્મદસ્તીથી
 હાથે—સમજાડે?—અને સમજા તો દર
 જાણી તરીકે હું સપાળું મને ગમતું કરવાને મુખ-
 વાર છું...ફરીથી ફરે દરપાળું ડાહ્યા ના.”
 જો કંઈવાસથી કહ્યું. બેવક્ર ગયેડા. જો તે
 કંઈ સજ્જો નહિ ખાણી હતે તો તેઓ ફરીથી
 કુખી થયાં દત્તે. પણ કુંદરતે તેઓના નરીખમાં
 દુઃખ જોગવવાનું સરજેલું હતું એટલે તે એમ
 ટણકો કર્યા વિના રહ્યો નહિ.

“એટલે શું તમે દાક્ષી બદીથી દૂર રહેવા
 ના પાડો છો?” તેણીએ તેની ગાદમાંથી દુઃ
 થતાં તીરસ્કારથી પૂછ્યું.

“પણ ડીવર, ચોડા ચોડા ખીયો દેવ—”
 તેને ગળક સુઝ પડી.

“સુખ ધાવો—અને મંજો, દવે નક્કી
 જાણું કે દીનું તમારી નરી—વત્તો—ફ
 દરજીજી તમારી સાથે આવનાર નથી.” ફરીથી
 શેરન થયેલો ખ્યાનો આતશ એક મીનીટમાં
 સુખમ્મ ગયો.

“ત્યારે શું તું આવવા ના પાડે છે?—તું
 એ ગંભીરપણી કહે છે?” તેણે સખ્તપણી
 પૂછ્યું.

“હા.” હું પણ માકમ નવાજ થયો.
 “આલ રાકટ—ત્યારે તો સત્તામ” અને
 તે ગયો.

આવાડીયાં પસાર થઈ ગયા.
 તે જન્મેમાં એક પણ ફરીથી મેળવા

પામ્યું નહિ...ફક્તમ હવે. મુંબઈયા કંટાળા
 લાગ્યો તે મહાન તેને કરકાર લાગ્યું...અને
 પોતાની દીનું પોતાના ‘દુનર’થી બે પૈસા
 કમાતી જોઈ તેણે, સગાઈ પર જવા પોતાનું નામ
 મેંધાવ્યું.

“શીક સંસ્વીત” માટે તે કાચક દેવાથી
 તેને બસરા મોકલવામાં આવ્યો...તે બને એક
 બીજાના ટેકમાં રહ્યો. ફક્તમ સમજતો હતો કે
 દીનું તેને પગે પડતી આવશે. જ્યારે દીનું ના
 મગજમાં તેજ તેણીને વડારતો આવે એવી રાત
 સમાઈ હતી અને નેનાં પરિણામે તેઓ એક
 બીજાથી દળતો માધ્યમ દૂર થયાં.

મગજ એક સાલ પસાર થયું...જસરાની
 ફેરુ ફતમને મારફત આવી નહિ અને તે છતાં
 દીનું નામ જૂલવા તેણે એક સાલ સુધી પોતાની
 મેવા ઉમંગથી બળતરી પણ અતે તેની તખ્તે
 તેને નાચાર બનાવ્યા...તે દીનુંથી દુર થયો
 પણ તેણીનો ખ્યાલ દરદમેશ તેને સત્તાવતો
 હતો. અને આસાપસ મારે રમ્મ જઈ તે મુંબઈ
 આવવા દેખાયો.

તે પનેતીનો દિવસ હતો. જ્યારે દેહસ્તીટકરીપ
 મુંબઈના બારામાં આવી પહોંચ્યું...તે પોતાના
 પર સપાળું ચાકું ચોકું કરવા ગયા.....
 આરણ્ય જાંબ કરી તે પોતાની ધેરવાણને ધાવી
 આપી ગયો હતો પણ પહેલે માથે ચલતાંજ તેણે
 પોતાના બોરગાડું બોરણું ઉધાકું નંત્યું. એક
 આંદન કરવામાં આખા દના—મારગમાં તોરુનું
 સરકતી હતી...તે ધકકતી જુગરે અજ્ઞમ થતો
 જોરમાં ગયો. સપાળું વેરવિખેર થયેલું તે
 જાડી ગયો હતો તે સપાળું. સફાઈ સુધારકથી
 ગોંડાપણું હતું...વચલી ટેગલપરના ફાવર
 જોઈમાં મુકાવસા તોળા મુકાવોની ખુશખોથી
 મગન થતો—તે દીનમુદ જ્યેવો ત્યાં કિતો ન્યો.
 એક ખૂખમાંથી એક નાના બચ્ચાનો ધવાનો

Literary Notes.

By Prof. Kesharlal L. Oza M. A. Bahauddin College-Junagadh.)

We congratulate Mr. Prabhushan-
r N. Vyas, Editor of the *Ohandra-
ralakash* on his bringing out an ex-
cellent manual on home-life and its
oblems ("Grihastashram"). The
author has done well to explain the
reaching implications of the marri-
go rites hitherto regarded by ordinary
men as meaningless jargon. Another
salient feature of the book before us is
a brief statement of the principles
underlying every one of the thirty-five
chapters of the book. We wish god-
speed and continued success to the
author.

Every gentleman of culture ought
to read "Kamini and Kanchan" a
novel of enthralling interest by Mr.
Meshri, the talented editor of the
Vivechak. The book shows to what
straights, ungodly attachment to
woman and gold drives a man. The
same writer has written another book
entitled *Pap-punj* in which he seeks
to illustrate how "the love of money
is the root of all evil." Vice is made
to appear in such a frightful mien as
is calculated to horrify ordinary
intelligence, likely to yield to its
temptations.

Mr. Jiwanlal Amarshi Mehta of
Ahmedabad is one of those persons
who never let the grass grow under

their feet. Recently he has announced
a series of instructive books to be
distributed at the bare cost of print-
ing. Any one who seeks to lift the
veil of ignorance from off the lives of
millions always deserves well of his
species, and we heartily felicitate
Mr. Mehta on his project so prolific of
good results. We have read his
"Life of Krishan;" "Marriage of
Vikrithudhhi" and "Lessons on Com-
merce" with avidity. All these books
fully achieve the ends for which they
stand and show that the author has
substantial reading and experience
behind him.

Much the same praise is due to
Mr. Dayabhai Ramchandra Mehta of
Ahmedabad whose "Sasti Vartamala"
has achieved success. Mr. Mehta
makes a speciality of the old
Rajput tales which he rehabilitates
with a felicity all his own. The first
book of the series viz. "Greatness of
Pramaddhan" is a 'pearl of great
price' attractive in its style and
skillful in its workmanship. The latest
book of the series is entitled "Brahm
charini", emanating from the facil-
ity of Mr. Mehta himself. The book
is adapted from a Bengali novel with
considerable additions. How far the
book has been improved by the chang-

will be brought home to him, who compares the two versions. The watchword of the book under notice is "Brahmacharya" and its heroine Kamalini reminds us of an ideal nun of Medieval Europe. Many persons would question the utility of a life of single blessedness, since it militates as much against the *raison d'être* of womanhood as against the claims of society over its female members. All things considered, it is better far to advocate a chastened domestic life than to set great stores by the stoic outlook on life and its problems. It would be unfair, however, not to acknowledge the striking merits of Mr. Mehta's performance, which little to be desired in point of plot, characterisation and style.

Mr. Badrilal R. Purohit, Desai's Pole, Ahmedabad, has just given to the public a laborious work entitled "Duties of a wife and Advice to Gentlemen." The book contains a full text of Bhagwat-Gita together with well known stotras recited everyday by every Hindu gentleman with a devotional turn of mind. In the section for females he gives a series of stories from the Hindu scriptures detailing the duties and responsibilities of a wife. The book is eminently adapted to be a Hindu family gospel and deserves to be placed in the hands of girls prosecuting their studies in Vanita-Vishrams; Seva Sadans; and similar other institutions. We wish the book a very good sale in Guzerat and Kathiawar.

We heartily congratulate Dr. Jata-shanker Liladhar Trivedi, Proprietor of the well-known Gujarat Ayurvedic Pharmacy on his rendering a knight's service to the Gujarati knowing public by publishing an excellent book entitled "Sari Santati or How to Beget Healthy Children." The book embodies some of the most vital truths concerning men and women's physical well being. Civilised humanity suffers from the most fearful maladies in consequence of its wilful neglect of a subject of the deepest importance to the health and happiness of thousands now living, and tens of thousands yet unborn. Says a writer: "It is salutary to ponder over the consequences of Sensualism; her fascinations derive more than half their charm from our ignorance of the hidden sting, that in the end will 'bite like an adder.' Dr. Trivedi deserves well of suffering humanity by conveying in a clear, intelligible and succinct manner, information on such subjects as the creation of healthy and talented off-spring; the care of the mother before and after impregnation; Diseases common to males and females etc. The book is divided into fifty chapters of solid matter and is adapted to meet a long felt desideratum. Parents would save the growing boys and girls from dangers and sufferings born of dense ignorance on matters of everyday use, should they wisely place this book in their hands. The late Sir Astley Cooper observes: "If one of these miser-

From my Diary.

—:o:—

(By *Manmohanrai Hakumatrai Desai B. A. LL. B.*)

(1) True Love of a woman or for a woman is a stepping stone to that Higher Love, which obliterates self and unites man into Oneness with the Great source of Love and Life, the Ruler of the Universe. The world is both prose and poetry, but as few feel and appreciate poetry, few value the poetic (spiritual) side of life which must be founded in true and unselfish love.

(2) Selfishness, Egoism, Vanity generally rule and dominate the majority of man kind. The ways of the world are highly complicated and extremely evasive and one knows not how to manage them unless he or she is fortified in self-control, calmness, strength of mind, self-respect and independence. Be good, but without allowing designing persons to take undue advantage of your goodness. Be generous, but without allowing your generosity to benefit the one and ruin the other. Eschew justice without justness, generosity without justice, goodness without godliness.

(3) Every young man has his dreams of old visions of bright angels and glorious Houris, visiting his sleep with angelic wings and radiant smiles, flooding it with the play of an innocent smile, round the corners of his mouth.

(4) Here, every man has his troubles and sorrows and griefs in this little sphere of a world, and he must conquer them or fall. It is an inevitable lot, this share of grief and struggles in the gigantic whirl-pool of a world, for us all, whether we will or no.

(5) The harmony, the oneness, the sameness the two souls as a Complete One, that affinity which becomes a perfect merger, spiritual and divine, into one—that is the poetry of Life. What remains when it evaporates but into the shadowy realms of mere recollection? That ever-flowing spring, fresh and sparkling as the joys of paradise withers with the touch of the sirocco of Death blowing over the ten Beloved. Ah for a breath of that complete understanding, that eternal harmony, that sweet music played on the delicate chords of the two hearts at a sweet touch of the lips, or a breezy whisper of the breath, or a slight wink of the eyes!

(6) Love is the song of angels, played in choral symphony on the strings of the heart by hands unseen, chaunting the dulcet melody of Life's essence in silvery notes of thrilling music.

(7) The voice of sincerity, of truth, sympathy, of friendship has its own peculiar modulations of music.

શરીરની એક બાજુએ “અંતિવેનીન” અને તેની સામી બાજુએ તેજ વેળા હેર પેવસ કરવામાં આવ્યું; ત્રીજામાં પહેલે. “અંતિવેનીન” શરીરમાં દાખલ કરી પછી થોડે વખતે હેર દાખલ કરવામાં આવ્યું; અને ચોથી જાતના અખતરાઓમાં પહેલે હેર દાખલ કરી ત્યારપછી અરથે કહાકે “અંતિવેનીન” દાખલ કરવામાં આવ્યું. ઉપલામાં ચોથી રીતના અખતરાઓ ઘણા અગત્યના છે, કારણકે સામાન્ય હેરના ઉપાય દાખલ એવું રીત કામ આપી શકે તેવી છે, અને પહેલી ત્રણ રીત તો ફક્ત “અંતિવેનીન” માં હેરનો ઉતાર કરવાની શક્તિ છે કે નહીં તે પુરવાર કરવાનેજ ઉપયોગી છે. એ અખતરાઓના પરીણામ પરથી ડૉક્ટર ફેઝરને માલમ પડ્યું કે એ ચારે રીતે આપેલાં “અંતિવેનીન” થી હેરનો ઉતાર થાય છે, અને હેરની અસરથી થતાં મરણો તેથી અટકાવી શકાય છે. એની પુરાતી સાબિતી માટે એ વિષેના બીજા ખાતરી ભરેલા ઘણા અખતરાઓ કરવાની જરૂર હોવાથી તે માટે “સિરમ” નો મોટો નજીક મેળવવા ડૉક્ટર ફેઝરને ઘણાં ભેલાં મોટાં પ્રાણીને ઈનાક્યુબેટ કરવું પડ્યું. એવાં મોટાં જનાવરને ઈનાક્યુબેટ કરવા માટે ૧૫ થી ૨૦ વરસ લાગે છે, અને તે માટે એક આઉસ મુકડું હેર લેકએ છે, જે મેળવવાનું કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. પણ બની શકે એટલું હેર મેળવવાની તબીબી તેવજે ચાલુ રાખી છે, અને મરણી વિષે થોડાં વર્ષ ઉપર હાંફુસ્તાનની સરકારે જે કમીશન મેર્યુ હેનું તેના સરનશીન દાખલ ડૉક્ટર ફેઝર હાંફુસ્તાન આવ્યા હતા ત્યારે પણ બની શકે તેટલો સાધનાં હેરનો નજીક એકઠો કરી મોખાતી સાથે તેવાં જાણીતાં હતાં.

“અંતિવેનીન” વિષેના ડૉક્ટર કર્મીજ-

હામના અખતરા અને તે ઉપરથી

તેમણે ઉપખંડેલો સાર.

“અંતિવેનીન” ની તપાસ હાંફુસ્તાનમાં એક ઘણાજ બાદોશ તબીબ ડૉક્ટર કર્મીજહાંમે કલકત્તા ખાતે કીધી છે. તેમણે ૧૮૯૫-૯૬ ના સાલમાં કીધેલા અખતરાઓના રીપોર્ટ ઉપરથી નીચલી વિગતો મળી આવે છે. ડૉક્ટર ફેઝરની જ રીત પ્રમાણે તેમણે પ્રવાહી અને સુકું “અંતિવેનીન” થી ઘણાં અખતરાઓ કરી લેયા અને તેનાં સામઘાં પરીણામ ઉપરથી તેઓ એવાં અનુમાન ઉપર આવ્યા કે (૧) “અંતિવેનીન” માં હેરની અસર તોડવાની ખર-

બરી શક્તિ છે; (૨) સુકું “અંતિવેનીન” પ્રવાહી કરતાં વધારે ચઢીયાતું છે, જેનું કારણ એ હોય કે અહીં વેર આવતાં પ્રવાહી “અંતિવેનીન” બગી જતું હોય; (૩) બીજી રીતે કરતાં “અંતિવેનીન” પહેલે આપી હેર પાછળથી આપવાથી પરીણામો વધારે ફેટલુંમંદ નિપજે છે, અને સૌથી ઓછાં ફેટલુંમંદ પરીણામો હેર પહેલે આપી પાછળથી “અંતિવેનીન” આપવાથી નિપજે છે; (૪) એકે “અંતિવેનીન” માં હેર ઉતારવાની શક્તિ છે તોપણ તે એટલા તો ઓછા પ્રમાણમાં છે કે હેરનો બરાબર ઉતાર કરવા માટે એના ઘણાં મોટાં નજીક શરીરમાં દાખલ કરવા પડે છે, તેથી જ્યાં સુધી “અંતિવેનીન” નું અસર કરનાર તત્વ (active principle) તેમાંથી જુડું પાડવામાં આવે નહીં ત્યાં સુધી તેનો સાધારણ વહેવાર ઉપયોગ થોડાજ થઈ શકે એમ છે; (૫) થોડું થોડું વધારતાં જઈ પચતું હેર શરીરમાં દાખલ કરી “ઈનાક્યુબેટ” થવાથી હેર સામે ટકવાની શક્તિ નજીક મહીના-ઓ-જોણામાં ઓછા દેશ મહીનોના-વેર રહે છે ત્યારે “અંતિવેનીન” શરીરમાં દાખલ કીધાથી એવી શક્તિ થોડી વંખત એટલે વધતામાં વધતા ૮ દિવસ-જ રહે છે; અને (૬) નામના હેરથી “ઈનાક્યુબેટ” થયેલાં જનાવરની રસી વાઉપરના હેર સામે અચાપ આપી શક્તિ નથી.

ડૉક્ટર કર્મીજહાંમને બીજાં કેટલાક અખતરાઓના પરીણામ ઉપરથી તેવંજુ એવાં પણ અનુમાન પર આવ્યા કે (૧) હેરી સાધોના મોખાના લોહીની રસીમાં હેરનો ઉતાર કરવાની કાંઈ પણ શક્તિ હોતી નથી; અને (૨) સાધોનું હેર ઘણાં મોટાં જનાવરમાં પછે જોઈ જવાથી જેમ જુઝાન થતું નથી, તેમ કાપેલો પણ થતો નથી. કારણ કે હેર ગળી જવાથી હેરના ટુપ સામે કાંઈ પણ રક્તજાં મળતું નથી. અને જોવાવડું ઉપયોગી થઈ પડશે કે પ્રોફેસર ફેઝરના કેટલાંક અખતરાઓ ઉપરથી એવું માલમ પડ્યું છે કે હેરી સાધનું પીન (bile) જે હેરમાં લેલવામાં આવે તો હેરની અસર ઉતરી જાય છે. તેમજ બીજાં પ્રાણીઓ જેવાં કે બગદ, રસલ્લાં, વગેરેના પીતમાં પણ હેર ઉતારી નાખવાની એવીજ ખાસિયત થોડા પ્રમાણમાં હોય છે. એ ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે કે હેર ગળી જવાથી હેરકાપેલો થતો નથી તેનું કારણ એ હોય કે આંતરડાંમાં આપણા પીત સાથે મળી જવાથી હેરની અસર મરી જતી હોય. (સાંપન છે.)

અંક બીજો.

બીજે દીવસે, બાળમાં એવજ પોલીનની રાહ બુજે છે તેવામાં તે પોતાનાં બાપને તેમની કાષ્ટી સાથે આવતાં, બુજે છે. તે બાહુમાં ભરાઈ નેય છે ને તેમને પોલીન વિષે બોલતાં સાંભળે છે.

અલગતે પોલી મનની ને બુજસુરત છે, અલે નજાબુ. પણ એ એવજ કરતાં કમમાં કમ હસ વર્ષે મોટી છે.

તેજો ત્યાંથી ચાલ્યાં નય છે કે એવજ પોલી પોલીનને શોધવા નય છે; ત્યારે તે પોલી બીજી કાષ્ટીમાંથી નીખી રહ્યુંના. સેકરેટરી. બેન્ટલીને મળે છે.

બેન્ટલીએ એકવાર પણ પોલીનનું અપમાન કયું હતું ને એવજ સાંભળે ન પરજે. તો કયુક પાસે બે હજાર પાઉન્ડ અપાવવા કયુલ્યા હતા. આ વેળા તે ફરીથી અપમાન કરી પોતાની માંગણી, બેથી પાંચ હજાર પાઉન્ડ પર લઈ નય છે. તે તેણીને લઈ ચાલ્યાં સગળતો હતો ને માનતો. હતો કે આ માંગણી ના પાડશે અને અલગત તેણીનેમ કદે છે. એટલે તે ત્યાંથી ચાલ્યો, નય છે. એ એવજ ત્યાં આવી પોલીનને મળે છે. હમરના ફેરફારે બાળે તેણે કે દકી-કવ સાંભળી હતી તે તે તેણીને નજાબે છે ને તેની બાદે અનંધબી વચ્ચે તેણી તેનાં બાપને મળતી થતી નજાબ છે.

એવજ કંઈ પોલીન પર દીવાનો વચ્ચે નહોતો ફક્ત તેણીએ તેને તે સુખનો સમજાવ્યો હતો. પોલીનની ખાત્રી યાં છે કે દીકરા કરતાં બાપને સપાવવો ફાયદા બધો છે એટલે તેણી એવજ પાસે સાંપ મરાવી છૂટી યાય છે. બાપાએ આવતાં એવજ તેમનાં છુટા થવાની ખબર આપે છે. પાંચ હજારની માંગણી ના પાડી છુટા થવાની ખબર બાપને અવ-યબીમાં દીગમૂટ કરે છે.

અર્થ તો ખુશીથી પોલીનને શોધવા નય છે. બેન્ટલીની ખાત્રી થતી નથી. તે હસીને નજાબે છે કે આમાં કાંઈ મોટા બેદ છે.

તેમ કરવાનું કારણ શું? અર્થ, પોલીનને ત્યાં લાય પડી હતી આને છે કે કયુક તેણીને કાંઈક મીતમથી સરાલ કરે છે. તેણી કાંઈક ગંચચાચટી-

પોલીને એવજ નાંચુલ છીયો, કેમકે મેં તેને મારી પરણેલ કરવા કયુલ્યું છે. અર્થનો પ્રસાદે યાય છે.

આ બહુમાન પણ પોલીનને ગમતું નથી. તેણે તે બેન્ટલી પર શીદા છે અને તે પણ તેણી પર મોટી-યયદો નજાબ છે. આ કારણે અર્થની રીતસાત તેણીને સુદલ ગમતી નથી. તેણી છૂટી પડી બેન્ટલી મળે છે ને તેની તાનાતનીની દરકાર મગર તે પાંચ હજારની માંગણી હતી, બુટલી હતી કે નહિ તેણી પુછે છે.

શું? વાર્ષિક વીસ હજારની આવક આ હજાર મરિ તમે છોડો છો? તે અજબ થતે પુકારે છે.

પાંચ હજાર ને છુટાપણું? નવાબ મંચરો હા... તમે એમ મારી પાસે મશિગેને?

અંક ત્રીજો.

અર્થને પણ પાણીયુ અપવાની ખબર મળતી કયુક દોષિગ રમમાં લેડી ઓહોલલ આગળ બાબ રાત ફરસાત કરતાં નજાબે છે કે તે પોલી તેની લાગી છે. બીજી પળે બેન્ટલીને પાંચ હજારનો ચો દુકા યયદો પોલીન તરફથી મળે છે કે તે પણ અનંધબેમાં સ્તબ્ધ થઈ નય છે.

તે કાગળમાંથી ચીટી મળે છે કે આખરે પણ તેની છત યઈ હતી. તે વાંચતાં તે પોલીન આગળ નય છે ને તેણીને તે બાબે આતુર છગરે સપાલ કરે છે. નજાબાજ પોલીન તેને નજાબે છે કે તે દુરયાન હોવાથી તેણે સમજી લેવું.

તે હવે કમલે છે ને બીજી પળે તે મેમાજ નેટ્ટ એકેપેકને ગળે ખાંડી પડે છે અને ખસ પાસમાં મરત યાય છે.

પોલીને ખાંડી પડે બેન્ટલી થવા કયુલ્યું છે. બેન્ટલી તે સાંભળે તે કદે બે આગળ નહોતું કદે છે.

બીજાંરોએ મારે ખબર પાવાનો મોગ આપ્યો? કયુક પડપડ છે ને પોલીનને કીસ સાંધે મુગારગાટી આપે છે.

યઈ સુક્યું. અહીં મેહેતા પોતાની મહોરદાર કે જેને તે અતી ઘણા હેતવી ચહાતો હતો અને તેણીને ખાતર પોતાનો નન આપવા પછું તૈયાર હતો, તેની વચ્ચે એવા સખ્દો નીકળેલા સાંખીન. કેમ શકે ? તેને ખારશેદ પર હદ વીનાનો ચિક્કાર છટ્યો. જે ચોરત મોત સુધી તેની અને તેની એકલાનીજ હતી, જેને જોહાને બાર તેનીજ રહેવાના પાક કરાવે અને કસમો નોંધાવ્યા હતા, તે કંગાલ ચોરત બરી-ખાખો લાલ લઈ તેનો તુચ્છ કરી નવી રહેવા માંગતી હતી તે તે સહન કેમ કરી શકે ?

“પૈસાના ખારને ખાતર તું મારો અને મારા ખારને તુચ્છકારી નવા માગે છે, તો નં, સીધો રસ્તો.” તે દુઃખી બરથારે અતી દહ વનાની ઉશ્કેરેણીથી કહ્યું. “જેવકા ચોરત ! તુંને મારા ખારે વગર ચાલશે, પણ પૈસા વગર ચાલવાનું નથી, તો નં, જો નાલાયક કેમ સમજ ચોરત ! નં, પણ ફરી પાછી મારાં મરી બેસની સીદી પર પગ મુકતી નાં ! નં, તારું સુન્યું કર ! આજથી હું એમનં નહીંશ કે મારી પરણી મહોરદાર કોઈ જેન નહીં, એક હતી-પણ તે, જેવકા નં પૈસા જેવી નીચ ચીજના લોભને ખાતર મને વચ ગઈ ! નં, જેવકુક ચોરત, ! પૈસાને ભરે તું ચાહે એટલું મોલ કરજે, પણ એટલું યાદ રાખજે કે જેવી રીતે મેં તુંને ચાલીશ તેવી રીતે કોઈ મરદ કોઈ ચોરતને કઠી ચાહશે નહીં. હવે નં, હું હવે કઠી તુંને માફ કરનાર નથી !” એટલું બોલી ચુરસામાં અત્રે બહાર ચાલી ગયો.

સાંજે ચોરીસો ઘર આવ્યા પછી તેને સાલમ પડ્યું કે ખોરશેદ પોતાનો સર્વ સામાન લઈ બાપને ઘર ગઈ હતી. અહીં તે ઘરમાં હવે એકલા જો-તે પાસેના હોટેલમાંથી બોણું મંગાવી ખાવા લાગ્યો અને ખોરશેદને પોતાના અતકરણથી ચિક્કારી બુલી બેળે, અને પોતાના કામનેજ વહાણું ગણવા લાગ્યો. દીનપરદીન વહેવા લાગ્યા અને અહીં મેહેતાના મનમાંથી એ હજારની વાત ભૂલાઈ પડી ગઈ.

હવે પૈસી તરફ ખોરશેદ શું કરતી હતી તે આપણે જાણીએ. તેણી પોતાના બરથાર સાથે કંટા કરી બાપને ત્યાં ગઈ, અને જેવી રીતે કુંવારી છંદગીમાં તેની મોહકરતી રહેતી હતી તેમ રહેવા લાગી. પૈસાટા,

એ સુનંબ સુખ અને મોલમનહમાં તેણીએ પાંચે વરસ કંડાર્યા, પણ પછી એકએક કાંઈ જોઈતી ફરદાર તેણીનામાં થવાં લાગ્યા. તેણી દીનપરદી-ઉદાસ, અને દુઃખી થવા લાગી. એનું કારણ શું ? આવી મોલમનહ અને અનુપમ સુખ છતાં તેણીને દુઃખ શું હતું ? જો બહાવાં વાંચક, તું નહીંને અજા-બ થશે કે “ખોરશેદ મટમ” ને પોતાના ધણીની ઓરહાનરી અને તેના સાચ્યા ખાર માટેનું દુઃખ હતું. હવે અને હવેનું તે જેવકુક ચોરત નહવા પાંખી હતી કે એક વહાલા બરથારના સાચ્યા ખાર આગળ પૈસા જેવી ચીજ તુચ્છ હતી. હવેનું તેણી ઠાકરોવા લાગી, અને રોજને રોજ અટીની ચાદમાં મગમંચાર આંસુઓ રેવા લાગી. પૈસાથી તેણી ધરાઈ ગઈ હતી, અને બરથારના ખારની આરજીમદ બની હતી—તેણું છપર ગયા તે ખાર મટિ હવે વલખાં મારતું હતું. અહીંને બેવાં-તેને ગળવાં અને પોતાની નાલાયક ચાલ માટે મારી માંગવા તેણી આતુર થઈ હતી. રોજ તેણી છુપી રડતી હતી અને તે વહા-લા નવાનને યાદ કરતી. આખરે એકદુધું દુઃખ નહીન અમી રાકાવાથી તેણી એક દીવસ પોતાના બાપથી છુપી રીતે તે વહાલાને ઘર નવાં લેવાર થઈ નીકળી.

અહીંમેહેતા પોતાના ખોરદામાં બેસી એક સાંજે ચોરીસને લગતાં કાંઈ કાગલ્યાં તપાસતો હતો, તેવા-માં તેના મોઢેરે અવાજ ખબર ધીધી કે “સાહેબને કોઈ બાઈ પડેછ !”

“આવવા દે અંદર !” અહીંએ જોખાનપણે હુકમ આપ્યો, અને ખીજ પછે તે ખુરસીમાંથી ચમકી ઉઠયો. કેમજે તે આવનાર કોઈ નહીં પણ તેને તણ ગઈથી તેની જેવકા મહોરદાર ખોરશેદ હતી. તે આવતાં સાથેજ તેના પગ પર માથું નાંખી પડ્યો. “અરી, મારા અરી, મને માફ કરો. એ અજાન-ગુનાઈ મને માફ કરો. ભેજું, હું તમારી પરણી મહો-રદાર ખોરશેદ તમારી મારી શોધતી આવ્યાં છું.”

“હું તુંને જોજખવાંનીજ નાં પાડું છું. મારી મહોરદાર કોઈ જેન નહીં. કહ, હું તુંને જોજખતોજ નથી !” અરી તરત ખરતી નવાં બોલ્યો.

“નહી, જો ! નહી, મારા અરી,” ખોરશેદે. મુનતાં બોધી, “મારા પર દયા કરો, મને માફ કરો. તમે મને ઠાકરે મારવામાં વાળખી છેઓ. પણ, ભેજ-

ખીણવાળી ઘાટ પસાર કરવી હતી, અને તેને લીધે બાપડાં અચાનક અશ્વોને અતી આપદા પડતી હતી, પત્થરને લીધે તેમના પગ રસ્તા નહોતા, તેથી તેઓ ઠોકરપર ઠોકર ખાતા હતા. એ સ્થળોં કરતાં મ્યાનો જયનારાં માણસોની પૂરેપૂરી કમબખતી હતી. હવાના પગે અવાવડ-અડચણવાળો રસ્તો કાપતાં, તેમને અનેક અડચણ પડતી, પણ પેટની ખાતર દાસ્ટલિની દરકાર રાખવાથી પણ સરખું કામ કરતું પડતું હતું. પેટની એવી પચાવ છે. આ જગતની સુખી સાહેબો, મોજા મજા માણવાનો દુક લક્ષિમવાનોને જ સત્તાવાનો કપાળમાં લખી આગંધા દોય, એવા બનાવો દરેકને બનત. આપણા દેખાવામાં આવે છે. ગરીબોની ગરીબાઇને લાખ લખને, દુગમદમથી છાંદા લોકો ગરીબોને શુભામી દાવતમાં ગળાં લુંધી ગળાં ખવરાવે છે, ગરદન મારે છે, ને તેમના ગરદ બાજ બચ્ચાઓની પાસે પણ કરકાં રોટલાની ખાતર ગદ્દાચેતરાંની માફક વેક કરાવે છે. એવા આ વિશ્વનો વિચિત્ર રંગ છે, એટલે એવા રંગથી આપણે અનવાનું કે ભુલાવાનું નથી.

રસ્તામાં આગળ વધતાં અનેક અડચણો આગળીને શમ્યકન્યાનો રસાયોં એક નહિનાં કેતર આગળ આવી પહોંચ્યા. આ કાંઈ એકલ કેતર નહોતું, પણ કેતરમાં કેતર એવાં અનેક કેતરોં હતાં. આ કેતરોં નહિનાં પ્રવાહને લીધે પહેલાં હતાં, નહિનાં એવ પાસેના કુંગર પરથી પડવાને લીધે જમીન ખોદાઇ જતી ને તેને લીધે અનેક જાંજી ખીણો ને ઉકાં કેતર પાયાં હતાં. નહિનાં કિનારાની બંને બાજુએ કુંગર ને કુંગરીઓની લાંબીને લાંબી દાર બહુ વેગપાઇ મુધી લંબાણી હતી ને કુંગરોની ગાળીઓ સૂર્યનાં પ્રકાશિત ઊંચોં પ્રવેશ થવા ન પામે એવી ઘાડી-ઝાડી જમી નીકળી હતી. આ ઝાડીમાં વાહ વરઓ ને લાથી સરખા મહોનમત રાતી પ્રાણિના ટોળેટાળાં વસતાં હતાં. નહિનાં ઉંડાં કેતરોંમાં ને અંધારી ખીણોમાં ધાડપાકુઓ વધા બારવડીઓ ને હુંદરાઓની ટોળીઓ વરસોનાં વરસો મુધી બરાઇ રહેતી, અને અસંખ્ય પાખીને આસપાસનાં ગામડાંઓને ત્રાસ આપતી હતી. આ કાળમાં “સરદાર ગડ” ના સરદારની નબળી સત્તાને લીધે અનેક જલવના હુંદરાઓ

ઠેર ઠેર હલરાઇ જતાં હતા, અને તેઓને આસપાસના જંગીરદારો, કાંદો ને સરદારો, આશ્રય આપીને આ ઘાડી ઝાડીમાં અથવા ઉંડાં કેતરોંમાં તેમને છુપાવી રાખવા હતા. સરદારગડનાં સરદારની રાજ્યસત્તાથી અસતોષ પાખીને અનેક અધિકારીઓ વનવાસ લેવા હતા. જે વનવાસ લેવાનારો વાટે જતાં વડે માનુઓને તથા રાજ્યદ્રવ્યથી લાંબાં જનવરોને તક સાંધીને હુંદરા, ને દાગ ફાવતાં અંધારો જાનમાં અથવા હંચા હુંગરોની ગાળીઓમાં દિવસનાં દિવસ મુધી બરાઇ બેસતાં હતા. તેમને પકડી પાડવાનું કામ માસ ભરેર નહીં જનવા સરખું ગણાતું હતું અને તેથી સરકારને વિષે આ સ્થાનમાં બહુજ બધ રહેતો હતો.

રાજકન્યાનો રસાયો આખા દિવસની રજા જેઓને સૂર્યાસ્ત થયાં પહેલાં આ વિરાળ નહિની જાંજી ખીણ આગળ આવી પહોંચ્યા, અને નહીની બેખોર સાથે લાગેતા હુંગરોની ગાળીમાં આવેલાં વિરાળજાંઓને આશ્રય લેખને પેદાશ કર્યો ને રસાલાના માણસોએ પોતપોતાના અશ્વોને મનમાનતાં રસો સાથે બાંધી દીધા.

વરણ યોડેવર ને તેના સાથીઓ પણ કરીને સાથેના સાથેના ચાલતા હતા. તેઓએ પણ રાત્રીએ વિરામ લેવાને માટે કોઠાદ વજ્ર પસંદ કરી, જે શ્રમ ઉતારવાની તબક્કી કરી. વજ્રનાં મુંદની ઉક નબળીકમાં એક પ્રાચિન કાળનું પડતર સ્થિતિમાં આવી પહેલું સિવમંદિર હતું, અને મંદિરની પરીને પાદર થયેલી પ્રાચિનજાના કોટલાંઓમાં રાજ્યકન્યાને રાખવાનો કિલ્લોનાં સરદારે હુકમ કર્યો. ઘડી જે ઘડીમાં સમજો રસાયો ઠોકણે પડ્યો પછી પૂછતું શું કે કાંઈ વધકા વડામ મારવા માંડ્યા, કોઈએ ચાલમો બારીને કુંકવા મોટી, કોઈ અગ્નિ સળગાવવા મોટી ગયા, કોઈ ઠંડીના પ્રવાહથી અગ્નિ સળગાવીને વાપથી વાપવા લાગ્યા, કોઈએ હોડાની લાંબી નળીઓ મેદોરામાં વાંચીને છુપાડાના ગોરા કાઢવા માંડ્યા; કોઈએ કમુ બાપાણી યોગવા માંડ્યા, કોઈએ સાંપકાળનો સંચાની સામગ્રી સાવધાન કરવા મોટી. કોઈએ નહિમાં ન્દાવા માંડ્યું, કોઈએ વરવા માર્યું એવી રીતે અનેક માણસો અનેક કોમમોં રામયાં પડ્યાં મ્યાનો ઉપાડનારા માણસોના શ્રમથી બાર વાળી ગયા હતાં.

પહેલાં માનવીને માલમ પાતી નથી. ગ્રહોને ઉપગ્રહો પોતપોતાના મંડળોમાં હથગ્રાહ પ્રકાશતા હતા. નરિને પ્રવાહ પત્થરોના ખડકોની સાથે અપરાધો પહોંચાતો નિયમીત રીતે વહેતો હતો. તેના અવાજથી એક નતનું ગંભીર ગાયન થતું હતું. અને એ ગાયન વડે આનંદ ઉપજતો હતો. ઠંડીના દિવસો ચાલતા હોવાથી ઠંડી ઢીક ઢીક પડતી હતી. તે ઠંડી મટારવાને મટિ રસાલાના ચોખાદારોએ ઠેકણે ઠેકણે તાપણી સજાવાઈ હતી, અને એ તાપણીનાં પ્રકાશથી આસપાસનાં જંગલોને દેખાવ વ્યંજક ભાસતો હતો. જ્યાં વંદાવાળાં વૃક્ષોની લાંબી લાંબી ટાળીઓના લીલાંછમ પોદડાંઓમાં પેશીને સિતળ પવન પ્રખાઓની આક્રમક ટાળીઓને નમાવતો હતો. અને એવા સિત્તાર કરતાં સિતળ પવનની મંદમંદ હલેરી રસાલાના પહેરેગીરોના હૃદયમાં પેશી નબંને તેમના દાહ કંપાવતી હતી રાજ્યકુવરી સિવાલયના ખરેર સરખાં આશ્રમમાં સાંવરતિ કરીને સુતી હતી. તે એક ગંગા સરખાં નિર્મળ હૃદયની કુવારીક હતી, અને વિકાર ને મળવાળી વાંચના વગરની કુવારી કન્યાના હૃદયમાં અલવારિક વિકાર ન હોવાને લીધે તે સાંત રહી નિન્દ્રામાં પડી હતી એ નિન્દ્રા ભગવાંવર્યા કરતાં તેને વધારે સુખકારક નિવડી હતી. ભગવાંવરીમાં અચળરત્નને લીધે હૃદયમાં ન્દાના પ્રકારની ગમમથલ યાદ છે. અચળરત્ન રિયર યાદ છે. સાંતમન અસાંત અને છે. તેને બદલે સાંત, નિન્દ્રામાં પડેલાં મનુષ્યને ઉઠાડે. અનુભવ ભોગવવા પડે છે. સાંત નિન્દ્રામાં પડેલાં મનુષ્યની ચચેળાઈ મંદ પડે છે. રત્નને વેગ મંદમંતી લે છે, સો વસા તો રિયર યાદ છે, અને શરીરના અભ્યય છે. આખા દિવસના પરિશ્રમથી આશ્રમ મેળવે છે, અને એ આશ્રમથી એક નતનું આનંદની પ્રાપ્તિ યાદ છે. આવી આનંદ સતોષી ને સુખી માણસને સાંત નિન્દ્રામાં નમી છે. અને આ પહેલે જ્યાં કે, રાજકુવરી સરખી સ્વચ્છ હૃદયની કન્યા જેના અતઃકરણમાં હળ કંપટ અથવા વાસના વિકારની જાંખી છાપ પડી નહોતી, તેવાં સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળી કન્યાને હંથમાં રવાનાવિક આનંદ ઉપજે એમાં આશ્ચર્ય બરેહ કાંઈ નથી. ખરી રીતે જોયે તો, આનંદુષીમાં આ પ્રથમ સારઆતમંત, તેનાં સ્વચ્છ મળે રીતે હૃદયમાં છાપ પડી હતી, અને

એ છાપવટ કરાને તેને પ્રેમસુખનાં સ્વપ્નામાં પડેલ માણસને સ્વપ્નને એ આનંદ ને સુખ પ્રારથય છે તે સુખ, તેઓ સાચું માને છે, અને તે સુખાવર્યા તત્કાલીન ધર્યા રાખી રાક્ષાંતનય, એવીજ સ્વપ્નાવર્યાની સુખી શક્તિ રાજ્યકુવરીની હતી ને તેના હૃદયને સુખપર તથા ક્ષણે કારકેરથી તેને સ્વપ્નાનંદ સગલવી રાક્ષાંતો હતો. તે ક્ષણમાં હસતી ક્ષણમાં ગણગણતી ક્ષણભર નહિ સમજી સોંચ એવી સંજીવનકળાએ લલકારતી હતી તેવાં પરમાનંદ માં તે પધારી પર પડી હતી ને રાક્ષાંતો ચક તે ક્ષણે ક્ષણે ફરવન રહ્યું હતું.

જેમ જેમ રાત્રી ગળતી ગઈ, તેમ તેમ આકાશમાં ગ્રહોને ઉપગ્રહો વધારે પ્રકાશમાન થતા ગયા. રસોવેદારના તંત્રમાં રસાવેદાર રંગીતપાણી દોરણીપર ગહગહીઆં યાદે, એવાં ગાદલાં ને તે પ્રચેત જોખડ જીંછાવેતાં બિહાનાપર મહાનમત હાથીની પેટે પડ્યા હતાં. ભગતી વખતે હોડાની નળી મહોદામાં લેતાં, ને ધુમનું ઘોડા જણા ઘોડા કાઢીને તેના મધુર દેકમાં નિન્દ્રામાં ડોકાં કાઢતા હતા. ચોખાદારો પહેલાં વારતા બંરતા વારમવાર ચલેખો કુટાના ને દમપર દમ મારીને નિન્દ્રાને ફર કરવાંની તત્કાલીન કરતા હતા. કોઈ કોઈ દોડથી મુજબ ચોખાદારો તાપણીની આસપાસ ટોળાખંધ ઘેરીને પેતાના શરીર નપાંતો હતા. કોઈ કોઈ રસિયાં સિપાહીઓ ગાયનનાં રસપર ચેકીને કાઢિવાવારી ફુદા-રાફીઆ ગાતા, કોઈ કોઈ રણસામના વીરુસસુકત ખ્યાલ-દેખાઓ, લલકારીને આંખમાં આવતી હંથ ન્દસોંદવાનો ચેતન કરતા હતા, કોઈ કોઈ રંગીલા રત્નપોતો દોહકને સારમી લેધને અને કોઈ કોઈ વાંસળી ને પાયા વગાડીને તેમાં સંજીવ વિહાને શોશા આપે એવાં ગીતો ઉતાત્તા હતાં. આ ગીતો પ્રેમભક્તિને લગતાં અથવા તણ્ણ થોડાંઓનાં સ્વાતંત્ર્યપણને લમતાં હતા, સુરાશ્રમાં એ સમય સંજીવ કળાનો સાચો સહાર મળતો હતો. ન્દાના મહોદા સુરાશ્રિ સરદારો અને જમીનદારો પોતાની દરબારમાં સંજીવ વિહા સિખેલા સમય પુરવેને સાર સન્માન આપીને રાજ્ય સેવામાં રાખતા ને ખીલત અમીર હમીરો તથા ધનાઢ્ય લોકો વાર તહેવાર પોતાનાં જમ્યાં સંજીવ શાસ્ત્રીઓને પધરાવીને એને સહાર